BÜTÜN HİKAYELERİ

1

Edgar Allan POE

ithaki

"Bu kitabı, düşlerim tek gerçeklik olduğuna inananlara adıyorum!"

Edgar A. Poe

Edgar Allan POE

BÜTÜN HİKAYELERİ

ithaki

İthaki Yayınları - 59
İthaki Kitaplığı - 6
ISBN 975-6902-69-8

Edgar Allan Poe / Bütün Hikâyeleri I

1. Baskı İstanbul, Kasım 2000

Kitabın özgün adı ve çeviriye esas alınan metin:
The Short Fiction of Edgar Allan Poe, The Library of Literature under the editorship of John Henry Raleigh and Jan Watt, Indianapolis, Boobs-Merrill, 1976

İngilizceden çeviren: Dost Körpe
© *Bu çevirinin yayın hakları İthaki Yayınları'na aittir.*

Yayın Yönetmeni: Vedat Çorlu
Redaksiyon: Savaş Kılıç
Düzelti: Doğa Ertürk
Kapak Tasarımı: Murat Özgül
Kapak ve İç Baskı: Kitap Matbaacılık
Cilt: Fatih Mücellit

İthaki Yayınları
Mühürdar Cad. İlter Ertüzün Sok. 4/6 81300 Kadıköy İstanbul
Tel: (0216) 330 9308 – 348 3697

Bütün Hikâyeleri I

Edgar Allan Poe

Çeviren:

Dost Körpe

Edgar
Allan
POE

Edar Allan Poe

Edgar Allan Poe, 19 Ocak 1809'da Boston, Massachusetts'de dogdu. Her ikisi de profesyonel oyuncu olan, üç çocuklu David ve Elizabeth (Arnold) Poe'nun ikinci çocugu olarak dünyaya geldi. Londra ve Richmond'daki özel okullarda okudu. Ögrenciliği sırasında tanıştığı alkol ve kumar, yaşamını alt üst etti. Kendisinden daha ünlü olan eşinin gölgesinde kaldı.

Önceleri başarısız fanzin denemeleriyle başladığı edebiyat yaşamı, 1832'de Saturday Courrier'da basılan beş öyküyle ve 1833'te Baltimore Saturday Visiter tarafından düzenlenen yarışmada "MS. Found in a Bottle" (*Şişede Bulunan El Yazması*) adlı öyküsüyle birinciliği kazanmasıyla devam etti. 1834'te, Godey's Lady's Book'da yayımlanan "The Visionary" (*Vizyoner*) adlı öyküsüyle adı ülke genelinde duyulmaya başlamıştı.

Düzyazılarından başka, ustaca kurgulanmış ve yazılmış "The Raven" (*Kuzgun*) başta olmak üzere, "Annabel Lee" ve "To Helen" (*Helen'a*) adlı şiirleriyle de tanınan Poe 7 Ekim 1949'da öldü.

Charles Baudelaire'in "Çağımızın en güçlü yazarı..." dediği Poe, yazdığı özgün metinlerle bir çok yazarı derinden etkiledi. Gerçekten de, ondan başka hiç kimse yaşamın ve doğanın istisnalarını daha büyülü anlatamadı.

İçindekiler:

E. A. Poe Üzerine – Charles Baudelaire • 7
Şişede Bulunan Elyazması • 29
Berenice • 42
Morella • 52
Bir Aslanın Hayatından Pasajlar (Aslanlaşma) • 59
Hans Pfaall Diye Birinin Benzeri Görülmemiş Serüveni • 67
Randevu (Vizyoner) • 123
Bon-Bon • 138
Gölge: Bir Mesel • 158
Nefesini Yitirmek • 161
Veba Kralı • 176
Metzengerstein • 190
Dük De L'Omelette • 200
Dört Hayvan Bir Arada; İnsan-Zürafa • 206
Bir Kudüs Öyküsü • 215
Aldatma • 220
Ligea • 230
Bir Blackwood Makalesi Nasıl Yazılır? • 249
Kötü Bir Durum • 263
Sessizlik Bir Masal (Siope) • 274

E. A. Poe Üzerine

Charles Baudelaire

Dekadan edebiyat! – klasik estetiğin kutsal kapıları önünde nöbete duran, anlaşılmazlıktan uzak o sfenkslerin ağızlarından sık sık, derin bir esneyişin tannanlığıyla döküldüğünü duyduğumuz boş sözler. O çürütülemez kehanetin her yankılanışında İlyada'dan daha ilgi çekici bir eserden bahsettiğinden emin olunabilir. Bölümlerinin şaşırtıcılık uğruna ustalıkla düzenlendiği, üslûbunun gayet güzel kotarıldığı, dilin ve aruzun sunduğu kaynakların kusursuz bir el tarafından biçimlendirildiği bir şiir ya da roman söz konusudur hiç şüphesiz. O lanetlemenin her gürleyişinde –laf aramızda, genellikle sevdiğim bir şaire yönelir– şöyle bir karşılık verme isteği kaplıyor içimi: Beni de kendiniz gibi barbar mı sanıyorsunuz, kendimi sizinki gibi kasvetli bir eğlenceyle oyalayabileceğime mi inanıyorsunuz? Derken biçimsiz, gülünç karşılaştırmalar dalgalanıyor zihnimde; sanki önümde iki kadın beliriyor: Biri hem sağlıktan, hem de erdemden yana nasipsiz, sade ve ifade yoksunu, kısacası her şeyini doğa anaya borçlu olan, yontulmamış bir ev kadını; diğeriyse kişinin belleğini ele geçiren ve zulmeden, giysisinin zarafetini içe dokunan, benzersiz cazibesine ekleyen o temkinli, bilinçli ve kendinin kraliçesi güzellerden biri konuşurken iyi akort edilmiş bir enstrümandan çıkarcasına yayılan sesi ve düşüncelerle yüklü olsa da

yalnızca isteklerini açığa vuran gözleriyle. Seçimimi yapmakta bir an duraksayacak değilim, yine de beni klasik onura saygı göstermeyişimden dolayı yerden yere vuracak pedagog sfenksler var etrafta. Ama, meselleri bir yana bırakırsak, sanırım bu bilge kişilere bilgeliklerinin tüm kibirini ve yararsızlığını, boşunalığını kavrayıp kavramadıklarını sormak yerinde olur. "Dekadan edebiyat" deyimi edebiyatta bebekçe, çocukça, delikanlıca vs. türünden bir derecelendirmenin varlığına işaret eder. Bu deyim, bir başka deyişle, kaçınılmaz bir hüküm gibi ölümcül ve ilâhi bir şeylerin varlığını öngörür; oysa bizi gizemli yasaya uymaktan dolayı kınamak büsbütün haksızlıktır. Bu akademik tabirden çıkarabildiğim tek şey bu yasaya uymanın utanç verici olduğu ve bizim kaderimizden duyduğumuz memnuniyetten dolayı suçlu bulunduğumuzdur Birkaç saat önce dolaysız beyaz ışığıyla her şeyi kaplayan güneş az sonra batı ufkunu bir renk cümbüşüne boğacak. Ölen güneşin ışık oyunlarında bazı şairane ruhlar yeni zevkler bulacak; orada göz kamaştırıcı mermer kolonları, lava metalden çağlayanları, alev cennetlerini, hüzünlü bir görkemi, pişmanlığın zevkini, düşlerin tüm büyüsünü, afyonun tüm anılarını keşfedecekler. Ve günbatımı onlara ufkun arkasında görkemli bir düşünce ve düş birikimiyle gözden kaybolan yaşam dolu bir ruhun olağanüstü alegorisi gibi gelecek.

Ancak dar kafalı profesörlerimizin bir türlü farkına varamadıkları şey, yaşamın akışı içinde, kendi okul çocuğu bilgeliklerinin hiçbir şekilde öngöremeyeceği bir takım karmaşıklıkların, kombinasyonların ortaya çıkabileceğidir. Ve işte o zaman yeteneksiz dilleri yüz üstü bırakır onları, tıpkı –belki de değişkenlerle artacak bir fenomen– çöküşle başlayıp böylece diğerlerinin sona erdiği bir noktadan yola çıkan o Birleşik Devletler örneğinde olduğu gibi.

Yüzyılımızın devasa kolonilerinden yeni edebi akımların gelişmesi hiç kuşkusuz akademik zihniyeti huzursuz edecek tinsel kazalara yol açacaktır. Amerika, genciyle yaşlısıyla, şaşırtıcı bir konuşkanlık sergileyip abuk sabuk şeyler sayıklamakta ve saçmalamaktadır. Şairlerinin sayısını kim bilebilir? Sayılamayacak kadar çoklar. Ya okumuş kadınları? Dergileri işgal etmişler. Eleştirmenleri? Sanatçıya eski çağların güzelliğini anımsatmakta, bir şairi ya da niyetlerinin erdemi üzerine sorgulamakta en az bizimkileri kadar ukalâca davrandıklarından emin olabilirsiniz. Orada da en az buradaki kadar, hatta daha da fazla, yazım kurallarından habersiz, çocukça, boş etkinlere dalan edebiyatçılar, derlemeciler, kiralık yazarlar, aşırmacılardan aşıranlar ve eleştirmenleri eleştirenler var. Bu sıradanlık girbadında, özdeksel kusursuzluklara tutkun bu toplumda –tembel kişilerin debdebesini anlaşılır kılan yeni bir tür rezillik– sürprizlere düşkün, yaşama âşık, ama hepsinden önemlisi heyecan dolu bir yaşam süren bu toplumda yalnızca metafizik kurnazlığıyla, kavrayışının sinsi ve büyüleyici güzelliğiyle, analizinin titizliğiyle değil, aynı zamanda bir karikatür olmasıyla da üstün ve önemli bir adam çıktı ortaya. Kendimi açıklamaya özen göstermeliyim; çünkü geçenlerde düşüncesiz bir eleştirmen, Edgar Poe'yu küçük düşürmek ve kendisine olan hayranlığımın içtenliğini çürütmek amacıyla, o soylu şairi takdir ettiğimi belirtmek için kullandığım *jongleur* sözcüğünü çarpıttı.

Özdeksel şeylere tutkun, açgözlü bir dünyanın ortasında Poe kurtuluşu düşlerde buldu. Amerika'nın havasının kendisini boğmasına karşın *Eureka*'nın başlangıcına şunu yazdı: "Bu kitabı, düşlerin tek gerçeklik olduğuna inananlara adıyorum!" O kendi varlığıyla, başlı başına bir protestoydu ve protestosunu kendine özgü yollarla ilân etti. "The Colloquy of Monos and Una"da

(Monos ve Una'nın Konuşması) demokrasiye, ilerlemeye ve uygarlığa karşı duyduğu horgörüyü ve tiksintiyi dışavuran yazarla saflığı teşvik etmek ve budala çağdaşlarını sevindirmek için insanoğlunun hükümdarlığını kuvvetle vurgulayan ve modern insanın gururunu okşayan, dahice uydurulmuş haberler üreten yazar aynı kişidir. Bu açıdan bakıldığında Poe, efendisinin yüzünü kızartmak isteyen bir köle gibi görünür. Son olarak, düşüncelerimi iyice anlaşılır kılmak için, şunu da belirtmek isterim ki, Poe yalnızca soylu fikirleriyle değil, aynı zamanda muzipliğiyle de yüceydi.

Çünkü o asla bir sahtekâr olmadı. Yükselen demokrasi dalgasının ortasında sakin sakin "İnsanların yasalarla, onlara uymak dışında, hiçbir ilintisi yoktur," diye yazan Virginialı'nın modern bilgeliğin kurbanlarından biri olduğunu hiç sanmıyorum; ya şu tesbite: "Bir gürûhun yuları imgelemidir. Her seferinde bu burundan tutulup sessiz sedasız istenilen yöne çekilebilir" –ve bunun gibi, alaycılığın ağır bastığı ve bir kurşun yağmuru gibi hızla indiği, ancak öte yandan gururlu ve kayıtsız kalmayı da beceren yüzlerce parçaya– ne demeli? Swedenborg'çular onu "Mesmeric Revelation"ı (İpnotik Açıklamalar) için kutluyorlar, tıpkı daha önce Diable Amoureaux'nun yazarında gizemlerinin sergileyicisini bulan o bön aydınlar gibi; ona yeni açıkladığı büyük gerçekler için teşekkür ediyorlar, çünkü yazdığı her şeyin kesinlikle doğru olduğunu (Ey tasdiklenemezin tasdikçileri!) keşfetmişler; her ne kadar bu iyi niyetli insanlar ilk başta okuduklarının uydurma olabileceğinden şüphelendiklerini itiraf etseler de, Poe kendi payına asla şüphe duymadığı yanıtını veriyor. Zihninin gizli odalarını içeren o ilgi çekici "Marginalia"yı yüzüncü kez tararken gözüme ilişen şu kısa parçayı da ayrıca sunmalı mıyım?· "Bu çağın en büyük felaketlerinden biri, her bilgi dalına

ilişkin kitapların sayısının baş döndürücü bir hızla artmasıdır, çünkü bu, her türlü pozitif bilginin elde edilmesi yolunda karşılaşılan en büyük engellerden biridir." Doğası yoluyla, doğum şartlarının gerektirdiğinden bile çok daha fazla aristokrat olan Virginialı, Güneyli, kötü bir dünyanın doğru yoldan çıkmış Byron'ı, felsefi geçilmezliğini hep korumuştur ve ister güruhun burnunu tasvir etsin, ister dinlerin yaratıcılarıyla dalga geçsin, ister kütüphaneleri maskara etsin, gerçek bir şairin her zaman olduğu ve olmayı sürdüreceği şey olarak kalacaktır: Tuhaf bir biçime bürünmüş bir gerçek, apaçık bir paradoks, kalabalığın dürtüklemesinden hoşlanmayan ve batıda "havai fişekler" patladığında Uzakdoğu'ya kaçan.

Ama her şeyden önemlisi, bu yazarın, kendi kendine tutkun bir yüzyılın ürününün, diğer tüm uluslardan daha fazla kendisine tutkun bir ulusun çocuğunun, insanoğlunun doğal kötülüğünü açıkça gördüğünün, soğukkanlı bir şaşmazlıkla onaylanacağını anlayacağız. İnsanın içinde, der o, modern felsefenin dikkate almak istemediği gizemli bir güç vardır; ve bu isimsiz güç bilinmedikçe pek çok insani eylem açıklanamaz; ve açıklamasız kalacaktır. Bu eylemleri çekici kılan tek şey kötü ya da tehlikeli olmalarıdır; dipsiz uçurumun çekiciliğini içerirler. İnsanı daima ve aynı anda bir katil ve intihar eden kişi, bir suikastçi ve bir cellat yapan bu ilkel, karşı konulmaz güç, doğal "sapkınlık"tır; çünkü, diye ekler Poe, dikkate değer, şeytani bir incelikle, birtakım kötü ve tehlikeli eylemlerin ardında uygun, akla yatkın bir gerekçe bulmanın olanaksızlığı, bizi onların Şeytan tarafından verilen tavsiyelerin sonucu olduklarına inanmaya itebilirdi, eğer deneyim ve tarih bize Tanrı'nın bu eylemlerden çoğu kez düzeni sağlamak ve kötüleri cezalandırmakta faydalandığını göstermeseydi; aynı kötüleri suç ortakları olarak kullandıktan sonra!

Itiraf etmeliyim ki, zihnime sızan düşünce budur, haince olduğu kadar kaçınılmaz bir tesbit. Ama şimdilik yalnızca o büyük unutulmuş gerçeği –insanoğlunun iptidai sapkınlığını– ele almak istiyor ve doğrusu eski bilgeliğin bazı kırıntılarının hiç beklemediğimiz bir ülkeden bize dönüp geldiğini görmekten belli bir tatmin duyuyorum. Eski bir gerçeğin bazı parçalarını, olası her ses tonunda: "Ben iyi olarak doğdum, ve sen de öyle, ve hepimiz iyi olarak doğduk!" diye yineleyen ve hepimizin kötülüğün damgasıyla doğduğumuzu unutan, hayır, unutmayı yeğleyen bütün bu şarlatanların ve ördek seslilerin, insanlığın bütün bu alçak yaltakçılarının yüzlerine karşı haykırdığını bilmek hoş!

Sahtekârlarla böylesine iyi başa çıkabilen biri –ortamının dayattığı üzücü zorunluluklar yüzünden– nasıl sahtekâr olabilir? Iyi günlerinde, bir başka deyişle esinli olduğu günlerde, sözde felsefeyi nasıl da hor görürdü! Eserlerinin birçoğunda insanoğlunun sözümona tam ve mutlak gücünü bilinçli olarak olumladığı görülen bu şair, bazen kendisini arındırmayı istemiştir. "Tüm kesinlik düşlerdedir," diye yazdığı gün, kendi Amerikalılığını geriye, ikincil şeylerin dünyasına fırlattı; başka zamanlar, hiç kuşkusuz hepimizin yakasına bir şeytan gibi yapışan o kaçınılmaz gerçeğe uyarak, yeniden gerçek bir şaire dönüştü ve cenneti anımsayan düşmüş meleğin ateşli iç çekişlerini seslendirdi; eski çağlar ve yitik *Aden* için ağıt yaktı; cehennemi fırınların sıcak nefesleri karşısında kuruyup büzülen doğanın görkemi için gözyaşı döktü; son olarak, kusursuz *de Maistre*'yi bile etkileyecek ve kafasını karıştıracak o takdir edilesi sayfaları, "Monos ve Uno'nun Konuşması"nı üretti.

Sosyalizm hakkında, daha adı bile konmamışken ya da, en azından, henüz kitlelerce bilinmiyorken, şunları söyleyen de odur: "Yeni bir felsefi tarikat şu sıralar dünyayı salgın bir hasta-

lık gibi sardı, ki onlar ne bir tarikat oluşturduklarının farkındalar, ne de bunun sonucu olarak, henüz kendilerine bir isim yakıştırdılar. Onlar 'Eski Olan Her Şeye İnanan Kişiler'dir. Baş rahipleri, doğuda Charles Fourier, batıdaysa Horace Greeley; ve her ikisi de baş rahip olduklarının pekâlâ bilincindeler. Üyeler arasındaki birleştirici tek ortak yön safdillik: Şuna çılgınlık diyelim de işin içinden çıkalım. İçlerinden herhangi birine şuna ya da buna niçin inandığını sorun, eğer dürüstse (ki cahil kişiler genellikle öyledirler), size Talleyrand'a İncil'e niçin inandığını sorduklarında verdiği yanıta benzer bir yanıt verecektir. "İncil'e, her şeyden önce," demişti o, "Autun Piskoposu olduğum için inanıyorum; ve, ikinci olarak, hakkında hiçbir şey bilmediğim için." Bu, felsefecilerin 'tartışma' olarak adlandırdıkları şey 'de nier ce qui est et d'expliquer ce qui n'est pas'dan başkası değildir."

Çürüyüşün o büyük sapkınlığı ilerleme de, aynı şekilde, Poe'nun kaleminden kurtulamadı. Okur çeşitli yazılarında onu tanımlamak için hangi terimleri kullandığını görebilir. Üslubundaki coşkun hava göz önüne alındığında, sanki halkın içindeki bir baş belasıyla ya da sokaktaki bir musibetle uğraşır gibi, tüm hıncını ondan çıkardığı söylenebilir. Eğer benim gibi o da, soytarıların gülünç ve kasıtlı saçmalıklarını anımsatan şu olağanüstü açıklamaya rastgelseydi, şairin bön kişileri uzaklaştıran o horgörür kahkahasıyla nasıl da gülerdi kim bilir. Bu yazıyı son derece ciddi bir dergide, alçakça ilan edilmiş bir halde keşfettim: Bilimin dur durak bilmez ilerleyişi geçtiğimiz günlerde... (Yunan ateşinin, bakırın yumuşatılmasının, sır olmuş bir şeyin)... kayıp ve uzun süredir aranan sırrının yeniden bulunmasını olanaklı kıldı, ki en başarılı uygulamaları barbar ve çok eski bir çağa uzanıyor!!! Bu gerçek bir define, parlak bir keşif olarak adlandırılabilecek bir buluş, bir duraksamasız ilerleme çağı için bile; ancak

kanımca *Allamistakeo* mumyası, sesinde nazik ve ketum bir üstünlük tonuyla, bu ünlü gizemin kaybolmasından da duraksamasız ilerlemenin –o ölümcül, karşı konulmaz ilerleyiş kanununun– sorumlu olup olmadığını sormaktan geri kalmayacaktı. Dahası, gülünç olduğu kadar da üzüntü verici bu konu hakkında ciddileşirsek, bir ulusun, pek çok ulusun ve günümüzde tüm insanlığın bilgelerine, büyücülerine şunları söylediğine tanık olmak şaşkınlık verici değil midir gerçekte: Eğer beni bilinçsizce, karşı konulmaz bir şekilde, uykudayken ilerlemekte olduğumuza inandırabilirseniz sizi sevecek ve yücelteceğim; bizleri yükümlülükten kurtarın, karşılaştırmaların küçük düşürücülüğüne karşı perdeleyin, tarihi safsataya dönüştürün ki, kendinize bilgelerin bilgesi diyebilesiniz. Şu basit düşüncenin, ilerlemenin (ilerleme diye bir şey olduğu sürece) zevki arıttığı kadar kederi de kusursuzlaştırdığı ve, eğer halkların dış yüzeyleri güzelleşiyorsa, bunun açıkça yalnızca bir *Italiam fugientem*'in, her an yitirilen bir fethin, hep kendisini inkâr eden bir ilerlemenin belirtisi olduğu düşüncesinin herkesin aklında belirmemesi şaşırmak için yeterli sebep değil midir?

Ancak bu yanılsamalar, ki bencilce olduklarını eklemeliyim, Edgar Poe gibi sonsuz ateşe tutkun ruhları küçümsemeyle dolduran ve Jean–Jacques (Rousseau) gibi, benliğinde yaralı ve başkaldıran bir duyarlılığın felsefenin yerini aldığı bulanık zihinleri çileden çıkaran bir sapkınlık ve yalan kurumundan türemektedir. Ahlâksız hayvana yaptığı saldırılarda haklı çıktığı inkâr edilemez; ancak ahlaksız hayvan da onu doğa anayı yüceltmekten dolayı hor görme hakkına sahiptir. Doğa yalnızca canavarlar üretir ve tüm sorun yabaniler kelimesinin kavranılmasında yatar. Hiçbir filozof model olarak silah yapmaktan da, ruhsal ve üstün bir gücü kavramaktan da aciz, öğelerin kurbanı, hayvan-

ların avı o sefil, değersiz güruhu önermeye cesaret edemez. Ancak modern, uygar insanlar bir yabani ya da sözümona uygar bir ulusla, sözde yabani, diğer bir deyişle kahramanlığı gereksiz kılan tüm o dahice buluşlardan yoksun bırakılmış bir ulusla karşılaştırdığında, tüm onurun yabaniye ait olduğunu göremeyecek tek bir kişi olabilir mi? Yabani, doğası gereği, gerekliliğin dayatmasıyla, ayaklı kütüphanedir; oysa uygar insan uzmanlaşmanın çok daha kısıtlı sahalarında hapsedilmiş durumdadır. Uygar insan, haklarından vazgeçişinin ve düşünün tesellisi olarak ilerleme felsefesini icat etmiştir; buna karşılık yabani insan, yürekli ve saygıdeğer koca, kişisel kahramanlığa itilmiş savaşçı, batan günün melankolik saatlerde geçmişe ve atalarına dair ilhamlar sunduğu şair ideal olana daha yakındır. Onu hangi yoksunluktan dolayı suçlayabiliriz ki? O, rahibe, büyücüye ve doktora sahiptir. Ne diyorum? O züppeye, güzellik kavramının kusursuz, canlı örneğinin özdeksel yaşamda şekil bulmuş haline, biçimi zorla kabul ettiren ve işleri idare eden kişiye sahiptir. Giysileri, süslemeleri, silahları, piposu bizi uzun süre önce terk etmiş bir yaratıcılığın kanıtlarıdır. Yoksa cansız gözlerimizi ve sağırlaştırılmış kulaklarımızı sisleri delip geçen gözlerle, otların büyüyüşünü duyabilen kulaklarla mı karşılaştıracağız? Ya sade ve çocuksu bir ruha sahip, uysal, sızlanıp duran, kendisini tüm benliğiyle sunan ve bir kaderin yalnızca yarısı olduğunu bilen dişi hayvan; onun da Bay Bellegarique'in (Bakkal Dergisi'nin editörü) ideal kapatma olduğunu söyleyerek iltifat ettiğini sandığı Amerikan kadınından daha mı aşağı olduğunu öne süreceğiz? Bu son derece becerikli dişi, bu kadın o yiğit âşığı, güzelliğe saygısı sonsuz Edgar Poe'yu öylesine etkilemişti ki, şu kederli satırları yazmaya itmişti: "Hanımlarımız arasında moda olan o aşırı uzun cüzdanlar –'the Cucumber'ın (Salatalık) deyimiyle devasa'– aslında sa-

nıldığı gibi Paris'ten getirtilmemiş, kesinlikle burada imal edilmiştir. Aslına bakılırsa, kadınların cüzdanlarında yalnızca para taşıdıkları Paris'te böyle bir moda pek yersiz düşerdi. Buna karşın bir Amerikalı bayanın cüzdanı kadının hem parasını, hem de sahibi olan adamın ruhunu taşıyabileceği kadar büyük olmalıdır." Din konusuna gelince, Vitzilipoutzli'den, Alfred de Musset'nin yaptığı gibi, düşüncesizce bahsetmeyeceğim; Teutates'in mezhebini Mammon'unkine tercih ettiğimi hiç utanç duymadan itiraf ediyorum; ve insan kurbanların zalim dayatıcısına onurlu bir şekilde ölen, ölmek isteyen kurbanlar sunan rahip yalnızca kendi çıkarları için toplumlan kurban eden sermayedardan çok daha sevimli ve insancıl bir varlık olarak görünüyor bana. Arada sırada böyle şeylerin hâlâ anlaşılabildiği oluyor; Bay Barbey d'Aurevilly'nin bir makalesinde bu konu hakkında söylemek istediğim her şeyi özetleyen kederli, felsefi bir haykırışa rastladım: "Yabanilere taş atıp duran uygar insanlar, kısa süre sonra putperestliğe bile layık olmayacaksınız!"

Böyle bir ortam –bunu daha önce de belirtmiş olmama karşın yinelemekten kendimi alamıyorum– hiç de şairlere göre değildir. En demokrat Fransız zihniyetinin bile devlet kavramından anladığı şeyin Amerikalı bir zihniyette yeri yoktur. Eski dünyanın her beynine karşılık politik bir devletin aynı anda hem beyni, hem de güneşi olan bir hareket merkezi, eski ve şanlı anıları, uzun ve şairane, savaşlarla dolu tarihçeleri ve devrimlerin kızı yoksulluğun yalnızca paradoks kabilinden bir görkem verdiği bir aristokrasisi vardır; ama O'na, o alıcılar ve satıcılar güruhuna, o isimsiz yaratığa, o başsız canavara, okyanusun diğer tarafındaki o serseriye Devlet demiyor musunuz! – Size katılırım, eğer müşterilerin içeri doluşup işlerini kirli masalarda, kaba konuşmaların gürültüsü ortasında hallettikleri geniş taverna-

ları bir salonla, eskiden salon adını verdiğimiz, güzelliğin başkanlığını yaptığı bir akıl cumhuriyetiyle karşılaştırmak mümkünse!

Edebiyatı bir meslek olarak, onurlu ve üretken bir şekilde benimsemek ve bunu aşağılamalara, beceriksizlerin iftiralarına, zenginlerin kıskançlığına –o kıskançlık ki kendi kendileri için cezadır!– ve sıradan burjuvaların intikamına katlanmak zorunda kalmadan başarabilmek her zaman için çok zor olacaktır. Ancak kısıtlamalarla dolu bir monarşide ya da sıradan bir cumhuriyette yapılması güç olan şeyin, kamusal görüşün her polisinin düzeni kusurlarının –ya da erdemlerinin, ne de olsa ikisi aynı şeydir– artması pahasına koruduğu; köleliğin hüküm sürdüğü topraklardaki şair ya da romancılarının kölelik karşıtı eleştirmenlerin gözünde tiksinti verici yazarlar oldukları; kinizmin karmaşasının mı, yoksa Kilise ikiyüzlülüğündeki şaşmazlığın mı daha rezilce olduğuna bir türlü karar verilemeyen bir tür Capernaum'da başarılması neredeyse olanaksızdır. Kara yanaklarının gururun kızarıklığıyla alev alev yanmasından ötürü suçlanan zencileri yakmak, bir tiyatronun kuytusunda silahlarla oyun sergilemek, Batı'nın henüz yabanilerin (bu terim çok haksız geliyor) utanç verici ütopyalarıyla kirlenmemiş cennetlerinde çokeşliliği yaymak, duvarlara, hiç kuşkusuz sınırsız özgürlük prensibini yüceltmek uğruna, "dokuz aylık hastalara şifa" türünden ilanlar yapıştırmak... Bunlar Franklin'in, o hesap-dairesi ahlakçılığı mucidinin, materyalizme adanmış bir yüzyılın kahramanının soylu ülkesinin belli başlı özelliklerinin, ahlâk anlayışının örneklerinden yalnızca bir kısmıdır. Amerika-manyaklığının neredeyse moda bir tutkuya dönüştüğü, bir başpiskoposun bize ciddi ciddi Tanrı'nın çok yakında seslenip bizi bu Atlantik-ötesi idealini zevkle benimsemeye çağıracağını söyleyebildiği bir düzeye eriş-

tiği bu dönemde aşağılık davranışların bu sıra dışı örneklerini hiç akıldan çıkarmamak gerekir.

Böylesi bir sosyal ortam zorunlu olarak bir takım edebi hatalar doğurur. Poe bu hatalara elinden geldiğince sık ve olanca gücüyle tepki gösterdi. Şu halde Amerikan yazarların, her ne kadar bir şair ve öykücü olarak dikkate değer olduğunu kabullenseler de, bir eleştirmen olarak yetisini sürekli sorgulama eğilimi göstermelerine şaşmamalı. Güzellik kavramının en büyük düşmanı olan yararlılık kavramının her şeye hükmettiği ve birincil önceliğe sahip olduğu bir ülkede dört dörtlük eleştirmen en saygıdeğer, bir başka deyişle eğilimleri ve tutkuları halkın eğilimleri ve tutkularıyla en çok benzeşen, yazarın entelektüel yetileriyle yazma kategorilerini birbirine karıştırdığından her şeyi tek bir amaca bağlayan, bir şiir kitabında vicdanın kusursuzlaştırılmasının yollarını arayan kişi olacaktır. Böyle biri doğal olarak şiirin gerçek, olumlu güzelliklerine gözlerini kapayacak; teknikteki kusurlardan ve hatta hatalardan pek rahatsızlık duymayacaktır. Buna karşın Edgar Poe, zihnin dünyasını akıl, zevk duygusu ve ahlâk anlayışı olarak üçe ayırıp eleştirisini analiz nesnesinin ait olduğu kategoriye göre biçimlendirdi. Her şeyden çok, kusursuz planlamaya ve hükmün doğruluğuna önem veriyor; edebi eserleri bozuk makine parçaları olarak ele alıp (ulaşmak istedikleri hedefi göz önünde bulundurarak) zanaatteki kusürları dikkatle not ediyor; çalışmanın ayrıntılarına, plastik ifadesine, bir başka deyişle üsluba geçtiğindeyse kılı kırk yaran bir titizlikle ve hiçbir şeyi atlamadan aruz hatalarını, dilbilgisi yanlışlarını ve sanatçı olmayan yazarların tüm iyi niyetlerini kirleten ve en soylu düşüncelerini çarpıtan bütün o tortuları, süprüntüleri gözler önüne seriyordu.

İmgelem onun için yeteneklerin kraliçesidir; ancak bu söz-

cük onun için, sıradan bir okurun anladıklarından çok daha fazlasını ifade eder. İmgelem düşlem değildir –her ne kadar duyarsız ve imgelem sahibi bir insanı tasavvur etmek olanaksız olsa da– duyarlılık da değildir. İmgelem şeylerin içsel ve gizli bağıntılarını, uygunluklarını ve ilintilerini bir anda ve herhangi bir felsefi yöntem kullanmadan kavrayan neredeyse tanrısal bir yetidir. Onun bu yetiye bağışladığı erdem ve işlevler öylesine büyük bir değer kazanmasına yol açar ki (en azından yazarın düşüncesi iyice anlaşıldığında) imgelemsiz bir yazar sahte, ya da en azından kusurlu bir yazar olarak görülür.

İmgelemin en garip sonuçları elde edebildiği, belki en zengin ya da en değerli değil (bunlar şiire aittir) ama en çok sayıda ve en çeşitli hazineleri sunabildiği edebi sahalarda, Poe'nun bir gözdesi vardır ki, adı "öykü"dür. Kalın, devasa romanlara karşı sahip olduğu büyük avantaj kısalığının etki yoğunluğunu arttırmasıdır. Bir oturuşta okunabilen bu tarz yazılar zihinde mesleki sorunlar ve sosyal yaşamın gerekleri tarafından sık sık bölünen parçalı bir okumadan çok daha güçlü bir izlenim bırakırlar İzlenim birliği, etki bütünlüğü bu türden bir yapıta çok özel bir üstünlük sağlayan önemli bir avantajdır, öyle ki son derece kısa bir öykü (ki öyle olması da bir kusurdur hiç şüphesiz) son derece uzun bir öyküden daha iyidir. Sanatçı, eğer yetenekliyse, düşüncelerini olaylara uyarlayıp, bilinçli bir şekilde ve emek harcayarak yaratılması gereken bir etki planladıktan sonra olayları icat edecek, istenen etkinin elde edilmesi için olayları en uygun şekilde birleştirecektir. Eğer ilk cümle bu son izlenimin yaratılması düşüncesiyle yazılmamışsa, yapıt daha başlangıçta başarısız olmuş demektir. Tüm yazıda, istem dışı olan, önceden plânlanmış ereğe dolaylı ya da dolaysız yoldan hizmet etmeyen tek bir sözcük bile yer almamalıdır.

Kısa öykünün şiirden bile üstün olduğu bir nokta vardır. Şiirin en yüce ve soylu gayesi olan güzellik kavramının geliştirilmesi için ritim gereklidir. Şimdi, ritmin oyunları ve kurnazlıkları, erek olarak doğruluğa sahip olan düşüncenin ve ifadenin oldukça karmaşık elde edilişi yolunda aşılamaz engellerdir. Öte yandan doğruluğun, öykünün hedefi ve mantığın kusursuz bir öykünün kurgulanması için en uygun araç olması durumuna sık sık rastlanabilir. Arı şiir kadar yüce bir seviyede olmayan bu türe ait yapıtlarla daha çeşitli, sıradan okur tarafından daha kolay takdir edilebilen sonuçlar elde edilebilmesi bu yüzdendir. Dahası, bir öykü yazarı, şiir tarafından benimsenmeyen ve, ahenksiz olduklarından, mutlak güzellik anlayışına ters düşen çeşitli ses tonlarını, dil nüanslarını, akılcı, dokunaklı ve alaycı, nükteli üslupları kullanma olanağına sahiptir. Ve bu aynı zamanda kısa öyküde biricik amaç olan güzelliği elde etmeye çalışan yazarın en kullanışlı araç olan ritimden yoksun olmakla her zaman büyük bir dezavantaj içinde çalışmasını da açıklar. Tüm yazınlarda bütünüyle arı bir şiirselliği içeren öykülerin yazılması yolunda çabalar sarf edildiğini ve pek çok kez de başarı sağlandığını biliyorum; Edgar Poe da son derece güzel öyküler yazmıştır. Ancak onlar yalnızca ortak noktalara sahip hedeflere götüren yolun gerçek gücünü kanıtlamaya yarayan çabaların ve emeklerin ürünüdürler ve inanıyorum ki, en azından bazı yazarların yaşamında, ki onlar seçilebileceklerin en yücesidirler, bu kahramanca çabalar kaynaklarını umutsuzluktan alırlar.

"Genus irritable vatum! Şairlerin (bu sözcüğü geniş anlamda, tüm sanatçıları kastederek kullanıyorum) *genus irritable* olmaları bilinen bir şeydir; ama bunun sebebini anlayabilen pek yoktur Bir sanatçı yalnızca 'güzellik' anlayışındaki hassaslığı ölçüsünde sanatçıdır – öyle bir anlayış ki, ona aynı anda hem heye-

canlı bir eğlenti sağlar, hem de aynı derecede duyarlı bir biçimsizlik ya da oransızlık anlayışını içerir, ya da böyle bir anlayışa sürükler. Bu yüzden yapılan haksızlıklar –adaletsizlikler– gerçek bir şairi öylesine heyecanlandırır ki, genel bakış açısından bakıldığında bu tavrı, yapılan haksızlıkla orantısız gibi görünür. Şairler haksızlığı asla var olmadığı yerde değil, ama çoğunlukla şair olmayanların göremediği yerlerde görürler. Bu yüzden şairin öfkesinin kaba anlamda 'huysuzlukla' hiçbir ilintisi yoktur ve sadece haksızlığa ilişkin, normalden daha keskin bir açık görüşlülüğü içerir: Bu açık görüşlülük doğruluğun, adaletin, orantının, bir başka deşiyle güzelliğin keskin algılanışından başka bir şey değildir Ama bir nokta çok açıktır – 'öfkeli olmayan' (genel kavrayışa göre) kişi şair değildir."

Şairin kendisi bunları söylüyor işte, kendi soyundan gelen herkes adına kusursuz ve çürütülemez bir savunma sunarak. Poe bu duyarlılığı edebi sorunlara da yansıttı ve şiirsel şeylere verdiği büyük değer onu sık sık, zayıfların kanısına göre, kendini aşırı belli eden bir üstünlük duygusuna sürükledi. Sanırım savaşmak zorunda kaldığı, kendisini çevreleyen pek çok önyargının, yanlış fikrin, sıradan görüşün Fransız basınında da uzun süre salgın bir hastalık gibi yayıldığından daha önce bahsetmiştim. Şu halde bu konuyla bağlantılı, şiirin kurgulanmasına ilişkin en önemli görüşlerinden bir kısmının kısa bir özetini yapmam yersiz kaçmayacaktır. Her iki toplumda rastlanan hatalardaki paralellik aralarında bağlantı kurmayı kolaylaştıracaktır.

Ancak, her şeyden önce Poe'nun doğal, doğuştan gelen şiirsel yetiyi değerli bulmanın ötesinde bilgi, emek ve analize de cahil ve eğitimsiz kişilerin aşırı bulacakları derecede önem verdiğini belirtmeliyim. Yalnızca, son derece ender rastlandıklarından ve değerli olduklarından hiç şüphesiz insanın dışında ol-

dukları ve ona bağışlandıkları kabullenilebilecek bütün o ince duyumsamaları, tinsel özlemleri, sağlıklı şiirsellik durumlarını istediği anda anımsayabilme amacıyla, iradesinde mutlu anların geçici ruh halini canlandırmak için büyük çabalara girmekle kalmamış; bunun yanı sıra ilhamı yönteme, en kılı kırk yarar analize tabi kılmıştır. Yöntem seçimi! Bu konuya sık sık değinir, sonradan edinilmiş bir retorikle, yöntemin etkiye, uyak kullanımına, nakaratın kusursuzlaştırılmasına, ritmin duyguya adapte edilişine uyarlanmasında ısrar eder. Soyutu kavrayamayan kişinin şair sayılamayacağını; yalnızca belleğinin efendisi, sözcüklerin hükümdarı, kendi her zaman incelenmeye açık duygularının kayıt defteri olan kişinin şair olduğunu ileri sürer. "Her şey sonuç için!" diye yineler sık sık. Bir sonenin bile plana gereksinimi vardır ve cümle yapısı, bir başka deyişle zırh, zihinsel yapıtların gizemli yaşamlarının başlıca güvencesidir.

Doğal olarak "The Poetic Principle" ("Şiirin İlkeleri") adlı yazısına başvuruyor ve daha en başta şiir alanında uzunluk veya boyutlar üzerine yanlış fikirler, oylumlu şiirlere verilen absürd önem gibi adlarla tanımlanabilecek yanlışlıklara karşı şiddetli bir karşı çıkışa rastlıyorum. "Uzun şiir diye bir şeyin var olmadığını savunuyorum. 'Uzun şiir' deyiminin yalnızca ilintilerdeki açık bir çelişme olduğunu iddia ediyorum." Aslına bakılırsa, bir şiir ruhu heyecanlandırdığı, yükselttiği derecede adını hak eder ve gerçek değerini ruhun bu heyecanlanışından, yükselişinden alır. Ancak, psikolojik zorunluluktan dolayı bütün bu heyecanlanışlar süreksiz ve geçicidirler. Okurun dış bir güçle yaşamaya zorlandığı bu tuhaf ruh hali, görünen o ki, insani coşkunluğun süreğenliğini aşan uzunlukta bir şiirin okunabileceği kadar uzun sürmeyecektir.

Şu halde, epik şiirin mahkûm edildiği açıktır. Çünkü o uzun-

lukta bir çalışmaya ancak her sanat eserinin temel koşulu olan birlik feda edildiğinde şiirsel denebilir; düşüncede birlikten değil, izlenim birliğinden, etki bütünlüğünden söz ediyorum, romanı öyküyle kıyasladığım zamanki gibi. Şu halde, estetik açıdan bakıldığında, epik şiir bize bir paradoks olarak görünmektedir. Eski çağlarda bir dizi lirik şiir yazılıp daha sonra epik şiirler halinde derlenmiş olabilir; ama her epik hedef açıkça kusurlu bir sanat anlayışının ürünüdür. Bu türden sanatsal ayrıklıkların devri çoktan geçti, kaldı ki uzun bir şiirin herhangi bir dönemde kelimenin tam anlamıyla popüler olduğu bile şüphelidir.

Öte yandan, gereğinden fazla kısa, yaratılan heyecanı besleyecek gıdayı sağlayamayan, okurun doğal isteklerini karşılamayan bir şiirin de son derece kusurlu olduğu eklenmelidir. Etki ne kadar parlak ve yoğun olursa olsun kalıcı değildir; bellek muhafaza etmez onu; çok hafif ve aceleyle bastırıldığından balmumu üzerinde imgesini çıkartmayan bir damgaya benzer.

Ancak yukarda bahsedilenin dışında bir başka yanlış var ki, insan zihinlerindeki ikiyüzlülüğün, ahmaklığın ve adiliğin etkisiyle, yenilmesi daha güç, daha dayanıklı ve sürüp gitme şansı daha yüksek. Ders verme yanlışından bahsediyorum ki, kaçınılmaz olarak tutku, doğruluk ve törecilik yanlışlarını içeriyor. Pek çok kişi şiirin amacının bir tür ders verme olduğunu, vicdanı güçlendirmesi, ahlâkı kusursuzlaştırması, kısacası bir şeylerin yararlı olduğunu ispat etmesi gerektiğini sanıyor. Edgar Poe bu aykırı kanının özellikle Amerikalılar tarafından benimsendiğini öne sürüyor; ne yazık! Söz konusu bu yanlışlıkla karşılaşmak için Boston'a kadar gitmeye gerek yok. Burada bile her gün gerçek şiire saldırıyor, onu yaralayıp duruyorlar. Şiirin yalnızca kişi kendi içini araştırmaya, yüreğini sorgulamaya, coşkularını anımsamaya istekliyse kendi dışında hedefi olmayabilir; kaldı ki başka

hedefi de olamaz ve hiçbir şiir yalnızca şiir yazma zevki için yazılmış bir şiir kadar yüce, soylu ve şiir ismine layık değildir.

Şiirin töreleri yüceltmediğini ya da mutlak sonucunun kişiyi bayağı ilgilerin üstüne yükseltmek olmadığını söylemiyorum –bu konuda yanlış anlaşılmak istemem–; bu saçma bir girişim olurdu. Söylemek istediğim şu ki, şair töresel bir hedef peşinde koşmuşsa, şiirsel gücünü azaltmış demektir; ve eserlerinin kötü olacağı üzerine bahse girmek hiç de akılsızlık sayılmaz. Şiiri bilimde ya da törelcilikte özümsemenin cezası ölüm ya da başarısızlıktır; ereği "doğruluk" değil, "kendisi"dir yalnızca. Gerçeği göstermenin yolları başka yerlerde yatar. Gerçeğin şarkılarla hiçbir ilintisi yoktur. Bir şarkının zarafetini, alımını, karşı konulmaz çekiciliğini oluşturan şeyler, "doğruluğun" elinden otoritesini ve gücünü alırlar. Açıklayıcı ruh hali, soğukluğu, durgunluğu, hissizliğiyle Şiir Perisi'nin tüm elmaslarını ve çiçeklerini reddeder; işte o zaman şiirsel ruh halinin tam tersi halini almıştır.

Mutlak bilinç doğruluğa yönelir, zevk duygusu güzelliği sergiler ve ahlâk anlayışı ile arasındaki fark öylesine belirsizdir ki, Aristoteles erdemler arasına onun zarif etkinliklerinden bir kısmını eklemekte duraksamamıştır. Bu yüzden, zevk sahibi kişiyi günahın görüntüsü karşısında öfkeden çıldırtan şey biçimsizliği, oransızlığıdır. Günah, hakkı ve adaleti benimseyen kişiyi zedeler, akıllı ve vicdan sahibi olana başkaldırtır; ama, uyuma hakaret ettiğinden, uyumsuz olduğundan, özellikle şairane zihinleri yaralayacaktır; ve kanımca töresele, törel güzelliğe yapılan her saldırıyı evrensel ritme ve şiir sanatına yapılmış saymak hiç de abartı değildir.

Dünyayı ve sergilediklerini Tanrı'nın bir lütfu saymaya ve cennetten bir parça olduğunu düşünmeye bizi iten, güzelliğe duyarlı o takdir edilesi, ölümsüz içgüdüdür. Önümüzde uzanan

ve yaşamın açığa vurduğu her şeye karşı duyduğumuz giderilmez susuzluk, ölümsüzlüğümüzün en canlı kanıtıdır.

Ruh, mezarın ötesinde yatan görkeme hem şiir aracılığıyla, hem de şiirin içinden, hem müzik aracılığıyla, hem de müziğin içinden göz atabilir; ve nefis bir şiir bizi gözyaşlarının eşiğine getirdiğinde, bu gözyaşları aşırı zevkin kanıtı değildir; uyandırılmış bir melankolinin, sinirsel bir durumun, kusurluluğun ortasına sürgüne gönderilmiş ve hemen, bu dünyadayken, açığa çıkmış bir cenneti ele geçirmek isteyen bir yaradılışın kanıtıdır daha çok.

Bu yüzden şiirin ilkesi kesin olarak ve açıkça insanın yüce bir güzelliğe doğru yükselişidir ve bu ilkenin ifadesi ruhun yaşadığı bir tür coşkunluk, heyecandır – yüreğin zehiri olan tutkudan ve mantığın yiyeceği olan doğruluktan bütünüyle soyutlanmış bir coşkunluk. Tutku doğaldır ne de olsa, mutlak güzelliğin ülkesine tiksindirici, uyumsuz bir tonu sokacak kadar, gereğinden fazla doğaldır ve şiirin doğaüstü bölgelerinde yaşayan mutlak arzuları, eli açık melankolileri ve soylu umutsuzlukları rezilleştirecek kadar tanıdık ve şiddet yüklüdür.

Bu sıra dışı yükseliş, bu nefis incelik, Edgar Poe'nun ilham perisine atfettiği bu ölümsüzlük aksanı, onu bu işin üstesinden gelme tekniğinde özensiz kılmadığı gibi, bir teknik adamı olarak sürekli dehasını keskinleştirmeye yöneltmiştir. Pek çok kişi, özellikle "The Raven" ("Kuzgun") adlı o tuhaf şiiri okumuş olanlar, şairimizin görünüşte son derece masum bir tavırla, ancak hatalı bulmadığım hafif bir küstahlıkla, kullandığı yapı yöntemini, vezin uyarlamasını, nakarat seçimini –seçenekler arasında en kısa ve en uygunun ve aynı zamanda melankoliyi ve umutsuzluğu en iyi ifade eden ve en yankılı uyakla bezenmiş olanının (nevermore– bir daha asla) bulunmasını, insan sesini

taklit edebilen ancak genel imgelemde zehirli ve ölümcül bir kişiliğe sahip bir kuşun (kuzgun) seçilmesini, tonların en şiirseli olan melankolik tonun ve duyarlılıkların en şiirseli olan ölü birine duyulan aşkın kullanılmasını vs. ayrıntılarıyla açıkladığı yazısını analiz etmeye kalksam eminim şok olurdu. "Ve şiirimin kahramanını yoksul bir ortama yerleştirmeyeceğim," der, "çünkü yoksullluk sıradandır ve güzellik anlayışına aykırı düşer. Melankolisi, son derece görkemli ve şairane bir tarzda döşenmiş odası tarafından korunacaktır." Okur, Poe'nun pek çok öyküsünde güzel biçimlere, süslü ortamlara ve oryantal lükse olan düşkünlüğünün belirtilerini bulacaktır.

Bu yazının hafif bir küstahlıkla lekelenmiş göründüğünü söylemiştim. İlhamın uslanmaz, onmaz avukatlarının onu küfürlü ve saygısızca bulacaklarına şüphe yok; ama bu yazının özellikle onlar için yazıldığına inanıyorum. Tıpkı bazı yazarların kapalı gözlerle şaheserlere soyunmaları, kargaşaya duydukları güvenle tavana fırlatılan sözcüklerin aşağı bir şiir halinde düşmesini beklemeleri, özensizlik maskesini takmaları gibi Edgar Poe da –ki tanıdığım en esin yüklü kişilerden biridir– kendiliğindenliği gizler, soğukkanlılığı ve temkinliliği benimser gibi yapmıştır. "Benim açımdan bir görgüsüzlük sayılacağını hiç sanmıyorum," der zevksiz bulmadığım, eğlenceli bir gururla, "kurgudaki hiçbir noktanın şans eseri ya da ilhamla bulunmadığını, eserin bir matematik probleminin kesinliği ve şaşmazlığıyla sonuca doğru adım adım ilerlediğini göstermenin." Bana göre yalnızca ilham tutkunları ve serbest şiirin fanatikleri ayrıntıya verilen bu önemi tuhaf bulabilir. Sanat söz konusu olduğunda hiçbir ayrıntı önemsiz değildir.

Serbest şiirden söz açılmışken, Poe'nun uyağa büyük önem verdiğini ve zihnin uyaktan aldığı matematiksel ve müzikal zev-

kin analizini yaparken –en azından şiir sanatına ilişkin– diğer konularda olduğu kadar özen ve kurnazlık gösterdiğini ekleyeyim. Tıpkı nakaratın sonsuz çeşitlilikte bir uygulama sahasına sahip olduğunu göstermesi gibi, aynı şekilde uyağa beklenmedik bir öğeyi, göründüğü kadarıyla tüm güzelliklerin vazgeçilmez çeşnisi olan tuhaflığı ekleyerek, ondan alınan zevki yenilemeye, iki katına çıkarmaya çalışmıştır. Bir ya da birkaç dizenin tekrarlanışını, melankolik saplantıları ya da sabit bir fikri taklit eden ısrarcı, yinelenen ibareleri, pek çok değişik şekilde sunulan arı ve basit bir nakaratı, dikkatsizlik ve özensizlik görünümüne bürünmüş nakarat varyantlarını, iki ya da üç katma çıkarılmış uyakları ve bunlar dışında modern şiire daha büyük bir kesinlik ve kararlılıkla *Leonine* şiirinin sürprizlerini sunan bir tür uyağı sık sık ve oldukça yerinde kullanır.

Bütün bu yöntemlerin değerinin ancak uygulama yoluyla kanıtlanabileceği açıktır; ve üzerinde böylesine uğraşılmış, yoğunlaşılmış şiirleri çevirmek hoş bir düş olabilir. Poe çok az şiir yazdı; en soylu olarak kabul ettiği bu türden bir çalışmaya kendini adayamamaktan, daha sık değil ama daha özel bir çalışma içine girememekten dolayı duyduğu üzüntüyü açığa vurduğu zamanlar oldu. Ama şiiri hep güçlü bir etki yaratmıştır. Byron'ın coşkun iç dökücü değildir yazdıkları, neredeyse kardeşçe bir hayranlık duyduğu Tennyson'ın yumuşak, seçkin melankolisi de değildir. Bir düş gibi derin ve yanardöner, kristal gibi gizemli ve kusursuzdur. Sanırım Amerikalı eleştirmenlerin Poe'nun şiirini sık sık küçümsediğini eklememe gerek yok; kısa süre önce elime geçen bir Amerikan bibliyografya sözlüğünde okuduğum bir yazıda ezoterik olduğu yargısına varılıyor, mürekkep yalamış bu düşünürün faydacı ahlâkın gururlu ülkesinde bir akım oluşturabileceğinden endişe ediliyor ve

Poe'nun, yeteneklerini ahlâki doğruların ifadesinde kullanmak yerine, tuhaf bir idealin peşinde harcamasından, şiirlerindeki gizemli, ama duyarlı şehvet düşkünlüğüne sarf etmesinden duyulan üzüntü dile getiriliyordu.

Bu türden sivri hazırcevaplıkları hepimiz iyi tanırız. Kötü eleştirmenlerin iyi şairlerin üzerine yığdığı ayıplamalar her ülkede aynıdır. Bu yazıyı okurken Parisli eleştirmenlerin kusursuzluktan en çok hoşlanan şairlerimiz hakkında yazdıkları o sayısız şikayetnamelerden birinin çevirisiyle karşı karşıyaymış hissine kapıldım. Bizim gözdelerimiz bellidir ve Victor Hugo'nun, eğer kusursuz olsaydı, bizim şiir karşıtı ulusumuzun gözünde daha az takdir edileceğini ve lirik dehasını ancak şiirine zorlamayla ve zalimce, Edgar Poe'nun başlıca modern sapkınlık olarak kabul ettiği şeyi, ders vermeyi sokarak unutturabilmeyi başardığını söylediğimde, arı şiiri seven herkes beni anlayacaktır.

Şişede Bulunan Elyazması

Qui n'a plus qu'un moment à vivre
N'a plus rien à dissimuler – QUINAULT–ATYS.*

Vatanım ve ailem hakkında söyleyecek pek bir şeyim yok. Kötü davranışlar ve uzun yıllar, beni birinden uzaklaştırdı, diğerineyse yabancılaştırdı. Bana miras kalan servet iyi bir eğitim almamı sağladı ve düşünmeye yatkın zihnim sayesinde gençliğimde yaptığım sıkı çalışmaların birikimini yöntemsel bir temele oturtmayı başardım. – Bana en çok Alman törecilerinin eserleri haz verdi; onların o zarif deliliğine sakıncalı bir hayranlık duyduğumdan değil, katı düşünce alışkanlıklarım sayesinde onların hatalarını rahatlıkla saptayabildiğim için. Mizacımın kuruluğu yüzünden çok eleştiriye uğradım; hayal gücümün noksanlığı bana bir suçmuş gibi yansıtıldı; ve fikirlerimin pyyrhonist doğası bana sürekli kötü bir ün getirdi. Aslında fiziksel felsefeden aldığım yoğun haz bu çağın çok sık rastlanan bir hatasına düşmeme yol açtı – olayları bu bilimin ilkelerine, en dolaylı yollardan bile olsa, bağlama alışkanlığından bahsediyorum. Bütüne bakıldığında, kimse batıl inançların *ignes fatuisi*** tarafından gerçeğin sı-

* Bir anlık yaşamı kalmış kişinin artık gizleyecek bir şeyi yoktur

** İstenileni verecekmiş gibi yapıp vermeyen, yanıltıcı, cezbedici şey.

nırları keskin bölgesinden uzaklaştırılmaya benim kadar az yatkın olamaz. Bunları baştan söylemeyi uygun buldum ki, anlatmam gereken inanılmaz öykü hayal gücünün ölü bir mektup ve bir hiçlikten ibaret olduğu bir zihnin kesin deyişi yerine çok kaba bir hayal gücünün hezeyanları olarak algılanmasın.

Yurtdışında yıllarca yolculuk ettikten sonra 18– yılında zengin ve yoğun nüfuslu Cava adasındaki Batavia limanından Sunda takımadalarına* doğru yola çıktım. Tam anlamıyla bir yolcuydum – bir şeytan gibi peşimi bırakmayan sinirli bir huzursuzluktan başka bir yolculuk sebebim yoktu.

Gemimiz dört yüz tonluk, tahtaları bakırla tutturulmuş ve Bombay'da, Hint meşesiyle inşa edilmiş güzel bir gemiydi. Lachadive Adaları'ndan** yüklenen hidrofil pamuk ve yağı taşıyordu. Gemide bunların yanı sıra Hindistan cevizi lifi, hurma suyundan yapılma şeker, kaymaksız sığır sütü, Hindistan cevizi ve birkaç sandık da haşhaş vardı. Yükleme işi beceriksizce yapılmıştı ve gemiden sürekli tangırtılar geliyordu.

Çok hafif bir rüzgârla yola çıktık ve Cava'nın doğu kıyısında günlerce bekledik. Rotamızın monotonluğunu hafifleten tek olay gittiğimiz takımadalardan küçük parçalar görmekti.

Bir akşam, kıç vardavelasına yaslanmış bakarken, kuzeybatıdaki çok tuhaf, tek bir bulutu fark ettim. Hem rengi yüzünden, hem de Batavia'dan ayrıldığımızdan beri görülen ilk bulut olduğu için ilgi çekiciydi. Onu dikkatle günbatımına dek izledim. Bu vakitte bir anda doğu ve batıya yayıldı, ufku ince bir buhar tabakası halinde kapladı ve alçak bir kumsalın uzun şeridi gibi görünmeye başladı. Az sonra bulanık kırmızı bir renkle doğan ay

* Borneo, Celebes, Java, Sumata, Molucca Adaları ve Nusa Tenggara'nın eski adı.

** Şimdiki adıyla, "Laccadive" Adaları Hint Okyanusu'nda, Hindistan'ın güneybatı sahili açıklarında bulunur.

ve denizin tuhaf görünüşü de dikkatimi çekti. Deniz hızla değişiyordu ve su her zamankinden saydamdı. Denizin dibini açık seçik görebilmeme karşın, iskandili çektiğimde derinliğin on beş kulaç olduğunu gördüm. Hava şimdi dayanılmayacak kadar ısınmıştı ve ısıtılan demirden çıkanlara benzeyen sarmal dumanlarla yüklüydü. Gece çöktükçe rüzgâr dindi ve ortalığı hayal edilemeyecek kadar yoğun bir dinginlik kapladı. Pupada yanan mumun alevi hiç titreşmiyordu ve baş ve işaret parmaklar arasında tutulan bir saç teli en küçük bir hareket belirtisi sergilemiyordu. Kaptan, herhangi bir tehlike belirtisi görmediğinden ve kıyıya doğru sürüklenmekte olduğumuz için, yelkenlerin indirilmesini ve çapanın atılmasını emretti. Nöbetçi konulmadı ve esas olarak Malayalılardan oluşan tayfa güverteye uzandı. Aşağı inerken içimde kötü bir his vardı. Aslında bütün belirtiler beni bir samyelinin* gelişinden endişelenmeye yöneltiyordu. Kaptana korkularımdan bahsettim; ama söylediklerimi dikkate almadı ve yanıt vermeye tenezzül etmeden yanımdan ayrıldı. Ancak huzursuzluğum uyumama engel oldu ve gece yarısı civarında güverteye çıktım. – Ayağımı merdivenin en üst basamağına koyarken hızla dönen bir değirmen çarkınınkini andıran yüksek bir uğultuyla irkildim ve bunun ne anlama geldiğini kavrayamadan geminin her tarafının sarsılmaya başladığını fark ettim. Bir an sonra dev, köpüklü bir dalga bizi alabora etti, baştan kıça doğru hızla ilerleyerek bütün güverteleri pruvadan pupaya yıkadı.

O patlamanın aşırı şiddeti geminin kurtulmasını sağladı. İyice suyla dolmuş olmasına karşın, direkleri yıkılıp yan tarafına düşmüş olduğundan, bir dakika sonra denizden ağır ağır kalktı ve fırtınanın yoğun baskısı altında bir süre yalpaladıktan sonra nihayet doğruldu.

* Poe burada büyük bir fırtınayı kastetmektedir.

Beni ölmekten hangi mucizenin kurtardığını bilmek olanaksız. Suyun şokuyla sersemledikten sonra, kendime geldiğimde kıç direğiyle dümenin arasına sıkışmış olduğumu fark ettim. Büyük bir çaba harcayarak ayağa kalktım ve gözüm kararmış bir halde etrafa bakınınca önce büyük dalgaların arasında olduğumuzu düşündüm. Bizi yutmuş olan dağ gibi ve köpüklü okyanusun girdabı hayal edilemeyecek kadar müthişti. Bir süre sonra, tam limandan ayrılırken gemiye binmiş olan yaşlı bir İsveçlinin sesini işittim. Ona tüm gücümle seslendim ve en sonunda sendeleyerek kıç tarafına geldi. Az sonra bizden başka kurtulan olmadığını fark ettik. Güvertede bulunan bizim dışımızdaki herkes denize düşmüştü. Kaptan ve yardımcıları uykularında ölmüş olmalıydı, çünkü kamaralar suyla dolmuştu. Yardım almadan geminin güvenliğine ilişkin pek az şey yapabilirdik ve çabalarımız ilk başlarda anlık batma korkularının yol açtığı donup kalmalarla kesintiye uğradı. Palamarımız kasırganın ilk soluğuyla paket ipi gibi kopmuştu tabii, yoksa hemen ters dönerdik. Denizin önünde korkutucu bir hızla gidiyorduk ve gemideki birçok yarıktan içeri sular akıyordu. Geminin kıçının iskeleti epey çatlamıştı ve her açıdan büyük darbeler almıştık; ama pompaların tıkanmamış ve safraların fazla yer değiştirmemiş olduğunu görünce büyük bir sevince kapıldık. Fırtınanın ilk şiddeti azalmıştı ve rüzgârdan fazla bir tehlike beklemiyorduk; ama yılgınlık içinde tamamen durmasını ümit ediyorduk. Denizin birazdan devasa bir şekilde kabaracağından, geminin şu haliyle buna dayanamayacağından, kaçınılmaz olarak öleceğimizden emindik. Ama bu oldukça haklı kaygı kısa zamanda gerçeğe dönüşmeyecekmiş gibi görünüyordu. Hantal gemi beş gün beş gece boyunca –bu süre içinde tek yiyeceğimiz baş kasarasından büyük güçlüklerle temin ettiğimiz az bir miktardaki hurma şeke-

riydi–, o samyelinin ilk şiddetiyle boy ölçüşemese de yine de o zamana dek gördüğüm fırtınaların en şiddetlisini teşkil eden hızlı, peş peşe esen rüzgârların önünde hesaplamalara meydan okuyan bir hızla uçtu. İlk dört gün boyunca rotamız, küçük değişikliklerle, G.D. ve G. yönündeydi; Yeni Hollanda'nın* kıyı şeridi boyunca ilerlemiş olmalıyız. – Beşinci gün hava iyice soğudu, rüzgârın daha kuzeyden esmeye başlamış olmasına karşın. – Güneş hastalıklı, sarı bir parıltıyla doğuyor ve ağır ağır ufkun birkaç derece üstüne çıkıyordu – net bir ışık yaymadan. – Görünürde bulut yoktu, ama şiddetini giderek arttıran rüzgâr kesik kesik ve düzensizce esiyordu. Tahminimize göre öğle vakti dikkatimiz tekrar güneş tarafından çekildi. Adına yaraşır bir ışık saçmıyordu. Donuk ve kurşuni parıltısının yansıması yoktu, sanki tüm ışınları kutuplanmışçasına. Kabarmış denizde batmadan önce ortasındaki ateş birden söndü, sanki açıklanamayacak bir güç tarafından aceleyle söndürülmüşçesine. Dipsiz okyanusa gömülürken sönük, gümüşi bir halkadan ibaretti.

Altıncı günün gelmesini boşuna bekledik – o gün benim için hâlâ gelmiş değil – İsveçli için de hiç gelmedi. O vakitten sonra zifiri karanlığa gömüldük, öyle ki geminin yirmi adım ötesini göremiyorduk. Sonsuz gece bizi kuşatmayı sürdürdü, denizin tropikal kuşakta alışkın olduğumuz fosforlu parıltısının da faydası dokunmuyordu. Fırtınanın şiddetinin azalmamış olmasına karşın, daha önceki köpüklerden eser kalmadığını da fark ettik. Etrafımız dehşetle, yoğun bir loşlukla ve kara, terletici, mat bir çölle çevriliydi. – Yaşlı İsveçli'nin ruhuna yavaşça batıl bir korku sızdı, benim ruhumaysa sessiz bir hayret duygusu hakimdi. Gemiyle ilgilenmeyi, bunun faydasız olmanın ötesinde zararlı olduğunu düşünerek, bıraktık ve kendimizi olabildiğince sıkı şekilde

* Avustralya'nın eski adı.

mizana direğine bağlayıp, o okyanus dünyasına acı acı bakmaya başladık. Zamanın geçişini hesaplamamızın yolu yoktu, bulunduğumuz yer hakkında tahmin de yürütemiyorduk. Ama hiçbir denizcinin gitmediği kadar güneyde bulunduğumuzun da farkındaydık ve karşımıza genelde rastlanılan buzdan engeller çıkmadığı için hayretler içindeydik. Bu arada, her an son anımız olma tehdidini savuruyordu – her devasa dalga bizi yutmak için acele ediyordu. Denizin böylesine kabarabileceğini hayal bile etmemiştim ve sular altında kalmamamız bir mucizeydi. Arkadaşım yükümüzün hafifliğinden bahsetti ve bana gemimizin mükemmel niteliklerini anımsattı. Ama umudun bile ne kadar umutsuzca olduğunu hissetmemek elde değildi ve, simsiyah azametli geminin kat ettiği her kilometreyle birlikte denizin kabarışı büsbütün korkutucu oldukça, kendimi, gelişini hiçbir şeyin bir saatten fazla geciktiremeyeceğine inandığım ölüme karamsarlık içinde hazırlamaya başladım. Bazen albatrosların çıkamayacağı yüksekliklerde havasız kalıyorduk – bazense havanın durgunlaştığı ve deniz canavarlarının uykularını hiçbir sesin bozmadığı sulu bir cehennemin içine iniş hızımız başımızı döndürüyordu.

Bu uçurumlardan birinin dibindeyken arkadaşımın attığı kısa, korkulu bir çığlık gecenin içinde yankılandı. "Bak! Bak!" diye haykırdı kulaklarımın dibinde, "Ulu Tanrım! Bak! Bak!" O konuşurken, içinde bulunduğumuz engin kanyonun kenarlarından akan ve güvertemizi kesintili olarak aydınlatan donuk, kurşuni-kırmızı bir ışığın farkına vardım. Gözlerimi yukarı kaldırınca gördüğüm sahne kanımı dondurdu. Tam tepemizde, korkunç bir yükseklikte ve dik uçurumun tam kenarında, belki dört bin tonluk dev bir gemi duruyordu.* Yüksekliğinin belki yüz katı bir dalganın zirvesinde durmasına karşın, görünüşteki

* Uçan Hollandalı efsanesindeki hayalet gemi, tam bir gemi batarken belirir.

boyutu yine de var olan herhangi Doğu Hint gemisininkini aşıyordu. Dev gövdesinin rengi koyu, kirli bir siyahtı. Üstünde gemilerde genelde rastlanan oymalardan yoktu. Açık lombarlarından tek bir pirinç top dizisi çıkıyordu ve bunların cilalı yüzeylerinden sarkan sayısız savaş fenerinin alevi armasının etrafında ileri geri sallanıyordu. Ama özellikle dehşete ve hayrete kapılmamıza sebep olan şey, geminin o doğaüstü denizin ve o kontrolsüz kasırganın ortasında yelken açmış olmasıydı. Onu ilk fark ettiğimizde yalnızca loş, derin ve korkunç kanyonun kenarında inip kalkan pruvası görünüyordu. Yoğun bir dehşet anından sonra baş döndürücü zirvenin tepesinde durakladı, sanki kendi yüceliği üstüne düşüncelere dalmışçasına, sonra da sallanıp yalpalamaya başladı ve – düştü.

O anda ruhumu nasıl bir soğukkanlılığın ansızın ele geçirdiğini bilmiyorum. Olabildiğince uzağa sendeleyerek gittikten sonra, yaklaşan felaketi korkusuzca bekledim. Sonunda çabalamaktan vazgeçmiş olan gemimizin burnu batıyordu. Üstüne düşen kitlenin şoku bunun sonucunda geminin sualtında olan kısmına indi ve ben kaçınılmaz olarak, karşı konulmaz bir güçle yukarı, o yabancı geminin armasına fırladım.

Ben düşerken gemi yan yatıp doğruldu; ve tayfalar tarafından fark edilmememi de bunun yarattığı kargaşaya bağlıyorum. Fazla zorlanmadan, yarı açık olan ana ambar ağzına vardım ve kısa sürede geminin içinde saklanma fırsatını buldum. Niye bunu yaptığımı ben de bilmiyorum. Belki de gizlenmemin temel sebebi gemideki denizcileri görünce hissettiğim tarifsiz, korkuyla karışık bir şaşkınlık duygusuydu. Kendimi üstünkörü bir bakışın sonucunda belirsizce yenilikleri, şüpheleri ve endişeleri böylesine çok açıdan uyandıran bir insan ırkına teslim etmek istemiyordum. Bu yüzden geminin içinde gizlenecek bir yer aramayı

uygun buldum. Bunu yük sandıklarının bir kısmının yerini geminin dev kalasları arasında kendime uygun bir saklanma yeri açacak kadar değiştirerek yaptım.

İşimi yeni bitirmiştim ki, ambardaki ayak sesleri saklanmama yol açtı. Bir adam saklanma yerimin yanından zayıf, kararsız adımlarla geçti. Yüzünü göremiyordum, ama genel görünüşünü inceleme fırsatı buldum. Oldukça yaşlı ve hasta olduğu belliydi. Yılların ağırlığı dizlerini büküyor ve tüm bedenini titretiyordu. Kendi kendine, anlamadığım bir dilde, alçak bir sesle, kesik kesik mırıldanıyordu. Tuhaf aletlerden ve çürümüş deniz haritalarından oluşan bir yığının üstüne oturdu. Tavırları ikinci çocukluğun huysuzluğunun ve bir Tanrı'nın ağırbaşlı vakarının tuhaf bir karışımıydı. Sonunda güverteye çıktı ve onu bir daha görmedim.

Tarifsiz bir duygu ruhumu ele geçirdi – analize geçit vermeyen, geçmişin derslerinin karşısında yetersiz kaldığı ve geleceğin de bana anahtarını sunmayacağından korktuğum bir his. Benimki gibi bir zihin için bu sonuncusu kötü bir düşünce. Düşüncelerimin doğasına ilişkin olarak asla –biliyorum asla– tatmin olmayacağım. Yine de bu düşüncelerin belirsiz olması şaşırtıcı değil, çünkü yepyeni kaynaklardan doğuyorlar. Ruhuma yeni bir duyum – yeni bir varlık ekleniyor.

Bu korkunç geminin güvertesinde yürümeyeli epey zaman oldu ve sanırım kaderimin şuaları bir yerde odaklanmaya başlıyor. Anlaşılmaz insanlar! Sezemediğim konulara ilişkin derin düşüncelere dalmış olarak yanımdan, beni fark etmeden geçiyorlar. Saklanmam tam bir budalalıktı, çünkü bu insanlar görmüyor. Daha şimdi ikinci kaptanın gözlerinin önünden geçtim – kısa süre önce de kaptanın özel kamarasına girmeye cesaret et-

tim ve bunları oradan aldıklarımla yazıyorum. Daha öncekileri de bu sayede yazmıştım. Arada sırada bu günceye devam edeceğim. Evet, bunu dünyaya ulaştırmanın bir yolunu bulamayabilirim, ama en azından bu çabayı göstereceğim. Son anda bu yazdıklarımı bir şişeye koyup denize atacağım.

Bana üzerinde düşünecek yeni bir konu veren bir olay oldu. Böyle şeyler kontrolsüz talihin işi mi? Güverteye çıkmış ve hiç dikkat çekmeden filikanın dibindeki bir ıskalarya ve eski yelken yığınının üstüne atlamıştım. Yazgımın tuhaflığı üstüne düşüncelere dalmışken bir katran fırçasını farkında olmadan, yanımdaki bir fıçının üstünde düzgünce katlanmış halde duran bir cunda yelkeninin kenarlarına sürttüm. Cunda yelkeni şimdi geminin üstüne eğilmiş durumdaydı ve fırçanın rastgele dokunuşları KEŞİF sözcüğünü ortaya çıkardı.

Son zamanlarda geminin yapısı üstüne epey gözlemde bulundum. İyi silahlanmış olsa da bir savaş gemisi olduğunu sanmıyorum. Arması, yapısı ve genel donanımı bir savaş gemisi *olmadığını* gösterir nitelikte. Ne olmadığını kolayca anlayabiliyorum – ne olduğunu söylemekse korkarım olanaksız. Nasıl *olduğunu* bilmiyorum ama, o tuhaf modelini ve benzersiz direklerini, devasa boyutunu ve aşırı geniş yelkenlerini, son derece sade pruvasını ve köhne kıçını incelerken bazen zihnimde tanıdık şeylerin parıltısı beliriyor ve bu belirsiz anı gölgelerine hep eski tarihlerin ve asırlar öncesinin dile getirilemez anıları eşlik ediyor.

Geminin gövdesine bakıyorum. Bilmediğim bir materyalden yapılmış. Tahtanın tuhaf bir niteliği bana bu tür işlerde kullanılmaya uygun olmadığını düşündürüyor. Aşırı derecede *gözenekli oluşundan* bahsediyorum, ki bunun bu denizlerde yelken açmanın doğal bir sonucu olarak kurtlar tarafından yenmekle ya da

eskimekten gelen çürümüşlükle ilgisi yok. Belki aşırı meraklı birinin gözlemi gibi gelebilir, ama bu tahta, İspanyol meşesinin her özelliğini taşırdı, eğer İspanyol meşesi doğa dışı bir yöntemle şişirilebilmiş olsaydı.

Yukarıdaki cümleyi okurken, her türlü kötü hava şartına maruz kalmış yaşlı bir Hollandalı denizcinin tuhaf bir vecizesini anımsıyorum. "Bu," derdi, söylediklerinin doğruluğundan şüphe edildiğinde, "geminin gövdesini bir denizcinin canlı gövdesi gibi büyüten bir denizin varlığı kadar gerçek."

Bir saat kadar önce cesaretimi toplayıp kendimi tayfadan bir grup adamın önüne attım. Bana hiç ilgi göstermediler ve, tam ortalarında durmama karşın, varlığımın farkında değilmiş gibi göründüler. Ambardaki ilk gördüğüm adam gibi bunlar da yaşlılığın izlerini taşıyordu. Saçları kırdı, zayıflıktan dizleri titriyordu; dermansızlıktan omuzları çökmüştü; büzüşmüş derileri rüzgârda titreşiyordu; sesleri alçak, titrek ve kesik kesikti; gözleri yılların salgılarıyla parıldıyordu; ve kır saçları fırtınada korkunç bir şekilde dalgalanıyordu. Çevrelerinde, güvertenin her yanına son derece tuhaf ve artık kullanılmayan matematiksel aletler saçılıydı.

Bir süre önce cunda yelkeninin eğik olduğundan bahsetmiştim. O zamandan beri rüzgârın içinde savrulan gemi, gürleye doğru korkunç bir hızla ilerlemeyi sürdürdü. İçindeki her branda bezi parçası direk şapkasından alt cunda yelkeni serenlerine dek katlanmış durumda ve direklerinin tepelerini durmadan bir insanın hayal edebileceği en dehşet verici su cehennemine sokuyor. Güvertede ayakta durmanın olanaksız olduğunu fark edince oradan az önce ayrıldım. Gerçi tayfalar pek sorun yaşıyormuş gibi görünmüyor. Devasa gemimizin bir anda ve sonsuza dek deniz tarafından yutulmaması mucizelerin mucizesi gibi görünüyor bana. Sonsuzluğun kenarında, uçurума doğru son adımı atmadan

sürekli hareket etmeye mahkûm edildiğimiz açıkça anlaşılıyor. Gördüklerimden bin kat büyük olan dalgaların önünde ok gibi uçan bir martının rahatlığıyla süzülüyoruz; ve devasa dalgalar tepemizde derinlerden gelen, ama sadece basit tehditler savurabilen ve yok etmeleri yasaklanan iblisler gibi yükseliyor. Bu sık tekrarlanan kurtuluşları böyle bir etkiyi yaratabilecek tek doğal bir sebebe bağlıyorum. – Geminin güçlü bir dalganın ya da şiddetli bir ters dip akıntısının etkisinde olduğunu farz etmek zorundayım.

Kaptan'ın karşısına çıktım, hem de kendi kamarasında – ama, beklediğim gibi, bana hiç ilgi göstermedi. Görünüşünde dikkatsiz bir gözlemciye onun bir insandan fazlası ya da azı olduğunu gösterecek bir şey olmasa da – yine de ona karşı bir hayranlık duygusuyla karışık bastırılmaz bir huşu ve şaşkınlık duyuyorum. Boyu neredeyse benimki kadar; yani 170 cm. Biçimli bir gövdesi var, ama ne gürbüz, ne de çelimsiz. Ama yüzüne hakim olan şey ifadesindeki tuhaflık – yaşlılığın yoğun, muhteşem, heyecanlandırıcı kanıtı bu. Öyle mutlak, öyle uç noktada ki, içimde bir şeyler kıpırdandırıyor – tarifsiz bir duygu. Alnı, pek kırışık olmasa da, sanki uzun yılların damgasını taşıyor. – Kır saçları geçmişin tutanakları ve daha da gri olan gözleri geleceğin kehanetleri. Kamaranın döşemesi tuhaf, kalın, demir kopçalı folyolarla, paslanıp çürüyen bilim aletleriyle ve artık kullanılmayan, unutulmuş haritalarla kaplıydı. Başını eğip ellerinin arasına almış, ateşli huzursuz gözlerle, anladığım kadarıyla bir görev mektubu olan ve her halükârda bir hükümdarın damgasını taşıyan bir mektubu okuyordu. Ambarda gördüğüm o ilk denizci gibi, yabancı bir dilin alçak sesle söylenen hırçın heceleriyle kendi kendine bir şeyler mırıldanıyordu ve yanı başımda olmasına karşın sesi sanki bana bir kilometre öteden geliyordu.

Gemi ve içindeki her şeyi yaşlılığın ruhu bürümüş. Tayfa geç-

mişe gömülü yüzyılların hayaletleri gibi öne arkaya süzülüyor. Gözlerinde hevesli ve rahatsız bir ifade var; ve parmakları savaş fenerlerinin vahşi ışığında bana dokununca içimi benzersiz bir his kaplıyor, her ne kadar yaşamım boyunca antikacılık yapmış ve Balbec, Tadmore ve Persepolis'teki* yıkılmış sütunların gölgelerini, ruhum bir harabeye dönüşene dek içmiş olsam da.

Etrafıma bakınca ilk korkularımdan utanıyorum. Daha önceki fırtına beni tepeden tırnağa titrettiyse, rüzgârla okyanusun savaşı karşısında, ki kasırga ve samyeli gibi kelimeler hakkında bir fikir vermekte yetersiz kalır, dehşetle donakalmaz mıyım? Geminin yakın civarı sonsuz gecenin karanlığıyla ve bir köpüksüz sular kaosuyla çevrili; ama her iki tarafımızda yaklaşık birer fersahlık mesafede ara sıra hayal meyal, boş göğe evrenin surları gibi yükselen devasa buz duvarlar görüyorum.

Düşündüğüm gibi, geminin bir akıntıya kapıldığı ortaya çıktı; beyaz buzların arasında uluyarak ve çığlık atarak güneye doğru bir şelalenin olanca hızıyla gürleyerek ilerleyen bir dalgaya bu isim verilebilirse tabii.

Duyduğum dehşeti tasavvur etmek olanaksız olsa gerek. Yine de bu korkunç bölgenin gizemlerini çözme merakı umutsuzluğuma dahi baskın çıkıyor ve beni ölümün en iğrenç şekline bile razı ediyor. Heyecan verici bir bilgiye doğru hızla ilerlediğimiz açık – asla paylaşılamayacak, ulaşılması yok olmak demek olan bir gizeme. Belki de bu akıntı bizi güney kutbuna götürmektedir. Böylesine çılgınca görünen bir varsayımın son derece muhtemel olduğunu itiraf etmeliyim.

Tayfa güverteyi huzursuz ve titrek adımlarla arşınlıyor; ama yüzlerinde umutsuzluğun verdiği kayıtsızlıktan çok, umudun canlılığı var.

* Yakın Doğu'daki yıkılmış şehirler.

Bu arada rüzgâr hâlâ kıç tarafımızdan esiyor ve brandalarla yüklü olan gemi bazen denizin üstüne fırlıyor. – Ah, dehşetlerin en fecisi! Buzlar birden sağa ve sola doğru açılıyor ve baş döndürücü bir hızla dev, eşmerkezli çemberler çizerek duvarları karanlıkta ve uzaklıklardan kaybolan dev bir amfiteatrın çevresinde dönüyoruz. Ama kaderim üstüne düşünecek pek zamanım yok – çemberler hızla küçülüyor – girdabın içine delice atılıyoruz – ve gemi okyanusla fırtınanın kükremeleri, böğürtüleri ve gürlemeleri arasında titriyor, ah Tanrım! Ve – aşağı iniyor.

NOT: "Şişede Bulunan Elyazması" ilk olarak 1831'de [1833] basıldı ve Mercator'un haritalarını ancak yıllar sonra inceleyebildim. Bu haritalarda okyanus (kuzey) Kutup Girdabı'na doğru dört aylık bir sürede akan ve oradan yeryüzünün derinliklerine inen hızlı bir akıntı olarak betimleniyor. Kutbun kendisiyse muazzam bir yüksekliğe sahip siyah bir kaya olarak gösterilmiş.

1833

BERENİCE

Dicebant mihi sodales, si sepulchrum amicae visitarem, curas meas aliquantulum fore levatas. – IBNl ZEYYAT.*

Istırap türlü türlüdür. Yeryüzü zilleti çeşit çeşittir. Engin ufka gökkuşağı gibi uzanırken, renkleri o kemerinki kadar çeşitlidir, – onun kadar uzak, ama onun kadar da iç içedir. Engin ufka gökkuşağı gibi uzanırken! Güzellikten bir tür sevimsizlik türetmeyi nasıl başardım – barış anlaşmasından bir keder benzetmesi çıkarmayı? Ama nasıl etikte kötü iyinin bir sonucuysa, yine aynı şekilde sevinçten keder doğar. Ya geçmişte kalmış mutlulukların anısı bugünün acısıdır, ya da var olan ıstıraplar kökenlerini *var olmuş olabilecek* esrikliklerden alırlar.

Vaftiz adım Egaeus; aileminkini söylemeyeceğim. Yine de bu topraklarda bana atalarımdan kalan kasvetli, gri malikânelerden daha eski ve görkemli kuleler yoktur. Soyumuza önsezililer soyu denmiştir; ve pek çok dikkat çekici ayrıntıda – aile konağının yapısında – ana salonun fresklerinde – yatakodalarının goblenlerinde – silah deposundaki bazı payandaların oymalarında – ama özellikle de antika tablolarda – kütüphanenin inşa tarzında

* Arkadaşlarını bana sevgilimin mezarını ziyaret edersem acılarının hafifleyeceğini söyledi.

– ve son olarak da, kütüphanedeki tuhaf kitaplarda bu inancı haklı kılacak gereğinden fazla kanıt var.

İlk yıllarıma ilişkin anılarım hep o kütüphaneye ve içindeki kitaplara ilişkin. Bu kitaplardan daha fazla bahsedeceğim. Annem burada öldü. Ben burada doğdum. Ama daha önce yaşamadığımı, ruhun daha önce var olmadığını söylemek boş konuşmaktan başka bir şey olmaz. Bunu red mi ediyorsunuz? Bu meseleyi tartışmayalım. Ben ikna olduğumdan, ikna etmek gibi bir arzum yok. Ancak semavi formları anımsıyorum – ruhani ve anlamlı gözleri – müzikal, ama hüzünlü sesleri. Göz ardı edilemeyecek bir anımsama bu; gölgeyi andıran bir anı, bulanık, değişken, belirsiz, sabitlikten uzak; ve aklımın güneşi var oldukça ondan kurtulmamın mümkün olmayışıyla da bir gölgeyi andırıyor.

O odada doğdum. Böylece yokluk gibi görünen, ama yokluk olmayan o uzun geceden uyanıp kendimi bir anda bir periler ülkesinde – bir imgelem sarayında – keşişçe düşüncelerin ve âlimliğin vahşi topraklarında bulduğumda – etrafıma şaşkın ve hevesli gözlerle bakmam – çocukluğumu kitaplarla geçirmem, gençliğimi hayallerle çarçur etmem tuhaf değil; ama yıllar geçtikçe ve erkekliğin öğle vakti beni atalarımın konağında durağan halde bulduğunda yaşamının pınarlarına çöken durgunluk tuhaftır –şaşırtıcıdır–, en sıradan düşüncemin bile tamamen tersine dönüvermesi şaşırtıcıdır. Dünyanın gerçekleri bana hayaller, sadece hayaller gibi geliyordu. Düşler ülkesinin çılgınca fikirleriyse gündelik varoluşumun malzemesine değil, tamamen ve yalnızca o varoluşun kendisine dönüşmüştü.

Berenice'le ben kuzendik ve atalarımın malikânesinde birlikte büyüdük. Ama yetişme tarzımız farklıydı – ben sağlıksız, kederliydim – o çevik, zarif ve enerji doluydu; o tepelerde gezinir-

di – ben revaklı avluda kitaplarıma gömülürdüm – ben kendi kalbimin içinde yaşardım ve bedensel – ruhsal açıdan en yoğun, acı verici, derin düşüncelerin bağımlısıydım – o yaşamda yolundaki gölgeleri ya da kuzgun kanatlı saatlerin sessiz uçuşunu hiç düşünmeden gezinirdi. Berenice! – Adını sesleniyorum – Berenice! Ve hafızamın gri harabelerindeki bin fırtınalı anı bu ses karşısında irkiliyor! Ah! Görüntüsü önümde capcanlı duruyor, tıpkı gamsızlığının ve neşeliliğinin ilk günlerindeki gibi! Ah! Parıltılı, akıl almaz güzellik! Ah! Arnheim'ın çalılıkları arasındaki hava perisi! – Ah! Onun pınarlarındaki ırmak perisi! – Ve sonra – sonra her şey gizeme ve dehşete dönüşüyor, ve de anlatılmaması gereken bir öyküye. Hastalık –ölümcül bir hastalık– bedeni üstüne samyeli gibi çöktü ve değişim ruhu gözlerimin önünde onu pençesine aldı, zihnine, alışkanlıklarına nüfuz etti, son derece girift ve korkunç bir şekilde, bedeninin şeklini bile çarpıttı! Ne yazık! Yok edici gelip gitti. Ya kurban – neredeydi? Onu tanımıyordum – ya da en azından Berenice olarak tanımıyordum.

O ölümcül ve şiddetli hastalığın getirdiği – kuzenimin ahlâki ve fiziksel varlığını öylesine korkunç ve temel bir şekilde değiştiren yan hastalıkların en rahatsız edici ve inatçı olanı sık sık bir *transla* son bulan bir tür saraydı – tam çözünmeyi çok andıran ve çoğunlukla iyileşme biçimi ürkütücü şekilde ani olan bir transla. Bu arada benim kendi hastalığım –çünkü ona başka bir ad vermememem gerektiği söylendi– benim hastalığım hızla kötüleşti ve sonunda oldukça yeni ve sıra dışı, monomanik bir niteliğe büründü. – Her an, her dakika şiddetleniyordu – ve sonunda üstümde anlaşılmaz bir hakimiyet kurdu. Bu monomani, eğer onu böyle adlandırmam gerekirse, zihnin metafizik biliminde *ilgili* diye adlandırılan niteliklerinin tuhaf bir huzursuzlu-

gundan ibaretti. Anlaşılmıyor olmam büyük bir olasılık; ama korkarım ki genel okurun zihninde benim durumumda düşünce güçlerimi (teknik açıdan konuşmuyorum) evrendeki en sıradan nesneler üzerine bile kendilerini yorup gömüldükleri odaklanmaya teşvik eden o sinirli *ilgi yoğunluğu* hakkında yeterli bir fikir oluşturmam olanaksız.

Sayfa kenarındaki önemsiz bir desen ya da bir kitabın tipografisi üstünde saatlerce, yorulmadan yoğunlaşmak; bir yaz gününün çoğunu goblenin ya da kapının üstüne yan düşen tuhaf bir gölgeye odaklanarak geçirmek; tüm bir gece boyunca bir lambanın düzgün alevini ya da bir ateşin korlarını seyretmek; günlerin tamamını bir çiçeğin tatlı kokusu üstüne hülyalara dalarak geçirmek; sıradan bir sözcüğü, ses nihayet sürekli yinelenme sonucunda zihne hiçbir anlam ifade etmez hale gelene dek tekrarlamak; bedeni uzun süre ve ısrarla hareketsiz bırakarak her türlü hareket ve fiziksel varoluş duyumunu kaybetmek; – zihinsel yetilerimin durumunun yol açtığı en sık rastlanan ve en az tehlikeli garip davranışlardan birkaçı bunlardı işte. Benzeri görülmemiş olmasalar da analiz ya da açıklama gibi şeylere meydan okuyorlardı.

Yine de yanlış anlaşılmamalıyım. – Doğası gereği önemsiz nesnelerin uyandırdığı bu aşırı, yoğun ve hastalıklı dikkat, insanlarda, özellikle de çok faal bir hayal gücüne sahip olanlarda – çok sık rastlanan o derin düşüncelere dalma haliyle karıştırılmamalı. Hatta ilk başta sanılabileceği gibi, bu yoğunluğun uç bir noktası ya da aşırı bir hali bile değildi; özde ve temelde apayrı ve farklıydı. Birincisinde genelde önemsiz *olmayan* bir nesneye ilgi duyan düşçü ya da hevesli kişi, bu nesneyi giderek, belirsizce bir çıkarımlar ve çağrışımlar bozkırında yitirir, ta ki en sonunda genellikle zevk dolu bir gündüz düşünün bitiminde derin düşüncelerine ilk yol açan şeyin tamamen ortadan kaybolup unutulduğu-

nu fark edene dek. Benim durumumda o ilk nesne her zaman önemsizdi, huzursuz görüşüm aracılığıyla çarpık ve gerçek dışı bir önem kazansa da. Çok az çıkarım yapıyor, çoğunluklaysa hiç yapmıyordum; ve o az sayıdaki çıkarım da orijinal nesneye ısrarla, bir merkez olarak geri dönüyordu. Bu derin düşünceler *asla* haz vermiyordu; ve hayaller bittiğinde, o ilk sebep, gözden kaybolmak şöyle dursun, hastalığın başlıca özelliği olan, doğaüstü denebilecek kadar yoğunlaşmış o ilgiyi üzerine çekmiş oluyordu. Tek kelimeyle, zihnin bende faaliyet gösteren güçleri *ilgili* sınıfındandı, gündüz düşçülerininkiyse *spekülatif* sınıfındandır.

Bu dönemde kitaplarım, hastalığı şiddetlendirmediyseler bile, görülecektir ki, büyük ölçüde hayal gücüne seslenen ve mantıkdışı doğaları yüzünden, hastalığın karakteristik niteliklerine büründüler. Pek çok kitap arasında soylu İtalyan Coelius Secundus Curio'nun bilimsel incelemesi "*de Amplitudine Beati Regni Dei*"yi; Aziz Augustinus'un yüce eseri "Tanrı'nın Şehri"ni; ve Tertullian'ın, içinde haftalarca zahmetli ve verimsiz araştırmalarla aralıksız vaktimi alan şu paradoksal cümlenin, "*Mortus est Dei filius; credibile est quia ineptum est: Et sepultus resurrexit; certum est quia impossible est*"in yer aldığı "*de Carne Christi*"sini oldukça iyi anımsıyorum.

Böylece görünüşe göre dengesi yalnızca ufak tefek şeyler tarafından sarsılan aklım Ptolemy Hephestion'un bahsettiği, insanların saldırılarına ve denizle rüzgârın daha da şiddetli öfkesine ısrarla karşı koyan ve yalnızca Asphodel adlı çiçeğin dokunuşuyla titreyen o sarp okyanus kayalığına benziyordu. Ve dikkatsiz bir düşünüre, Berenice'in talihsiz hastalığının *kişilik* yapısında yol açtığı değişiklik mutlaka bana doğasını açıklamakta güçlük çektiğim o yoğun, anormal, derin düşüncelerin odağı olabilecek birçok konu teşkil etmiş gibi gelebilse de, durum hiçbir surette böyle değildi. Dermansızlığının verdiği akıl sağlığıyla dolu aralarda

gerçekten de onun başına gelen felaket bana acı veriyordu ve onun o güzel, zarif yaşamının tamamen mahvolması karşısında büyük bir üzüntü duyarak sık sık ve acı acı, böyle tuhaf ve köklü bir değişikliğin nasıl ansızın meydana gelmiş olabileceği üstüne düşünüyordum. Ama bu düşünceler hastalığımın mizacından pay almıyordu ve benzer durumlarda insanlığın sıradan çoğunluğunun genelde aklına gelecek şeylerdi. Hastalığım kendi karakterine sadık kalarak Berenice'in *fiziğindeki*, daha az önemli, ama daha irkiltici değişimlerden zevk alıyordu – kişisel kimliğinin en iğrenç ve afallatıcı bir şekilde çarpıtılmış olmasından.

Eşsiz güzelliğinin en parlak günlerinde onu sevmemiş olduğum kesindi. Varoluşumun tuhaf anomalisi içinde hisler benim için asla kalpten *olmamıştı*ve tutkularım hep zihne aitti. Sabahın erken saatlerinin griliğinde – öğle vaktinde ormanın bitki kafesli gölgelerinin arasında – ve geceleyin kütüphanemin sessizliğinde gözlerimin önünden hızla geçiverirdi ve onu yaşayan, soluk alıp veren Berenice olarak değil, bir düşün Berenice'i olarak görürdüm – dünyaya ait, dünyevi bir varlık değil, bu varlığın soyut hali olarak – hayran kalınacak değil, analiz edilecek bir şey olarak – bir sevgi odağı olarak değil, en kavranması güç, ama amaçsız spekülasyonların konusu olarak. *Şimdiyse* – şimdiyse onun yanında titriyordum, o yaklaşınca betim benzim atıyordu; yine de o düşkün ve çökmüş halinden acı acı esef duyarak onun beni uzun süre sevmiş olduğunu aklıma getiriyordum ve, bir şeytanlık anında, ona evlilikten bahsettim.

Ve sonunda, düğün günümüz yaklaşırken, bir kış öğle sonrasında –güzel Halcyon'un* dadısı olan o mevsimsiz sıcak, dingin ve sisli günlerden birinde– kütüphanemin iç odasında otu-

Jüpiter kış vakti ikişer kez yedişer günlük sıcaklık verir ve insanlar bu güneşli ve ılık zamanı güzel Halcyon'un dadısı olarak adlandırmışlardır – SIMONIDES. – Poe.

ruyordum (tek başıma olduğumu düşünerek). Ama gözlerimi kaldırınca Berenice'in önümde durmakta olduğunu gördüm.

Görünüşüne böylesine bir belirsizliğin hâkim olmasının sebebi benim kendi heyecanlanmış hayal gücüm müydü – atmosferin sisli etkisi mi – odanın belirsiz alacakaranlığı mı – yoksa arkasındaki perdeler mi? Bilemiyordum. Hiç konuşmuyordu, – ben de – dünyaları verseler tek kelime edemezdim. Buz gibi bir ürperti bütün bedenimde gezindi; dayanılmaz bir kaygıyla bunaldım; mahvedici bir merak ruhuma hakim oldu; ve koltuğumda geriye yaslanarak bir süre nefessiz ve hareketsiz kalıp gözlerim ona mıhlanmışçasına baktım. Yazık! Bir deri bir kemik kalmıştı ve vücut hatlarının tek bir çizgisinde bile önceki varlıktan eser kalmamıştı. Yakıcı bakışlarım en sonunda yüzüne çevrildi.

Alnı açık ve çok solgundu – hiç kırışmamıştı; ve eskiden simsiyah olan saçları kısmen alnını örtüyor ve çökmüş yanaklarını şimdi parlak sarı olan çok sayıda lüleyle kapatıyordu. Fantastik nitelikleri, dış görünüşüne hakim olan melankoliyle tezat teşkil ediyordu. Gözleri cansız ve sönüktü, gözbebekleri görünmüyordu ve o camsı bakışları karşısında elimde olmadan koltuğumda büzülüp, incecik olmuş dudaklarını incelemeye başladım. Ayrıldılar; ve tuhaf bir anlam taşıyan bir gülümsemeyle, değişmiş Berenice'in *dişleri* kendilerini yavaşça bana sergiledi. Tanrım, keşke onları hiç görmeseydim, ya da gördükten sonra ölseydim!

Bir kapının kapanması benim dikkatimi dağıttı ve başımı kaldırıp baktığımda kuzenimin odadan ayrılmış olduğunu gördüm. Ama ne yazık ki beynimin dağınık odasından ayrılmamıştı ve o beyaz, korkunç diş tayfı bir türlü aklımdan çıkmıyordu. Üzerlerindeki tek bir leke – minelerindeki tek bir karaltı – kenarlarındaki tek bir kırık bile, gülümsemesi sırasında hafızama kazınma-

mazlık etmemişti. Onlan *şimdi, o zamankinden* bile daha net bir şekilde görüyordum. Dişler! – Dişler! – Oradaydılar, buradaydılar, her yerdeydiler, gözle görülür, elle tutulur şekilde önümde duruyorlardı; uzun, dar ve aşırı beyazdılar. Solgun dudaklar etraflarında kıvranıyordu, sanki onların çıktığı o korkunç an tekrar yaşanıyordu. Sonra *monomanim* gücünün doruğuna ulaştı ve ben onun tuhaf ve karşı konulmaz etkisine karşı direnmek için boşuna çabaladım. Dış dünyanın çoğaltılmış nesneleri arasındayken dişlerden başka şey düşünemiyordum. Onları delice arzuluyordum. İlgim diğer bütün meseleleri ve ilgi alanlarımı göz ardı edip dişler üstünde yoğunlaştı. Zihnimde sadece, sadece onlan görüyordum ve özgün bireysellikleri içinde zihinsel yaşamımın özüne dönüştüler. Onlara her açıdan bakıyordum. Onlara her şekilde yaklaşıyordum. Özelliklerini inceliyordum. Tuhaflıkları üstünde duruyordum. Bakışımlı biçimlenişlerine kafa yoruyordum. Doğalarındaki değişiklik üzerine uzun uzun düşünüyordum. Onlara hayal gücümde duyarlı ve canlı bir güç ve, dudakların yardımı olmadan bile, törel bir ifade yetisi atfederken ürperiyordum. Mad'selle Sallé hakkında ne güzel söylemişler "*que tous ses pas étaient des sentiments*" diye. Ben de Berenice hakkında daha ciddi bir şekilde *que toutes ses dents étaient des idées*'e inanıyordum* *Des idées!* – Ah, işte beni mahveden budalaca düşünce! *Des idées!* – Ah, onları işte *bu yüzden* öylesine çılgınca arzuluyordum! Huzuru, aklı ancak onlara sahip olmakla geri kazanabileceğimi hissediyordum.

Akşam üzerime böyle çöktü – sonra da karanlık geldi, oyalanıp gitti – sonra gün yine doğdu – ve şimdi ikinci bir gecenin

* Mad'selle Sallé: Fransız dansçı ve Voltaire'in arkadaşı. Louis Fuzelier hakkında "attığı her adım duygudur" demiştir. Egaeus bunu "bütün dişleri fikirlerdir" şeklinde değiştiriyor.

sisleri toplanıyordu – ve ben hâlâ o tenha odada tek başıma oturuyordum; ve hâlâ oturmuş düşünüyordum ve dişlerin *hayali* odanın değişen ışıkları ve gölgeleri arasında en canlı ve iğrenç şekilde yüzerken hâlâ korkunç nüfuzunu koruyordu. Sonunda düşlerimde korku ve dehşetle atılmışa benzeyen bir çığlık yankılandı; ve bir duraklamadan sonra tedirgin insan sesleri ve bunlara karışan alçak sesli keder ya da acı iniltileri geldi. Koltuğumdan kalktım ve kütüphanenin kapılarından birini açınca karşıma çıkan bir hizmetçi kadın bana gözyaşları içinde Berenice'in – öldüğünü söyledi. Sabahın erken saatlerinde sara nöbetine tutulmuştu ve şimdi, gece çökerken, mezarı kiracısı için hazırdı ve bütün defin hazırlıkları tamamlanmıştı.

Kendimi kütüphanede yine tek başıma oturur halde buldum. Sanki karmaşık ve heyecan verici bir düşten yeni uyanmıştım. Vaktin şimdi gece yarısı olduğ nu biliyordum ve Berenice'in güneşin batışından beri toprağın altında olduğunun pekâlâ farkındaydım. Ama aradaki o kasvetli süre hakkında kesin – en azından belirgin bir fikrim yoktu. Yine de anısı korkuyla doluydu – belirsizliği yüzünden daha da korkunç olan korkuyla ve bulanıklığı yüzünden daha da dehşetli olan dehşetle. Bu varoluşumun kayıt defterindeki korkunç bir sayfaydı. Baştan sona bulanık, iğrenç ve anlaşılmaz hatıralarla doluydu. Onları çözmeye boşuna çabaladım. Bu arada ölmüş birinin ruhu tarafından atılıyormuşa benzeyen tiz ve keskin bir çığlık sık sık kulaklarımda çınlıyordu. Bir şey yapmıştım – neydi bu? Soruyu kendime yüksek sesle sordum ve odadaki fısıltılı yankılar bana karşılık verdi, "*neydi bu?*"

Yanımdaki masada bir lamba yanıyordu ve onun yanında küçük bir kutu duruyordu. Dikkat çekici bir özelliği yoktu ve onu

daha önce defalarca görmüştüm, çünkü aile doktorumuza aitti; ama *oraya*, masamın üstüne nasıl gelmişti ve ona bakınca neden titriyordum? Bunların açıklaması yoktu ve en sonunda gözlerim bir kitabın açık bir sayfasına indi ve oradaki altı çizili bir cümleyi okudu. Şair İbni Zeyyat'ın muhteşem, ama basit bir cümlesiydi bu, "*Dicebant mihi sodales si sepulchrum amicae visitarem, curas meas aliquantulum fore levatas.*" Peki niye onu dikkatle okurken ensemdeki tüyler diken diken oluyor ve damarlarımdaki kan çekiliyordu?

Kütüphanenin kapısına hafifçe vuruldu ve bir mezar sakini kadar soluk yüzlü bir hizmetçi parmak uçlarına basarak girdi. Adamın dehşete kapılmış olduğu belliydi. ve benimle titrek, boğuk, çok alçak bir sesle konuştu. Ne dedi? – Kopuk kopuk cümleler duydum. Gecenin sessizliğini bozan vahşi bir çığlıktan bahsediyordu – ev halkının bir araya toplanmasından – sesin geldiği yönde yapılan bir aramadan; – ve sonra bana açılmış bir mezardan fısıltıyla bahsederken ses tonu ürkütücü bir netlik kazandı – bir kefene sarılı, kanlar içindeki, ama hâlâ nefes alan, kalbi hâlâ atan, hâlâ *yaşayan* birinden bahsederken!

Giysilerime işaret etti – çamur ve pıhtılaşmış kanla kaplıydılar. Konuşmadım ve usulcacık elimden tuttu; – elim tırnak izleriyle kaplıydı. Dikkatimi duvara dayalı bir nesneye yöneltti; – dakikalarca onu aradım; – bir kürekti bu. Bir çığlıkla masaya atılıp üstündeki kutuyu kaptım. Ama onu açamıyordum bir türlü; titreyen ellerimin arasından kayıp yere düşerek büyük bir gürültüyle paramparça oldu ve içinden çıkan bazı dişçilik aletleri takırdayarak yerde yuvarlandı. Bunların arasında döşemeye saçılan otuz iki küçük, beyaz ve kemiğe benzeyen nesne de vardı.

Morella

(*Αυτο* καθ αυτο μεθ αυτου, μονοειδεΣαει ον)
Kendisi, yalnızca kendisi, sonsuza dek BİR ve tek.
PLATON: *Şölen*, [211, XXIX.]

Dostum Morella'ya karşı derin, ama son derece tuhaf bir sevgi duyuyordum. Yıllar önce onun arkadaş topluluğuna rastlantı eseri girmiştim ve ilk tanışmamızdan itibaren ruhum daha önce hiç bilmediği alevlerle yanmaya başlamıştı; ama bunlar Eros'un alevleri değildi ve onların sıra dışı anlamlarını hiçbir şekilde tanımlayamadığımı ya da belirsiz yoğunluklarını ayarlayamadığımı giderek kabullenmek ruhuma acı veren bir işkence olmuştu. Yine de görüştük; ve kader bizi kilisede birleştirdi. Ne şehvetten bahsettim, ne de aşkı düşündüm. O ise kendini toplumdan soyutlayarak yalnızca bana bağlandı ve beni mutlu etti. Hayret etmek bir mutluluktur; – düş görmek bir mutluluktur.

Morella'nın bilgisi derindi. Benim de olmayı ümit ettiğim gibi, yetenekleri oldukça sıra dışıydı – zihinsel güçleri muazzamdı. Bunu hissettim ve pek çok konuda öğrencisi oldum. Ancak kısa süre sonra, belki de aldığım Presburg* eğitimi yüzünden, önüme genelde erken dönem Alman edebiyatının değersiz

* Diğer adıyla Bratislava. Bir zamanlar okült bilimlerin merkezi olarak ünlenmiş bir şehir.

ürünleri olarak görülen o mistik yazılardan koymaya başladığını gördüm. Bunların üstünde anlayamadığım bir sebepten dolayı sürekli çalışıyordu – ve zamanla benim de aynı şeyi yapmaya başlamam, alışkanlıkların ve taklit etmenin basit ama etkili tesirine bağlanmalıdır.

Bütün bunların, eğer yanılmıyorsam, zihnimle pek ilgisi yoktu. İnançlarım, eğer kendimi unutmadıysam, kesinlikle idealler üstüne kurulu değildi ve eylemlerimde ya da düşüncelerimde, büyük bir yanılgı içinde değilsem, okuduğum mistik yazıların en küçük bir izine bile rastlanmıyordu. Bundan emin olduğumdan kendimi eşimin rehberliğine teslim ettim ve onun çalışmalarının ince ayrıntılarına sarsılmaz bir yürekle girdim. Ve sonra – sonra, yasaklanmış sayfaları dikkatle okurken yasaklanmış bir ruhun içimde tutuştuğunu hissettiğimde – Morella soğuk elini benimkinin üstüne koyup alçak sesle, ölü bir felsefenin küllerinden, garip anlamları hafızama dağlanmış olan tuhaf sözcükler çıkarırdı. Sonra saatlerce yanında oyalanır, kendimi sesinin musikisine kaptırırdım – ta ki ezgisi dehşet dolu bir tonla alacalanana dek, – o zaman ruhumun üzerine bir gölge düştü – betim benzim sarardı ve o dünyadışı tonlar içimi ürpertti. Ve böylece neşe birden solup korkuya dönüştü ve en güzel en iğrenç oldu, tıpkı Hinnon'un Ge-Henna'ya* dönüşmesi gibi.

Çok uzun bir süre boyunca Morella'yla aramdaki neredeyse tek konu olan, bahsettiğim o kitaplardan gelişen sohbetlerin içeriklerini tam olarak anlatmam gereksiz. Teolojik etik diye adlandırılabilecek şey konusunda bilgili olanlar onları hemen anlayacak, bilgisizler tarafındansa zaten hiçbir şekilde anlaşılmayacaklar. Fichte'nin** vahşi Panteizmi; Pisagorcuların biraz değiştiril-

* Yunanca; yeniden doğuş.

** Kudüs yakınlarında, Tevrat zamanında çöp dökmekte kullanılan bir vadi. Gehenna aynı yerir, ama İncil'de "cehennem" anlamında kullanılmıştır.

miş Παλιγγενεσια'sı; ve hepsinden öte Schelling'in ısrarla üstünde durduğu *kimlik* doktrinleri hayal gücü kuvvetli Morella'nın en güzel bulduğu tartışma konularıydı. Bence Bay Locke kişisel olarak nitelendirilen kimliğin mantıklı bir varlığın aklı başındalığında var olduğunu söylerken haklı. Ve kişiden mantık sahibi zeki bir özü anladığımıza göre ve düşünceye eşlik eden bir bilinç hep var olduğuna göre, hepimizi *biz* dediğimiz şey yapan da bu – bizi düşünen diğer varlıklardan ayıran ve bize kişisel kimliğimizi veren de. Ama *principium individuationis* – kimliğin *ölümle birlikte yok olup olmadığı*fikri, benim için – her zaman daha ilgi çekiciydi; kafa karıştırıcı ve heyecanlandırıcı sonuçlarından çok Morella'nın onlardan bahsederkenki belirgin ve huzursuz tavrı yüzünden.

Ama sonunda eşimin tavrındaki gizemin beni sanki büyülenmişçesine sıktığı zaman gelip çatmıştı. Artık solgun parmaklarının dokunuşuna, müzikal dilinin alçak tonlarına ya da melankolik gözlerinin parıltısına dayanamıyordum. Ve bütün bunları bildiği halde beni azarlamıyordu. Zayıflığımın ya da budalalığımın farkında gibiydi ve gülümseyerek bunu kader olarak adlandırıyordu. İlgimin giderek azalışının bile sebebinin, ben bilmezken, farkında gibiydi; ama bana bu konu hakkında hiçbir ipucu vermiyordu. Yine de bir kadındı ve günden güne sararıp soluyordu. Zamanla kırmızı benek yanağına tamamen yerleşti ve soluk alnındaki mavi damarlar göze çarpmaya başladı. Bazen yumuşayıp ona acıyordum, ama sonra, anlamlı gözlerine bakınca ruhum bulanıyor ve korkunç, dipsiz bir uçuruma bakan bir adam gibi başım dönüyordu.

Öyleyse Morella'nın ölüm anını içten ve büyük bir arzuyla beklediğimi söylememe gerek var mı? Evet, bekliyordum; ama narin ruhu kilden evine günlerce tutundu – haftalarca ve usan-

dırıcı aylar boyunca – ta ki işkence çeken sinirlerim zihnimi ele geçirene ve gecikme içimi öfkeyle doldurana ve, narin yaşamı giderek solarken sanki uzayan, günün ölümü sırasında gölgelerin uzaması gibi uzayan günlere ve saatlere ve acı anlara bir şeytanın kalbiyle lanet okuyana dek.

Ama bir sonbahar akşamı, rüzgârlar hâlâ gökyüzündeyken, Morella beni yatağına, yanı başına çağırdı. Toprağı donuk bir sis, suları sıcak bir parıltı kaplamıştı ve ormandaki gür Ekim sonbahar yapraklarının üstüne gökkubbeden bir ebemkuşağının düştüğü kesindi.

"Bugün en önemli gün," dedi, ben yaklaşırken; "yaşamak ya da ölmek için en önemli gün. Toprağın ve yaşarken oğulları için güzel bir gün – ah, göğün ve ölümün kızları için daha da güzel!"

Alnını öptüm ve devam etti:

"Ölüyorum, ama yaşayacağım."

"Morella!"

"Beni asla sevemedin, ama yaşamda tiksindiğin kişiye ölünce tapacaksın."

"Morella!"

"Tekrar ediyorum, ölüyorum. Ama içimde bana, Morella'ya karşı hissetmiş olduğun şefkatin –ah, ne kadar da azdı!– Bir işareti var. Ve ruhum ayrılınca çocuk yaşayacak – senin ve benim çocuğumuz. Ama günler kederli olacak – keder ki, izlenimlerin en kalıcı olanıdır, nasıl ki servi en dayanıklı ağaçsa. Çünkü mutlu günlerin sona erdi; ve mutluluk hayatta iki kez elde edilmez, nasıl ki Paestum'un* gülleri yılda iki kez toplanmazsa. Yani artık zamanla Teian'ı** oynamayacak, mersinden ve asmadan ha-

* Şimdiki İtalya'daki eski bir Yunan kolonisi.

** Anacreon'un doğduğu Teos şehri. Şair Anacreon aşk ve şarap üstüne şarkılarıyla tanınır. Belki de Poe anlatıcının artık hayattan zevk almayacağını söylüyor.

bersiz olduğundan yeryüzünde kefenini sırtında taşıyacaksın, tıpkı Mekke'deki Müslümanlar gibi."

"Morella!" diye haykırdım, "Morella! Bunu nereden biliyorsun?" – Ama yastıkta başını öte tarafa çevirdi ve hafifçe titredikten sonra öldü ve sesini artık duymaz oldum.

Yine de kehaneti gerçekleşti ve çocuğu –onu ölürken doğurmuştu ve çocuk annesinin soluması kesilmeden nefes almaya başlamamıştı–, bir kız çocuğu hayata gözlerini açtı. Fiziksel ve zihinsel açıdan tuhaf bir şekilde büyüdü ve ölmüş annesinin tıpatıp aynısıydı. Onu mümkün olabileceğine inanmamış olduğum kadar büyük bir sevgiyle, herkesten fazla seviyordum.

Ama kısa süre sonra bu saf sevginin göğü karardı ve kasvet, dehşet ve keder onu bulutlar halinde kapladı. Çocuğun fiziksel ve zihinsel olarak tuhaf bir şekilde büyüdüğünü söylemiştim. Bedeninin hızla büyümesi gerçekten tuhaftı – ama zihinsel gelişimini izlerken kafama üşüşen fırtınalı düşünceler korkunçtu. Ah! Korkunçtu. Çocuğun fikirlerinde her gün bir yetişkinin güçlerini ve bir kadının yeteneklerini keşfederken başka türlüsü olabilir miydi zaten – deneyimin dersleri bir çocuğun dudaklarından dökülürken? İri ve inceleyici, parlak gözleri olgunluğun bilgeliği ya da tutkularıyla parlarken? Bunları fark ederek afalladığımda – gerçeği artık ruhumdan gizleyemez ya da onu almak için titreyen algılarımdan uzak tutamaz olunca – korkutucu ve heyecan verici şüphelerin ruhuma süzülmesi ya da düşüncelerimin mezardaki Morella'nın çılgınca öykülerine ve heyecanlandırıcı teorilerine dehşetle geri dönmesi şaşırtıcı mı? Kaderin beni tapmaya ve evimdeki katı münzevi yaşamında yaptığı her şeyi acı verici bir huzursuzlukla izlemeye yönlendirdiği bir varlığı dünyanın gözlerinden sakladım.

Ve yıllar geçtikçe, ben her gün onun kutsal, uysal ve zarif

yüzüne bakıp olgunlaşan fiziği üstüne düşünürken, sürekli annesine, melankolik ve müteveffa annesine benzeyen yeni yönlerini keşfediyordum. Ve bu benzerlik gölgeleri her geçen saat daha koyulaştı, yoğunlaştı, belirginleşti, daha şaşırtıcı ve iğrenç, korkutucu oldu. Annesinin gülümseyişine sahip olmasına katlanabilirdim; ama böylesine *özdeş* olması beni ürpertiyordu – gözlerinin Morella'nınkilere benzemesine dayanabilirdim; ama ruhumun derinliklerine sık sık Morella'nın yoğun ve şaşırtıcı ifadesiyle bakıyorlardı. Ve o uzun alnın şeklinde, ipeksi saçların lülelerinde, onların arasına gömülen solgun parmaklarda, konuşmasındaki kederli müzikal tonda ve, hepsinden öte –ah, hepsinden öte– sevilen ve yaşayan kişinin dudaklarından çıkan, bir ölüye ait deyimlerde ve anlatımlarda saplantılı düşüncelerin ve dehşetin – *ölmeyecek* bir kurtçuğun besinini buluyordum.

Böylece ömrünün on yılı geçti ve kızım hâlâ isimsizdi. "Çocuğum" ve "hayatım" genellikle bir baba sevgisinin kullanmaya yönelttiği sözcüklerdi ve günlerinin katı inzivası diğer konuşmalara engel oluyordu. Morella'nın adı kendisiyle birlikte ölmüştü. Kıza hiç annesinden bahsetmemiştim – bahsetmek olanaksızdı. Aslında kız kısa varoluş süresi içinde dış dünyadan, mahremiyetinin dar sınırları içinde alabilecekleri dışında hiçbir izlenim edinmemişti. Ama sonunda, sinirli ve huzursuzken, bir vaftiz töreninin beni kaderimin dehşetlerinden kurtarabileceği aklıma geldi. Ve vaftiz kurnasının önündeyken bir ad bulmakta duraksadım. Ve bekleyen dudaklarıma eski ve modern zamanların, kendiminkinden ya da yabancı ülkelerden, bilge ve güzel insanlarına ait, zarif, mutlu ve iyi kalplilere ait pek çok ad geldi. Beni yer altında yatan bir ölünün anısını rahatsız etmeye iten ne oldu peki? Sadece anımsanışı bile mor kanı şakaklardan kalbe çekmeye yeten o sesi fısıltıyla söylemeye beni hangi şeytan teş-

vik etti? Hangi iblis ruhumun gizli köşelerinden konuştu, ben o loş geçeneklerin arasında, gecenin sessizliğinde, rahibin duyabileceği şekilde o heceleri fısıldarken – Morella derken? Çocuğumun yüz hatlarını allak bullak eden, onları ölümün renklerine bürüyen, o neredeyse duyulmaz sesi işitince donuk gözlerini yerden göğe kaldırıp, atalarımızdan kalma kilisenin kara taşları arasında yere kapanarak karşılık vermesine sebep olan, iblislerden de güçlü şey neydi?

O birkaç basit ses kulaklarımdan soğuk ve sakin bir belirginlikle girdi ve erimiş sıcak kurşun gibi tıslayarak beynime aktı. Yıllar – yıllar geçebilir, ama o dönemin anısı – asla yitmeyecek! Çiçeklerden ve asmadan habersiz değildim – ama baldıran ve servi beni gece gündüz gölgeler içinde yaşatıyordu. Ve ne zamanın, ne de mekânın farkındaydım. Kaderimin yıldızları gökyüzünden silindi ve bu yüzden yeryüzü karanlığa gömüldü ve figürleri titreşen gölgeler gibi yanımdan geçip gitti ve onların arasından ben bir tekini gördüm – Morella'yı. Gökkubbenin rüzgârları kulağıma yalnızca tek bir ses fısıldıyordu ve denizin üstündeki dalgacıklar ilelebet mırıldanıyordu – Morella diye. Ama o öldü; ve onu kendi ellerimle mezara götürdüm; ve ikinci Morella'yı gömdüğüm mahzende birincisinden hiçbir iz göremeyince uzun ve acı bir kahkaha attım.

1835

Bir Aslanın Hayatından Pasajlar (Aslanlaşma)

–Herkes dikildi,
On ayak parmağının ucunda, çılgınca bir hayretle.
PİSKOPOS HALL, HİCİVLER

Ben büyük bir adamım –daha doğrusu öyleydim–; ancak ne Junius'un yazarıyım, ne de maskeli adamım; çünkü benim adım, öyle inanıyorum ki, Robert Jones'tur ve Fum-Fudge şehrinde bir yerlerde doğdum.

Yaşamının ilk eylemi iki elimle birden burnumu kavrayışımdı. Annem bunu gördü ve bir dahi olduğumu söyledi; – babam sevinç gözyaşları döktü ve bana Burunoloji üzerine bir risale armağan etti. Kitabı daha pantolon giymeye başlamadan yalayıp yuttum.

Şimdi, bu bilimde ilerlemeye başlamıştım; ve kısa süre sonra burnu yeterince göze batan bir adamın, yalnızca burnunun dikine giderek bir aslan olmaya hak kazanabileceğini anladım. Ancak ilgim yalnızca teorilerle sınırlı değildi. Her sabah burnumu birkaç kez çekiştiriyor ve yarım düzine kadar yutkunuyordum.

Ergenliğe ulaştığımda babam, günün birinde çalışma odasına gelmemi rica etti.

"Oğlum," dedi, ikimiz de oturduktan sonra, "varoluşunun temel amacı nedir?"

"Baba," diye yanıtladım, "Burunoloji üzerine çalışmaktır."

"Peki öyleyse Robert," diye sordu, "nedir Burunoloji?"

"Efendim," dedim, "burunların bilimidir."

"Peki bir burnun anlamının ne olduğunu," diye devam etti, "söyleyebilir misin bana?"

"Burun, babacığım," diye yanıtladım, epey yumuşamış olarak, "bin farklı yazar tarafından çeşitli biçimlerde tanımlanmıştır." (Burada saatimi çıkardım.) "Şimdi öğle vakti ya da o sıralar – gece yarısından önce hepsini tek tek ele almış oluruz. Başlayalım o halde: – Burun, Bartholinus'a göre o çıkıntıdır – o yumrudur – o fazlalıktır – o –"

– "Yeterli, Robert," diye sözümü kesti iyi yürekli yaşlı centilmen. "Bilgilerinin fazlalığı karşısında yıldırım çarpmışa döndüm – gerçekten – ruhum üstüne yemin ederim." (Bu esnada gözlerini kapadı ve elini kalbinin üstüne koydu.) "Buraya gel!" (Bu esnada beni kolumdan tuttu.) "Artık eğitiminin sonuna gelmiş olduğun söylenebilir – başının çaresine bakmanın vakti geldi de geçiyor – ve yalnızca burnunun dikine gitmekten daha iyi bir şey yapamazsın – yani – yani – yani –" (burada beni tekmeleyerek merdivenlerden indirdi ve kapı dışarı etti.) – "yani evimden defol git, Tanrı seni korusun!"

İçimde tanrısal ilhamın o fısıltısını hissedince bu beklenmedik bahtsızlığın aslında epey hayrıma olduğuna karar verdim. Babamın öğüdünü tutmayı aklıma koymuştum. Burnumun dikine gitmekte kararlıydım. Burnumu hemen oracıkta bir iki kez çekiştirdim ve ardından Burunoloji üzerine bir kitapçık yazdım.

Tüm Fum-Fudge ayaklanmıştı.

"Şaşırtıcı deha," dedi Quarterly.

"Kusursuz fizyolog!" dedi Westminster.

Zeki adam!" dedi Foreign.

"Iyi yazar!" dedi Edinburgh.

"Derin düşünür!" dedi Dublin.

"Büyük adam!" dedi Bentley.

"Yüce ruh," dedi Fraser.

"Bizden biri!" dedi Blackwood.

"Kim olabilir?" dedi Mrs. Bas–Bleu.

"Ne olabilir?" dedi büyük Miss Bas-Bleu.

"Nerede olabilir?" dedi küçük Miss Bas-Bleu. – Ama bu insanları hiç önemsemedim – tek yaptığım bir ressamın dükkânına girmekti.

Tanrı-Beni-Korusun Düşesi oturmuş portresi için poz veriyordu. Falan-Filan Markisi Düşes'in kanişini tutuyordu; Şu-Bu Kontu kadını nüktelerle eğlendiriyordu; ve Ekselansları Dokunma-Bana sandalyenin arkasına eğilmişti.

Ressama yaklaştım ve burnumu kaldırdım.

"Ah, ne güzel," diye iç geçirdi Soylu Bayan.

"Olur şey değil!" diye peltek peltek konuştu Marki.

"Ah, şok edici!" diye inledi Kont.

"Ah, tiksinç!" diye hırladı Ekselans.

"Onun için ne kadar istiyorsunuz?" diye sordu ressam.

"*Burnu* için!" diye haykırdı Soylu Bayan.

"Bin paund," dedim oturarak.

"Bin paund mu?" diye sordu ressam düşünceli düşünceli.

"Bin paund," dedim.

"Güzel!" dedi kendinden geçmişçesine.

"Bin paund," dedim.

"Garantisi var mı?" diye sordu, burnu ışığa doğru çevirerek.

"Var," dedim, şiddetle sümkürerek.

"Epey orijinal bir şey mi?" diye sordu, burnuma derin bir saygıyla dokunarak.

"Pöh!" dedim, burnumu bir yana kıvırarak.

"*Hiç* kopyası alınmadı mı?" diye sordu, bir mikroskopla incelerken.

"Hiç alınmadı," dedim, burnumu yukarı kaldırarak.

"*Takdire şayan*!" deyiverdi, hareketin güzelliği karşısında kendini tutamayarak.

"Bin paund," dedim.

"*Bin* paund mu?!" dedi.

"Kesinlikle," dedim.

"Bin *paund mu*" dedi.

"Tam olarak," dedim.

"İstediğini alacaksın," dedi. "Ne *virtù** bir parça!" – Böylece bana hemen oracıkta bir çek yazdı ve burnumun bir eskizini çizdi. Jermyn Sokağı'nda bir yer tuttum ve Kraliçe Hazretlerine "Burunoloji"nin doksan dokuzuncu basımını, burnumun bir portresiyle birlikte gönderdim. Galler Prensi, o zavallı küçük hovarda, beni akşam yemeğine davet etti.

Hepimiz aslanlardık ve *recherchés*** idik.

Modern bir Platoncu vardı. Porphyry'den, Iamblicus'tan, Plotinus'tan, Proclus'tan, Hierocles'ten, Maximus Tyrius'tan ve Syrianus'tan alıntılar yaptı.

Bir insani-yetkinlikçi vardı. Turgot'dan, Price'tan, Priestley'den, Condorcet'ten, De Staël'den ve "Sağlığı Bozuk Hırslı Öğrenci"den alıntılar yaptı.

Sör Pozitif Paradoks vardı. Tüm budalaların felsefeci olduğunu ve tüm felsefecilerin budala olduğunu gözlemlemişti.

Sonra Æstheticus Ethix vardı. Ateşten, birlikten ve atomlardan; ikiye bölünmüş ve önce-varolan ruhtan; benzeşme ve

Nadide.
Seçkin, gözde insanlar.

uyumsuzluktan; ilkel zekâdan ve *homoömeria*'dan* söz etti.

Theologos Theology vardı. Eusebius'tan ve Arianus'tan; sapkınlıktan ve Nice Dini Meclisi'nden; puseyicilikten ve birözcülükten; Homoousios'tan** ve Homoouiosios'tan*** bahsetti.

Rocher de Cancale'dan Fricassée vardı. Kızıl dilli Muriton; *velouté sauce*'lu karnabahar; Aziz Menehoult tarzı dana eti; salamura *á la* Aziz Florentin; ve *en mosaïques* portakal jöleleri üstüne konuştu.

Bibilus O'Bumper vardı. Latour'a ve Markbrünen'e; Mousseuax ve Chambertin'e; Richebourg ve Aziz George'a; Haubrion, Léonville ve Médoc'a; Barac ve Preignac'a; Grâve ve Aziz Péray'a değindi. Clos de Vougeot'ya kafasını salladı ve Şeri ile Amontilado arasındaki farkı gözü kapalı anlattı.

Floransalı Senyör Tintontintino vardı. Cimabué'den, Arpino'dan, Carpaccio'dan ve Argostino'dan – Caravaggio'nun kasvetinden, Albano'nun hoşluğundan, Titian'ın renklerinden, Rubens'in kadınlarından ve Jan Steen'in nüktelerinden dem vurdu.

Fum-Fudge Üniversitesi Rektörü vardı. Ayın Trakya'da Bendis, Mısır'da Bubastis, Roma'da Dian ve Yunanistan'da Artemis olarak adlandırıldığı görüşündeydi.

Istanbul'dan gelen bir padişah vardı. Meleklerin atlar, horozlar ve boğalar olduklarını; göğün altıncı katındaki birinin yetmiş bin kafası olduğunu; ve dünyanın sayısız yeşil boynuzu olan, gök mavisi bir inek tarafından taşındığını düşünmeden edemiyordu.

Delphinus Polyglott vardı. Bizimle Aeschylus'un yitik seksen üç tragedyasına; Isaeus'un elli dört söylevine; Lysias'ın üç yüz

* Kutsal Üçleme'nin birliğine inanma

** Baba ile Oğul'un benzer, ama farklı özlerden yapılmış olduğu inancı.

*** Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un aynı öze sahip olduğu inancı.

doksan bir konuşmasına; Theophrastus'un yüz seksen risalesine; Apollonius'un Konik Arakesitleri'nin sekizinci kitabına; Pindar'ın ilahilerine ve ditiramplarına; ve Homer Junior'ın kırk beş tragedyasına ne olduğu üstüne konuştu.

Ferdinand Fitz-Fossillus Feltspar vardı. Bize dünyanın içindeki ateşler ve üçüncü zamana ait oluşumlar; gaz, sıvı ve katı haldeki maddeler; kuvars ve marn; şist ve siyah turmalin; jips ve trep; talk ve kalk; blent ve hornblent; mika arduvazı ve konglomera; siyanür ve lepidolit; hematit ve tremolit; antimon ve kalseduan; manganez ve daha bir sürü şey üstüne her şeyi anlattı.

Ben vardım. Ben kendimden bahsettim – kendimden, kendimden, kendimden – Burunoloji'den, kitapçığımdan ve kendimden. Burnumu havaya kaldırdım ve kendimden bahsettim.

"Olağanüstü akıllı adam!" dedi Prens.

"Kusursuz!" dedi konukları ve ertesi sabah Soylu Bayan Tanrı-Beni-Korusun beni ziyarete geldi.

"Almack'ın yerine gelecek misin, tatlı şey?" dedi çenemin altına hafifçe dokunarak.

"Şerefim üstüne," dedim.

"Burnunla birlikte mi?" diye sordu.

"Yaşadıkça," diye yanıtladım.

"Öyleyse işte sana bir davetiye, şekerim, orada olacağını söyleyeyim mi?"

"Sevgili Düşes, tüm kalbimle geleceğim."

"Pöh, hayır! – Tüm burnunla gelecek misin?"

"Her zerresiyle aşkım," dedim; böylece burnumu bir iki kez çekiştirdim ve kendimi Almack'ın yerinde buldum.

İçerisi nefes alınmayacak kadar kalabalıktı.

"Geliyor!" dedi biri merdivenden.

"Geliyor!" dedi biri daha yukarıdan.

"Geliyor!" dedi biri daha da yukarıdan.

"Geldi!" diye haykırdı Düşes. "Minik aşkım geldi!" – Ve beni iki eliyle sıkıca kavrayarak burnumdan üç kez öptü.

Belirgin bir heyecan dalgası bir anda ortalığa yayıldı.

"*Diavolo!*"* diye bağırdı Kont Capricornutti.

"*Dios guarda!*"** diye mırıldandı Don Stiletto.

"*Mille tonnerres!*"*** dedi Grenouille Prensi.

"*Tausend teufel!*"**** diye homurdandı Bluddennuff Seçmenler Kurulu Üyesi.

Bu yenir yutulur şey değildi. Kızdım. Bluddennuff'un üstüne yürüdüm.

"Bayım!" dedim ona, "siz bir Habeş maymunusunuz."

"Bayım!" diye karşılık verdi, bir duraksamadan sonra, "*Donner und Blitzen*!"

Ben de bunu istiyordum zaten. Birbirimize kartvizitlerimizi verdik. Ertesi sabah Kireçtaşı Çiftliği'nde tabancayla burnunu uçurdum – sonra da arkadaşlarımı buldum.

"*Bête!*"***** dedi birincisi.

"Salak!" dedi ikincisi.

"Ahmak!" dedi üçüncüsü.

"Eşek!" dedi dördüncüsü.

"Avanak!" dedi beşincisi.

"Sersem!" dedi altıncısı.

"Defol!" dedi yedincisi.

Bütün bu olanlar karşısında yerin dibine geçmiştim, bu yüzden babama gittim.

Şeytan!
Tanrım bize yardım et!
Vay canına!
Bin şeytan! (Poe'nun Almancası hatalı.)
***** Hayvan!

"Baba, diye sordum, "varoluşumun temel amacı nedir?"

"Oğlum," diye yanıtladı, "hâlâ Burunoloji üstüne çalışmaktır; ama Seçmenler Kurulu Üyesi'ni burnundan vurmakla hedefini şaşırdın. Zarif bir burnun var, orası öyle; ama ona bakarsan Bluddennuff'ın hiç burnu yok. Sen kınandın, o ise günün kahramanı oldu. Kabul ediyorum, Fum-Fudge'da bir aslanın büyüklüğü burnunun boyutlarıyla doğru orantılıdır – ama, Tanrı aşkına! Burnu olmayan bir aslanla kimse boy ölçüşemez."

1835

Hans Pfaall Diye Birinin Benzeri Görülmemiş Serüveni

Ateşli hayallerle dolu bir yürekle,
Ki kumandası bende,
Yanan bir mızrakla ve rüzgârdan bir atla,
Gezinmeye gidiyorum, ıssızlığa.
TOM O'BEDLAM'IN ŞARKISI.

Rotterdam'dan gelen son haberlerden anlaşıldığı kadarıyla şehir büyük bir felsefi heyecan içinde. Gerçekten de orada olan olay o kadar beklenmedik – o kadar benzersiz – yerleşik kanılara öylesine ters ki – çok yakında tüm Avrupa'nın ayağa kalkacağından, fizikte, mantıkta ve astronomide kargaşalar yaşanacağından eminim.

Anlaşıldığı kadarıyla ——'ın —— gününde (tarihten emin değilim) büyük bir insan kalabalığı, belirtilmeyen amaçlar uğruna, güzel Rotterdam şehrinin büyük Ticaret Meydanı'nda toplandı. Sıcak bir gündü – mevsim için fazlasıyla sıcaktı – yaprak bile kımıldamıyordu; ve kalabalık, mavi gökkubbeye bolca saçılmış geniş, beyaz bulut kümelerinin arada sırada yağdırdığı ahmak ıslatanlara aldırmaz görünüyordu. Yine de öğle civarında kalabalığa hafif, ama dikkat çekici bir heyecan dalgası yayıldı; on bin ağız hep birden konuşmaya başladı; ve hemen ardından da

on bin yüz yukarı, göğe çevrildi, on bin pipo aynı anda on bin ağzın kenarından düştü* ve ancak Niagara şelalesinin gürlemesiyle karşılaştırılabilecek bir haykırış Rotterdam'da ve civarında uzun uzun, gürültüyle, şiddetle yankılandı.

Bu velvelenin sebebi az sonra yeterince anlaşıldı. Az önce bahsedilen o keskin hatlı bulut kümelerinden birinin arkasından yavaşça tuhaf, heterojen, ama görünüşe göre katı bir nesne çıktı. Şekli öyle tuhaftı ki, aşağıdaki ağızları açık, gürbüz kasabalılar tarafından herhangi bir şekilde anlaşılması ya da yeterince takdir edilmesi olanaksızdı. Ne olabilirdi? Rotterdam'daki tüm şeytanlar adına, hangi kötü haberin taşıyıcısıydı acaba? Kimse bilmiyordu; kimse hayal edemiyordu; kimse –belediye reisi Mynheer Superbus Von Underduk bile– bu gizemi çözecek en ufak bir ipucuna sahip değildi. Böylece, yapılabilecek daha mantıklı bir şey olmadığından, herkes piposunu dikkatle ağzının kenarına geri yerleştirdi ve yukarıdaki fenomene gözünü diktikten sonra piposundan birer nefes çekti, durdu, paytak paytak yürüdü ve dikkat çekici bir şekilde homurdandı – sonra paytak paytak geri döndü, homurdandı, durdu ve son olarak – piposundan birer nefes çekti.

Bu arada bu büyük merakın hedefi ve bunca dumanın sebebi olan nesne o güzel şehrin üstünde alçalmaya başladı. Birkaç dakika sonra net görülebilecek kadar alçalmıştı. Görünüşe bakılırsa – evet! Kesinlikle bir tür balondu; ama Rotterdam'da daha önce hiç *böyle* bir balon görülmemişti. Sorarım size, şimdiye kadar kim sırf kirli gazete kâğıtlarından bir balon yapıldığını işitmiştir ki? Hollanda'da kimsenin işitmediği kesindi; buna karşın burada, insanların burunlarının dibinde, daha doğrusu biraz *üstünde*, en güvenilir kaynaklardan öğrendiğim kadarıyla daha ön-

* Poe'nun zamanının Amerika'sında Hollandalıların pipoları alay konusuydu.

ce kimsenin benzer bir amaçta kullanmadığı bir materyalden yapılma, bahsettiğimiz şey durmaktaydı. – Bu, Rotterdamlılar'ın sağduyularına yapılmış korkunç bir hakaretti. Fenomenin şekline gelince, o daha da ayıp bir şeydi. Ters dönmüş, dev bir deli külahından başka bir şey değildi. Ve kalabalık daha yakından bakıp tepesinden dev bir püskülün sarktığını ve üst kenarın ya da koninin dibinin çevresinde koyun çanlarını andıran, sürekli Berty Martin şarkısına uygun ritim tutan bir küçük aletler çemberini görünce, bu benzerliği daha da güçlü bir şekilde fark etmeye başladı. Ama daha kötüsü de vardı. – Bu fantastik makinenin ucundan, mavi kurdelelere bağlı dev, rengi soluk bir kunduz şapkası sarkıyordu; kenarının genişliği mükemmeldi ve yarımküre şeklinde tepesinde siyah bir kurdeleyle gümüş bir toka vardı. Ancak Rotterdamlılar'dan birçoğunun aynı şapkayı daha önce defalarca görmüş olduklarına yemin etmesi ilginçti; hatta bütün kalabalık ona tanıyan gözlerle bakıyor gibiydi. Grettel Pfaall ise onu görür görmez sevinçli bir şaşkınlık nidası attı ve onun kocasının şapkasının aynısı olduğunu ilan etti. Pfaall beş yıl önce üç arkadaşıyla birlikte aniden ve anlaşılmaz bir şekilde ortadan kaybolmuş olduğundan ve bu anlatıda olanlara kadar onlardan tüm uğraşılara karşın haber alınamadığından, bu olay daha da ilginçlik kazanıyordu. Yakın bir zamanda şehrin güneyindeki ıssız bir yerde, tuhaf görünüşlü süprüntülerin arasına karışmış, insan kemiği olduğu düşünülen birtakım kemikler bulunmuştu; ve bazıları burada hunharca bir cinayetin işlendiğini ve kurbanların da büyük olasılıkla Hans Pfaall'la arkadaşları olduğunu öne sürecek kadar ileri gitmişlerdi. – Ama biz devam edelim.

Balon (çünkü balon olduğu şüphesizdi) şimdi yerin otuz metre kadar yukarısına inmişti ve kalabalık içindeki kişinin kim olduğunu rahatça görebiliyordu. Doğrusunu söylemek gerekirse

bu oldukça acayip biriydi. Boyu altmış santimden fazla olamazdı, ama bu yükseklik bile, göğsüne kadar çıkan ve balonun iplerine bağlı olan yuvarlak bir kasnak tarafından tutuluyor olmasa *dengesini* kaybetmesine ve düşmesine yol açacaktı. Küçük adamın gövdesi orantısız biçimde enliydi ve genel görünüşüne son derece abes bir yuvarlaklık veriyordu. Ayakları görünmüyordu tabii. Elleri kocamandı. Kır saçı arkadan *kuyruk* yapılmıştı. Kanca burnu şaşılacak kadar uzun ve kışkırtıcıydı; gözleri iri ve parlak, bakışları keskindi; çenesi ve yanakları, yaşlılıktan kırış kırış olsa da, geniş, tombul ve kat kattı; ama başın herhangi bir yerinde kulağı andıran bir şeye rastlanmıyordu. Bu ufak tefek tuhaf centilmen gök mavisi satenden, bol bir takım giymişti. Dar pantolonu dizlerden gümüş tokalarla sıkıştırılmıştı. Yeleği parlak sarı bir kumaştandı. Başının bir kenarına beyaz, tafta bir şapka çapkınca kondurulmuştu. Kıyafetini tamamlamak üzere, boynunu kan kırmızısı ipek bir mendil sarıyor ve göğsüne zarif şekilde düşerken düğümlenip inanılmaz boyutlardaki garip bir kravata dönüşüyordu.

Az önce söylediğim gibi, yerin otuz metre kadar üstüne alçaldıktan sonra ufak tefek, yaşlı centilmen birden telaşa kapıldı ve *toprağa* daha fazla yaklaşmaya isteksiz göründü. Böylece güçlükle kaldırdığı branda bezinden bir torbadan bir miktar kum boşaltarak bir anda havada asılı kaldı. Sonra telaşlı ve sinirli hareketlerle ceketinin cebinden büyük, maroken kaplı bir defter çıkardı. Bunu elinde şüpheyle tuttu; sonra büyük bir şaşkınlıkla inceledi ve defterin ağırlığından hayrete düşmüş göründü. Sonunda defteri açtı ve içinden kırmızı balmumuyla mühürlenmiş ve kırmızı şeritle özenle bağlanmış dev bir mektup çıkarıp belediye reisi Superbus Von Underduk'un tam ayaklarının dibine attı. Ekselansları mektubu almak için eğildi. Ama hâlâ epey rahat-

sız görünen ve anlaşıldığı kadarıyla kendisini Rotterdam'da tutacak başka işi olmayan baloncu tam bu anda gitme hazırlıklarına başladı; ve tekrar yükselmesi için biraz daha safra atması gerektiğinden, aşağı arka arkaya, içindekileri boşaltma zahmetine girmeden yarım düzine torba attı ve bunların hepsi de, büyük bir talihsizlik eseri, belediye reisinin sırtına düştü ve onun bütün Rotterdamlılar'ın gözleri önünde en az yarım düzine kez yerde yuvarlanmasına yol açtı. Ancak yüce Underduk'un ufak tefek yaşlı adamın bu münasebetsizliğini cezasız bıraktığı düşünülmesin. Tam tersine, söylenenlere göre, yerde yarım düzine kez yuvarlanışı sırasında piposundan en az yarım düzine belirgin ve öfkeli nefes çekti; bu arada pipoyu da sımsıkı tutmaktaydı ve öleceği güne dek de sımsıkı tutmayı sürdürmeyi düşünmektedir (Tanrı'nın izniyle).

Bu arada balon bir tarlakuşu gibi yükseldi ve kentin tepesinde süzülerek, sonunda içinden tuhaf bir şekilde çıktığı bulutun benzeri bir başka bulutun içinde gözden kayboldu; böylece Rotterdam'ın saygıdeğer vatandaşlarının meraklı gözlerine bir daha görünmedi. Şimdi bütün dikkatler, inişi ve daha sonraki sonuçları Ekselans Von Underduk'un hem vücuduna, hem de kişisel itibarına son derece ağır darbeler indiren mektuba yönelmişti. Ancak bu üstdüzey devlet görevlisi yerde yuvarlanırken mektubu korumak gibi önemli bir hususu düşünmeyi, inceleyince mektubun en uygun ellere düştüğünü ve Rotterdam Astronomi Yüksekokulu'nun Dekanı ile Dekan Yardımcısı olarak kendisi ile Profesör Rubadub'a gönderildiğini anlamayı ihmal etmemişti. Böylece bu iki önemli adam mektubu oracıkta açtılar ve içinde aşağıdaki sıra dışı ve gerçekten de çok ciddi yazıyı buldular:–

Rotterdam şehri Astronomi Yüksekokulu Dekanı ve Dekan Yardımcısı Ekselansları Von Underduk ve Rubadub'a.

Ekselansları, beş yıl önce açıklanamaz olduğu düşünülen bir şekilde Rotterdam'da ortadan kaybolan, Hans Pfaall adlı körük tamircisi, mütevazı zanaatkârı ve üç arkadaşını belki anımsarsınız. Eğer sizi memnun edecekse Ekselansları, bu mektubun yazarı olan ben, Hans Pfaall'ın ta kendisiyim. Rotterdamlılar'ın çoğu kırk yıl boyunca Sauerkraut adlı dar sokağın girişindeki küçük bir tuğla evde oturduğumu ve kaybolduğum sırada da orada oturmakta olduğumu bilirler. Atalarım da anımsanamayacak kadar uzun bir süre orada oturmuştur – onlar da benim gibi saygın ve gerçekten kazançlı körük tamiri mesleğiyle uğraşmıştır: Çünkü, gerçeği söylemek gerekirse, son yıllara dek herkesin kafası politikayla meşgul olduğundan dürüst bir Rotterdamlı benimkinden iyi bir mesleği ne arzulayabilir ne de hak edebilir. Itibarı iyiydi, iş bulma derdi hiç yoktu, para ya da hayır duası almakta hiç sıkıntı çekmiyordum. Ama söylediğim gibi özgürlüğün, uzun söylevlerin, radikalizmin etkilerini kısa sürede hissetmeye başladık. Bir zamanlar dünyanın en iyi müşterileri olan kişiler şimdi bizi bir an durup düşünmüyorlardı. Devrimler hakkında yazılanları okumak, aklın ilerleyişine ve çağın ruhuna ayak uydurmak tüm vakitlerini alıyordu. Eğer bir ateşin canlandırılması gerekiyorsa bunu bir gazeteyle yapabiliyorlardı; hükümet zayıfladıkça sanki deri ve demir, aynı oranda dayanıklılık kazandı. Bundan eminim – çünkü kısa sürede Rotterdam'da yamanmaya ya da çekiçlenmeye ihtiyaç duyan tek bir körük kalmadı. Bu katlanılmaz bir durumdu. Kısa sürede meteliksiz kaldım; ve bakmak zorunda olduğum bir karımla çocuklarım olduğundan sırtımdaki yük giderek dayanılmayacak biçimde ağırlaştı ve oturup saatlerce yaşamımı en uygun şekilde sona erdirme yöntemi üstüne düşünmeye başladım. Bu arada alacaklılar bana düşünmek için pek zaman tanımıyordu. Evim sabahtan akşama

dek kelimenin tam anlamıyla kuşatma altındaydı. Beni özellikle endişelendiren üç kişi vardı ki, bunlar sürekli kapının önünde bekleyip bana dava açma tehdidinde bulunuyordu. Bu üçünü bir elime geçirirsem onlardan en acı şekilde intikam almaya yemin ettim; ve inanıyorum ki, beni intihar planlarımı hemen eyleme geçirmekten, beynimi bir alaybozanla uçurmaktan alıkoyan da bu beklentinin verdiği hazdı. Ancak öfkemi gizlemeyi ve onları vaatler ve tatlı sözlerle oyalamayı uygun buldum, ta ki elime bir intikam fırsatı geçene dek.

Bir gün, onları atlatmışken ve her zamankinden de keyifsizken, en ara sokaklarda uzun süre aylak aylak gezindikten sonra bir kitap standının köşesinin önüne geldim. Yanı başımda bir sandalye görünce hemen ona oturdum ve sebebini bilmeden elime geçen ilk kitabı okumaya başladım. Bu ya Berlinli Profesör Encke, ya da benzer bir adı olan bir Fransız tarafından Spekülatif Astronomi üstüne yazılmış küçük bir bilimsel inceleme risalesiydi. Bu konuda biraz bilgim vardı ve kısa sürede kendimi kitaba iyice kaptırmaya başladım – aslında çevremde olup bitenlerin tekrar farkına ancak onu iki kere okuduktan sonra varmaya başladım. Hava kararmaya başlamıştı. Evin yolunu tuttum. Ama inceleme (yakın zamanda Nantzlı* bir kuzenim tarafından bana önemli bir sır olarak anlatılan, pnömatikteki son keşiflerle birlikte) zihnimde silinmez bir iz bırakmıştı ve alacakaranlıkta sokaklarda aylak aylak yürürken, yazarın çılgınca, yer yer de anlaşılmaz mantığının sergilendiği cümlelerini kafamda evirip çeviriyordum. Hayal gücümü özellikle etkileyen bazı pasajlar vardı. Bunlar üstünde düşündükçe hissettiğim heyecan artıyordu. Genel eğitimimin yetersizliği, özellikle de doğa felsefesi konusundaki cehaletim, beni okuduklarımı anlama yetim konusunda çe-

* Fransa'daki Nantes.

kingen ya da kafamdaki yeni oluşan pek çok belirsiz düşünceye güvensiz kılmak şöyle dursun, tam tersine hayal gücümü daha da körüklüyordu; ve kötü yönetilen zihinlerin ortaya koyduğu bütün o ham fikirlerin çoğunlukla içgüdüyle sezginin tüm gücüne, gerçekliğine ve diğer ayrılmaz özelliklerine sahip olmadığından şüphelenecek kadar kibirli ya da belki de mantıklıydım.

Evime vardığımda vakit geç olmuştu ve hemen yattım. Ancak zihnim uyuyamayacağım kadar meşguldü ve bütün gece uzanıp düşündüm. Sabah erkenden kalkıp kitapçının standına hevesle tekrar gittim ve sahip olduğum birkaç kuruşu Mekanik ve Pratik Astronomi üstüne kitaplara yatırdım. Eve bunlarla sağ salim vardıktan sonra her saniyemi bunları dikkatle okumaya adadım ve kısa sürede bu konudaki çalışmalarda öyle bir yetkinliğe ulaştım ki, ya şeytanın, ya da ona taş çıkaracak kendi dehamın bulduğu bir tasarımı gerçekleştirecek hale geldim. Bu arada bana o kadar rahatsızlık vermiş olan alacaklılarımı yatıştırmak için her şeyi yaptım. Bunu en sonunda başardım – kısmen evimdeki eşyalardan bir kısmını satıp borçlarımın bir bölümünü ödeyerek, kısmen de onlara kalanını vermek için üstünde çalıştığım küçük bir projenin tamamlanmasını beklediğimi ve bu proje için yardımlarına ihtiyaç duyduğumu söyleyerek. Böylece onları hedefim için kullanmakta güçlük çekmedim (çünkü cahil insanlardı).

İşleri böyle ayarladıktan sonra karımın yardımına başvurdum ve büyük bir gizlilik ve dikkatle, geriye kalan malımı mülkümü de sattım ve farklı isimler kullanarak ve (bunu söylemekten utanıyorum) gelecekte ödemelerini nasıl yapacağımı hiç düşünmeden küçük miktarlarda paralar alıp epey büyük bir meblağ topladım. Daha sonra onar metrelik ince beyaz muslin; sicim; bol miktarda lateks verniği; geniş ve derin, ince dallardan örülü, ısmarlama bir sepet ve sıra dışı boyutlardaki bir balonun inşası ve

donanımı için gerekli olan çok sayıda çeşitli diğer şeyi satın aldım. Bunları olabildiğince çabuk işe koyulması için karıma verdim ve onu izlemesi gereken yöntem konusunda da bilgilendirdim. Bu arada ben de sicim üstünde çalıştım, onu gerekli boyutlardaki bir ağ haline getirdim; bir çemberin içinden geçirip gerekli iplerle bağladım; ve üst atmosferin yukarı katmanlarında deney yapmak üzere çok sayıda araç gereç satın aldım. Sonra bir gece vakti Rotterdam'ın doğusundaki ıssız bir yere her biri ellişer galonluk beş demir çemberli fıçı, bir tane de daha büyük fıçı; çapı onar santimlik, üçer metre boyunda, düzgün şekilli altı kalay tüp; ismini vermeyeceğim *bir tür metal ya da yarı-metal** ve bir düzine damacana dolusu *çok sıradan türden asit* getirttim. Bu son malzemelerden elde ettiğim gazı benim dışımda üreten – ya da en azından benzer bir amaçta kullanan kimse yok. Bu konuda en fazla, şimdiye dek indirgenemez kabul edilen *azotun bileşenlerinden* biri olduğunu ve yoğunluğunun *hidrojeninkinden* yaklaşık 37.4 kat *daha az olduğunu* söyleyebilirim. Tatsız, ama kokusuz değil. Saf haldeyken yeşil bir alevle yanıyor ve insanı hemen öldürüyor. Bana kalsa sırrının tamamını açıklamaktan çekinmezdim, ama patenti (daha önce de ima ettiğim gibi) Nantz'da yaşayan bir Fransıza ait ve bana bu bilgiyi koşullu olarak verdi. Aynı kişi bana, benim niyetimin farkında olmadan, bir hayvanın zarından, gazın kaçmasını olanaksız kılacak balonlar yapmanın yöntemini de gösterdi. Ancak bunu çok pahalı buldum ve sonuçta reçine verniğiyle kaplı ince muslinin de aynı işi görebileceğini düşündüm. Bundan bahsetmemin sebebi şu ki, söz ettiğim kişinin daha sonra bahsettiğim o gazla ve malzemeyle bir balon yapmaya girişebileceğini düşünüyorum ve onu son derece fevkalade bir icat yapmanın onurundan mahrum bırakmak istemem.

* Poe "lunarium"u kastetmektedir.

Balonun şişirilmesi sırasında küçük fıçıların durmasını istediğim yerlere ufak çukurlar kazdım; bu çukurlar çapı sekiz metrelik bir çember teşkil ediyordu. Bu çemberin merkezine büyük fıçı için daha derin bir çukur kazdım. Daha ufak beş çukurdan her birine yemek ve çay, kahve vb. içeren birer teneke kutu, büyük fıçıya da yetmiş beş kiloluk barut içeren bir varil yerleştirdim. Bunların –varille teneke kutularının– arasına özenle barut hatları döşedim; ve kutulardan birine yaklaşık bir buçuk metrelik bir barut fitilinin bir ucunu soktuktan sonra, çukuru örttüm ve üstüne varili yerleştirdim. Böylece toprağın üstüne fitilin ucunun üç santim kadarı çıkıyor ve varilin yanında pek fark edilmiyordu. Sonra kalan çukurları da doldurup üstlerine fıçıları koydum.

Saydığım gereçlerin dışında bir ardiyeye başvurup oradan atmosferik havanın yoğunlaşması için gerekli, M. Grimm'in geliştirdiği bir makineyi temin ettim. Ancak bu makineyi kullanabilmem için üzerinde epey değişiklik yapmam gerektiğini fark ettim. Ama çok çalışarak ve hiç ara vermeden sebat göstererek sonunda tüm hazırlıklarımı başarıyla tamamladım. Balonum kısa sürede tamamlanmıştı. Yaklaşık bin iki yüz metreküplük gaz içerecekti; hesaplarıma göre beni, aletlerimi ve, doğru yönetebilirsem, doksan kiloluk safrayı rahatça kaldırmaya yetecekti bu. Üç kat verniklenmişti ve ince muslinin ipek kadar kullanışlı, oldukça dayanıklı ve çok daha ucuz olduğunu gördüm.

Böylece her şeyi hazırladıktan sonra, karıma kitapçıya ilk gittiğim günden itibaren yaptıklarımı sır olarak saklayacağına yemin ettirdim; ve koşullar elverdiğince çabuk döneceğime söz verdikten sonra ona elimde avcumda kalan son parayı da verip veda ettim. Onun için endişelenmiyordum. Insanların dikkate değer dedikleri kadınlardan biriydi ve dünya işlerinin üstesinden benim yardımım olmadan da gelebilirdi. Doğrusunu isterse-

niz sanırım beni hep miskinin teki – sırf bir yük, hayal kurmaktan başka işe yaramayan biri olarak görüyordu – ve benden kurtulduğuna epey memnundu. Ona karanlık bir gecede veda ettim ve bana öylesine sıkıntı vermiş olan üç alacaklıyla balonu ve teçhizatları bir arabaya yükleyip dolambaçlı bir yoldan, diğer eşyaların bulunduğu istasyona götürdük.

Nisan'ın biriydi. Gece, daha önce de söylediğim gibi, karanlıktı; gökyüzünde tek bir yıldız bile yoktu; ve aralıklarla yağan bir ahmak ıslatan bizi çok rahatsız ediyordu. Ama ben esas balon için endişe ediyordum; vernikle korunmasına karşın nemden epey ağırlaşmaya başlamıştı; barut da hasar görebilirdi. Bu yüzden alacaklılarımı büyük bir gayretle çalıştırdım. Ortadaki varilin üstündeki buzları temizlediler ve diğerlerindeki asidi karıştırdılar. Ancak bütün bu araç gereçle ne yapmayı düşündüğüm konusunda ısrarla sorular sormaktan geri durmadılar ve onları böylesine ağır çalıştırdığım için çok rahatsız olduklarını dile getirdiler. Sırf böyle korkunç büyülerin yapılmasına iştirak etmek için sırılsıklam olmanın ne işe yarayacağını anlamadıklarını söylediler. Huzursuz olmaya başladım ve tüm gücümle çalışmaya koyuldum; çünkü sanırım o salaklar benim şeytanla bir anlaşma yaptığımı ve kısacası yaptığım işin hiç de iyi bir şey olmadığını düşünüyorlardı. Bu yüzden bırakıp gitmelerinden ödüm kopuyordu. Ancak onları, üstünde uğraştığım işi halleder halletmez onlara olan tüm borçlarımı ödeyeceğimi söyleyerek yatıştırdım. Bu konuşmaları kendilerine göre yorumladılar tabii; her halükârda elime büyük miktarda nakit para geçeceğini sanmış olmalılar; ve onlara tüm borçlarımın yanı sıra hizmetleri için de biraz para ödeyeceğimi. Ruhuma ya da leşime ne olacağınınsa umurlarında bile olmadığını söyleyebilirim.

Dört buçuk saat kadar sonra balonun yeterince şişmiş oldu-

günu gördüm. Bu yüzden balonun sepetini takıp bütün aletlerimi içine koydum – bir teleskop; birtakım önemli değişikliklerden geçmiş bir barometre; bir termometre; bir elektrometre; bir pusula; manyetik bir iğne; bir kronometre; bir çan; bir megafon, vs. vs. vs. – Ayrıca havası boşaltılmış ve ağzı bir tıkaçla özenle kapatılmış cam bir küre – gaz yoğunlaştırma teçhizatı, biraz tozlanmış halde kireç, bir mühürlük balmumu çubuğu, bol bol su ve epey miktarda pastırma gibi çok yer kaplamayıp besleyici olan yiyecekler. Sepete bir çift güvercinle bir kedi de koydum.

Artık şafak sökmek üzereydi. Gitme zamanımın geldiğine karar verdim. Yanmış bir puroyu kazayla yere düşürmüş gibi yaparak bu fırsatı değerlendirip, eğilirken bir ucu daha önce de söylediğim gibi daha küçük fıçılardan birinin altından çıkan fitili gizlice ateşledim. Bu manevra üç alacaklı tarafından hiç fark edilmedi; ve sepete atlayıp beni yere bağlayan tek sicimi hemen kestim; inanılmaz bir hızla yükselirken balonun doksan kiloluk kurşun safrayı rahatlıkla taşımakla kalmayıp bir o kadarını daha taşıyabileceğini görmekten memnunluk duydum. Yeryüzünü altımda bırakırken barometre seksen beş santimde, santigrat termometresiyse 19 derecede durdu.

Ancak daha elli metrelik yüksekliğe yeni çıkmıştım ki, altımdan bir alev, çakıl, yanan tahta, parlayan metal ve parçalanmış uzuvlar kasırgası öyle büyük ve korkunç bir gürlemeyle yükseldi ki, yüreğim ağzıma geldi ve korkudan titreyerek sepetin dibine yığıldım. Şimdi bu işi biraz fazla abartmış olduğumu görüyordum ve şokun temel etkilerini daha sonra yaşayacaktım. Bir saniye sonra vücudumdaki bütün kanın şakaklarıma hücum ettiğini hissettim ve o anda, asla unutamayacağım şiddetli bir sarsıntıyla sanki gök yarıldı. Sonraları, düşünmeye zamanım olunca, patlamanın benim açımdan uç noktadaki şiddetinin nedeni-

ni bulmakta gecikmedim – onun tam üstünde ve şiddetinin en yoğun olduğu hattaydım. Ama o sırada tek düşüncem canımı kurtarabilmekti. Balon önce yan yattı, sonra şiddetli sarsıntılarla doğruldu, mide bulandırıcı bir hızla dönmeye başladı ve en sonunda da, sarhoş bir adam gibi döne döne ve sarsılarak beni sepetin kenarından attı ve müthiş bir yükseklikten, rastlantı eseri sepetin kenarına yakın bir yerdeki bir yarığa takılmış ve ben düşerken büyük bir talih sonucunda ayağıma dolanan yaklaşık bir metrelik bir ipin ucundan baş aşağı ve yüzüm dışarı dönük sarkmaya başladım. Durumumun korkunçluğunu hayal edebilmek olanaksız – kesinlikle olanaksız. Nefes almaya çalışıyordum – sıtmayı andıran bir nöbet gövdemdeki her siniri ve kası titretiyordu – gözlerimin yuvalarından dışarı fırladığını hissettim – korkunç bir şekilde midem bulanmaya başladı – ve en sonunda bayılarak bilincimi kaybettim.

Bu durumda ne kadar kaldım bilemiyorum. Ancak pek kısa bir süre olmasa gerek, çünkü kısmen kendime geldiğimde şafağın sökmekte olduğunu, balonun okyanusun üstünde müthiş bir yükseklikte süzüldüğünü ve engin ufkun sınırları içinde karadan eser olmadığını gördüm. Ancak bu şekilde kendime gelmem hiç de farz edilebileceği kadar ıstırap verici değildi. Aslında durumumu soğukkanlılıkla gözden geçirişimde epey delice bir şeyler vardı. Ellerimi tek tek gözlerimin önüne getirdim ve damarlarımın şişmesine, tırnaklarımın korkunç siyahlığına neyin yol açmış olabileceğini düşündüm. Daha sonra başımı inceledim, onu defalarca salladım ve parmaklarımla dikkatle yokladım, ta ki ilk başta sandığım gibi balonumdan daha büyük olmadığına kanaat getirmeyi başarana dek. Sonra işbilir bir şekilde pantolon ceplerimin ikisini de kontrol ettim ve bir dizi çizelgeyle bir kutu kürdanın kaybolmuş olduğunu fark edince ve kaybolmalarının sebebini

açıklayamayınca anlatılmaz bir iç sıkıntısı yaşadım. Sol ayak bileğimin ekleminin epey acıdığını fark etmeye başlıyordum ve durumumu hayal meyal hatırlamaya başladım. Ama ne kadar tuhaf! Ne şaşırdım, ne de dehşete kapıldım. Eğer bir şey hissettiysem, bu yalnızca kendimi bu güç durumdan kurtarmak için sergilemek üzere olduğum dahiyane zekâmdan duyduğum kıkır kıkır, neşeli bir tatmin hissiydi; ve bir an bile güvenliğimden şüphe duymadım. Birkaç dakika boyunca derin derin düşündüm. Dudaklarımı büzdüğümü, işaret parmağımı burnumun yanına koyduğumu ve rahat koltuklarında oturup karmaşık ve önemli meseleler üstünde düşünen adamlarda sık görülen diğer jestleri ve yüz ifadelerini sergilediğimi hayal meyal anımsıyorum. Yeterince fikir bulduğuma karar verdikten sonra, büyük bir dikkat ve kararlılıkla ellerimi arkama götürüp kemerimin iri demir tokasını açtım. Bu tokanın üç dili vardı ve biraz paslı olduklarından eksenlerinin üstünde güç dönüyorlardı. Ancak biraz uğraştıktan sonra onları kemerle doksan derecelik açı yapacak pozisyona getirdim ve bu konumda sağlam bir şekilde durduklarını görünce sevindim. Böylece elde ettiğim aleti dişlerimin arasında tutarken kravatımın düğümünü çözmeye giriştim. Bu manevrayı tamamlamadan önce defalarca dinlenmem gerekti; ama en sonunda başardım. Sonra kravatın ucunu tokaya, diğer ucunu da, güvenliğimi arttırmak için, sıkıca bileğime bağladım. Müthiş bir kas gücüyle kendimi yukarı kaldırdıktan sonra ilk denemede kemeri sepete fırlatıp tokasını kenarındaki çembere takmayı başardım.

Şimdi gövdem sepete dönüktü ve onunla yaklaşık kırk beş derecelik bir açı yapıyordu; ama bundan dikey bir hatla kırk beş derecelik açı yaptığım anlaşılmamalı. Hâlâ neredeyse ufka paralel bir şekilde yatıyordum; çünkü elde ettiğim konum değişikliği şimdi sepeti benim tarafıma doğru tehlikeli bir şekilde eğmişti ve

bu yüzden en yakın tehlikeyi teşkil etmekteydi. Ancak şu da unutulmamalı ki, eğer düşerken yüzüm balona dönük olsaydı veya ucundan asılı durduğum ip sepetin alt değil üst kenarına yakın bir yere takılsaydı – şunu kesinlikle söyleyebilirim ki, bu her iki durumda da şimdi başardığım şeyi dahi yapamazdım ve gelecek nesiller bu anlattıklarımı okuyamazlardı. Bu yüzden halime şükretmek için her sebebe sahiptim. Gerçi belki on beş dakika boyunca daha fazla en küçük bir çaba göstermeden, son derece dingin, budalaca bir neşe içinde asılı dururken sersemlemiş halde olduğumdan başka hiçbir şey hissedecek durumda değildim. Ama bu his bir anda kayboldu ve arkasından dehşet, yılgınlık, mutlak bir çaresizlik ve mahvolmuşluk hissi geldi. Aslında beyin ve boğaz damarlarımda çok uzun süredir toplanmış ve daha önce beni bir çılgınlık haline sokmuş olan kan, şimdi uygun kanallara geri akmaya başlamıştı ve böylece tehlikeyi daha açık seçik görmeye başlamam onunla yüzleşmemi sağlayacak kendime hakimiyetimi ve cesaretimi yitirmeme yol açtı yalnızca. Ama şansım varmış ki, bu zayıf ık uzun sürmedi. Kısa sürede umutsuzluk ruhu yardımıma yetişti; delice çığlıklar ve çabalarla vücudumu yukarı çekip en sonunda o can attığım kenara sımsıkı tutundum, kenarın üstüne çıktım ve sepetin içine titreyerek düştüm.

Balonun genel bakımını yapacak kadar kendime gelmem biraz zaman aldı. Ama sonra onu dikkatle inceledim ve hasar görmemiş olduğunu anlayarak epey rahatladım. Aletlerimin hepsi sağlamdı ve şans eseri saframı ya da yiyeceklerimi kaybetmemiştim. Aslında onları öyle sıkıca yerleştirmiştim ki, böyle bir kazanın olması söz konusu bile değildi. Saatime bakınca altı olduğunu gördüm. Hâlâ hızla yükseliyordum ve barometre o anki yüksekliğimi 3.75 mil olarak gösteriyordu. Okyanusta tam altımda boyu eninden biraz fazla, dikdörtgen, bir domino taşı boyutla-

rında görülen ve her açıdan bir oyuncağı andıran küçük, siyah bir nesne vardı. Teleskobumla bakınca onun B.G.B. yönünde baş kıç vurarak orsa giden doksan dört toplu bir İngiliz gemisi olduğunu gördüm. Gemi dışında okyanustan, gökyüzünden ve uzun süre önce yükselmiş güneşten başka bir şey göremiyordum.

Artık siz Ekselanslarına yolculuğumun hedefini açıklamamın vakti geldi. Ekselansları Rotterdam'daki üzücü koşulların beni en sonunda intihar kararını vermeye ittiğini anımsayacaklardır. Aslında hayata karşı büyük bir tiksintim yoktu, ama başıma gelen rastlantısal belalar beni dayanma gücümün ötesinde yıpratmıştı. Bu ruh hali içindeyken, yaşamak isterken, ama yaşamdan da bezmişken, kitapçının tezgâhındaki risale, Nantz'taki kuzenimi keşfetmemle de desteklenince, hayal gücüm için yeni bir kaynak olmuştu. En sonunda kararımı vermiştim. Gitmeye, ama yaşamaya – dünyayı terk etmeye, ama var olmayı sürdürmeye – kısacası, muammaları bir kenara bırakırsak, ne olursa olsun, elimden gelirse *aya gitmeye* karar vermiştim. Şimdi, beni olduğumdan daha deli biri gibi görmeyeseniz diye, hiç şüphesiz zor ve tehlikelerle dolu, ama cesur bir ruh için ulaşılması olanaksız olmayan böyle bir başarının mümkünlüğüne beni inanmaya iten sebepleri size ayrıntılarıyla anlatacağım.

İlk ele alınması gereken mesele ayın dünyadan uzaklığıydı. Şimdi, iki gezegenin merkezleri arasındaki uzaklık kabaca ya da ortalama olarak dünyanın ekvatoral *yarıçapının*59.9643 katı, yani sadece 237 000 mildir. Kabaca ya da ortalama olarak diyorum; – ama ayın yörüngesinin şeklinin, boyutu kendi ana yarı-ekseninin 0.05484 katından daha küçük olmayan tuhaf bir elips olduğu unutulmamalı ve dünyanın merkezi de onun odağında yer aldığından, eğer bir şekilde ayın yerberisine ulaşmanın yolunu bulursam az önce bahsettiğim mesafe epey azalacaktı. Ama

bu olasılığı hiç ele almasak bile, her halükarda 237 000 milden dünyanın yarıçapını, diyelim 4000'i, ve ayınkini, diyelim 1080'i, yani toplam 5080'i, çıkarmak zorunda olduğum açıktı ve geriye vasati koşullarda kat edilecek 231 920 millik bir mesafe kalıyordu. Şimdi, bunun pek uzun bir mesafe olduğunu düşünmüyordum. Karada seyahat ederken saatte altmış millik hıza defalarca ulaşılmıştır; aslında çok daha büyük hızlara ulaşmak da beklenebilir. Ama bu hızla bile ayın yüzeyine varmam 161 günden fazla sürmeyecekti. Öte yandan beni vasati yolculuk hızımın saatte altmış milin çok üstüne çıkabileceğine inanmaya yönelten birçok ayrıntı vardı ve, bu ayrıntılar zihnimde derin bir etki bıraktığından, ileride onlardan uzun uzadıya bahsedeceğim.

Daha sonra ele alınması gereken mesele çok daha önemliydi. Barometre sayesinde, 300 metrelik bir irtifadayken altımızda atmosferik havanın tamamının otuzda birini bırakmış olduğumuzu anlıyoruz; 3200 metreyken neredeyse üçte birini; 5400 metreyken de, ki bu Cotopaxi'nin yüksekliğinden çok fazla değil, yerküremize ait havanın, en azından *algılanabilir* havanın yarısını altımızda bırakmış oluyoruz. Hesaplara göre dünyanın çapının yüzde birini –yani seksen mili– geçmeyen bir mesafede seyreklik öyle artıyor ki, bedensel yaşamı kesinlikle olanaksız kılıyor ve dahası, atmosferin varlığını saptamakta kullandığımız en hassas yöntemler bile burada onun varlığını kanıtlamamıza yetmiyor. Ama bu son hesaplamaların tamamıyla havanın niteliklerine ilişkin deneysel bilgilerimize ve onun, göreceli olarak konuşursak, dünyanın *hemen etrafında* genleşip sıkışmasını düzenleyen mekanik kurallara dayandırıldığını göz ardı etmedim; ve aynı zamanda bedensel yaşamda yüzeyden erişilemeyecek bir mesafede, temelde bir değişiklik yapılamayacağı ve yapılamıyor olması gerektiği kabul ediliyor. Şimdi, bütün bu çıkarımların ve

verilerin elbette ki analojik olması gerek. İnsanoğlunun ulaştığı en büyük yükseklik 7500 metreydi ve bu Bay Gay–Lussac'la Bay Biot'un hava keşif seferi sırasında başarılmıştı. Bu çok fazla olmayan bir yükseklik, söz konusu seksen mille kıyaslandığında bile. Bu meselenin şüpheye ve spekülasyona epey açık olduğunu düşünmeden edemiyordum.

Ama aslına bakılırsa çıkılan herhangi bir yükseklikte, *daha da büyük* bir yükseklikteyken aşağıda bırakılan ölçülebilir hava kesinlikle çıkılan ek yükseklik miktarıyla doğru değil, *ters* orantılıdır (daha önce ifade ettiklerimden açıkça görülebileceği gibi). Bu yüzden istediğimiz kadar yukarı çıkalım, tam olarak söylüyorum, atmosferin sona erdiği bir sınıra varamayacağımız açıktır. Atmosfer var *olmalıydı*, savım buydu; sonsuz bir seyrelme halinde olsa *bile*.

Diğer yandan, ötesinde hiç hava bulunmayan gerçek ve belirgin bir atmosfer sınırının varlığına ilişkin savların da bulunduğunun farkındaydım. Ama bence böyle bir sınırın varlığını savunanların göz ardı ettiği bir nokta, savlarını tamamen çürütmese de, çok ciddi bir şekilde incelenmeye değerdi. Encke kuyrukluyıldızının günberisine ardışık varışları arasındaki aralıkların karşılaştırılması üzerine, gezegenlerin çekimlerinin yarattığı sonuçlar tamamen göz önüne alındıktan sonra, periyodların giderek kısaldığı anlaşılıyor; yani kuyrukluyıldızın elipsinin ana eksenleri yavaş, ama kusursuzca düzenli bir şekilde kısalıyor. Şimdi, eğer kuyrukluyıldız yörüngesine giren son derece *seyrek bir hava ortamının* direnciyle karşılaşsa, olması gereken kesinlikle budur. Çünkü böyle bir ortamın kuyrukluyıldızın hızını yavaşlatmakla merkezkaç kuvvetini azaltarak merkezcil kuvvetini arttırdığı açıktır. Bir başka deyişle, güneşin çekimi sürekli güçlenecek ve kuyrukluyıldız her turda biraz daha çekilecekti. Gerçekten de

söz konusu durumu açıklamanın başka yolu yoktur. Ama öte yandan: – aynı kuyrukluyıldızın boyutunun güneşe yaklaştıkça hızla daraldığı ve günötesine doğru uzaklaştıkça aynı hızla tekrar genişlediği gözlenmiştir. Bay Valz gibi, bu gözle görülür hacim daralmasının kaynağının daha önce bahsettiğim, yoğunluğu güneşe olan yakınlığıyla orantılı olan hava ortamı olduğunu varsaymakta haklı değil miydim? Zodyak ışığı adı verilen merceksi fenomen dikkate değer bir konuydu. Tropikal kuşakta büyük bir netlikle görülen ve herhangi bir meteorik parıltıyla karıştırılamayacak olan bu parlaklık ufuktan eğimli bir şekilde yukarı çıkar ve genelde güneşin ekvatorunun yönünü takip eder. Bu bana güneşten dışarı doğru, en azından Venüs'ün yörüngesinin ötesine dek, hatta bence daha da uzağa ulaşan seyrek bir atmosferin açık kanıtı gibi geldi* Bu ortamın sadece kuyrukluyıldızın yörüngesinin üstünde ya da güneşin yakın çevresinde bulunduğunu varsayamazdım. Tam tersine, güneş sistemimizin her tarafında bulunduğunu, yoğunlaşıp gezegenlerin kendilerinde atmosfer adını verdiğimiz şeye, belki bazılarında tamamen coğrafi koşullardan dolayı dönüştüğünü düşünmek daha kolaydı; yani bulundukları gezegenlerdeki istikrarsız maddeler tarafından değiştirildiklerini ya da orantılarının (veya mutlak doğalarının) değiştiğini düşünmek. Bu konuda bu görüşü benimsedikten sonra kararsızlığım pek kalmamıştı. Yolculuğum sırasında yeryüzündekiyle *özde* aynı olan bir atmosferle karşılacağımı varsayarak, Bay Grimm'in dahice aygıtı sayesinde onu soluyacak kadar yoğunlaştırabileceğimi düşündüm. Bu aya yapılacak bir yolculuğun önündeki ana engeli kaldırırdı. Bu niyetle aldığım aygıt için epey para ve emek harcamıştım. Yolculuğu makul bir süre-

* 1 Zodyak ışığı eskilerin Trabes dedikleri ışık olsa gerek. Emicantet trabes quas docos vocant. – Pliny lib. 2, s. 26. – Poe.

de tamamlayabilirsem onu başarıyla kullanacağıma kesin gözüyle bakıyordum. – Söz açılmışken, hangi *hızda* seyahat etmenin mümkün olduğu konusuna geri döneyim.

Balonların, yerden yükselişlerinin ilk safhasında göreceli olarak vasat bir hızla y kseldikleri doğrudur. Şimdi, y kselme hızı tamamen atmosferik havayla balonun içindeki gazın ağırlıklarına bağlıdır; ve ilk bakışta, balon y kseldikçe, bunun sonucunda yoğunluğu hızla azalan atmosferik *katmanlardan* geçtikçe – bu yükseliş sırasında ilk hızın artması mantıklı değilmiş gibi görünür. Öte yandan, kayıtlı bütün y kselişlerde, yükselişin mutlak hızında bir *azalma* olduğunun kanıtlandığını bilmiyordum; oysa başka hiçbir şeyden olmasa bile, kötü yapılmış ve sıradan vernikle verniklenmiş balonlardan kaçan gaz y zünden bu durumun böyle olması gerekirdi. Bu yüzden böyle bir sızıntının sonucu, balonun yerçekimi merkezinden uzaklaşmasıyla kazanılan hız artışını dengelemeye ancak yetiyor gibi görünüyordu. Şimdi, eğer yolculuğum sırasında varsaydığım *ortamı* bulursam ve bu ortamın atmosferik hava olarak adlandırdığımız şeyle özce ayrı olduğu ortaya çıkarsa, onu hangi seyreklik halinde bulacağım önemsiz gibi görünüyordu – yani yükselme hızıma kıyasla – çünkü balondaki gaz benzer bir seyrelme geçirmekle kalmayacak (bir patlamayı önlemek için bununla doğru orantılı olarak gaz salabilirdim), *zaten* her halükârda salt nitrojen ve oksijenden oluşma her bileşimden hafif olacaktı. Böylece *yükselişimin hiçbir kısmında devasa balonumun, onun içindeki kavranamayacak kadar seyrek gazın, sepetin ve taşıdıklarının ağırlıklarının bileşiminin herhangi bir yerdeki atmosferin ağırlığına eşit olmayacak olması* gibi bir olasılık –hem de güçlü bir olasılık– vardı; zaten uçuşumu yarıda kesebilecek tek durumun bu olduğu da açıkça görülecektir. Ama böyle bir noktaya varılsa bile, safraları ve başka şeyleri atarak yak-

laşık 136 kiloluk ağırlıktan kurtulabilirdim. Bu arada yerçekimi kuvveti uzaklığın karesiyle doğru orantılı olarak azalacağından, hızla artan bir süratle, dünyanın çekiminin ayın çekiminden daha az olduğu o uzak bölgelere eninde sonunda varacaktım.

Ancak başka bir güçlük beni epey endişelendirdi. Balonların büyük bir yüksekliğe çıkışlarında, solumanın acı vermesinin yanı sıra başta ve gövdede büyük rahatsızlıklar yaşandığı, bunlara genellikle burun kanamasının ve diğer endişe verici belirtilerin eşlik ettiği, verdikleri rahatsızlığın çıkılan yükseklikle doğru orantılı olarak arttığı gözlenmiştir* Bu şaşırtıcı bir durumdu. Bu belirtilerin ölümle son bulana dek artması olası değil miydi? En sonunda olası olmadığına karar verdim. Kaynaklarını vücudun yüzeyindeki *alışılmış* atmosferik yoğunluğun azalmasında ve bunun sonucunda yüzeysel kan damarlarının şişmesinde aramak gerekiyordu – atmosfer basıncının kanın kalbin bir karıncığında gerekli şekilde tazelenmesi için *kimyasal olarak yetersiz* olduğu durumlarda çekilen soluma güçlüğünde olduğu gibi, vücut sistemindeki herhangi bir düzensizlikte değil. Bu yüzden bu tazelenme aksaklığı dışında bir *boşluğun* içinde bile niçin yaşamın sürdürülemeyeceğini anlayamıyordum; ne de olsa göğsün genişleyip daralması, ki genelde soluma olarak bilinir, tamamen kassal bir eylemdir ve solumanın *sonucu* değil *sebebidir* Kısacası, beden atmosfer basıncının eksikliğine alıştıkça bu acı duyumları giderek azalacaktı – ve bu süre içinde onlara dayanmak konusunda da sarsılmaz irademe güvenim tamdı.

Böylece beni bir aya yolculuk projesi yapmaya iten sebeplerin ayrıntılarının tamamını olmasa da, bir kısmını açıklamış ol-

* Hans Pfaall'ın ilk basımından sonra, o dile düşmüş Nassau balonu olayındaki Bay Green'in ve son zamanlardaki diğer baloncuların Humboldt'un savlarını reddettiklerini ve *azalan* bir rahatsızlıktan bahsettiklerini görüyorum. – tam da burada öne sürülen teoriye uygun bir şekilde. – Poe.

dum. Umarım Ekselansları memnun kalmışlardır. Şimdi size böylesine cüretli ve insanlık tarihinde eşi benzeri olmayan bir girişimin sonucunu anlatmaya başlayacağım.

Daha önce bahsettiğim yüksekliğe –yani 3.75 mile– eriştikten sonra sepetten biraz tüy attım ve hâlâ yeterince hızla yükselmekte olduğumu gördüm; bu yüzden safra atmama gerek yoktu. Buna sevindim, çünkü yanımda taşıyabildiğim kadar ağırlık bulundurmak istiyordum, bunun açık sebebiyse ayın çekimi ya da atmosferik yoğunluğu hakkında *kesin bir fikrimin* olmayışıydı. Henüz fiziksel bir rahatsızlık hissetmiyordum. Büyük bir rahatlıkla nefes alıyordum ve başım hiç ağrımıyordu. Kedi, çıkarmış olduğum ceketimin üstünde büyük bir ağırbaşlılıkla yatıyor ve güvercinlere kayıtsız bir havayla bakıyordu. Kaçmasınlar diye ayaklarından bağlanmış olan güvercinler sepetin içine kendileri için atılmış pirinç tanelerini yemekle meşguldüler.

Altıyı yirmi geçe barometre 7900 metrelik, yani yaklaşık beş millik bir yükseklik gösteriyordu. Başaracağa benziyordum. Aslında dünyanın yüzeyinin ne kadarlık bir kısmına baktığımı küresel geometriyle hesaplamak çok kolaydı. Bir kürenin herhangi bir kesitinin dışbükey yüzeyinin kürenin tüm yüzeyine oranı, kesitin sinüsünün kürenin çapına oranına eşittir. Şimdi, benim durumumda sinüs –yani altımdaki kesitin *kalınlığı*– yükseltime, ya da yüzeyin üstündeki bakış noktasının yükseltisine aşağı yukarı eşitti. Gördüğüm dünya yüzeyinin oranını "beş mile sekiz bin mil" olarak ifade etmek mümkündü. Bir başka deyişle, yeryüzünün tüm yüzeyinin bin altı yüzde birine bakıyordum. Deniz bir ayna gibi dümdüzdü, gerçi teleskopla bakınca şiddetle köpürdüğünü görebiliyordum. Gemi artık görünürde yoktu. Güney yönünde uzaklaşmış olmalıydı. Şimdi ara ara şiddetli baş ağrıları hissetmeye başlamıştım, özellikle de kulaklarımda – ama

yine de nefes almakta fazla güçlük çekmiyordum. Kedi ve güvercinler de kesinlikle bir rahatsızlık yaşamıyor gibi görünüyorlardı.

Yediye yirmi kala balon uzun ve yoğun bir dizi bulut kümesinin içine daldı ve epey sıkıntılı anlar yaşadım, çünkü yoğunlaştırma aletim hasar görmüştü ve sırılsıklam olmuştum. Bu kesinlikle tuhaf bir durumdu, çünkü böylesine büyük bir yükseklikte bu türden bulutların bulunabileceğini düşünmemiştim. Ancak iki tane iki buçukar kiloluk safrayı atmayı uygun buldum; geride hâlâ yetmiş beş kiloluk safra kalıyordu. Böylece hemen yükselip bulutlardan kurtuldum ve yükseliş hızımın epey artmış olduğunu fark ettim. Bulutları altımda bırakışımdan birkaç saniye sonra bir uçlarından diğerine bir şimşeğin çaktığını ve devasa boyutlarını aydınlatıp onları yanan bir kömür parçasına benzettiğini gördüm. Bunun gün ışığında olduğu unutulmamalı. Benzer bir fenomenin gecenin karanlığında nasıl yüce bir görüntü sergileyeceğini kimse tasavvur edemez. Cehennem o zaman kendisine uygun bir görüntü bulmuş olabilirdi. Gün ışığında bile uzaktan o ağzını açmış uçuruma bakarken hayal gücümün oraya inip tuhaf, kubbeli koridorlarda, derin kanyonlarda, iğrenç ve sonsuz ateşin kızıl, korkunç, dar boğazlarında gezinmesine izin verirken tüylerim diken diken oldu. Gerçekten kılpayı kurtulmuştum. Balonum bulutun içinde biraz daha kalmış olsa –yani ıslanınam yüzünden safra atmasam– ölebilirdim, büyük olasılıkla ölecektim. Bu tür tehlikeler, pek göz önüne alınmasalar da, belki de balonları bekleyen en büyük tehlikeleri teşkil ediyor. Ancak artık bu konuda endişelenmeme gerek kalmayacak kadar yükselmiştim.

Şimdi hızla yükseliyordum ve saat yedi olduğunda barometre on beş buçuk kilometrelik bir yüksekliğe işaret ediyordu. Soluk almakta büyük güçlük çekmeye başladım. Başıma da müthiş

bir ağrı saplanmıştı; ve, yanaklarımda bir süre ıslaklık hissettikten sonra, bunun kulaklarından hızla boşalan kan olduğunu fark ettim. Gözlerim de bana büyük rahatsızlık veriyordu. Elimi üstlerinde gezdirince neredeyse yuvalarından fırlayacak hale gelmiş olduklarını keşfettim; ve sepetteki tüm nesneler, hatta balonun kendisi bile, bana çarpık görünüyordu. Bu belirtiler beklediğimden fazlaydı ve biraz endişelenmeme yol açtı. Bu noktada, son derece tedbirsizce, düşünmeden sepetten üç tane iki buçukar kiloluk safra attım. Bunun yol açtığı hız artışı beni atmosferin son derece seyrek bir *katmanına* fazla hızlı bir şekilde, gerekli aşamalardan geçirmeden çıkardı ve bunun sonucu az kalsın hem keşif seferimin, hem de hayatımın sona ermesi oluyordu. Beş dakikadan fazla süren bir spazm geçirdim ve bu biraz haf flediğinde bile, ancak uzun aralıklarla ve kesik kesik soluyabiliyordum – bu arada burnumdan ve kulaklarımdan sürekli kan boşanıyordu, hatta gözlerimden bile sızıyordu. Güvenciler büyük bir kargaşa içinde kaçmak için çırpınıyor, kedi perişan halde miyavlıyor ve sepetin içinde dili dışarıda, sanki zehirlenmişçesine oradan oraya koşturuyordu. Safrayı ne kadar erken atmış olduğumun şimdi farkına varmıştım ve büyük bir endişe içindeydim. Birkaç dakika içinde ölmekten başka bir şey beklemiyordum. Hissettiğim f ziksel acı da beni neredeyse canımı kurtarmak için çaba harcayamayacak hale getirmişti. slında doğru dürüst düşünemiyordum bile ve başımdaki ağrı hızla şiddetleniyor gibiydi. Böylece kısa sürede kendimden geçeceğimi fark ettim ve bir alçalma girişiminde bulunmak için supap iplerinden birini tutmuştum ki, üç alacaklıya oynadığım oyunu ve geri dönersem başıma gelecekleri düşünmem o an için bundan vazgeçmeme yol açtı. Sepetin dibine uzanıp toparlanmaya çalıştım. Bunda öyle başarılı oldum ki, kan kaybı deneyini yapmaya ka-

rar verdim. Ancak neşterim olmadığından bu operasyonu elimdeki olanakları kullanarak yapmaya giriştim ve en sonunda çakımla sol kolumdaki bir damarı açmayı başardım. Daha neredeyse kan akmaya başlamadan büyük bir rahatlık hissettim ve, yaklaşık yarım leğen dolusu kan kaybettiğimde en kötü belirtiler tamamen kaybolmuştu. Yine de hemen ayağa kalkmayı uygun bulmadım. Kolumu elimden geldiğince bağladıktan sonra, on beş dakika kadar kıpırdamadan yattım. Bu sürenin sonunda ayağa kalktığımda son bir saat on beş dakika boyunca hissettiğim tüm *acıların* kaybolmuş olduğunu gördüm. Ancak soluma zorluğum çok az azalmıştı ve kısa süre sonra hava yoğunlaştırıcımı çalıştırmak zorunda kalacağını anladım. Bu arada tekrar ceketimin üstüne uzanmış olan kedime bakınca rahatsızlığımı fırsat bularak üç minik yavru dünyaya getirmiş olduğunu gördüm ve büyük bir şaşkınlık geçirdim. Bu olay sepetimdeki yolcuların sayısında beklenmedik bir artışa yol açmıştı; ama olmasına sevinmiştim. Bu bana bu yükselişi yapmama her şeyden çok etken olan bir tahminin doğruluğunu sınama fırsatı verecekti. Fiziksel varlığın yeryüzünden uzak bir mesafede hissettiği acının dünya yüzeyindeki atmosferik basınca *alışmış* olmasından, en azından büyük ölçüde, kaynaklandığını düşünmüştüm. *Yavruları anneleriyle aynı derecede* acı çekerse teorimin yanlış olduğunu kabul etmek zorundaydım, ama durum böyle olmazsa bunu teorimin doğruluğunun güçlü bir kanıtı olarak görmeliydim.

Sekizde yeryüzünün on yedi mil üstüne çıkmıştım. Böylece yalnızca hızımın arttığını değil, aynı zamanda o safraları atmamış olsam bile hız artışının hafifçe fark edileceğini açıkça gördüm. Başımdaki ve kulaklarımdaki şiddetli ağrılar ara ara geri geliyor ve burnumun da kanadığı oluyordu: Ama genelde beklenenden çok daha az acı çekiyordum. Ancak solumam giderek

zorlaşıyordu ve aldığım her soluğa göğsümdeki oldukça rahatsız edici bir spazm eşlik ediyordu. Yoğunlaştırıcıyı çıkarıp kullanıma hazırladım.

Bulunduğum yükseklikte dünyanın görüntüsü gerçekten çok güzeldi. Batıda, kuzeyde ve güneyde göz alabildiğine, sakin görünen ve maviliği giderek koyulaşan bir okyanus uzanıyordu. Doğuda, çok uzakta Büyük Britanya adaları, Fransa ve İspanya'nın tüm Atlantik sahilleri ve Afrika kıtasının kuzeyinin ufak bir kısmı netlikle görülebiliyordu. İnsana ait hiçbir şeyden eser yoktu ve insanoğlunun en gururlu şehirleri dünya yüzeyinden tamamen silinmişti.

Altımdaki görüntüde beni en çok şaşırtan şey yerkürenin yüzeyinin içbükey görüntüsü oldu. Düşüncesizlik ederek yükseldikçe gerçek dışbükeyliğinin açıkça görülmesini beklemiştim; ama kısacık bir düşünme bu tutarsızlığı açıklamaya yetti. Bulunduğum noktadan aşağı çizilen, yeryüzüne dik açılı bir çizgi – dik açılı bir üçgenin dikeyini teşkil edecekti ve bu üçgenin tabanı ufukla dikeyin yer ile birleştiği nokta arasındaki, hipotenüsüyse ufukla benim konumum arasındaki çizgi olacaktı. Ama yüksekliğimin altımdaki manzaraya oranı çok küçüktü. Bir başka deyişle, varsayılan üçgenin tabanı ve hipotenüsü benim durumumda dikeyine kıyasla öyle uzun olacaktı ki, bu ilk ikisi paralel gibi görünebilirdi. Bu yüzden ufuk bir baloncuya hep sepetiyle *aynı düzlemdeymiş* gibi görünür. Ama hemen altındaki nokta ona çok uzakta göründüğü ve gerçekten de çok uzakta olduğu için, elbette ufuğun da çok altındaymış gibi görünür. Böylece içbükeylik izlenimi yaşanır; ve bu izlenim tabanla hipotenüs arasındaki görünüşsel paralelliğin ortadan kalkacağı bir yüksekliğe çıkılana dek sürecektir.

Güvercinler bu kez epey acı çekiyormuş gibi görünüyordu.

Onları serbest bırakmaya karar verdim. Önce birini, gri benekli güzel güvercini çözdüm ve sepetin kenarına bıraktım. Son derece huzursuz görünüyor, kaygıyla etrafına bakınıyor, kanatlarını çırpıyor, yüksek sesle kuğuruyor, ama sepetten atlamaya bir türlü yanaşmıyordu. En sonunda onu alıp balondan yarım düzine metre kadar öteye fırlattım. Ancak beklediğimin tersine, aşağı inmek yolunda hiç çaba sarf etmedi ve telaşla, son derece tiz çığlıklar atarak geri dönmeye çalıştı. En sonunda kenardaki eski yerine konmayı başardı, ama bunu yapar yapmaz da boynu göğsünün üstüne, kendisi de ölü bir halde sepetin içine düştü. Diğeri o kadar talihsiz değildi. Arkadaşı gibi geri dönmesini önlemek için onu bütün gücümle aşağı fırlattım ve hızla, kanatlarını rahatça ve büyük bir doğallıkla kullanarak inmeyi sürdürdüğünü görünce sevindim. Kısa sürede gözden kayboldu ve yuvasına sağ salim geri döndüğünden eminim. Şimdi epey kendine gelmiş gibi görünen kedi ölü kuşu afiyetle yedikten sonra büyük bir keyifle uykuya daldı. Yavruları kıpır kıpırdı; şimdilik herhangi bir rahatsızlık belirtisi sergilemiyorlardı.

Sekizi çeyrek geçe, artık dayanılmaz acılar çekmeden soluk alamaz olduğumdan, sepete hemen yoğunlaştırıcıya ait teçhizatı kurmaya giriştim. Bu aleti biraz açıklamam gerekiyor. Ekselansları hedefimin kendimi ve sepeti son derece seyrelmiş atmosfere karşı bir bariyerle korumak olduğunu akılda tutmalılar. Bunu yoğunlaştırıcıyı kullanarak bu atmosferin bir kısmını solunacak hale gelene kadar sıkıştırararak ve bariyerin içini bu havayla doldurarak yapmayı planlıyordum. Bu amaçla çok dayanıklı, hava geçirmeyen, esnek bir torba hazırlamıştım. Boyutları yeterince büyük olan bu torbayı sepete tamamen geçirdim. Yani torba sepetin altını, yan taraflarını vs. tamamen kaplıyordu ve iplerin yanından üst kenara ya da ağın bulunduğu kasnağa kadar çıkıyor-

du. Torbayı bu şekilde geçirdikten sonra tepesini ya da ağzını, materyalini ağın kasnağının üstünden –bir başka deyişle ağla kasnağın arasından– geçirmek suretiyle kapamam gerekiyordu. Ama eğer ağ bu geçişe izin vermek için kasnaktan ayrılırsa, bu arada sepeti ne taşıyacaktı? Şimdi, ağ kasnağa bir dizi ilmikle bağlıydı. Bu yüzden bir seferinde bu ilmiklerin yalnızca birkaç tanesini çözdüm, bu esnada sepeti geri kalanlar taşıyordu. Böylece torbanın üst kısmını teşkil eden kumaşın bir kısmını geçirdikten sonra, ilmikleri tekrar bağladım – kasnağa değil, şimdi arada kumaş olduğundan bu olanaksız olurdu – kumaşa takılı, torbanın ağzının yaklaşık bir metre altındaki bir dizi iri düğmeye; düğmeler arasındaki aralıklar ilmikler arasındaki aralıklara uygundu. Bunu yaptıktan sonra ilmeklerin bir kısmını daha çözdüm, kumaşın bir kısmını daha geçirdim ve sonra çözülmüş ilmikleri uygun düğmelere bağladım. Böylece torbanın tüm üst kısmını ağ ile kasnak arasına geçirmek mümkün oldu. Şimdi kasnağın sepetin içine ineceği ve sepetin, içindekilerle birlikte tüm ağırlığınınsa yalnızca düğmeler tarafından taşınacağı açıktı. Bu ilk başta yetersiz gibi görünüyordu; ama kesinlikle öyle değildi, çünkü düğmeler yalnızca çok sağlam değildi, aynı zamanda birbirlerine öyle yakındılar ki, her biri tüm ağırlığın yalnızca çok küçük bir kısmını taşıyordu. Aslında sepetle içindekiler üç misli daha ağır olsalar, yine de sorun yaşamazdım. Kasnağı torbanın içinde tekrar kaldırdım ve bu durum için hazır bulundurduğum üç hafif sırıkla destekleyip neredeyse eski konumuna getirdim. Bunu elbette torbanın üst kısmının şişmesini engellemek ve ağın alt kısmını uygun yerde tutmak için yapmıştım. Şimdi geriye kalan tek şey torbanın ağzını kapamaktı; bunu da kumaşın kenarlarını bir araya getirip bir tür sabit *turnike* vasıtasıyla içten sıkıca bağlayarak gerçekleştirdim.

Sepetin etrafına böylece geçirilen bu örtünün yanlarında üç tane yuvarlak, kalın, ama berrak pencere camı vardı ve bunlardan bakınca etrafımı yatay her doğrultuda kolayca görebiliyordum. Kumaşın altını teşkil eden kısmında da dördüncü bir pencere vardı ve sepetin tabanındaki küçük bir açıklığa denk geliyordu. Bu dikey olarak aşağıyı görmemi sağlıyordu, ama yukarıdaki açıklığı tuhaf bir şekilde kapamış olduğumdan ve kumaşta kırışıklıklar meydana geldiğinden benzer bir çareyi torbanın üst kısmına da uygulamayı olanaksız bulmuştum ve bu yüzden tepemdeki nesneleri görmeyi bekleyemezdim. Bu önemsizdi tabii; çünkü yukarıya bir pencere yerleştirmeyi başarmış olsam bile balonun kendisi onu kullanmamı engelleyecekti.

Yan pencerelerden birinin yaklaşık otuz santim altında çapı yedi buçuk santim olan ve iç kenarına vidalı, pirinç bir çerçeve takılmış yuvarlak bir açıklık vardı. Bu çerçeveye yoğunlaştırıcının geniş tübü bağlanmıştı, makinenin kendisiyse torbanın içindeydi elbette. Makinenin yarattığı bir vakumla bu tüpten seyrek atmosferin bir miktarı çekiliyordu ve daha sonra bu hava sıkıştırılmış bir halde torbanın içindeki ince havaya karışıyordu. Bu işlem defalarca tekrarlandıktan sonra en sonunda içeriyi her türden solumaya uygun havayla doldurdu. Ama böyle kapalı bir ortamda havanın kısa sürede kirlenmesi ve ciğerler tarafından solunmaya uygunsuz bir hâl alması kaçınılmazdı. O zaman sepetin altındaki küçük bir supap aracılığıyla dışarı atılıyordu; – yoğun hava hemen aşağıdaki daha seyrek atmosfere gömülüyordu. Torbanın içinde herhangi bir anda mutlak bir *vakum* yaratma rahatsızlığını önlemek için bu temizleme işlemini bir anda değil, tedrici olarak yapıyordum, – supabı birkaç saniyeliğine açıp kapıyor, sonra yoğunlaştırıcının pompası dışarı atılmış havayı yenileyene kadar bekliyordum. Bir deney yapmak için kediyle yav-

rularını küçük bir sepete koymuş ve alttaki, supaba yakın düğmelerden birinden sarkıtmıştım ve bu supabın içinden onları gerektiğinde besleyebiliyordum. Bunu biraz riske girerek ve torbanın ağzını kapamadan önce, daha önce bahsettiğim sırıklardan birinin ucuna kanca takıp onunla sepetin altına uzanarak yaptım. Torbanın içine yoğun hava girer girmez kasnağa ve sırıklara gerek kalmadı. Kapalı ortamda genleşen atmosfer torbayı güçlü bir şekilde şişiriyordu.

Bu düzenlemeyi tamamladığımda ve içeriyi açıkladığım şekilde doldurduğumda saat dokuza on vardı. Bu işleri yaparken solumakta büyük güçlük çekmiştim; ve böyle önemli bir meseleyi son ana bıraktığım için ihmalkârlığımdan, ya da daha doğrusu boş yere tehlikeye atılışımdan dolayı kendime kızmıştım. Ama işimi en sonunda tamamlayınca icadımdan kısa sürede istifade etmeye başladım. Tekrar rahatça soluk alabiliyordum – hem niye alamayacaktım ki? Ayrıca daha önce çektiğim acıların da kaybolduğunu görünce hoş bir şaşkınlık yaşadım. Şimdi yalnızca hafif bir baş ağrısından ve elle ayak bileklerimdeki, boğazımdaki şişkinlik hissinden şikayet edebilirdim. Böylece atmosfer basıncının azalmasına eşlik eden rahatsızlığın büyük kısmının beklediğim gibi *geçtiği* ve son iki saatte katlanmış olduğum acıların çoğunun kusurlu bir solunumdan kaynaklandığı açık gibi görünüyordu.

Dokuza yirmi kala – yani torbanın ağzını kapamamdan biraz önce, daha önce bahsettiğim gibi özel yapım olan barometredeki cıva limitine ulaştı. 40250 metrelik, yani yirmi beş millik bir yükseklikte bulunduğumu gösteriyordu ve o anda dünya yüzeyinin tamamının üç yüz yirmide birini görüyordum. Dokuzda doğudaki kara parçalarını tekrar gözden kaybetmiştim, ama balonun hızla K.K.B.ya doğru sürüklendiğini fark etmeden önce

değil. Altımdaki okyanus hâlâ görünüşteki içbükeyliğini koruyordu, her ne kadar görüşüm ileri geri gidip gelen bulutlar tarafından arada sırada engellense de.

Dokuz buçukta supaptan dışarı bir avuç kuş tüyü atıp deney yapmayı denedim. Beklediğim gibi havada süzülmediler, kurşun gibi, *bir arada*, büyük bir hızla aşağı düştüler, – birkaç saniyede gözden kayboldular. Önce bu sıra dışı fenomeni nasıl değerlendireceğimi bilemedim; hızımın birden böylesine artmış olduğuna inanamadım. Ama atmosferin artık kuş tüylerini bile taşıyamayacak kadar seyrelmiş olduğunu anlamam uzun sürmedi. Gerçekten de göründükleri kadar hızlı düşmüşlerdi. Onların inişiyle benim yükselişimin birleşen hızları şaşırmama yol açmıştı.

Saat onda dikkatimi verecek pek bir işimin kalmadığını fark ettim. Her şey yolunda gidiyordu ve balonun giderek artan bir hızla yükselmekte olduğuna inanıyordum, artık bu hız artışını kanıtlama şansım olmasa da. Hiç acı ya da rahatsızlık duymuyor ve Rotterdam'dan ayrıldığımdan beri kendimi ilk kez bu kadar iyi hissediyordum. Aletleri inceleyerek ve torbanın içindeki havayı yenileyerek oyalanıyordum. Bu son meseleyle kırkar dakikalık aralarla ilgilenmeye karar vermiştim, bu kadar sık aralar mutlaka gerekli olduğundan değil, sağlığımı koruma kaygımdan dolayı. Bu arada beklentilerde bulunmaktan kendimi alamıyordum. İmgelemim ayın yaban ve düşsel bölgelerinin tadını çıkarıyordu. Bir kez daha zincirlerinden kurtulan hayal gücüm loş ve istikrarsız bir diyarın sürekli değişen harikalarının arasında cirit atıyordu. Kırçıl, yaşlı ormanlar ve sarp kayalıklar, dipsiz uçurumlara gürleyerek akan çağlayanlar görüyordum. Sonra birden öğle güneşinin altında haşhaş ve ince, zambağa benzer çiçek tarlalarının göz alabildiğine, sonsuz bir sessizlik ve hareketsizlik içinde uzandığı rüzgârsız çayırlar gördüm. Sonra her şeyin

loş ve bulanık bir gölden ve bunun sınırını çizen bulutlardan ibaret olduğu bir başka diyara indim. Ama beynimde yalnızca bunlara benzer hayaller canlanmıyordu. Son derece iğrenç, dehşetli sahneler sık sık zihnime girip olabilirlikleriyle ruhumun en gizli derinliklerini sarsıyordu. Ancak düşüncelerimin bu sonuncular üstünde fazla meşgul olmasına izin vermiyor, yolculuğumun gerçek ve aşikâr tehlikelerinin kesintisiz dikkatim için yeterli olduğunu düşünüyordum haklı olarak.

Akşam beşte, torbanın içindeki havayı tazelerken fırsatı değerlendirip supaptan kediye ve yavrularına baktım. Kedi yine epey acı çekiyor gibi görünüyordu ve bu rahatsızlığını hemen temelde soluk alma güçlüğü çekiyor olmasına yordum; ama yavruları üstünde yaptığım deney oldukça tuhaf sonuçlanmıştı. Onların da, anneleri kadar olmasa da, acı belirtileri sergilemelerini beklemiştim tabii; ve bu atmosferik basınca alışkanlıktan doğan dayanıklılığa ilişkin savımı doğrulamaya yeterli olacaktı. Ama yakından bakıp da oldukça sağlıklı olduklarını, rahatça ve kusursuz bir düzenlilikle soluduklarını ve en küçük bir rahatsızlık belirtisi sergilemediklerini görünce şaşırdım. Bunu ancak teorimi genişleterek ve etrafımdaki seyrek atmosferin belki de farz etmiş olduğum gibi kimyasal açıdan yaşama elversiz olmadığını ve böyle bir *ortamda* doğmuş bir insanın muhtemelen solumakta zorluk çekmeyeceğini, yeryüzüne yakın, daha yoğun *katmanlara* götürüldüğündeyse benim kısa süre önce deneyimlediğim işkenceleri çekebileceğini varsaymak zorundaydım. O vakitten beri talihsiz bir kazanın küçük kedi ailemi kaybetmeme yol açmasından ve beni deneyi devam ettirerek bu meseleyi daha derinlemesine incelemekten alıkoymasından derin bir esef duyuyorum. Elimi supabın içinden, yaşlı kedi için bir fincan suyla geçirirken gömleğim yeni kedi sepetini taşıyan ilmiğe takıldı ve onu bir an-

da düğmeden çıkardı. Kedi sepeti bir anda yok olsa gözümün önünden daha hızlı ve ani bir şekilde kaybolamazdı. Kedi sepetinin ipinin serbest kalmasıyla sepetin içindeki her şeyle birlikte ortadan kaybolması arasında saniyenin onda birinden uzun bir zaman geçmiş olamaz. İyi dileklerim onu yeryüzüne dek izledi, ama elbette ki kedinin ya da yavrularının başlarına gelen talihsizliği anlatacak kadar uzun yaşayacaklarını sanmıyordum.

Saat altıda dünyanın doğu tarafındaki büyük bir kesiminin koyu bir gölgeyle kaplanmış olduğunu ve bu gölgenin hızla ilerlemeyi sürdürdüğünü, yediye beş kala altımdaki tüm manzaranın gecenin karanlığına gömülmüş olduğunu gördüm. Ancak batan güneşin ışınları balonu aydınlatmayı bundan çok sonra kesti; ve bu durum, elbette tamamen beklenir olmasına karşın, bana sonsuz bir haz verdi. Sabahleyin yükselen güneşi en azından Rotterdamlılar'dan saatler önce göreceğim açıktı, çok daha doğuda bulunmalarına karşın; ve böylece, yükseldikçe güneşin ışığından giderek daha uzun süre faydalanacaktım. Artık yolculuğumun seyir defterini tutmaya, günleri, karanlık süreleri dikkate almadan, sürekli yirmi dört saatlik periyodlara göre hesaplamaya karar vermiştim.

Saat onda uykum geldi ve uzanıp gecenin geri kalanında uyumaya karar verdim. Ama burada, aşikâr görünmesine karşın o ana dek aklıma gelmemiş olan bir sorun çıktı karşıma. Eğer uyursam, *aradaki zamanda* içerideki hava nasıl tazelenecekti? Onu bir saatten fazla solumak olanaksızdı; veya bu süre bir saat on beş dakikaya dek çıkarılabilse bile, bu çok kötü sonuçlar doğuracaktı. Bu açmaz beni epey uğraştırdı. Yaşadığım bütün tehlikelerden sonra bu meseleyi hedefime ulaşmaktan umudu kesecek ve sonunda yeryüzüne inmeye karar verecek kadar ciddiye almam tuhaf gelecektir. Ama bu duraksama yalnızca bir anlıktı.

İnsanın alışkanlıkların kölesi olduğunu ve varoluşunun rutininde *özsel* önem taşıdığını düşündüğü pek çok noktanın aslında *sırf* onları alışkanlık haline getirmesi yüzünden böyle göründüğünü düşündüm. Uykusuz yaşayamayacağım açıktı; ama dinlenme sürem içinde birer saatlik aralarla uyanmayı rahatça başarabilirdim. Havayı tamamen yenilemek en fazla beş dakika sürerdi – ve tek gerçek güçlük kendimi bunu yapmak için uygun vakitte uyandırabilmekti. Ama bu, itiraf etmeliyim ki, çözmekte epey zorlandığım bir problem oldu. Ders çalışırken uykuya dalmasını engellemek için bir elinde bakır bir küre tutan ve uykuya daldığı zamanlarda bu küre sandalyesinin yanında, yerde duran aynı maddeden yapılma leğene düşünce uyanan öğrencinin öyküsünü işitmiştim elbette. Ancak benim durumum oldukça farklıydı ve benzer bir fikri uygulamam olanaksızdı; çünkü uyanık kalmak değil, düzenli aralıklarla uyanmak istiyordum. En sonunda basit görünse de, o sırada bana teleskobun, buhar makinesinin ya da matbaanın icadı kadar dahice gelen bir çareyi uygulamaya koyuldum.

Balonun şimdi eriştiği yükseklikte düzenli bir hızla yükseldiğini ve sepette en küçük bir sarsıntı bile hissedilmediğini kabul etmek gerek. Bu durum uygulamaya karar verdiğim projem konusunda beni epey cesaretlendirdi. Beşer galonluk küçük fıçıların içinde bulunan su stoğumu sepetin içine oldukça sağlam bir şekilde yerleştirmiştim. Bunlardan birinin iplerini çözdüm ve sepetin iki karşılıklı kenarına iki halatı gergince bağladım. Birbirlerine paraleldiler ve aralarında otuz santimlik bir mesafe vardı, böylece bir tür raf teşkil ediyorlardı. Bunun üstüne fıçıyı yatay bir pozisyonda yerleştirdim. Bu halatların yirmi santim kadar altına ve sepetin zemininden bir metre yirmi santim yukarıya bir raf daha yerleştirdim – ama bu ince ve enli tahtadan ya-

pılmıştı, elimde yalnızca bu türden tahta olduğundan. Bu sonuncu rafın üstüne ve fıçının kenarlarından birinin hemen altına küçük bir toprak sürahi koydum. Sonra fıçının sürahinin üstüne gelen kısmında bir delik açtım ve koni şeklinde, yumuşak tahtadan bir tıpayla tıkadım. Bu tıpayı, delikten sızan ve alttaki sürahiye akan suyun miktarını sürahiyi tam altmış dakikada doldıracak şekilde ayarlayana dek birkaç kez sokup çıkardım. Sürahinin herhangi bir zaman diliminde ne kadarının dolduğunu gözleyerek bu miktarı ayarlamak çok kolay oldu tabii. Bütün bunlardan sonra, planın ne olduğu artık açıkça görülüyor. Sepetin tabanındaki yatağımı öyle bir şekilde ayarladım ki, uzandığımda başım sürahinin hemen altına geliyordu. Bir saat sonra sürahinin dolup taşacağı ve kenarından daha aşağıda olan ağız kısmından suyun dışarı akacağı açıktı. Yüz yirmi santimden fazla bir yükseklikten akacak olan suyun kesinlikle yüzüme düşeceği ve bunun, beni dünyanın en derin uykusuna dalmış olsam bile, uyandıracağı açıktı.

Bu ayarlamaları tamamladığımda saat on bir olmuştu ve icadımın işe yarayacağından hiç şüphe duymadan hemen yattım. Bu konuda hayal kırıklığına da uğramadım. Güvenilir kronometrem tarafından tam altmış dakikada bir uyandırılıyor ve sürahinin içindeki suyu fıçıya boşalttıktan ve yoğunlaştırıcıyı kullandıktan sonra tekrar yatıyordum. Uykumun böyle düzenli aralıklarla bölünmesi beni beklediğimden de az rahatsız etti; ve en sonunda güne başlamak için kalktığımda saat yediydi. Güneş ufukta epey yükselmişti.

3 Nisan. Balonun büyük bir yüksekliğe erişmiş olduğunu gördüm ve dünyanın dışbükeyliği şimdi açıkça belli oluyordu. Altımda, okyanusta bir siyah noktalar kümesi vardı; bunlar adalardı kuşkusuz. Yukarıdaki gökyüzü kapkaraydı ve yıldızlar çok

net görülebiliyordu; aslında yolculuğa çıktığım ilk günden beri öyleydiler. Kuzeyde, uzaklarda, ufukta ince, beyaz ve son derece parlak bir hat ya da çizgi gördüm ve hiç duraksamadan bunun kutup denizinin buzullarının güney diski olduğunu düşündüm. Iyice meraklanmıştım, çünkü çok daha kuzeye gitmeyi umuyordum ve belki tam kutbun üstünden geçebilirdim. Bulunduğum yüksekliğin istediğim kadar ayrıntılı bir inceleme yapmamı engelleyecek olmasından üzüntü duydum. Ancak pek çok şeyi tespit edebilirdim. Yine de çok şey gözlemlenebilirdi. Gün boyunca olağan dışı bir olay olmadı. Aletlerim aksamadan çalıştı ve balon hâlâ hissedilebilir bir sarsıntı olmadan yükseliyordu. Hava çok soğuk olduğundan bir paltoya sarınmak zorunda kaldım. Yeryüzüne karanlık çökünce, etrafım saatler boyunca aydınlık kalmayı sürdürdüyse de yattım. Su saati işini mükemmel görüyordu ve ertesi sabaha dek, periyodik kesintilerin dışında deliksizce uyudum.

4 Nisan. Kendimi fiziksel ve ruhsal açıdan zinde hissederek uyandığımda denizin görünüşündeki tuhaf değişiklik karşısında hayrete kapıldım. Daha önceki koyu mavi rengini büyük ölçüde kaybetmişti ve şimdi rengi gri-beyazdı. Göz kamaştırıcı bir şekilde parlıyordu. Okyanusun dışbükeyliği öyle belirginleşmişti ki, uzaktaki tüm su kütlesi sanki ufkun hemen ötesindeki uçuruma dökülüyormuş gibi görünüyordu. Öyle ki parmak uçlarımda yükselip o şelalenin yankılarını duymaya çalıştığımı fark ettim. Adalar artık görünmüyordu. Güneydoğuda, ufkun ardında mı kalmışlardı, yoksa çok yükseldiğim için mi onları göremez olmuştum, anlamak olanaksızdı. Ancak ikinci görüşü benimsemeye daha meyilliydim. Kuzeydeki buz kütlesinin kıyısı giderek belirginleşiyordu. Soğuk çok şiddetli değildi. Önemli bir şey olmadı ve günü yanıma almış olduğum kitapları okuyarak geçirdim.

5 Nisan. Dünyanın görünen tüm yüzeyi karanlıkta kalmayı sürdürürken güneşin yükselişini izlemek çok tuhaftı. Ancak zamanla ışık her tarafa yayıldı ve kuzeydeki buz hattını tekrar gördüm. Şimdi açık seçik görülebiliyordu ve rengi okyanusun dalgalarınınkinden daha koyu gibiydi. Ona büyük bir hızla yaklaşıyordum. Doğuda ve batıda birer kara hattı görür gibi oldum, ama emin olamadım. Hava ılıman. Gün boyunca önemli bir şey olmadı. Erkenden yattım.

6 Nisan. Buz kütlesinin kıyısının çok daha yakınlaşmış olduğunu ve aynı materyalden oluşma uçsuz bucaksız bir alanın kuzey ufkuna doğru göz alabildiğine uzandığını görünce şaşırdım. Balonun şimdiki rotasını takip ederse kısa sürede Buz Denizi'ne varacağı açıktı ve artık Kutbu göreceğimden pek şüphem kalmamıştı. Bütün gün buz kütlesine yaklaştım. Geceye doğru ufkumun sınırları birden, somut bir şekilde genişledi ki, bunun sebebi hiç şüphesiz dünyanın şeklinin yassı kutuplu bir küremsi olması ve Arktik dairesinin yakınındaki yassı bölgelerin üstüne varmış olmamdı. Sonunda karanlık çökünce büyük bir huzursuzluk içinde, böylesine ilginç bir şeyi görme fırsatını bir daha yakalamamacasına kaçırmaktan korkarak yattım.

7 Nisan. Erken kalktım ve Kuzey Kutbu'nu görünce, ki bu konuda yanılmaya imkân yoktu, büyük bir sevince kapıldım. Kuşku götürmez bir şekilde oradaydı, ayaklarımın tam altındaydı; ama ne yazık! Şimdi öyle büyük bir yükseklikteydim ki, doğru dürüst bir şey göremiyordum. Aslında iki Nisan'da, sabah saat altı ile sekiz kırk (barometre tam bu saatte bozuldu) arasında farklı periyodlardaki yükseltilerimi sırasıyla gösteren rakamlara bakıldığında, balonun şimdi, yedi Nisan sabahı saat dörtte, deniz yüzeyinin, hiç şüphesiz, *en az* 7254 mil üstüne çıkmış olduğu söylenebilirdi. Bu yükselti çok büyük gibi görünebilir, ama muh-

temelen gerçek rakamın çok altındaydı. Her halükârda dünyanın büyük çapının tamamını görmekte olduğum kesindi. Bütün kuzey yarımküre ortografik olarak çizilmiş bir harita gibi uzanıyordu altımda; ve ekvatorun büyük çemberi ufuk çizgimi teşkil ediyordu. Ancak Ekselansları Arktik dairesinin içindeki, şimdiye dek keşfedilmemiş bölgelerin, tam altımda bulunmalarına ve bu yüzden de hiçbir görsel kısalma etkisine maruz kalmamalarına karşın, yine de tatminkâr bir incelemeye olanak vermeyecek kadar küçük ve uzakta olduklarını akılda tutacaklardır. Yine de, görülebilenler tuhaf ve heyecan vericiydi. Daha önce bahsettiğim ve insanın bu bölgelerdeki keşif sahasının sınırını teşkil ettiği az çok söylenebilecek devasa kıyının kuzeyinde tek bir buz tabakası kırılmadan ya da çok az kırılmış bir halde uzanıyordu. İlerleyişinin ilk birkaç derecesinde yüzeyi son derece anlaşılır bir şekilde yassılaşıyor, bir düzleme daha da benziyor ve en sonunda *epey içbükeyleşerek* Kutup'ta, hatları keskin, çapı balonla altmış beş saniyelik bir açı yapan ve koyu renk tonuyla, görülebilen yarımküredeki diğer bütün noktalardan daha karanlık olan ve yer yer mutlak bir siyahlığa bürünen dairesel bir merkez halinde son buluyordu. Bunun dışında görülebilecek pek bir şey yoktu. Saat on ikide dairesel merkezin çapı ufalmıştı, akşam yedide ise onu tamamen gözden kaybettim. Balon buz kütlesinin batı kolunun üstünden geçiyor, hızla ekvatora doğru sürükleniyordu.

8 Nisan. Dünyanın görünen çapının ufaldığını ve ayrıca genel rengiyle görünüşünün hatırı sayılır ölçüde değiştiğini fark ettim. Görünen bütün alan açık, soluk sarının tonlarına bürünmüş ve bazı yerlerde gözleri bile ağrıtacak bir parlaklığa ulaşmıştı. Görüşüm yeryüzünün yakınındaki yoğun atmosferin bulutlarla kaplı olması yüzünden epey engelleniyordu ve yerküreyi ancak arada sırada onların arasından, anlık şekilde görebiliyordum. Bu

doğrudan görme güçlüğü bana aşağı yukarı son kırk sekiz saattir sıkıntı vermekteydi; ama şimdiki müthiş yüksekliğimde bulut kümelerini birbirlerine daha çok yaklaştırmıştı ve güçlüğüm elbette ki yükseltimle doğru orantılı bir şekilde artıyordu. Yine de balonun şimdi Kuzey Amerika kıtasındaki büyük göllerin üstünde bulunduğunu ve güneye doğru ilerlediğini, bunun da beni kısa süre sonra dönencelere ulaştıracağını rahatça görebiliyordum. Bu bana sıcak bir tatmin duygusu verdi ve nihai başarının sevindirici bir alâmeti olarak göründü. Gerçekten de daha önce gittiğim yön bana huzursuzluk vermişti; çünkü o yönde ilerlemeyi sürdürsem, yörüngesi tutulumla sadece 5° 8' 48"lik küçük bir açı yapan aya asla varamayacağım açıktı. Tuhaf gelebilir ama, yolculuğuma dünyanın *ay elipsi düzlemindeki* bir noktasından başlamamakla yaptığım büyük hatanın farkına ancak bu vakitte varmaya başlıyordum.

9 Nisan. Bugün dünyanın çapı epey küçüldü ve yüzeyin sarısı her geçen saat koyulaşmaya başladı. Balon güneye doğru ilerlemeyi sürdürdü ve akşam dokuzda Meksika Körfezi'nin kuzey kıyısına vardı.

10 Nisan. Bu sabah beş civarında yüksek, korkunç bir çatırtıyla, ne olduğunu anlayamadan, sıçrayarak uyandım. Çok az sürdü, ama sürdüğü süre zarfında dünyada daha önce deneyimlediğim hiçbir şeye benzemiyordu. İlk anda balonun patladığını sanarak büyük bir paniğe kapıldığımı söylememe gerek yok. Ancak bütün aletlerimi dikkatle inceledim ve hiçbirinde bir terslik olmadığını gördüm. Günün büyük bölümünü bu tuhaf olay üstüne düşünmekle geçirdim, ama ona kesinlikle bir açıklama getiremedim. Yatağa tatminsiz bir şekilde, büyük bir endişe ve huzursuzlukla girdim.

11 Nisan. Dünyanın görünür çapında şaşırtıcı bir küçülme,

ayınkindeyse, ki dolunaya yalnızca birkaç gün kalmıştı, ilk kez oldukça dikkat çekici bir büyüme olduğunu gördüm. Şimdi torbanın içinde yaşamak için gerekli olan havayı yoğunlaştırmakta bayağı zorlanıyor, epey çaba harcamak zorunda kalıyordum.

12 Nisan. Balonun seyir yönündeki tuhaf bir değişme, tamamen beklenir olmasına karşın, bana benzersiz bir haz yaşattı. Daha önceki rotasındayken, güney enleminin yirminci paralelıne varınca, birden doğuya doğru keskin bir dönüş yaptı ve bütün gün bu yönde, *ay elipsi düzleminin* tamamen olmasa bile neredeyse paralelinde ilerledi. Bu rota değişikliğinin bahsetmeye değer bir sonucu da sepetin rahatça algılanabilir bir şiddetle sallanmasıydı – bu sarsıntı saatler boyunca hafifleyip şiddetlenerek devam etti.

13 Nisan. Beni ayın onunda dehşete düşürmüş olan o yüksek çatırtı sesi yinelenince tekrar büyük bir paniğe kapıldım. Bu konuda uzun uzadıya düşünmeme karşın tatminkâr bir sonuca varamadım. Dünyanın görünen çapı iyice ufalmış, şimdi balonla yirmi beş dereceden biraz daha fazla bir açı yapıyordu. Ay neredeyse tam tepede olduğundan hiç görülmüyordu. Hâlâ elips düzleminde ilerliyordum, ama doğu yönünde fazla yol almadım.

14 Nisan. Dünyanın çapı büyük bir hızla ufalıyor. Bugün balonun yerberi hattından çıkmaya başladığı – yani onu doğrudan ayın yörüngesindeki dünyaya en yakın noktaya götürecek yolu izlediği fikrine güçlü bir şekilde kapıldım. Ayın kendisi tam tepedeydi ve bu yüzden görüş alanının dışındaydı. Havanın yoğunlaştırılması için uzun süreli büyük çabalar harcamam gerekti.

15 Nisan. Artık yeryüzünde kıtaların ve denizlerin ana hatları bile doğru dürüst seçilemiyordu. On iki civarında beni daha önce öylesine şaşırtmış olan o korkutucu sesi üçüncü kez işittim. Ancak bu kez birkaç saniye devam etti ve şiddeti giderek

arttı. En sonunda, ben nasıl iğrenç bir şekilde öleceğimi bilemeden, sersemlemiş ve donakalmış halde ayakta dururken sepet büyük bir şiddetle sarsılmaya başladı ve ne olduğunu seçemediğim devasa, alevler saçan bir kütle bin gök gürlemesinin sesiyle, kükreyerek ve gümbürdeyerek balonun yanından geçti. Korkum ve şaşkınlığım biraz geçince, bunun hızla yaklaştığım o dünyadan gelen ve muhtemelen bazen yeryüzünde keşfedilip daha uygun bir terim bulunamadığından meteor taşları olarak adlandırılan o tuhaf madde sınıfına ait volkanik bir fragman olduğunu farz etmekte zorlanmadım.

16 Nisan. Bugün, sırayla yan pencerelerin her birinden elimden geldiği kadar yukarı bakınca, ayın diskinin küçük bir kısmının balonun muazzam çevresinin her tarafından çıktığını görerek büyük bir sevince kapıldım. Heyecanım had safhadaydı; çünkü artık tehlikeli yolculuğumun bitmesine çok az kaldığından şüphem yoktu. Gerçekten de artık yoğunlaştırıcımı çalıştırmak bir eziyet halini almıştı ve dinlenmeme neredeyse hiç fırsat tanımıyordu. Uyku neredeyse söz konusu olmaktan çıkmıştı. Hastalandım ve bitkinlikten titremeye başladım. İnsan doğasının böylesine yoğun acılara fazla uzun süre katlanması mümkün değildi. Şimdi kısalmış olan karanlık periyodda yakınımdan bir meteor taşı daha geçti ve bu olayın sıklığı beni epey kaygılandırmaya başladı.

17 Nisan. Bu sabah yolculuğum için bir dönüm noktası oldu. Ayın on üçünde dünyanın yirmi beş derecelik bir açı yaptığını anımsayacaksınız. Ayın on dördünde bu iyice azalmıştı; on beşinde azalma hızı daha da artmıştı; ve on altının gecesinde yatmak üzereyken açının yedi derece on beş dakika olduğunu görmüştüm. Bu yüzden bugünün, ayın on yedisinin sabahında kalkıp altımdaki yüzeyin ansızın, inanılmaz bir şekilde hacimce *bü-*

yümüş olduğunu, görünürdeki açısal çapının otuz dokuz dereceden az olmadığını fark edince büyük bir şaşkınlığa kapıldım! Beni ele geçiren uç noktadaki mutlak dehşeti ve hayreti kelimelere sığdırmak mümkün değil. Dizlerim titriyordu – dişlerim takırdıyordu – tüylerim diken diken olmuştu. "Demek balon patlamış!" Zihnimden hızla geçen ilk fırtınalı düşünceler bunlardı: "Balon kesinlikle patlamış! – Düşüyorum – müthiş, benzersiz bir hızla düşüyorum! Şimdiden çabucak aşılmış olan büyük mesafeden anlaşılıyor ki dünya yüzeyine düşüp ölmem en fazla on dakika alacak!" Ama en sonunda doğru dürüst düşünmeye başladım. Durdum; düşündüm; ve şüphe ettim. Bu olanaksızdı. Bu kadar hızlı inmiş olamazdım. Ayrıca, her ne kadar altımdaki yüzeye açıkça yaklaşıyor olsam da, hızım ilk başta tahmin ettiğimden çok daha azdı. Bu düşünce zihnimdeki kargaşayı dindirdi ve en sonunda fenomeni doğru şekilde değerlendirmeyi başardım. Aslında, altımdaki yüzeyle yerkürenin yüzeyi arasındaki büyük farklılığı göremediğime göre şaşkınlığım duyularımı köreltmiş olmalıydı. Yeryüzü tepemdeydi ve balon tarafından tamamen gizlenmişti. Ay ise –tüm muhteşemliğiyle– altımda, ayaklarımın altında uzanmaktaydı.

Durumumdaki bu değişikliğin bende yarattığı sersemlik ve şaşkınlık belki de maceranın en az açıklama gerektiren kısmını teşkil ediyordu. Çünkü bu *bouleversement** yalnızca doğal ve kaçınılmaz değildi, aynı zamanda uzun süredir beklenmekteydi de; uydunun çekiminin gezegenin çekimine baskın çıktığı noktaya geldiğimde veya, daha kesin konuşmak gerekirse, dünyanın balon üstünde etki eden çekiminin ayınkinden daha zayıf olduğunda yaşanacak bir durum olarak. Derin bir uykudan, tüm duyularım karmakarışık halde uyandığımda son derece kafa karış-

* **Takla**, salto; perende.

tırıcı ve bekleniyor olsa bile o anda olması beklenmeyen bir fenomenle karşı karşıya kalmıştım. Dönüş kolay ve tedrici bir şekilde gerçekleşmiş olmalıydı ve olay sırasında uyanık olsam da bir ters dönüşe ilişkin herhangi bir *içsel* kanıt görmeyebilirdim – yani ne kendime, ne de aletlerime ilişkin olarak rahatsız edici bir durum ya da yer değiştirme yaşanmazdı.

Durumumun farkına vardıktan ve ruhumu tamamen ele geçirmiş olan o dehşetten kurtulduktan sonra, tüm dikkatimin ayın genel fiziksel görünüşüne çevrildiğini söylememe herhalde gerek yoktur. Altımda bir harita gibi uzanıyordu – ve ayın hâlâ çok uzakta olduğunu düşünmeme karşın, yüzeyindeki çukurları son derece çarpıcı ve açıklamasız bir netlikle seçebiliyordum. Yüzeyin hiçbir yerinde okyanus ya da deniz, hatta göl ya da ırmakların, hiç su kütlesinin olmayışı bana ilk bakışta jeolojik durumunun en dikkat çekici özelliği gibi geldi. Ama tuhaf bir şekilde, engin düzlüklerin kesinlikle lığlı olduğunu gördüm. Gerçi görünen yarımkürenin büyük kısmı koni şeklindeki, doğal değil yapay sebeplerden ortaya çıkmış gibi görünen sayısız volkanik dağla kaplıydı. En yüksekleri dikey yükselti olarak 3.75 mili geçmiyor; ama Campi Phlegraei'deki volkanik bölgeleri gösteren bir harita Ekselanslarına benim herhangi bir değersiz tanımımdan çok daha iyi bir fikir verecektir. Çoğu püskürüyordu ve öfkeleriyle güçlerini, yanlış bir şekilde meteor taşları olarak adlandırılan ve şimdi balonun yanından giderek artan, dehşet verici bir sıklıkla geçen volkanik taşların gürlemelerinden anlayarak korkuya kapılıyordum.

18 Nisan. Bugün ayın görünüşünün iyice büyümüş olduğunu gördüm – ve inişimin hızındaki apaçık artış beni endişelendirmeye başladı. Aya yapılacak bir yolculuğun muhtemelliği üstüne yaptığım spekülasyonların ilk safhasında etrafındaki, gezege-

nin hacmiyle orantılı yoğunlukta bir atmosferin varlığını hesaplamalarıma büyük ölçüde dahil ettiğim anımsanacaktır. Bunu aksi yöndeki pek çok teoriye, hatta ayda herhangi bir atmosfer bulunmadığı yolundaki genel kanıya rağmen yapmıştım. Ama Encke kuyrukluyıldızı ve Zodyak ışığı üstüne söylediklerimin yanı sıra, Lilienthalli Bay Schroeter'in bazı gözlemleri de kanımı güçlendirmişti. Ayı iki buçuk günlükken, günbatımından hemen sonra akşamüstü, karanlık kısmı görünmeden önce incelemeye başladı ve görünene kadar da incelemeyi sürdürdü. Karanlık yarıkürenin herhangi bir kısmı görünmeye başlamadan önce, iki zirve çok hafif ve keskin bir uzatmayla giderek inceliyor gibi görünüyordu. Her birinin en uzak ucu hafifçe güneş ışınları tarafından aydınlatılıyordu. Kısa süre sonra bütün karanlık kısım aydınlanmıştı. Yarım dairenin ardındaki zirvelerin böyle uzamasının sebebinin güneş ışınlarının ayın atmosferinde kırılması olabileceğini düşünmüştüm (ki bu atmosfer ayın karanlık yarımküresine, ay hilalin yaklaşık 32°'sindeyken dünyadan yansıyan ışıktan daha aydınlık bir alacakaranlık yaratacak kadar ışık çekebilirdi), ki bu 1356 Paris kademi olmalıydı. Bu açıdan bakınca, güneş ışınlarını kırabilecek en büyük olası yüksekliği 5376 kadem olarak düşündüm. Bu konudaki fikirlerim Felsefi Tutanaklar'ın seksen ikinci cildindeki bir pasaj tarafından da güçlendirildi. Burada Jüpiter'in uydularının gölgelenmesi sırasında üçüncüsünün 1" ya da 2"lik süre boyunca bulanık kaldıktan sonra kaybolduğundan ve dördüncünün de gezegenin yakınında ayırt edilemez hale geldiğinden bahsediliyor.*

* Hevelius gökyüzünün bulutsuz olduğu ve altıncı ve yedinci büyüklüklerdeki yıldızların görülebildiği zamanlarda bile, ay aynı yükseklikte, dünyaya aynı uzaklıkta olduğu ve aynı mükemmel teleskopla bakıldığı halde, ayın ve *maculae*'sının her zaman aynı derecede parlak görünmediğine dikkat çekmiştir. Bu fenomenin havamızdan, teleskoptan, aydan ya da bakanın gözünden değil, ayın civarında var olan bir şeyden (bir atmosferden?) kaynaklandığı açıktır. – Poe

Cassini Satürn, Jüpiter ve sabit yıldızların, aya gölgelenim yapmak üzere yaklaşırken, dairesel görüntülerinin oval bir şekle büründüğünü sık sık gözlemlemiştir; ve diğer gölgelenimlerde bir şekil değişikliğine rastlamamıştır. Böylece *bazen*, ayın çevresini yıldızların ışıklarını kıran yoğun bir maddenin sardığı, diğer zamanlardaysa sarmadığı öne sürülebilir.

İnişimin güvenliği için tamamen tahmin ettiğim yoğunlukta bulunan bir atmosferin direnişine, veya daha doğrusu desteğine güvenmiştim. Yanılmışsam serüvenimin benim uydunun kayalık yüzeyine çarpıp atomlarıma ayrılmamla biteceğini düşünmekten başka yapabileceğim bir şey yoktu. Ve şimdi gerçekten de dehşete kapılmak için her sebebim vardı. Ayla aramdaki mesafe giderek azalırken yoğunlaştırıcımın gerektirdiği çaba azalmamıştı ve havanın yoğunluğunun arttığına ilişkin bir belirti göremiyordum.

19 Nisan. Bu sabah saat dokuz civarında, ayın yüzeyi korkutucu bir şekilde yakınken ve huzursuzluğum doruğa çıkmışken yoğunlaştırıcının pompasının en sonunda atmosferdeki bir değişimin belirtilerini vermesi büyük bir sevince kapılmama yol açtı. Saat onda, havanın yoğunluğunun oldukça artmış olduğuna inanmak için sebeplere sahiptim. On birde, aleti çalıştırmak için çok az çaba yetmeye başlamıştı. On ikideyse, biraz duraksadıktan sonra, *turnikenin* idalarını çözdüm ve, bu herhangi bir rahatsızlığa yol açmayınca, torbayı sepetin üstünden çıkardım ve içine koydum. Böylesine aceleyle girişilmiş ve tehlikeli bir deneyin ilk sonuçları, bekleneceği gibi spazmlar ve şiddetli bir baş ağrısıydı. Ama bunlar ve solumaya ilişkin diğer güçlükler yaşamımı tehlikeye atacak kadar büyük olmadığından elimden geldiğince dayanmaya karar verdim, çünkü ayın yakınındaki daha yoğun *katmanlara* ulaştıkça kaybolacaklarını umuyordum. Ancak bu yaklaşım yine de son derece tedbirsizceydi; ve kı-

sa sürede, atmosferin yoğunluğunun uydunun kütlesiyle orantılı olmasını beklemekle muhtemelen yanılmamış olsam da, yine de bu yoğunluğun, yüzeyde bile balonumun sepetinin büyük ağırlığını taşıyabileceğini düşünmekle yanılmış olduğum endişelendirici bir şekilde ortaya çıkmaya başladı. Yine de durum böyle olmalıydı, cisimler üstünde etki eden yerçekimi her iki gezegende de dünyanın yüzeyindeymişçesine eşit bir derecede, atmosferik yoğunluk oranına bağlı olmalıydı. Ancak düpedüz düşüyor olmam durumun böyle olmadığının kanıtıydı. Niye böyle olmadığıysa ancak yüzeydeki daha önce bahsettiğim coğrafi farklılıklarla açıklanabilir. Her halükârda şimdi gezegene çok yakındım ve büyük bir hızla inmekteydim. Bu yüzden hiç vakit kaybetmeden, önce safraları, sonra su fıçılarımı, sonra yoğunlaştırıcım ve torbamı, en sonunda da sepetteki her şeyi attım. Ama işe yaramadı. Hâlâ korkunç bir hızla düşüyordum ve şimdi yüzeyin yarım mil üstündeydim. Son bir çare olarak, ceketimi, şapkamı ve çizmelerimi de attıktan sonra, *sepeti* balondan ayırdım, ki ağırlığı epey fazlaydı, ve böylece iki elimle iplere tutunduktan sonra, arazinin göz alabildiğine ufak yerleşim merkezleriyle kaplı olduğunu göz ucuyla görecek fırsatı ancak bularak fantastik bir şehrin tam ortasına, küçük çirkin insanlardan oluşma büyük bir kalabalığın arasına düştüm. Hiçbiri tek kelime etmedi ya da bana yardım etmek için en küçük bir çabada bulunmadı. Sadece elleri kalçalarına dayalı, bir grup budala gibi komik bir şekilde sırıtarak durup bana ve balonuma yan yan baktılar. Başımı horgörüyle onlardan çevirip geride, belki de sonsuza dek geride bıraktığım dünyaya baktım ve onu çapı yaklaşık iki derece olan büyük, donuk, bakır bir kalkan olarak gördüm. Gökyüzünde sabit bir halde duruyordu ve kenarlarından birinde çok parlak bir altın renginin hilal şeklindeki hattı uzanıyordu. Kara ya da su görülmüyordu ve bütünü çeşitli beneklerle bulutlanmış, tropik ve ekvatoral kuşaklarla çevrelenmişti.

Böylece Ekselansları, sonunda, Rotterdam'dan ayrılışımın on dokuzuncu gününde, büyük heyecanlar, duyulmamış tehlikeler, benzersiz kurtuluşlardan sonra insanoğlunun tamamladığı, girıştiği, hatta hayal ettiği en sıra dışı ve önemli yolculuğun sonuna sağ salim varmış oldum. Ama anlatacak maceralarım daha bitmedi. Ve gerçekten de siz Ekselansları yalnızca kendi özgün doğası yüzünden değil, insanoğlunun yaşadığı dünyanın uydusu olması bakımından da bizim için bir o kadar ilgi çekici olan bir gezegende beş yıl kaldıktan sonra Devlet Astronomi Yüksekokulu'ndakilere, sadece mutlu sonuçlanan *yolculuğun* ayrıntılarından çok daha önemli (gerçi onlar da muhteşemdiler ama) bilgiler verebileceğimin mutlaka bilincindedirler. Durum gerçekten de böyle. Anlatacak – anlatmaktan haz duyacağım pek çok şeyim var. Gezegenin iklimine; soğukla sıcak arasındaki harika geçişlerine; güneşin iki hafta boyunca ortalığı kavurmasına, sonraki iki haftanınsa kutuplarımızdan daha soğuk geçmesine; nemin bir vakumun içindeki damıtım gibi güneşe en yakın noktadan ona en uzak noktaya doğru sürekli yer değiştirişine; akarsuyu bol, değişken bir kuşağa; insanlarına; gelenek göreneklerine ve politik kurumlarına; tuhaf fiziksel yapılarına; çirkinliklerine; kulaklardan, böylesine tuhaf, seyrek bir atmosferde işe yaramayan o eklentilerden yoksun oluşlarına; bu yüzden de konuşamamalarına, konuşmanın neye yaradığını bilmemelerine; konuşmanın yerine benzersiz bir interkomünikasyon yöntemi geliştirmiş olmalarına; aydaki herkesle dünyadaki bazı kişiler arasındaki anlaşılmaz bağa – gezegenle uydusu arasındakine benzeyen ve ona bağlı olan, birinin sakinlerinin yaşamlarını ve yazgılarını diğerinin sakinlerinin yaşamları ve yazgılarıyla iç içe geçiren bağa; ve hepsinden çok da, Ekselansları – hepsinden çok da ayın dış bölgelerinde, uydunun kendi ekseni etrafında dönüşü-

nün dünyanın çevresindeki dönüşüyle neredeyse mucizevi bir uyum içinde olması sonucunda henüz insanoğlunun teleskopları tarafından görülebilecek şekilde dönmemiş ve Tanrı'nın inayetiyle asla da dönmeyecek olan o bölgelerde yatan bütün o karanlık ve korkunç gizemlere ilişkin pek çok şey söyleyebilirim. Bütün bunları ve fazlasını –çok daha fazlasını– ayrıntılarıyla anlatmaya hazırım. Ama, sadede gelmem gerekirse, karşılığını almalıyım. Aileme ve evime geri dönmek istiyorum: Ve bundan sonra gireceğim iletişimlerin bedeli olarak –fiziksel ve metafizik bilimlerin pek çok son derece önemli dalındaki meseleleri aydınlığa kavuşturma gücüne sahip olduğum göz önüne alındığında– nüfuzunuz sayesinde Rotterdam'dan ayrılışım sırasında alacaklılarımı öldürerek işlediğim suçun affedilmesini istiyorum. Elinizdeki mektubun yazılma amacı da budur. Onu getiren, dünyadaki ulağım olmaya ikna ettiğim bir ay sakinidir ve Ekselanslarının karar vermesini bekledikten sonra bana söz konusu affın haberiyle, eğer affedilmem mümkün olursa, dönecektir.

Ekselanslarının âciz kulu olma vs. şerefini taşıyan,

HANS PFAALL.

Söylendiğine göre Profesör Rubadub bu son derece sıra dışı dokümanı okumayı bitirdikten sonra şaşkınlıktan piposunu yere düşürmüş ve Mynheer Superbus Von Underduk da gözlüklerini çıkarıp sildikten ve cebine koyduktan sonra kendisini kaybedip vakarını unutarak hayret ve takdir duygularıyla üç kez topuğunun üstünde dönmüş. Tartışmaya gerek yoktu – af çıkarılmalıydı. En azından Profesör Rubadub buna yemin etti ve şanlı Von Underduk da en sonunda aynı kararı verip bilim kardeşinin koluna girerek tek kelime etmeden onu yapılması gerekenler üstüne konuşmak üzere evine götürmeye koyuldu. Ancak beledi-

ye reisinin kapısının önüne vardıklarında ulak ortadan kaybolduğuna göre –Rotterdamlılar'ın vahşi görünüşünden ödü patlamış olmalıydı– affın pek işe yaramayacağını, çünkü böyle uzak bir mesafeyi ancak bir aylının kat edebileceğini belirtti profesör. Belediye reisi de buna katıldı ve böylece bu mesele orada kapandı. Ancak dedikodular ve ileri geri edilen sözler son bulmadı. Hatta bazı sivrizekâlılar bütün bu meselenin düzmece olduğunu söyleyerek kendilerini rezil etti. Ama sanırım bu tip insanlar kavrayışlarının ötesinde olan her şeyi düzmece olarak tanımlıyor. Ben şahsen bu suçlamayı hangi verilere dayanarak yaptıklarını anlayamıyorum. Ne söylüyorlar bir bakalım:

Özellikle. Rotterdam'daki bazı şakacıların bazı belediye başkanlarına ve astronomlara karşı antipatilerinin olduğunu.

İkinci olarak. Civardaki Bruges şehrinden tuhaf görünüşlü, iki kulağı da kesik cüce bir hokkabazın günlerdir kayıp olduğunu.

Üçüncü olarak. Küçük balonun her tarafına yapıştırılmış olan gazetelerin, Hollanda gazeteleri olduklarından, balonun ayda yapılmış olamayacağını. Kâğıtları kirliymiş – çok kirliymiş– ve matbaacı Gluck Rotterdam'da basıldıklarına yemin ediyor.

Dördüncü olarak. Ayyaş Hans Pfaall ile alacaklıları olarak adlandırılan üç boşta gezenin iki üç gün önce şehrin kenar mahallelerindeki bir meyhanede, deniz aşırı bir yolculuktan yeni gelmiş olarak, cepleri para dolu halde görüldüklerini.

Son olarak. Rotterdam'daki Astronomi Yüksekokulu'nun üyelerinin, dünyanın bütün diğer bölgelerindeki yüksekokullardakiler –ve genelde bütün üniversitelerdekiler ve astronomlar– gibi, oldukça hafif bir dille söylersek, olmaları gerekenden biraz bile daha iyi, daha yüce, ya da daha akıllı olmadıklarını.

NOT: Aslında yukarıdaki önemsiz taslakla Bay Locke'un* ünlü "Ay Öyküsü" arasında fazla benzerlik yok. Ama ikisi de *düzmece* niteliğini taşıdığından (biri şakacı, diğeri tamamen içten bir tonda olsa da) ve iki düzmece de tema olarak aynı şeyi, ayı aldığından – dahası, ikisi de bilimsel ayrıntılarla inanılırlık kazanmaya çalıştığından – "Hans Pfaall"ın yazarı *kendisini savunmak için* kendi *jeu d'esprit*'sinin** "Southern Literary Messenger"da, Bay L.'unkinin "New York Sun"da yayımlanmaya başlamasından üç hafta önce yayımlandığını belirtmeyi gerekli görüyor. Belki de var olmayan bir benzerliği kurgulayan bazı New York gazetele i "Hans Pfaall"ı alıntıladılar ve onunla "Ay Düzmecesi"ni karşılaştırarak okuyup birinin yazarını diğerinde bulmaya çalıştılar.

"Ay Düzmecesi" sayıları bunu itiraf edebileceklerden daha fazla kişiyi kandırdığından, belki burada niye kimsenin kanmaması gerektiğini açıklamak – öykünün içindeki, gerçek karakte ini ele vermeye yetmiş olması gereken ayrıntılara işaret etmek– eğlenceli olabilir. Aslında her ne kadar bu ustaca kurguda büyük bir hayal gücü sergilenmiş olsa da, olgulara ve genel benzeşime daha dikkat edilmesi ona çok daha büyük bir güç katabilirdi. Kamuoyunun bir an için bile olsa kandırılmış olması yalnızca astronomik konulardaki genel cehaleti sergilemektedir.

Ayın dünyadan uzaklığı 240.000 mil kadardır. Bir merceğin o uyduyu (ya da uzaktaki herhangi bir nesneyi) ne kadar yakın göstereceğini anlamak için elbette uzaklığı camın büyütme, daha doğrusu mekâna işleme gücüne bölmemiz gerekir. Bay L. lensine 42.000 katlık bir güç vermiş. 240.000'i (ayın gerçek uzaklığını) buna bölersek görünen uzaklığı buluruz: Beş mil artı beş bölü yedi mil. Bu uzaklıktan hiçbir hayvan görülemez; bırakın öyküdeki ayrıntıları verilen çok daha küçük nesneleri. Bay L. Sör John Herschel'in çiçekleri (Papaver rhoeasları, vs.) algılamasından ve hatta küçük kuşların gözlerinin rengini ve şeklini seçebilmesinden bahseder. Bundan kısa süre önce ise kendisi de merceğin çapı kırk beş santimden küçük nesneleri göster-

* Richard Adams Locke, New York Sun editörü, gazeteyi aya yapılan uydurma bir yolculuk üzerine oldukça ayrıntılı bir yazı yazarak meşhur etmişti.

** Nükteli söz ya da yazı.

meyeceğini görmüştür; ama bu bile, söylediğim gibi, merceğe çok fazla güç atfetmektir. Bu arada bu büyük camın Dumbarton'daki Bay Hartley ve Bay Grant'ın cam fabrikasında üretildiği söylenmiştir; ama Bay H. ve Bay G.'nin müessesesi düzmecenin basılmasından yıllar önce kapanmıştı.

Risale baskısının 13. sayfasında, yazar bir bizon türünün gözlerinin üstündeki "kıllı bir peçeden" bahsederken "Zeki Dr. Herschel hemen bunun hayvanların gözlerini ayın bizim bulunduğumuz tarafındaki periyodik ve aşırı uçtaki aydınlık-karanlık dönüşümünden korumak için Tanrı'nın bulduğu bir çare olduğunu anladı," demektedir. Ama buna Doktor'un "zekice" bir gözlemi olarak bakılamaz. Ayın bizim tarafımızdaki sakinlerinin karanlığı hiç yaşamadığı anlaşılıyor; böylece bahsedilen "aşırı uçlar" söz konusu edilemez. Güneşin yokluğunda dünyada bulutsuz bir havada dolunaydan geleninkinden on üç kat güçlü bir ışık alıyorlar.

Topografya baştan sona, Blunt'ın Ay Haritası'na uygun olduğu iddiasında bulunurken bile, onunla, diğer bütün ay haritalarıyla, hatta büyük ölçüde kendisiyle çelişiyor. Pusula yönleri konusunda da içinden çıkılmaz bir karışıklık var. Yazarın bir ay haritasındaki yönlerin yeryüzündeki yönlerle uyum içinde olmadığından, doğunun solda olduğundan vs. habersiz olduğu anlaşılıyor.

Belki de eski astronomların kara noktalara verdiği *Mare Nubium, Mare Tranquillitatis, Mare Foecunditatis* vs. gibi belirsiz adlara kanan Bay L. aydaki okyanusların ve diğer geniş su kütlelerinin ayrıntılarını veriyor; oysa ayda böyle kütlelerin bulunmadığı astronomideki en su götürmez şekilde kanıtlanmış gerçektir. Aydınlıkla karanlık arasındaki sınırın karanlık noktaların herhangi birinden geçişi gözlenirken (ayın hilal ya da yarıdan fazlası parlak zamanında), bu hattın tırtıklı olduğu görülüyor; oysa, bu karanlık yerler sıvı olsa, düz olmaları gerekirdi.

21. sayfadaki yarasa adamın kanatlarının tarifi Peter Wilkins'in uçan adalılarının kanatlarını tarif edişinin kopyası. En azından bu basit gerçeğin şüphe uyandırması gerekirdi.

23. sayfada şunlar yazılı: "Bu uydu zamanın rahminde bir embriyo,

kimyasal akrabalığın pasif öznesiyken bizim on üç kat büyük gezegenimizden ne çok etkilenmiş olmalı!" Pek güzel, ama hiçbir gökbilimcinin, özellikle de bilimsel bir dergide böyle bir cümle sarf etmeyeceğine dikkat edilmeli; çünkü dünya orada bahsedilen anlamda aydan on üç değil, kırk dokuz kat *büyüktür*. Benzer bir itiraz son sayfaların tümüne yapılabilir. Orada, filozof muhabir Satürn'deki bazı keşiflerden bahsetmeye başlarken o gezegen hakkında bir talebeye yakışan bilgiler verir – hem de Edinburgh Bilim Dergisi'ne!

Ama kurmacayı özellikle ele vermesi gereken bir nokta var. Diyelim ki ayın yüzeyindeki hayvanlar görülebiliyordu; – dünyadan bakan bir gözlemcinin dikkatini *ilk* ne çekerdi? Elbette ki şekillerinden, boyutlarından ya da başka tuhaflıklardan çok, şaşırtıcı *durumları*. Tavandaki sinekler gibi baş aşağı yürüyor halde görünmeleri gerekirdi. *Gerçek* gözlemci durumlarının tuhaflığı karşısında (bunu önceden biliyor olsa da) anlık bir şaşkınlık çığlığı atardı. *Kurgusal* gözlemci buna değinmez bile, ama bu yaratıkların tüm gövdelerini gördüğünden bahseder. Oysa onların yalnızca başlarının çapını görmüş olabileceği açıktır!

Sonuçta yarasa adamların boyutlarının ve özellikle de güçlerinin (örneğin öylesine seyrek bir atmosferde uçabilmelerinin – ayın atmosferi varsa tabii) ve hayvani ya da bitkisel varoluşa ilişkin diğer kurguların hemen hepsinin genel olarak bu konulara ilişkin tüm analojik uslamlamalara ters düştükleri; ve analojinin burada çoğu zaman nihai kanıtlamalara yol açacağı. Yazının başında Brewster ve Herscher'e atfedilen, "görüşün odaksal nesnesinden geçen yapay bir ışığın transfüzyonu"na vs. vs. ilişkin tüm fikirlerin en uygun tanımlaması "abuk sabuk" olan o mecazi yazım tarzına ait olduklarını belirtmeye gerek yok.

Yıldızlar arasındaki optik keşiflerin gerçek ve son derece belirgin bir limiti vardır – bu limitin doğasının belirtilmesi anlaşılması için yeterlidir. Eğer gerçekten tek gereken büyük merceklerin imal edilmesi olsa insan dehası bunun üstesinden gelirdi ve istediğimiz boyutta mercek elde ederdik. Ama ne yazık ki, merceğin boyutundaki ve bunun sonucunda mekâna işleme gücündeki artışla orantılı olarak, nesnenin ışınlarının difüzyonu ondan gelen ışığı azaltır. Ve insan yetileri bu kö-

tü durumun üstesinden gelmeye yetmemektedir; çünkü bir nesne, yalnızca ondan direkt olarak ya da yansıyarak gelen ışık aracılığıyla görülebilir. Böylece Bay Locke'un işine yarayabilecek tek *"yapay"* ışık onun yönlendirebileceği yapay bir ışık olurdu. Bunu "görüşün odaksal nesnesi"ne değil, görülecek gerçek nesneye – yani aya yöneltebilmesi gerekirdi. Bir yıldızdan gelen ışık açık ve aysız bir gecede yıldızların tamamından gelen doğal ışık kadar zayıflayacak ölçüde difüzyona uğradığında, yıldızın artık pratik açıdan görünmez olduğu kolayca hesaplanmıştır.

Yakın zamanda İngiltere'de imal edilen Earl of Ross teleskobunun spekulumunun 4071 inçkarelik yansıma yüzeyi vardır; Herschel teleskobununki yalnızca 1811'dir. Earl of Ross'un metalinin çapı 2 metredir; kalınlığı kenarlarda 5.5 inç, merkezde 5 inçtir. Ağırlığı 3 tondur. Odaksal uzaklığı 15 metredir.

Geçenlerde ustaca yazılmış, benzersiz bir küçük kitap okudum. Başlığı şöyleydi: – "L'Homme dans la lvne, ou le Voyage Chimerique fait au Monde de la Lvne, nouuellement decouuert par Dominique Gonzales, Aduanturier Espanol, autremét dit le Courier volant. Mis en notre langve par J. B. D. A. Paris, chez Francois Piot, pres la Fontaine de Saint Benoist. Et chez J. Goignard, au premier pilier de la grand' salle du Palais, proche les Consultations, MDCXLVIII." S. 176.

Yazar eserini Bay D'Avisson adlı bir şahsın İngilizce eserinden çevirdiğini söylemektedir. Oysa bu ifadede korkunç bir belirsizlik var. "I'en ai eu," demektedir, "l'original de Monsieur D'Avisson, medecin des mieux versez qui soient aujourd'huy dans la cònoissance des Belles Lettres, et sur tout de la Philosophie Naturelle. Je lui ai cette obligation entre les autres, de m'auoir non seulement mis en main ce Livre en anglois, mais encore le Manuscrit du Sieur Thomas D'Anan, gentilhomme Eccossois, recommandable pour sa vertu, sur la version duquel j'advoue que j'ay tire le plan de la mienne."*

* "Elimde günümüzde Güzel Sanatlar ve özellikle de Doğal Felsefe konusunda en bilgili doktorlardan biri olan Bay D'Arisson'un eserinin orijinali vardı. Sadece bu kitabı değil, erdemli İskoç Thomas D'Anan'ın el yazmasını da planını yapmakta kullandım."

Birtakım konuyla ilgisiz ve Gil Blas tarzında ilk otuz sayfayı kaplayan maceralardan sonra yazar bir deniz yolculuğu sırasında hastalandığından ve tayfasının onu zenci bir uşakla birlikte St. Helena adasına bıraktığından bahseder. İkisi yiyecek bulma şanslarını arttırmak için ayrılıp birbirlerinden olabildiğince uzakta yaşar. Bu yüzden haberleşmek için muhabere güvercinleri yetiştirirler. Bunlara zamanla hafif paketler taşımayı da öğretirler – ve paketlerin ağırlığı giderek arttırılır. Sonunda çok sayıda güvercin yetiştirip yazarın kendisini taşıtmak akıllarına gelir. Bu hedef için ayrıntılarıyla tasvir edilen çelik oymalarla desteklenmiş bir makine yapılır. Burada Senyör Gonzales'in sivri fırfırlar ve koca bir perukayla, bir süpürgeye çok benzeyen ve kuyruklarından iplerle makineye bağlanmış olan bir yabani kuğu *(ganza)* sürüsü tarafından havada taşındığını görürüz.

Senyör'ün anlatısındaki ayrıntılarıyla verilen ana olay çok önemli bir gerçeğe dayanır ki, bu okurdan kitabın sonunun yakınlarına dek gizlenir. Öylesine alışmış olduğu *ganza*lar aslında St. Helena'nın değil, ayın sakinleridir. Çok eski bir geleneğe göre her sene dünyanın bir bölgesine göç etmektedirler. Mevsimi gelince yurtlarına geri döneceklerdir tabii; ve yazar bir gün onları kısa bir yolculuk yapmakta kullanırken beklenmedik bir şekilde yukarı çıkarılıp kısa sürede uyduya götürülür. Burada pek çok tuhaflığın yanı sıra insanların son derece mutlu olduklarını; *kanunlarının* olmadığını; acı çekmeden öldüklerini; boylarının üç metreyle dokuz metre arasında değiştiğini; beş bin sene yaşadıklarını; Irdonozur adlı bir imparatorlarının olduğunu; on sekiz metre yüksege sıçrayıp yerçekiminin etkisinden kurtulduktan sonra yelpazeler kullanarak uçabildiklerini görür.

Kendimi size kitabın genel *felsefesinden* bir örnek vermekten alıkoyamıyorum.

"Şimdi size," der Senyör Gonzales, "kendimi içinde bulduğum yerin doğasını anlatmalıyım. Bütün bulutlar ayaklarımın altındaydı, daha doğrusu benimle dünyanın arasında uzanıyordu. Yıldızlara gelince, *bulunduğum yerde hiç gece olmadığından görünüşleri hep aynıydı; her zamanki gibi parlak değil soluklardı ve ayın sabahları sahip olduğu görü-*

nüşü çok andırıyorlardı. Ama sadece birkaç tanesi görülebiliyordu ve bunlar da (tahmin edebildiğim kadarıyla) dünyalıların gördüğünden on kat büyük görünüyordu. Dolunaya yalnızca iki gün kalmıştı ve ayın büyüklüğü korkunçtu.

"Yıldızların yalnızca yerkürenin aya dönük tarafında belirdiklerini ve ona yaklaştıkça daha büyük göründüklerini belirtmeyi unutmamalıyım. Ayrıca hava dingin de fırtınalı da olsa kendimi *hep ayla dünyanın tam arasında* bulduğumu da söylemeliyim. Bundan emin olmam için iki sebep vardı – kuşlarım hem düz bir çizgide uçuyordu; ve ne zaman dinlenmeye kalksak, *belirsizce yerkürenin üstünde sürükleniyorduk.* Çünkü dünyanın *doğudan batıya doğru,* hiç durmadan genelde dünyanın kutupları denilen gündönümü noktalarının değil, zodyak noktalarının üstünde döndüğünü söyleyen Copernicus'a katılıyorum ve bu meseleden daha sonra, Salamanca'da gençliğimde öğrenmiş olduğum ve sonra unuttuğum astrolojiye ilişkin bilgilerimi tazeleyecek zamanı bulunca uzun uzadıya bahsetmeyi düşünüyorum."

İtaliklerle belirtilmiş gafları bir kenara bırakırsak, kitabın zamanının güncel astrolojik fikirlerine ilişkin naif bir örnek olması açısından dikkat çekici olduğu söylenebilir. Bunlardan birine göre "yerçekimi kuvveti" ancak dünyanın yüzeyinin ötesindeki kısa bir mesafeye dek etkide bulunuyordu ve bu yüzden de yolcumuz "belirsizce yerkürenin üstünde sürüklenmektedir" vs.

Başka "aya yolculuklar" da olmuştur, ama hiçbiri yukarıda bahsedilenden daha değerli değildir. Bergerac'ınki tamamen anlamsızdır. "American Quarterly Review"ün üçüncü cildinde söz konusu "Yolculuk"a ilişkin oldukça ayrıntılı bir eleştirel yazı bulunmaktadır; – bu eleştiride eleştirmenin yalnızca kitabın aptallığını mı, yoksa astronomi konusundaki kendi absürd cehaletini mi sergilediğini anlamak güçtür. Eserin adını unuttum; ama yolculuğun *vasıtası*dostumuz Senyör Gonzales'in ganzalarından bile daha saçmadır. Maceracı yeri kazarken ayın güçlü bir şekilde çektiği tuhaf bir metali keşfeder ve hemen ondan bir sandık inşa edip, yere bağlayan ipleri kestikten sonra sandıkla birlikte uyduya uçuverir. "Thomas O'Rourke'nin Uçuşu" büsbütün horgörüle-

meyecek bir *jeu d'esprit*'dir ve Almancaya çevrilmiştir. Kahramanı Thomas aslında Irlandalı bir soylunun avlak bekçisidir ve tuhaflıklarıyla bu öyküye esin kaynaklığı yapmıştır. "Uçuşa" bir kartalın sırtında, Bantry Koyu'nun* ucundaki yüksek bir dağ olan Hungry Tepesi'nden başlanır.

Bu *kitapçıklarda* hedef hep hicivdir; tema Aylıların âdetleriyle bizimkilerin karşılaştırılmasıdır. Hiçbirinde yolculuğun ayrıntılarının *akla yakın* bir şekilde verilmesi yönünde bir çaba yoktur. Her birinde yazarlar astronomi konusunda tamamen cahil görünmektedir. "Hans Pfaall"da tasarım, gerçeğe benzerlik, bilimsel ilkeleri (konunun tuhaf doğasının el verdiği ölçüde) dünyayla ay arasındaki yolculuğa uygulama girişimi açısından orijinaldir.

1835

* Irlanda'nın en güneybatı ucundaki bir koy.

Randevu (Vizyoner)

Orada beni bekle! O yankılı vadide
Mutlaka buluşacağım seninle.
(Chichester Piskoposu Henry King'in karısının ölümü üstüne yazdığı ağıt.)

Talihsiz ve gizemli adam! – Sen ki kendi hayal gücünün parlaklığıyla afalladın, gençliğinin alevleri arasına düştün! Hayalimde seni tekrar görüyorum! Bir kez daha önümde duruyor silüetin! – Olduğun – ah olduğun gibi değil – soğuk vadide ve gölgelerin arasında değil – *olman gerektiği* gibi – o bulanık hayaller şehrinde, kendi Venedik'inde (o ki yıldızların sevgili cennetidir denizdeki, ve Rönesans tarzı saraylarının pencereleri aşağı, denizin sessiz sularına derin ve acı bir ifadeyle bakar) muhteşem, derin düşüncelerle bir ömrü harcarken. Evet! Tekrarlıyorum – *olman gerektiği* gibi. Bu dünyadan başka dünyalar da var şüphesiz – çoğunluğun düşüncelerinden başka düşünceler – sofistin spekülasyonlarından başka spekülasyonlar. Senin davranışlarını kim sorgulayacak peki? Kim vizyonlar içinde geçen saatlerinden dolayı suçlayacak seni, ya da aslında senin sonsuz enerjinin taşkınları olan o uğraşları kim yaşamın harcanması olarak kötüleyecek?

Bahsettiğim kişiyle üçüncü ya da dördüncü kez Venedik'te, *Ponte di Sospiri** adlı kapalı, kemerli geçitte buluştum. O buluşmanın ayrıntılarını iyi anımsayamıyorum. Yine de –ah! Nasıl unutabilirim ki!– derin gece yarısını, İç Çekişler Köprüsü'nü, kadın güzelliğini ve dar kanal boyunca gidip gelen Aşk Ruhu'nu anımsıyorum.

Son derece kasvetli bir geceydi. Piazza'daki büy k saat İtalyan akşamının beşinci saatini ilan ediyordu. Çan Kulesi Meydanı sessiz ve boştu. Eski Dük Sarayı'ndaki ışıklar hızla sönüyordu. Piazetta'dan Büyük Kanal yoluyla evime dönüyordum. Ama gondolum San Marco kanalının ağzının önüne yaklaşırken iç taraflarından gelen yabanıl, isterik, uzun bir kadın çığlığı gecenin sessizliğini bozdu. Sesten irkilerek ayağa fırladım: Gondolcununsa tek küreği elinden kaydı ve kürek zifiri karanlıkta gözden kayboldu. Bu yüzden kendimizi büyük kanaldan küçüğe doğru giden akıntıya bırakmak zorunda kaldık. İç Çekişler Köprüsü'ne doğru yavaşça, dev ve sivri tüylü bir kondor gibi sürüklenirken, Dük Sarayı'nın pencerelerinde ve merdivenlerinde bir anda yanan bin meşale bütün o koyu karanlığı morumsu ve doğaüstü bir güne dönüştürdü.

Annesinin kolları arasından kayan bir çocuk görkemli binanın üst kat penceresinden derin ve loş bir kanala düşmüştü. Sakin sular kurbanını usulca yutuvermişti; ve her ne kadar görünürdeki tek gondol benimki olsa da, birçok gürbüz yüzücü şimdiden suya dalmış yüzeyde boşu boşuna o hazineyi aramaktaydı. Ama heyhat! O şimdi ancak dipsizliğin içinde bulunabilirdi. Sarayın girişindeki siyah mermerden geniş kaldırım taşlarının üstünde, suyun birkaç basamak yukarısında, o sırada gören

* İç Çekişler Köprüsü: Bron şu dizeleriyle meşhur etmiştir:
Venedik'te İç Çekişler Köprüsü'nde durdum
Bir yanında bir saray, diğerinde bir hapishane.

kimsenin asla unutamayacağı bir figür durmaktaydı. Marchesa Aphrodite'ti bu – Venedik'teki herkesin hayran olduğu – neşelinin neşelisi – herkesin güzel olduğu bir yerdeki en hoş kadın – ama yine de yaşlı ve garip Mentoni'nin karısı ve şimdi çamurlu suların derinliklerinde, onun tatlı okşamalarını acı acı düşünen ve minik yaşamını ona seslenme çabalarıyla tüketen o güzel çocuğun, ilk ve tek çocuğunun annesi.

Tek başına duruyordu. Küçük, çıplak ve gümüş gibi beyaz ayakları altındaki mermerin kara aynasında parlıyordu. Balo için yaptırılmış ve henüz tamamen çözülmemiş olan saçları klasik bir güzelliğe sahip başının etrafında terütaze bir sümbülünkine benzeyen buklelerle, bir elmas sağanağının arasında kıvrım kıvrım toplanmıştı. Zarif bedenini neredeyse yalnızca kar beyazı, tülbent gibi bir elbise örtüyordu. Ama yaz ortası ve gece yarısı havası sıcak, ağır, durgundu ve o heykel gibi formun hareketleri üstünden Niobe'nin* üstündeki ağır mermer gibi sarkan, o adeta buğudan elbisenin kıvrımlarını bile kıpırdatmıyordu. Ancak –ne tuhaf!– iri, ışıltılı gözleri aşağı, en parlak umudunun gömülü yattığı o mezara değil – çok daha farklı bir tarafa dönüktü! Eski Cumhuriyet'in hapisanesinin tüm Venedik'teki en görkemli bina olduğunu düşünürüm – ama bu bayan tek çocuğu aşağıda boğulurken ona nasıl böylesine sabit gözlerle bakabiliyordu? O karanlık, kasvetli yer yatak odasının penceresinin tam karşısında yer alıyordu – gölgelerinde – mimarisinde – sarmaşık kaplı ve muhteşem pervazlarında – Marchesa di Montini'nin daha önce bin kez görmemiş olduğu ne *olabilirdi*? Saçma! – Böyle bir zamanda gözün, çatlak bir ayna gibi, kederinin görüntülerini büyültüp onu yanı başında olduğu halde sayısız uzak yerde aradığını kim anımsamaz ki?

* Çocukları öldürüldükten sonra Zeus'un taşa çevirdiği anne.

Marchesa'nın birkaç basamak üstünde ve su kapısının kemerinin altında, tamamen giyinmiş halde, bir satiri andıran Mentoni durmaktaydı. Bazen gitarını tıngırdatıyor, arada sırada çocuğunun bulunması için talimatlar verirken ölüme karşı *kayıtsız* gibi görünüyordu. Ben şahsen sersemlemiş ve dehşetten donakalmış haldeydim ve çığlığı ilk duyduğumda geçtiğim dik duruşu koruyor, kımıldayamıyordum. Bembeyaz kesilmiş yüzüm ve kaskatı uzuvlarımla, aralarından o cenaze gondoluyla geçerken heyecan içindeki bu insanlar için hayaletsi ve meşum bir görüntü teşkil etmiş olmalıyım.

Bütün çabalar boşa çıktı. Aramaya katılanların en enerjiklerinden pek çoğu çabalarını azaltıyor, kasvetli bir kedere yenik düşüyordu. Çocuk için pek az umut varmış gibi görünüyordu; (çocuğun durumu anneninkinden ne kadar çok ümitsizdi!) ama şimdi, daha önce Eski Cumhuriyet hapisanesinin bir bölümünü oluşturan ve Marchesa'nın kafesli penceresinin önündeki o karanlık yerin içinden, pelerine sarınmış biri ışığın altına çıktı, baş döndürücü yüksekliğin kenarında bir an durduktan sonra kanala daldı. Bir an sonraysa kollarında hâlâ yaşayan, nefes alan çocukla mermer kaldırım taşlarının üstünde, Marchesa'nın yanında duruyordu. Su çekip ağırlaşmış olan pelerini çözülüp ayaklarının dibine düşünce, hayretler içinde bakan seyirciler ortaya o zamanlar Avrupa'nın büyük kısmında meşhur olan bir delikanlının zarif figürünün çıktığını gördüler.

Kurtarıcı tek kelime etmedi. Ama Marchesa! Şimdi çocuğunu alacak – bağrına basacak – minik gövdesine tutunup okşamalara boğacak. Heyhat! Onu yabancıdan *bir başkasının* kolları alıyor – onu *bir başkasının* kolları usulca uzaklara, saraya götürüyor! Ve Marchesa! Dudağı – güzel dudağı titriyor: Gözlerinde yaşlar birikiyor – Pliny'nin kenger otu gibi "yumuşak ve nere-

deyse sıvı" olan gözlerinde. Evet! O gözlerde yaşlar birikiyor – ve bakın! Kadın ruhuyla birlikte tepeden tırnağa titriyor ve heykel canlanmaya başlıyor! O mermer çehrenin solukluğuna, mermer göğüslerin dolgunluğuna, mermer ayakların kusursuzluğuna birden kontrol edilemez, kızıl bir dalganın yayıldığını görüyoruz. Zarif bedeni hafifçe titriyor, Napoli'de hafif bir esintinin salladığı, çimenlerin arasındaki parlak, beyaz zambaklar gibi.

O kadın *neden* kızarsın! Bunun yanıtı yok – bir anne kalbinin telaşı ve dehşetiyle *yatak odasından* çıkarken minik ayaklarına terliklerini giymeyi ihmal etmiş, o elbiseyi de Venedikli sırtına, ait olduğu yere geçirmeyi tamamen unutmuş olması dışında. Böyle kızarmasının başka ne sebebi olabilirdi? – O vahşi, çekici bakışlarının? O hızla inip kalkan göğüsteki sıra dışı telaşın? – O titreyen elin ihtilaçlı baskısı mı? – O el ki, Mentoni saraya girerken kazayla yabancının eline dokundu. Bayanın ona aceleyle veda ederken söylediği o anlamsız sözlerin alçak – tuhaf bir şekilde alçak tonunun sebebi ne olabilirdi? "Şen kazandın–" dedi, veya suların mırıltısı beni yanılttı – "sen kazandın – gündoğumundan bir saat sonra – buluşacağız – öyle olsun!"

Kargaşa dindi, sarayın içindeki ışıklar söndü ve şimdi tanıdığım yabancı, kaldırım taşlarının üstünde tek başına durdu. Anlaşılmaz bir heyecanla titriyor ve etrafına bakıp bir gondol arıyordu. Ona en azından benimkini sunmalıydım. Bu nezaketimi kabul etti. Su kapısından bir kürek temin ettikten sonra birlikte evine gittik. Yolda kendisini hızla toparladı ve daha önceki tanışıklığımızdan büyük bir sıcaklıkla bahsetti.

Bazı konularda ayrıntıcı olmayı severim. Yabancının vücudu –ondan böyle bahsedeyim, çünkü dünya için hâlâ bir yabancıydı– yabancının vücudu bu konulardan biri. Boy olarak uzundan

çok kısa sayılırdı: Ancak bazı yoğun tutku anlarında bedeni *irileşiyor*, bu iddiayı yalanlıyordu. Gövdesinin hafif, neredeyse ince simetrisi, daha tehlikeli durumlarda çabasızca sergilediği bilinen o Herkül gücünden çok İç Çekişler Köprüsü'nde sergilediği ani eyleme hazırlığı vaat ediyordu. Bir tanrının ağzı ve çenesiyle – benzersiz, vahşi, iri, berrak, gölgeleri saf elâdan yoğun ve parlak bir siyaha kadar değişen gözlerle – ve gür, kıvırcık siyah saçlarla, altlarında ara sıra ışıl ışıl, fildişi gibi parıldayan çok geniş alnıyla – yüz hatları, belki de İmparator Commodus'un mermerden olanları dışında gördüklerimin en klasik anlamda muntazam olanıydı. Yine de çehresi bütün insanların yaşamlarının bir döneminde gördüğü ve bir daha da görmediği simalardandı. Hafızaya yerleşecek özel – yerleşik bir ifadesi yoktu. Görülüp hemen ardından unutulan bir çehreydi – ama belirsiz ve hiç bitmeyen bir anımsama hissini uyandıran bir unutuştu bu. Her ani tutkunun ruhunun herhangi bir vakitte belirgin imgesini o yüzün aynasına düşürmemesinden de değildi bu – o aynada, ayna benzerinde tutku kaybolunca hiçbir izin kalmamasındandı.

Maceralı gecemizin sonunda ayrılırken benden, ısrarcı olduğunu düşündüğüm bir tavırla, onu ertesi sabahın *çok* erken bir saatinde ziyaret etmemi istedi. Bu yüzden gündoğumundan hemen sonra, Rialto civarında, Büyük Kanal'ın suları üstünde yükselen o kasvetli ama fantastik görkeme sahip yapılardan biri olan Palazzo'suna gittim. Geniş, yılankavi, mozaikli bir merdivenden çıkarılıp benzersiz ihtişamı açık kapıdan gerçek bir parıltıyla taşan, beni hazdan körelten, başımı döndüren bir daireye götürüldüm.

Tanışının zengin olduğunu biliyordum. Servetinin öyle çok olduğu söyleniyordu ki, bunun gülünç bir abartı olduğunu iddia ettiğim zamanlar bile olmuştu. Ama çevreme bakarken Avrupa'daki herhangi birinin servetinin gücünün etrafımda yanan

ve parıldayan, şahane görkemi karşılamaya yetebileceğini sanmıyordum.

Dediğim gibi, güneş yükselmişti, ama oda hâlâ ışıl ışıl aydınlatılıyordu. Bundan ve arkadaşının yüzündeki bitkin ifadeden bir önceki gece hiç uyumamış olduğu sonucuna varıyorum. Dairenin mimarisindeki ve süslemelerindeki açık hedefin göz kamaştırmak ve şoke etmek olduğu açıktı. Teknik açıdan uyum olarak adlandırılan şeye ya da ulusal niteliklere *dekorasyonda* çok az önem verilmişti. Nesneden nesneye bakarken insanın gözü hiçbirine takılmıyordu – ne Yunan ressamların *groteskle*rine, ne İtalya'nın en iyi döneminden heykellere, ne de eğitimsiz Mısırlılar'ın dev oymalarına. Odanın her yerindeki şatafatlı perdeler kaynağı belirsiz, hafif, melankolik bir müziğin titreşimleriyle sallanıyordu. Tuhaf, kıvrımlı tütsülerden yükselen karmaşık ve birbirine zıt, hoş kokular zümrüt yeşili ve menekşe rengi, titreşen, oynayan sayısız alevle birleşip duyulara akın ediyordu. Yeni doğan güneşin ışınları her biri açık kırmızı tek bir cam tabakasından oluşan pencerelerden girip her şeyi aydınlatıyordu. Doğal görkemin ışıkları kornişlerinden erimiş gümüş şelaleleri gibi akan perdelerden sağa sola bin bir akisle yansıyarak, en sonunda yer yer yapay ışıkla karıştı ve parlak, duru görünümlü, kızıl altın rengi bir halının üstünde donuk yığınlar halinde ağnayarak uzandı.

"HA! HA! HA! – HA! HA! HA!" – diye güldü ev sahibi, ben odaya girince bir koltuğu gösterip oturmamı işaret ederek ve bir kanepeye uzanarak. "Görüyorum ki," dedi, böylesine tuhaf bir karşılamanın *bienséance*'ına* hemen alışamadığımı görerek – "Görüyorum ki dairem sizi şaşkına çevirdi – heykellerim – tablolarım – mimari ve döşemecilikteki orijinal tasarımım – sarhoş

* Görgü.

oldunuz, değil mi? Görkemimden? Ama lütfen beni bağışlayın, (burada alçalan sesini sıcaklık bürüdü) zalim kahkahamı bağışlayın. Öyle şaşkın görünüyordunuz ki. Hem bazı şeyler öyle komiktir ki insan ya gülmeli, ya da ölmelidir. Ölerek gülmek görkemli ölümlerin en görkemlisi olsa gerek! Sör Thomas More –mükemmel bir adamdı Sör Thomas More– Sör Thomas More gülerek öldü, anımsarsınız. Ravisius Textor'un *Absürdlükler*'inde de hayatları aynı muhteşem şekilde son bulan karakterlerin uzun bir listesi vardır. Ama biliyor musunuz," dedi kendisini düşüncelere kaptırarak, "Sparta'da (şimdi i Palaeochori'de), Sparta'da, hisarın batısında, ayırt etmesi güç bir yıkıntılar kaosunun ortasında bir tür *socle* vardır ve üstündeki ΔΑΣΜ yazısı hâlâ okunabilmektedir. l'ΕΔΑΣΜΑ'nın* parçası oldukları şüphesizdir. Sparta'da binlerce farklı tanrıya adanmış binlerce tapınak ve mabet vardı. Diğerleri yıkılmışken Kahkaha sunağının ayakta kalmış olması ne tuhaf! Ama şu andaki durumda," diye devam etti, sesini ve tavrını tuhaf bir şekilde değiştirerek, "sizinle eğlenmeye hakkım yok. Şaşırmakta haklısınız. Avrupa bunun kadar; küçük, muhteşem, özel odam kadar güzel bir şey üretemez. Diğer odalarım kesinlikle buna benzemez; yavan modanın *abartılmış* halleridirler o kadar. *Bu* modadan daha iyi, değil mi? Ama bunun görülmesi bile öfkelendirmeye yeter – buna ancak babalarından kalma tüm mirası harcayarak sahip olabilecek kişileri. Ancak böyle bir küstahlığa karşı tedbirimi aldım. Benimle *uşağımın* dışında, tek bir istisna haricinde, gördüğünüz şekilde döşendiğinden beri bu görkemli dairenin gizemlerinin içine ayak basmasına izin verilen tek insan sizsiniz!"

Başımı eğip anladığımı belirttim; çünkü görkemin, hoş kokuların ve müziğin yoğunluğu, beklenmedik hitap tarzı ve tavnyla

* Kahkaha.

da birleşince, takdirimi bir iltifata dönüşebilecek bir şekilde ifade etmekten alıkoyuyordu beni.

"Burada," diye devam etti, kalkıp koluma girerek ve dairenin içinde gezinerek, "burada Yunanlılardan Cimabuelilere ve Cimabuelilerden günümüze dek ressamların tabloları var. Gördüğünüz gibi çoğu sanatsal bir zevk anlayışına bağlı kalınmadan seçildi. Ancak hepsi de böyle bir odaya uygun resimler. Burada adı bilinmeyen dahilerin bazı başyapıtları da var – burada zamanlarında ünlenmiş, akademisyenlerin keskin zekâsının sessizliğe ve bana terk ettiği insanların bitmemiş taslakları var. Ne düşünüyorsunuz," dedi, konuşurken ansızın bana dönerek –"Bu Madonna della Pietà hakkında ne düşünüyorsunuz?"

"Bu Guido'nun!" dedim mizacır ın tüm heyecanıyla, çünkü üstün güzelliğini dikkatle incelemekteydim. "Bu Guido'nun! – Bunu nasıl ele geçirebildiniz? – Venüs heykel için neyse bu da hiç tartışmasız resim için odur."

"Ha!" dedi düşünceli bir sesle, "Venüs mü – güzel Venüs mü? – Medici'li Venüs mü? Minik kafalı ve saçı yaldızlı Venüs mü? Sol kolun bir kısmı ve sağ kolun tamamı (burada sesi öyle alçaldı ki, güç duyulur oldu) restorasyon. Bence o sağ kolun işvesinde tüm yapmacıklıkların özü yatıyor. *Bana* Canova'yı verin! Apollo'yu da! – Bu bir kopya – buna şüphe yok – Apollo'nun övüngen ilhamını göremeyen, kör bir aptalım ben! Antonius'u yeğlemekten – yardım edin bana, Antonius'u yeğlemekten kendimi alamıyorum. Heykeltıraşın heykelini mermer bloğunun içinde bulduğunu söyleyen Socrates değil miydi? O halde Michelangelo'nun şu beyti kesinlikle orijinal değil –

Non ha l'ottimo artista alcun concetto
Che un marmo solo in se non circonscriva."*

* "Heykeltraşın bir şey düşünüp de
Uysal mermerin ona yardımı reddettiği olmamıştır hiç."

Gerçek centilmenlerin tavrında, bu farkın nerede olduğunu bir çırpıda tam olarak belirleyemesek de, bayağılık taşıyandan farklı bir yön olduğunun her zaman ayırdında olduğumuz söylenegelmiştir veya söylenmelidir. Bu sözün içeriğini tanışının tavırlarına tüm gücüyle uygularken, o olaylı sabahta ahlâki mizacına ve karakterine daha da uygun olduğunu hissettim. Onu temelde diğer bütün insanlardan ayırır görünen o ruh tuhaflığını da en iyi şekilde – Persepolis'in* tapınaklarının kornişlerindeki maskelerin gözlerinden kıvrılarak dışarı çıkan engerekleri andıran – en küçük eylemine bile etki eden – boş vakitlerini elinden alan – onun mutluluk patlamalarıyla iyice karmaşıklaşan yoğun ve sürekli bir düşünce *alışkanlığı* olarak tanımlayabilirim.

Ancak önemsiz konuları çabuk çabuk, uzun uzadıya açıklarken kullandığı iç içe geçmiş şakacı ve ağırbaşlı tondaki belli bir telaş havasını – eylemlerindeki ve konuşmasındaki sinirli bir aşırı tatlı dillilik halini – bana hep anlaşılmaz gelen ve bazen de endişelendiren huzursuz, heyecanlı tavırlarını ister istemez fark ediyordum. Ayrıca sık sık belli ki başını unuttuğu bir cümlenin ortasında durup büyük bir dikkatle, ya bir ziyaretçinin geldiği beklentisiyle ya da hayali seslere kulak kabartıyordu.

Bu hayallerin ya da zahiri dalgınlık duraksamalarının birinde, yanımdaki bir kanepenin üstünde duran, şair ve bilgin Politian'ın güzel trajedisi "Orfeo"nun (ilk yerli İtalyan trajedisi) bir sayfasını çevirirken kurşunkalemle altı çizili bir pasaja rastladım. Üçüncü perdenin sonlarında yer alan bir pasajdı bu – son derece heyecanlandırıcı bir pasajdı – saf değil lekeli bile olsa, hiçbir erkeğin yepyeni bir hissin heyecanını hissetmeden – hiçbir kadının iç geçirmeden okuyamayacağı bir pasajdı. Bütün sayfa taze gözyaşı lekeleriyle doluydu ve karşı sayfada aşağıdaki İngilizce dizeler var-

* Eski İran başkenti.

dı. Bunlar tanışının karakterine öyle ters düşen bir yazıyla yazılmıştı ki, onun tarafından yazıldığını anlamakta zorlandım.

Sen benim için her şeydin, aşkım,
Ruhum yanardı özleminle–
Sen denizde yeşil bir adaydın, aşkım,
Bir mabet ve bir çeşme,
Peri meyveleri ve çiçeklerle bezeli;
Ve tüm çiçekler benimdi.

Ah, uzun sürmeyecek kadar güzel rüya;
Ah, yıldızlı Umut
Kararmak için doğmuşsa!
Gelecekten bir ses haykırsa da
"İleri!" diye – geçmişin (o loş, derin kanyonun!) üstünde
Ruhum tereddütle uzanıyor,
Dilsiz, hareketsiz, donakalmış halde!

Çünkü heyhat! Heyhat! tükendi.
Benim için yaşamın ışığı.
"Bitti – bitti – bitti,"
(Böyle diyor yaslı denizin sesi
Kıyıdaki kumlara,)
Yıldırımı yiyen ağaç gonca vermez bir daha,
Vurulan kartal süzülmez gökyüzünde asla!

Şimdi bütün saatlerim translarla geçiyor;
Bütün gece düşlerimde
Kara gözlerin bakıyor,
Ve adımların parlıyor,
Semavi danslarla,
İtalyan deresinin yanında.

Yazıklar olsun! O lanetli zamana
Seni büyük dalganın stüne koyduklan,
Aşktan çekip aldıkları ünvanlı yaşa ve suça,
Ve ugursuz bir yastıga–
Benden aldılar seni, benden ve sisli diyarımızdan,
Gümüşi söğüt aglıyor orada!

Bu dizelerin İngilizce yazılmış olması –yazarın bildiğini sanmadığım bir dildi bu– beni pek şaşırtmadı. Başarılarının ve onları gözlerden gizlemekten aldığı tuhaf hazzın çok iyi bilincinde olduğumdan böyle bir keşif beni hayrete düşüremezdi. Ama şiirin yazıldığı yer, itiraf etmeliyim ki, beni epey şaşırttı. Orijinal olarak *Londra*'da yazıldığı belirtilmiş, sonra bunun üstü karalanmıştı – ancak dikkatli bir gözün okumasını engelleyecek kadar değil. Söylediğim gibi, bu beni epey şaşırttı; çünkü arkadaşımla yaptığım daha önceki bir konuşmada Londra'da herhangi bir zamanda Marchesa di Mentoni'yle (kendisi evliliğinden birkaç sene önce bu şehirde oturmuştu) tanışıp tanışmadığını özellikle sorduğumu çok iyi anımsıyorum; ve yanılmıyorsam bana verdiği cevaptan Büyük Britanya'nın başkentine hiç ayak basmadığını anlamıştım. Burada bahsettiğim kişinin *İngiltere'de* yalnızca doğmakla kalmayıp, eğitimini de orada gördüğünü birden fazla kişiden işittiğimi de belirteyim (ihtimal dışı bu kadar yön içeren bir habere inanmadım elbette).

"Bir tablo var ki," dedi, benim trajediyi fark etmiş olduğumu anlamadan – "bir tablo var ki onu henüz görmediniz." Ve bir örtüyü çekerek Marchesa Aphrodite'in tam boy bir portresini gözler önüne serdi.

İnsan sanatı onun insanüstü güzelliğini ancak bu kadar be-

timleyebilirdi. Bir önceki gece Dük Sarayı'nın merdivenlerinde, önümde durmuş olan o göksel figür tekrar karşımdaydı. Ama gülümsemeyle ışıl ışıl aydınlanmış yüzünde yine de güzellerin kusursuzluğunun ayrılmaz bir parçası olan (anlaşılmaz bir anormallik!) bir melankoli gizliydi yer yer. Sağ kolu göğsünün üstünde kıvrılmıştı. Sol koluyla aşağıya, tuhaf şekilli bir vazoya işaret ediyordu. Tek bir küçük peri ayağı yere ancak dokunuyordu. Güzelliğini çevreler ve yüceltir gibi görünen parlak bir atmosferde hayal edilebilecek en narininden bir çift kanat havada belli belirsiz seçilmekteydi. Bakışımı tablodan arkadaşıma çevirdim ve Chapman'in *Bussy D'Ambois*'inin enerjik sözleri içgüdüsel olarak dudaklarımda titreşti:

"Ayakta duruyor
Orada bir Latin heykeli gibi! Ayakta duracak
Mermere dönüştürene dek ölüm kendisini!"

"Gelin!" dedi en sonunda, üstünde fantastik lekeli kadehler ve portrenin önündekinin aynısı, Johannisbergerle dolu olduğunu düşündüğüm iki sıra dışı büyük Etrüsk vazosunun durduğu bol emayeli, som gümüşten bir masaya dönerek. "Gelin!" dedi birden, "içelim! Vakit erken – ama içelim. *Gerçekten de* erken," diye devam etti düşünceli bir şekilde, ağır altın çekiçli bir melâike daireyi gündoğumundan sonraki ilk saatle çınlatırken. – "*Gerçekten de* erken, ama ne önemi var ki? İçelim! Bu çiğ ışıklı lambaların ve tütsülüklerin bastırmaya can attığı şu vakur güneşi selamlayalım!" Ve, benimle kadeh kaldırdıktan sonra, birkaç kadeh şarabı arka arkaya çabucak içti.

"Düşlemek," diye devam etti, tütsülüklerden birini kaldırıp yoğun ışığıyla o muhteşem vazolardan birini aydınlatırken –

bağlantısız konuşmasının tonunu tekrar benimseyerek – "düşlemek hayatımın uğraşı oldu. Bu yüzden gördüğünüz gibi kendime bir düşler çardağı yaptım. Venedik'in göbeğinde daha iyisini yapabilir miydim? Evet, etrafınızda karma karışık mimari süslemeler görüyorsunuz. Tufan öncesi motifleri lonya'nın iffetine ters düşüyor ve Mısır'ın sfenksleri altın halıların üstünde uzanıyor. Ama bu etki yalnızca ürkekler için bağdaşmazlık içeriyor. Yerlere ve özellikle de mekânlara uygunluk insanlığın görkem üstüne düşünmekten ödünün kopmasına sebep olan umacılardır. Ben bir zamanlar bir dekoratördüm: Ama o delilik yüceltisi ruhumu kara bir tabut örtüsüyle örttü. Şimdi bütün bunlar hedefime daha uygun. Bu arabesk tütsüler gibi, ruhum da alevler içinde kıvranıyor ve bu sahnenin deliryumu beni şimdi hızla gitmekte olduğum o gerçek düşler diyarının daha çılgınca vizyonlarına hazırlıyor." Burada birden duraksadı, başını göğsüne eğdi ve duyamadığım bir sesi dinler göründü. En sonunda doğrularak yukarı baktı ve ağzından Chichester Piskoposu'nun dizeleri döküldü: –

"Orada beni bekle! O yankılı vadide
Mutlaka buluşacağım seninle."

Ardından şarabın üstündeki etkisini itiraf ederek bir kanepeye boylu boyunca uzandı.

Şimdi merdivenden gelen hızlı ayak sesleri duyuluyordu ve bunu kapının gürültüyle çalınması izledi. Tam ikinci bir kargaşa beklerken Mentoni'nin evinden bir uşak odaya daldı ve, duygu yoğunluğundan dolayı boğuk çıkan titrek bir sesle, şu tutarsız sözleri söyledi: "Hanımım! – Hanımım! – Zehirlendi! – Zehirlendi! Ah güzel – ah güzel Aphrodite!"

Şaşkınlıkla kanepeye koşup uyuyan adamı uyandırmaya çalıştım. Ama uzuvları kaskatıydı – dudakları mosmordu – az önce ışıltılar saçan gözleri *ölüme* mıhlanmıştı. Sendeleyerek masaya doğru geriledim – elim çatlak ve kararmış bir kadehe değdi – ve korkunç gerçek ruhumda bir anda, bir şimşek gibi çaktı.

1835

Bon-Bon

Quand un bon vin meuble mon estomac,
Je suis plus savant que Balzac–
Plus sage que Pibrac;
Mon bras seul faisant l'attaque
De la nation Cossaque,
La mettroit au sac;
De Charon je passerois le lac
En dormant dans son bac;
J'irois au fier Eac,
Sans que mon coeur fit tic ni tac,
Présenter du tabac.
FRANSIZ VODVİLİ*

Pierre Bon-Bon'un sıra dışı niteliklere sahip bir *restaurateur* olduğuna ——'nin saltanatı sırasında Rouen'deki Le Febvre çıkmaz sokağında bulunan küçük kafeye sık sık giden kimsenin itiraz edeceğini sanmıyorum. Pierre Bon-Bon'un dönemin felsefesinde aynı derecede yetenekli olduğuysa bence daha da tartışıl-

* Mideme iyi bir şarap inince
Balzac'dan daha kültürlü -
Pibrac'tan daha bilge olurum;
Tek elle bütün
Kazaklara saldırabilirim
Ve ülkelerini yağmalayabilirim
Charon'un gölünü
O kayığında uyurken geçebilirim.
Gururlu Eac'ın yanına
Hiç heyecanlanmadan gidip
Ona tütün ikram edebilirim.

maz bir meseledir. *Pâtés à la foie*'sı* kuşkusuz mükemmeldi: Ama hangi kalem *sur la Nature*** makalelerinin, – *sur l'Ame**** düşüncelerinin, – *sur l'Esprit***** gözlemlerinin hakkını verebilir ki? *Omletleri* – *fricandeaux*'ları****** paha biçilmez idiyse, zamanının hangi *littérateur*'ü geri kalan bütün o *savant*'ların******* saçma sapan "*Ideé*"lerine karşı bir "*Ideé de Bon-Bon*"a iki mislini vermezdi? Bon-Bon başka kimsenin altını üstüne getirmediği kütüphanelerin altını üstüne getirmişti – kimsenin hayal bile edemeyeceği kadar çok kitap okumuştu – başka kimsenin anlamanın mümkün olabileceğini bile kavrayamayacağı kadar çok şeyi anlamıştı. Yine de, ünü yayılırken, Rouen'de "vecizelerinin ne Akademi'nin saflığını, ne de Edebiyat Derneği'nin derinliğini taşıdığını söyleyen yazarlar yok değildi – ama bence doktrinleri kesinlikle yaygın bir şekilde anlaşılmış değildi, ancak bu anlaşılmalarının güç olması anlamına da gelmiyordu. Bence pek çok insanın onları anlaşılması güç bulmasının sebebi kendi kendilerini kanıtlarcasına açık olmalarıydı. Kant temelde metafiziğini Bon-Bon'a –fakat bu işi daha ileriye götürmeyelim– Bon-Bon'a borçludur. Bon-Bon Platoncu değildi, Aristocu da sayılmazdı – ne de çağdaş Leibnitz gibi, bir *fricassée*'nin veya *facili gradu*'nun******** icadına, bir duyum analizine ayırılabilecek o değerli saatleri, etik tartışmanın inatçı yağlarıyla sularını uzlaştırmaya yönelik boş çabalarla harcamıştır. Bon-Bon İyonik'ti – Bon-Bon aynı ölçüde İtalik'ti de. *À priori* akıl yürütürdü. – *À posteriori* de akıl yürütürdü. Fikirleri doğuştandı – veya tam tersi.

* Ciğer ezmesi.
** Doğa üstüne.
*** Ruh üstüne.
**** Can üstüne.
***** Genellikle dana etinden yapılan soslu yahniler.
****** Bilgeler.
******* Kolay bir adımla.

Trabzonlu George'a inanıyordu – Bossarion'a inanıyordu. Bon-Bon aynı zamanda kesin olarak bir – Bon-Boncuydu.

Filozofun bir *restaurateur* olarak kapasitesinden bahsettim. Ancak hiçbir dostumun, kahramanımızın bu ailevi görevini yerine getirirken onların saygınlığından ya da öneminden habersiz olduğunu düşünmesini istemem. Tam tersine. Mesleğinin hangi dalından daha fazla gurur duyduğunu anlamak olanaksızdı. Zihin güçlerinin midenin yapabildikleriyle yakından ilişkisi olduğuna inanıyordu. Ruhun karında bulunduğuna inanan Çinliler'e bu konuda fazla karşı çıktığını sanmıyorum. Her halükârda zihin ve diyafram için aynı sözcüğü kullanan Yunanlılar'ın haklı olduğunu düşünüyordu.* Bununla metafizikçiye bir oburluk suçlaması ya da daha ciddi bir başka suçlama atfetmek istemem. Pierre Bon-Bon'un kusurları vardıysa – hangi büyük adamın bin kusuru yoktur ki? – Diyorum ki, Pierre Bon-Bon'un kusurları vardıysa bile, bunlar çok önemsiz kusurlardı – hatta başka mizaçlarda çoğunlukla erdem olarak görülen hatalardı. Bu zaaflardan birinden, yalnızca genel karakterinde ön plana çıkan – *alto rilievo*sundan** – kayda değer dikkat çekiciliği yüzünden bahsetmek isterim. – Pazarlık yapma fırsatını asla kaçırmazdı.

Para canlısı olduğundan değil – hayır. pazarlığın kendi lehine sonuçlanması filozofun tatmin olması için kesinlikle şart değildi. Bir ticaret yapılabilmişse –herhangi bir türden, herhangi koşullarda ve herhangi bir durumda– yüzünün daha sonra günlerce zafer dolu bir gülümsemeyle ışıl ışıl aydınlandığı ve zekâsının kanıtı olarak bilgiççe göz kırptığı görülürdü.

Bahsettiğim türden bir mizaç hangi çağda dikkat çekse ve yorumlara yol açsa, şaşırtıcı olmazdı. Anlatımızın çağında ise bu

* ΦρενεS. –Poe.

** Büyük rahatlama.

özelliği dikkat çekmese asıl buna şaşmak gerekirdi. Kısa sürede bu türden tüm olaylarda Bon-Bon'un gülümsemesinin kendi şakalarına gülerken ya da bir arkadaşını selamlarkenki sırıtışından çok daha farklı olduğu duyumu yayıldı. Heyecan verici bir kişiliğin ipuçları bırakılmıştı; aceleyle yapılan ve sonra uzun uzun pişmanlığı duyulan çok tehlikeli pazarlıkların öyküleri anlatıldı; ve şeytanın, o her kötülüğün yazarının kendi akıllıca amaçları için açıklanamaz yetenekler, belirsiz özlemler ve doğal olmayan eğilimler aşıladığına dair örnekler verildi.

Filozofun başka zayıflıkları da vardı – ama bunlar ciddi bir şekilde incelenmeye değmez. Örneğin içkiye eğilim göstermeyen derin insanların sayısı pek azdır. Bu eğilimin böyle bir derinliğin heyecan verici nedeni mi, yoksa açık kanıtı mı olduğu tartışma konusudur. Bon-Bon, öğrenebildiğim kadarıyla, bu konuyu hassas bir incelemeye uygun görmemişti; – ben de görmüyorum. Yine de böylesine gerçekten klasik bir eğilime zaafı olan *restaurateur*'ün hem *makalelerini*, hem de *omletlerini* aynı anda karakterize etmiş olan o sezgisel ayırt etme yetisini yitirdiği düşünülmesin. İnzivalarında Vin de Bourgogne'nin* ayrı bir zamanı, Côtes du Rhone'un** ayrı uygun anları vardı. Ona göre Catullus Homer için neyse Sauterne de Medoc*** için oydu. St. Péray**** yudumlarken bir tasımla eğlenir, ama Clos de Vougeot içerken tartışma çıkarır ve Chambertin'i***** fazla kaçırınca bir teoriyi çürütüverirdi. Bu çabuk uygunluk anlayışı kendisine daha önce bahsettiğim ticaret eğiliminde de eşlik etse çok iyi olacaktı – ama durum kesinlikle böyle değildi. Aslında, gerçeği

* Kırmızı Burgonya şarabı.

** Lyon'la Arignon arasında 125 mil boyunca uzanan Rhône'nin her iki kıyısında yetişen üzümlerden yapılma şarap.

*** Beyaz Bordeaux şarabı.

**** Beyaz Côtes du Rhône şarabı.

***** Bir Burgonya şarabı.

söylemek gerekirse, felsefeci Bon-Bon'un zihninin bu özelliği sonunda tuhaf bir yoğunluk ve mistisizm kişiliği kazandı ve kendisinin en gözde Alman incelemelerinin *diableriesi** ona derinden işlemiş göründü.

Öykümüzün geçtiği çağda Le Febvre çıkmazındaki küçük *Café*'ye girmek bir dahinin özel odasına girmek demekti. Bon-Bon bir dahiydi. Rouen'de Bon-Bon'un bir dahi olmadığını söyleyecek tek bir *sous–cuisinier*** bile bulamazdınız. Bunu kedisi bile biliyor ve dahinin huzurunda kuyruğunu sallamaktan kendisini alıkoyuyordu. İri köpeği bu gerçeği biliyor ve sahibine yaklaşırken hissettiği aşağılık duygusunu saygılı tavırlar sergileyerek, kulaklarını indirerek ve bir köpek için uygunsuz denemeyecek bir şekilde alt çenesini sarkıtarak ele veriyordu. Ancak şu da bir gerçek ki, bu mutat saygının çoğu metafizikçinin fiziksel görünüşüne yorulabilirdi. Şunu söylemeliyim ki, belirgin bir dışsal irade bir hayvan üstünde bile etkisini gösterir; ve *restaurateur*'ün dış görünüşündeki pek çok şeyin dört ayaklıların imgelemini etkileyecek şekilde hesaplanmış olduğunu kabul etmeye hazırım. Ufak tefek olan büyük adamların – böyle iki anlamlı bir ifade kullanmama izin verilirse – tuhaf, görkemli bir havası vardır ki bunu salt cüsse tek başına kesinlikle başaramaz. Ancak Bon-Bon yalnızca bir metre boyunda ve minicik bir başa sahip idiyse de, göbeğinin şişkinliğini neredeyse yüceliğe yaklaşan bir ihtişam duygusuyla izlememek olanaksızdı. Boyutlarından hem insanlar, hem de köpekler kazanımlarının bir örneğini görüyor olmalıydı – göbeği büyüklüğüyle ölümsüz ruhu için uygun bir yuvaydı.

Burada –istesem– metafizikçinin giysileri ve dış görünüşüne ilişkin diğer önemsiz ayrıntılar üzerinde durabilirdim. Kahrama-

* Şeytanlık.
** İkinci sınıf alıcı.

nımızın saçının kısa olduğuna, taranıp alnının üstüne yapıştırıldığına ve üstünde koni şeklindeki beyaz, püsküllü bir kepin bulunduğuna değinebilirdim – dar ve kısa, bezelye yeşili ceketinin o zamanki sıradan *restaurateur*ler arasında moda olmadığını – yenlerin zamanın modasına göre fazla büyük olduğunu – kıvırdığı manşetlerinin o barbar çağda alışıldığı gibi giysiyle aynı kalite ve renkteki kumaştan değil, daha süslü bir şekilde Cenova'nın alaca kadifesinden yapıldığını – terliklerinin parlak mor renkte ve tuhaf biçimde olduğunu ve zarif uçları ve kenarlarıyla nakışlarının açık parlak renkleri olmasa Japon yapımı sanılabileceğini – pantolonunun *aimable* adı verilen, satene benzeyen sarı bir kumaştan yapıldığını – bir sabahlığı andıran ve kızıl arınalarla bezeli gök mavisi pelerininin omuzlarının üstünde sabah sisi gibi kibirle dalgalandığını – ve genel görünüşünün Benevenutay'ı, Floransalı kadın doğaçlamacıyı, "Pierre Bon-Bon'un bir cennet kuşu mu, yoksa kusursuz bir cennet mi olduğunu anlamanın güç olduğu"nu söylemeye ittiğini – dediğim gibi, istesem bütün bu noktaları uzun uzadıya açabilirdim; – ama bunu yapmayacağım: – Salt kişisel ayrıntılar tarihsel romancılara bırakılabilir; – onlar gerçeğin ahlâki boyutunun altındalar.

"Le Febvre sokağındaki Café'ye girmek bir dahinin *özel odasına* girmek demekti," demiştim – ama o sıralar bir özel odanın değerini ancak bir dahi bilebilirdi. Girişe levha niyetine büyük bir kitap asılmıştı ve sallanmaktaydı. Cildin bir yüzüne bir şişe resmi çizilmişti; diğerinde bir *pâté** vardı. Sırtında seçilebilir iri harflerle *Oeuvres de Bon-Bon*** yazılıydı. Böylece dükkân sahibinin iki uğraşı zarifçe sergilenmiş oluyordu.

Eşikten geçince binanın içi tamamen gözler önüne seriliyor-

* Küçük bir börek ya da pasta.

** Bon-Bon'un Eserleri.

du. Aslında Café'nin sunabildiği tüm mekân uzun, basık tavanlı, antika tarzda döşenmiş bir odadan ibaretti. Odanın bir köşesinde metafizikçinin yatağı durmaktaydı. Perdeler ve bir Yunan sayvanı ona hem klasik, hem de rahat bir hava veriyordu. Karşı köşede mutfak gereçleri ve *bibliothéque** durmaktaydı. Rafta bir tabak polemik sakince duruyordu. Son etiklerle dolu bir fırın – on iki yaprak formalı *mélange*larla dolu bir tencere vardı. Izgara, üstündeki lman etiğine dair kitaplarla içli dışlıydı – Eusebius'un yanında bir çatal görülebilirdi – Platon rahatça tavanın içine kurulmuştu – ve şişlere çağdaş elyazmaları geçirilmişti.

Café de Bon-Bon'un diğer açılardan çağın sıradan *restoranlarından* pek farklı olmadığı söylenebilir. Kapının karşısında büyük bir ocak vardı. Ocağın sağındaki açık bir dolap sıra sıra dizilmiş çok sayıda etiketli şişeyi sergilemekteydi.

Pierre Bon-Bon işte burada, ——'in sert kışında, bir gece yaklaşık on iki civarında, komşularının kendisinin tuhaf eğilimleri üstüne söylediklerini bir süre dinledikten – onları kapı dışarı ettikten, küfrederek kapıyı üzerlerine kilitledikten sonra sakinlikten uzak bir ruh haliyle deri kaplı bir koltuğa, harıl harıl yanan bir çalı çırpı ateşinin karşısına oturmuştu.

Yüzyılda bir ya da iki kez yaşanan o korkunç gecelerden biriydi. Yoğun bir kar yağışı vardı ve ev, duvarlardaki yarıklardan ve bacadan hızla girip filozofun yatağının perdelerini berbat bir şekilde sallayan ve *paté* tencereleriyle kâğıtların düzenini bozan şiddetli rüzgâr akınlarıyla temellerinden sarsılmaktaydı. Dışarıda asılı duran büyük kitap tabelası fırtınanın şiddetine maruz kaldığından korkunç bir şekilde gıcırdıyor, ağır meşe payandaları inildiyordu.

Dediğim gibi, metafizikçi koltuğunu ocağın yanındaki alışıl-

* Kütüphane.

mış yerine çekerken sakin değildi. Gün boyunca meydana gelmiş pek çok kafa karıştırıcı olay düşüncelerinin dinginliğini bozmuştu. *Des oeufs à la Princesse** yapmaya çalışırken ne yazık ki bir *omelette à la Reine*** yapmıştı; bir etik ilkesinin keşfi bir yahni tenceresinin devrilmesiyle engellenmişti; ve son olarak, başarıyla sonuçlandırmaktan öylesine haz duyduğu o takdir edilesi pazarlıklardan birinde kazıklanmıştı. Ama zihni bu açıklamasız, beklenmedik olaylar karşısında sinirlenirken, fırtınalı bir gecenin yol açacağı sinirli kaygı da işin içine girmese olmazdı. Islık çalarak önceden bahsettiğimiz en yakını olan iri siyah köpeği çağırırken ve huzursuzluk içinde koltuğuna otururken elinde olmadan odanın, amansız gölgelerini kızıl ocak ışığının bile ancak kısmen yenebildiği uzak kısımlarına bezgin ve rahatsız gözlerle baktı. Amacını herhalde kendisinin de bilmediği bir incelemeyi tamamladıktan sonra, koltuğunun yanma kitaplar ve kâğıtlarla dolu bir sehpayı çekti ve kısa süre sonra ertesi gün basılacak olan kalın bir elyazması taslağın son okumasını yapmaya koyuldu.

Birkaç dakika böyle uğraşırken odada ansızın "Acelem yok, Mösyö Bon-Bon," diye fısıldayan tiz bir ses duyuldu.

"Kör şeytan!" dedi kahramanımız, ayağa fırlayıp yanındaki sehpayı devirirken ve etrafına şaşkın şaşkın bakarken.

"Çok doğru," diye sakince yanıtladı ses.

"Çok doğru! – Çok doğru olan ne? – Buraya nasıl girdin?" diye haykırdı metafizikçi, yatağına boylu boyunca uzanmış şeyi fark ederken.

"Diyordum ki," dedi davetsiz konuk, sorulara cevap vermeden, "diyordum ki bol bol vaktim var – acelem yok – kısacası Açımlama'nı bitirmeni bekleyebilirim."

* Soslu, tavuk göğüslü; mantarlı yumurta.
** Soslu, tavuk püreli yumurta.

"Açımlamam! – Ama! – Nereden biliyorsun? – Bir açımlama yazdığımı nereden anladın? – Ulu Tanrım!"

"Şştt!" diye yanıtladı karaltı tiz bir fısıltıyla; ve yataktan hızla kalkarak kahramanımıza doğru tek bir adım attı. Tavandan sarkan demir bir lamba o yaklaşırken sarsılarak geriye doğru sallandı.

Filozofun şaşkınlığı yabancının giysilerini ve görünüşünü dikkatle incelemesini engellemedi. Son derece zayıf, ama ortalamadan çok daha uzun bir figürün ana hatları, üstüne sımsıkı oturan, ama bir önceki yüzyılın modasına göre kesilmiş, siyah bir kumaştan yapılma, solmuş bir takım tarafından iyice belirginleştirilmişti. Bu giysilerin şimdiki sahiplerinden çok daha kısa birine göre dikilmiş olduğu açıktı. El ve ayak bileklerinin üç beş santimi açıktaydı. Ancak ayakkabılarının çok parlak tokaları kıyafetinin diğer kısımlarının uyandırdığı aşırı yoksulluk izleniminin bir yalan olduğunu ele veriyordu. Başı açık ve tamamen keldi, uzunca bir *kuyruk* çıkan arka tarafı dışında. Yan camları olan yeşil bir gözlük gözlerini hem ışıktan koruyor, hem de kahramanımızı gözlerin renklerini ya da şekillerini seçmekten alıkoyuyordu. Üstünde bir gömlekten eser yoktu; ama kirli görünüşlü bir kravat boynuna büyük bir özenle bağlanmıştı ve resmi bir şekilde yan yana sarkan uçları (her ne kadar "mantıksız biçimde" diyebilecek olsam da) insanda karşısında bir rahip olduğu izlenimini uyandırıyordu. Gerçekten de hem görünüşündeki, hem de tavırlarındaki pek çok diğer nokta bu izlenimi uyandırabilirdi. Sol kulağının üstünde, modern bir kâtibin havasıyla eskilerin kâğıt delme iğnesini andıran bir alet taşıyordu. Ceketinin göğüs ceplerinden birinde, çelik kopçalarla tutturulmuş küçük, siyah bir kitap göze çarpıyordu. Bu kitap, bilinçli ya da bilinçsiz olarak öyle diklemesine konulmuştu ki, sırtındaki beyaz "*Rituel Catholique*" yazısı okunuyordu. Fizyolojisinin tamamı tuhaf bir şekilde, somurtkan

biri olduğu izlenimini veriyordu – hatta bir kadavra kadar beyaz olduğu söylenebilirdi. Alnı genişti ve derin düşünmekten ileri gelen kırışıklıklarla kaplıydı. Ağzının kenarları son derece teslimiyetçi bir alçakgönüllülük ifadesiyle aşağı inikti. Kahramanımıza doğru yürürken ellerini de birleştirmişti – derin bir iç geçirme – ve öyle kutsal bir havaya bürünmüştü ki, kesinlikle etkileyiciydi. Metafizikçinin yüzündeki tüm öfke belirtileri kayboldu ve, ziyaretçisini incelemeyi tamamlayıp tatmin olduktan sonra, cana yakın bir havayla elini sıktı ve bir koltuğa oturttu.

Ancak filozoftaki bu ani his değişimini doğal olarak etkili olabileceği düşünülen nedenlerde aramak kökten yanlış olur. Aslında Pierre Bon-Bon, karakterinden anlayabildiğim kadarıyla, dışsal tavırların yapmacıklığından etkilenecek en son insandı. İnsanları ve nesneleri böylesine iyi gözlemleyen birinin konukseverliğini kötüye kullanmış olan kişinin gerçek karakterini hemen görememiş olması olanaksızdı. Hiç yoksa, ziyaretçisinin ayaklarının şekli tuhaftı – başında hafifçe, çok uzun bir şapka taşıyordu – pantolonunun arkasında titrek bir kabarıklık vardı – ve ceket kuyruğunun da oynayıp durduğu bir gerçekti. O halde kahramanımızın kendisini o ana kadar en az saygı duyduğu şahsın karşısında bulunca hissettiği tatmin duygusunu hayal edin. Ancak neler olup bittiğine ilişkin şüphelerinin bir belirtisini dışa vurmayacak kadar diplomattı. Beklenmedik bir şekilde yaşadığı bu büyük onurun bilincinde olduğunu belli etmek onun yapacağı iş değildi. Konuğunu konuşturmak, ondan kitabında yer alırsa hem insanlığı aydınlatabilecek, hem de kendisini ölümsüzlüğe kavuşturacak önemli etik bilgiler almak daha uygundu – ziyaretçisinin ileri yaşının ve etik bilimindeki meşhur yetkinliğinin onun bu fikirlere sahip bulunduğunu açıkça kanıtladığını da eklemeliyim.

Kahramanımız bu aydınlanmış bakışla karşısındaki centilme-

ni oturttu, sonra ateşe çabucak biraz çalı çırpı atıp sehpayı tekrar doğrulttuktan sonra üstüne birkaç şişe Mousseux* koydu. Bu işleri çabucak hallettikten sonra koltuğunu yabancının karşısına çekti ve diğerinin sohbete başlamasını beklemeye koyuldu. Ama en becerikli ve olgun kişilerin planları bile çoğunlukla uygulanmalarının başlangıcında ters gider ve *restaurateur* de ziyaretçisinin konuşmasının başlangıcının kendisini şaşırttığını gördü.

"Beni tanıdığını görüyorum, Bon-Bon," dedi: "HA! HA! HA! – HE! HE! HE! – HI! HI! HI! – HO! HO! HO! – HU! HU! HU!" – Ve şeytan, bir anda tavırlarının kutsallığını bir kenara bırakarak ağzını kulaklarına kadar açtı ve sivri, keskin dişlerini gösterdi. Sonra da uzun, yüksek, kötülük dolu bir kahkaha attı. Bu arada arka ayakları üstünde çömelen siyah köpek de gür sesiyle koroya katıldı ve tekir kedi kaçıp odanın en uzak köşesine giderek sırtını kabarttı ve çığlık attı.

Felsefeci ikisini de yapmadı. Bir köpek gibi gülmeyecek ya da bir kedi gibi çığlık atıp münasebetsiz korkusunu ele vermeyecek kadar görmüş geçirmiş biriydi. Ziyaretçisinin cebindeki kitabın sırtındaki "*Rituel Catholique*" yazısını oluşturan beyaz harflerin renk ve mânâ değişikliğine uğradığını ve birkaç saniye sonra ilk başlığın yerini parlak kırmızı harflerle yazılmış *Regître des Condamnés* yazısının aldığını görünce biraz şaşırdığını itiraf etmeliyim. Bu hayret verici değişim, Bon-Bon'un ziyaretçisine yanıt verirken farklı bir durumda muhtemelen hissedilmeyecek olan bir çekingenlik havası sergilemesine yol açtı.

"Bayım," dedi filozof, "bayım, açık konuşmak gerekirse – sanırım siz – inanın ki – en – yani demek istediğim bence – inanıyorum ki – bu büyük onura dair – çok – *çok* küçük bir fikir *sahibiyim* –"

* Parlak şarap.

"Oh! – Ah! – Evet! – Çok güzel!" diye sözünü kesti Majesteleri; "Yeter, daha fazla konuşma – her şeyi görüyorum." Ve sonra yeşil gözlüğünü çıkarttı ve camlarını ceketinin koluyla özenle sildikten sonra cebine koydu.

Bon-Bon kitap olayından hayrete düşmüşse, şimdi karşısındaki görüntü iyice şaşırmasına yol açmıştı. Ziyaretçisinin gözlerinin rengini belirlemek için büyük bir merak duygusuyla bakışlarını kaldırınca onların beklediği gibi siyah olmadığını gördü – sanılabileceği gibi gri de değillerdi – elâ ya da mavi de değillerdi – sarı ya da kırmızı da değillerdi – mor da değillerdi – beyaz da değillerdi – yeşil de değillerdi – yukarıdaki gökte, aşağıdaki yeryüzünde ya da denizlerde bulunan herhangi bir renge de sahip değillerdi. Kısacası Pierre Bon-Bon yalnızca Majesteleri'nin gözsüz olduğunu apaçık görmekle kalmadı, bir zamanlar gözlere sahip bulunduğuna ilişkin bir belirtiye de rastlayamadı; çünkü normalde gözlerin olması gereken yerde yalnızca cansız bir et tabakası vardı.

Böylesine tuhaf bir fenomenin kökenlerini araştırmamak metafizikçinin doğasına aykırıydı. Majestelerinin yanıtı hızlı, vakurca ve tatmin ediciydi.

"Gözler! Sevgili Bon-Bon! Gözler mi dedin! – Oh! Ah! – Algılıyorum! Ortalıkta gezen gülünç kitaplar, ha? Sana kişisel görünüşüm hakkında yanlış fikir vermişler. Gözler!!! – Doğru. Gözler, Pierre Bon-Bon, kendilerine uygun yerdeler – *burası* baş mı diyorsun? – Evet – bir solucanın başı. *Senin* için de bu görseller vazgeçilmez – yine de benim görüşümün seninkinden keskin olduğuna seni ikna edeceğim. Köşede duran bir kedi görüyorum – güzel bir kedi – bak ona! – Onu iyice incele! Şimdi Bon-Bon, beynindeki düşünceleri – düşünceleri, diyorum sana – fikirleri – algılayabiliyor musun? İşte! – Algılayamıyorsun. Kuy-

ruğunun uzunluğuna ve zihninin derinliğine hayran kaldığımızı düşünüyor. Şimdi benim rahiplerin en seçkini, senin de metafizikçilerin en gereksizi olduğuna karar verdi. Böylece görüyorsun ki, tamamen kör değilim: Ama benim mesleğimden biri için, sözünü ettiğin gözler, yalnızca her an bir şiş ya da yaba tarafından oyulabilecek engeller olurdu. Bu görselliğin senin için vazgeçilmez olduğunu kabul ediyorum. Onları iyi kullanmaya çalış Bon-Bon; – *benim* görme gücüm ruhtur."

Ziyaretçi daha sonra masadaki şaraptan bardağına koydu ve Bon-Bon'unkini de ağzına kadar doldurduktan sonra onu gönül rahatlığıyla içip kendisini evinde gibi hissetmesini söyledi.

"Zekice bir kitap yazmışsın, Bon-Bon," diye devam etti Majesteleri, dostumuzun omzuna, o verilen emri tam anlamıyla yerine getirdikten sonra bardağını bırakırken hafifçe, bilgiç bir tavırla vurarak. "Kesinlikle zekice bir kitap. Tam benim sevdiğim türden bir eser. Ancak özdeğe ilişkin tasarımın geliştirilebilir ve fikirlerinin pek çoğu bana Aristoteles'i anımsatıyor. O filozof en yakın tanıdıklarımdan biriydi. Onu hem korkunç huysuzluğundan, hem de pot kırmak gibi eğlenceli bir yönünden dolayı severdim. Bütün o yazdıkları arasında tek bir somut gerçek var ki, onun ipucunu da kendisinin absürdlüğünü sevdiğim için ben verdim. Pierre Bon-Bon, hangi yüce ahlâki gerçekten bahsettiğimi biliyorsun sanırım, değil mi?"

"Bildiğimi söyleyemem –"

"Evet! – Aristoteles'e insanların hapşırırken gereksiz fikirleri burunlarından dışarı attığını söyleyen bendim."

"Bu –hık!– gerçekten de doğru," dedi metafizikçi, kendisine bir bardak daha Mousseux koyarken ve ziyaretçisinin parmaklarına enfiye kutusunu sunarken.

"Platon'a da," diye devam etti Majesteleri, enfiye kutusunu ve

içerdiği iltifatı alçakgönüllükle geri çevirerek, "Platon'a da bir zamanlar arkadaşça hisler beslemiştim. Platon'la tanıştın mı Bon-Bon? – Ah! Hayır, binlerce kez özür dilerim. Benimle bir gün Atina'da, Parthenon'da karşılaştı ve bana bir fikirden bunaldığını söyledi. Ona o νουS εστιν αυγοS'yu* yazmasını önerdim. Bunu yapacağını söyleyip eve gitti, ben de piramitlere çıktım. Ama vicdanım beni bir arkadaşa bile olsa birine gerçeği söylediğim için kınadı ve apar topar Atina'ya geri dönüp 'αυλοS'yu yazarken filozofun sandalyesinin arkasında durdum. Kâğıda parmağımla dokunarak ters çevirdim. Böylece cümle şimdi 'o νουS εστιν αυγοS'** olarak okunuyor ve gördüğün gibi, metafiziğinin temel doktrini."

"Hiç Roma'da bulundunuz mu?" diye sordu restaurateur, ikinci Mousseux şişesini bitirdikten sonra dolaptan büyük bir şişe Chambertin alırken.

"Sadece bir kez, sevgili Bon-Bon, sadece bir kez. Bir ara" –dedi Şeytan, sanki bir kitaptan okurcasına– "bir ara beş yıllık bir anarşi dönemi olmuştu ve o sırada bütün memurlarından yoksun kalan cumhuriyetin halkın seçtiklerinden başka yargıcı yoktu. Bunlar da yasal idari yetkiye sahip değildi – o zaman, Mösyö Bon-Bon – yalnızca o zaman Roma'daydım ve bu yüzden onun felsefesine ilişkin dünyevi bir tanıdığım yok."***

"Epicurus hakkında ne –hık!– ne düşünüyorsunuz?"

"*Kimin* hakkında?" dedi şeytan şaşkınlıkla, "Epicurus'ta kusur bulmak istiyor olamazsın! Epicurus hakkında ne düşünüyormuşum! Beni mi kastediyorsunuz bayım? – Epicurus *benim*. Diogenes Laertes tarafından adı anılan üç yüz bilimsel inceleme-

Ruh bir flüttür.

Ruh parlak bir ışıktır.

*** Ils écrivaient sur la Philosophie (Cicero, Lucretius, Seneca) mais c'était la Philosophie Grecque – CONCORDET. – Poe.

nin herbirini yazan filozof benim."

"Bu bir yalan!" dedi metafizikçi, çünkü şarap biraz başına vurmuştu.

"Çok güzel! – Gerçekten çok güzel bayım! – Gerçekten çok çok güzel bayım!" dedi, epey koltukları kabarmış görünen Majesteleri.

"Bu bir yalan!" diye tekrarladı *restaurateur* dogmatik bir şekilde, "bu –hık!– bir yalan!"

"Peki, peki! İstediğin gibi olsun," dedi şeytan uzlaşmacı bir şekilde; ve Majestelerini bir tartışmada yenmiş olan Bon-Bon ikinci bir Chambertin şişesini bitirmenin görevi olduğunu düşündü.

"Dediğim gibi," diye devam etti ziyaretçi, "az önce belirttiğim gibi, kitabında birtakım çok *outré* fikirler var, Mösyö Bon-Bon. Mesela ruh hakkında bütün o palavraları sıkarken ne demek istiyorsun? Lütfen söyle bana, ruh nedir?"

"Ruh –hık!–," diye yanıtladı metafizikçi, "hiç şüphesiz" –

"Hayır efendim!"

"Hiç kuşkusuz" –

"Hayır efendim!"

"Hiç tartışmasız" –

"Hayır efendim!"

"Hiç tereddütsüz" –

"Hayır efendim!"

"Hık!"

"Hayır efendim!"

"Ve şüphe yok ki bir" –

"Hayır efendim! Ruh böyle bir şey değildir." (Bu noktada filozof bir kaşık suda boğacakmış gibi bakarak üçüncü Chambertin şişesini bitirme fırsatını anında değerlendirdi.)

"Öyleyse –hık!– lütfen söyleyin bayım – nedir – nedir ruh?"

"Ruh ne buradadır, ne orada, Mösyö Bon-Bon," diye yanıtladı Majesteleri düşünceli düşünceli. "Bazı çok kötü ruhları tattım – yani tanıdım – çok iyilerini de." Burada dudaklarını şapırdattı ve, elini bilinçsizce cebindeki kitabın üstüne koyduktan sonra, şiddetli bir hapşırık krizine tutuldu.

Devam etti:

"Cratinus'un ruhu – fena değildi: Aristophanes'inki – canlıydı: Platon'unki – enfesti – *senin* Platon değil, komik şair Platon; senin Platon Cerberus'un midesini kaldırırdı – öğğ! Sonra, bir bakalım! Naeivus vardı, Andronicus, Plautus ve Terentius. Sonra Lucilius vardı, Catullus, Naso ve Quintus Flaccus – sevgili Quinty! Beni eğlendirmek için şarkı söylerken ona böyle hitap ederdim, bir yandan da, sırf keyfim yerinde olduğundan, onu bir çatalın ucunda kızartırdım. Ama bu Romalılar *tatsız*. Tek bir tombul Yunanlı onların bir düzinesine bedel. Hem besleyiciler de. Bir Quirite içinse aynı şey söylenemez. Senin Sauterne'ni bir tadalım bakalım."

Bon-Bon artık *nil admiraride* karar kılmıştı ve sözkonusu şişeleri uzatmaya girişti. Ancak odada kuyruk sallamasına benzeyen tuhaf bir ses vardı. Bu Majestelerine hiç yakışmasa da filozof duymazdan geldi: – Köpeği tekmeleyip susmasını söylemekle yetindi. Ziyaretçi devam etti:

"Horace'nin tadının Aristoteles'inkine çok benzediğini gördüm; – çeşitlilikten hoşlanırım bilirsin. Terentius'un tadını Menander'inkinden ayırt edemiyordum. Naso'nun gizlenmiş Nicander olması şaşırmama yol açtı. Virgilius'ta güçlü bir Theocritus tadı vardı. Martial bana Archilochus'u anımsattı – ve Titus Livius kesinlikle Polybius'tu."

"Hık!" diye yanıtladı Bon-Bon, Majesteleri devam etti:

"Ama bir *düşkünlüğüm varsa*, Mösyö Bon-Bon – bir *düşkünlü-*

güm varsa, bu filozoflaradır. Evet bayım, kesinlikle her şeyta– yani her centilmen bir filozof seçmeyi bilmez. Uzun boyluları iyi *değildir*; en iyileriyse, kabukları iyi soyulmazsa, safra yüzünden biraz kokulu olur."

"Kabukları soyulmazsa!!"

"Cesetten çıkarılmayı kastediyorum."

"Doktorlar –hık!– hakkında ne düşünüyorsunuz?"

"Onlardan *bahsetme*! – Öğğ! Öğğ!" (Burada Majesteleri şiddetle öğürdü.) "Sadece bir tanesini tattım – o Hippocrates denen keratayı! – şeytantersi kokuyordu – Öğğ! Öğğ! Öğğ! – Onu Styx'te yıkarken soğuk aldım – bir de bana kolera bulaştırdı."

"Vay –hık!– alçak!" diye bağırdı Bon-Bon. "Bir hap kutusunun –hık!– düşüğü!" – Ve filozofun gözünden bir damla yaş süzüldü.

"Ne de olsa," diye devam etti ziyaretçi, "ne de olsa, eğer bir şeyta– bir centilmen *yaşamak* istiyorsa bir ikiden fazla kabiliyete sahip olmalıdır; ve bizim için şişman bir surat diplomasinin kanıtıdır."

"Nasıl yani?"

"Bazen karnımızı doyurmakta çok zorlanırız. Benimki gibi sıcak bir iklimde bir ruhu iki üç saatten fazla hayatta tutmak genellikle olanaksızdır; ve ölümden sonra, hemen turşuları kurulmazsa (ki turşusu kurulmuş ruh güzel *değildir*) – kokarlar – anlıyorsun ya? Ruhlar bize normal yoldan teslim edildiğinde kokuşmalarından her zaman korkulur."

"Hık! – Hık! – Ulu Tanrım! – Nasıl katlanıyorsunuz!"

Bu noktada demir lamba iki misli şiddetle sallanmaya başladı ve şeytan koltuğundan kalkar gibi oldu; – ancak hafif bir iç çekişle sükûnetini geri kazandı ve sadece kahramanımıza alçak bir sesle, "Bak ne diyeceğim, Pierre Bon-Bon, artık bu küfürlere bir son vermeliyiz," dedi.

Ev sahibi ağzına kadar dolu bir kadehi daha boşaltarak anladığını ve boyun eğdiğini belirtti. Ziyaretçi devam etti:

"Aslında katlanmanın *pek çok* yolu var. Çoğumuz açlık çekiyor: Bazılarımız turşuyla idare ediyor: Ben ise ruhlarımı *vivente corpore* satın alıyorum. O zaman tatları çok güzel oluyor."

"Ama beden! –Hık!– Beden!!!"

"Beden, beden – ne olmuş bedene? – Oh! Ah! anlıyorum. Beden bu işlemden hiç etkilenmiyor bayım. Zamanımda sayısız alışveriş yaptım ve bu kişiler kesinlikle bir rahatsızlık hissetmedi. Kabil ve Nemrut, Neron ve Caligula, Dionysius ve Pisistratus ve – ve başka binlercesi vardı ki, yaşamlarının son kısımlarında ruh sahibi olmanın nasıl bir şey olduğunu bilmediler. Yine de, bayım, bu adamlar toplumu süslediler. En az benim kadar iyi tanıdığın A—— yok mu? O zihinsel ve fiziksel yetilerine hakim değil mi? Kim daha keskin nükteli cümleler yazabilir ki? Kim daha zekice mantık yürütebilir? Kim – ama dur! Cep defterimde onun sözleşmesi var."

Bunu söyledikten sonra kırmızı bir deri cüzdan çıkardı ve içinden birkaç sayfa aldı. Bon-Bon bunlardan bazılarının üstünde *Machi – Maza – Robesp – Caligula, George, Elizabeth* sözcüklerini anlık olarak gördü. Majesteleri dar, uzunca bir kâğıt parçasını seçip okumaya başladı:

"Belirtilmesi gereksiz birtakım zihinsel yetilerin karşılığında, ayrıca bin *louis d'or* karşılığı olarak, yaşı bir yıl ve bir ay olan ben bu sözleşmeyi elinde bulunduran kişiye ruhum adı verilen gölgenin tüm haklarını, tapusunu ve eklentilerini devrediyorum. (İmza) A.....* (Burada Majesteleri daha açık söyleme hakkını kendimde görmediğim bir adı tekrarladı.)

"Akıllı biriydi," diye devam etti; "ama senin gibi, Mösyö Bon-

* Arouet ?

Bon, o da ruh konusunda yanılmıştı. Ruh bir gölgeymiş ha! Ruh bir gölgeymiş! HA! HA! HA! – HE! HE! HE! – HU! HU! HU! Ama yahni yapılmış bir gölgeyi düşün!"

"Yahni yapılmış *bir* gölgeyi –hık!– bir düşün!" diye haykırdı, yetileri Majestelerinin diskurunun derinliği karşısında epey keskinleşmiş olan kahramanımız.

"Yahni yapılmış bir gölgeyi bir –hık!– düşün!! Şimdi, kahretsin! –hık!– hıh! Eğer ben böyle bir –hık!– avanak olsaydım. *Benim* ruhum, Bay – hıh!"

"*Senin* ruhun mu, Mösyö Bon-Bon?"

"Evet, efendim –hık!– *benim* ruhum" –

"Ne dedin?"

"Gölge *değil*, kahretsin!"

"Yani demek istediğin" –

"Evet efendim, *benim* ruhum –hık!– Hıh! – Evet, efendim."

"Öyle bir iddiam yoktu" –

"*Benim* ruhum –hık!– kesinlikle uygundur –hık!– bir" –

"Ne?"

"Yahniye."

"Ha!"

"Sufleye."

"Ha?"

"Salçalı yahniye."

"Gerçekten!"

"Ragoût* ve *fricandeauya* – bak sevgili dostum! Onu almana izin vereceğim –hık!– kelepir." Burada fi ozof Majestelerinin sırtına bir şaplak indirdi.

"Böyle bir şeyi aklımdan bile geçirmem," dedi diğeri istifini bozmadan, koltuğundan kalkarken. Metafizikçi bakakaldı.

** Baharatlı, bir tür yahni.

"Şu anda yeterince tedarikliyim," dedi Majesteleri.

"Hık! – H–a?" dedi filozof.

"Elimde hazır fon yok."

"Ne?"

"Hem bana hiç yakışmaz" –

"Bayım!"

"Şu andaki iğrenç ve centilmenlikten uzak durumundan" –

"Hık!"

"İstifade etmek."

Burada ziyaretçi eğilip selam vererek çekildi –bunu nasıl yaptığı belli değildi– ama metafizikçi o "hain herifin" kafasına bir şişe fırlatmaya çalışırken, tavandan sarkan ince zincir kopup lamba kafasına düşünce yere kapaklandı.

1835

Gölge: Bir Mesel

Evet! *Gölgeler* vadisinde yürüsem de:
-DAVUT'UN MEZMURU (XXIII).

Bunu okuyan sizler hâlâ yaşayanların arasındasınız; ama yazan ben uzun süre önce gölgeler diyarına gittim. Çünkü gerçekten tuhaf şeyler olacak, gizemler açığa vurulacak ve pek çok yüzyıl geçecek, bu anıtlar insanlar tarafından görülmeden önce. Ve görülünce de bazıları inanacak, bazıları şüphe edecek, ama birkaç kişi buraya demirden bir iğneyle kazılan yazılarda düşünmeye değer epey şey bulacak.

Korkunç bir yıl geçmişti, yeryüzünde ismi olmayan, dehşetten daha yoğun duyguların yaşandığı bir yıl. Pek çok olağanüstü olay ve işaret gerçekleşmişti; Veba'nın kara kanatları uzaklara, denizin ve karanın üstüne yayılmıştı. Yine de yıldızlardan anlayanlar gökyüzünde uğursuz bir açı bulunduğunu biliyordu; ve ben, Yunan Oinos, ve diğer bazıları, Koç'un gelişiyle birlikte Jüpiter gezegeninin korkunç Satürn'ün kızıl halkasıyla birleştiği o yedi yüz doksan dördüncü senenin değişikliklerini açıkça görebiliyorduk. Gökyüzünün tuhaf ruhu, büyük bir yanılgı içinde değilsem, kendini yalnızca dünyanın fiziksel küresinde değil, insanlığın ruhlarında, hayal güçlerinde ve derin düşüncelerinde belli ediyordu.

Ptolemais adlı donuk bir şehirdeki malikânenin duvarları arasında, kırmızı Chian şarabıyla dolu fıçıların yanında yedi kişi oturmuştuk. Odamızın yüksek, pirinç bir kapıdan başka girişi yoktu: Zanaatçı Corinnos tarafından yapılmış nadide bir parça olan kapı içeriden sürgülenmişti. Kasvetli odadaki siyah perdeler de aynı şekilde ayı, parlak yıldızları ve boş sokakları bizden gizliyordu – ama Kötülük'ün işaretleri ve anıları o kadar kolay dışarıda bırakılamıyordu. Çevremizde hakkında belirgin sözler söyleyemeyeceğim şeyler vardı – cismani ve ruhani şeyler – havada bir ağırlık – bir boğuculuk – kaygı – hepsinden de öte, sinirli insanların duyuları son derece keskin ve canlı, zihinsel güçleriyse uyuşukken yaşadığı o korkunç varoluş hali. Üstümüze ölü bir ağırlık çökmüştü. Uzuvlarımızın – mobilyaların – içtiğimiz kadehlerin üstüne çökmüştü. Her şey kasvetli ve sıkıntı vericiydi – âlemimizi aydınlatan yedi demir lambanın alevleri dışında her şey. Uzun, ince ışık çizgilerinin üstünde dimdik durarak, soluk ve hareketsiz bir şekilde yanıyorlardı; ve aydınlıklarının etrafında oturduğumuz abanoz masanın üstünde teşkil ettiği aynada her birimiz kendi solgun benzimizi ve arkadaşlarımızın aşağı çevrilmiş gözlerindeki huzursuz parıltıyı görüyorduk. Yine de kendi usulümüzde gülüyor, eğleniyorduk – yani isterik bir tarzda; Anacreon'un şarkılarını söylüyorduk – delice şarkıları; durmadan içiyorduk – mor şarap bize kanı anımsattığı halde. Çünkü odamızda bir kiracı daha vardı; genç Zoilus. Ölüydü ve kefene sarılı halde boylu boyunca uzanmıştı; - sahnenin hem iyi hem de kötü ruhuydu. Ne yazık! Neşemizi paylaşmıyordu, vebayla çarpılmış çehresinde ve ölümün hastalığın ateşinin yalnızca yarısını söndürebildiği gözlerinde, eğlencemize ölülerin ölmek üzere olanların eğlencesine karşı talihsizce yöneltebileceği bir ilginin barınması dışında. Ama ben, Oinos,

ölünün gözlerini üstümde hissetsem de, kendimi ifadelerindeki acılığı algılamamaya zorlayarak abanoz aynanın derinliklerine bakmayı, Teios'un oğlunun şarkılarını yüksek ve gür bir sesle söylemeyi sürdürdüm. ma şarkıların gitgide tükendi ve odanın siyah perdeleri arasındaki yankıları zayıflayıp anlaşılmaz oldu, yok oldu. Ve birden! şarkının seslerinin kaybolduğu o siyah perdelerin arasından kara ve şekilsiz bir gölge çıktı – ayın gökyüzünde alçaktayken bir insan figüründen oluşturabileceği bir gölge: Ama bu ne bir insanın, ne Tanrı'nın, ne de bildik bir şeyin gölgesiydi. Ve odanın perdeleri arasında bir süre titreştikten sonra, en sonunda pirinç kapıyı tamamen kapladı. Gölge belirsiz, şekilsiz ve bulanıktı. Ne bir insana, ne de Tanrı'ya aitti – ne Yunan Tanrısı'na, ne Chaldae Tanrısı'na, ne de herhangi bir Mısır Tanrısı'na. Ve gölge pirinç kapının üstünde ve kapının saçaklığının altında durdu ve kımıldamadı, bir söz söylemedi, orada durdu ve öylece kaldı. Ve üstünde durduğu kapı, yanlış hatırlamıyorsam kefene sarılı genç Zoilus'un ayaklarının ucunda yükseliyordu. Ama biz, orada toplanmış olan yedi kişi, gölgenin perdelerin arasından çıktığını görünce, ona doğrudan bakmaya cesaret edemedik ve gözlerimizi indirip abanoz aynanın derinliklerine bakmayı sürdürdük. Ve en sonunda ben, Oinos, usulca ona nereden geldiğini ve ismini sordum. Ve gölge yanıtladı: "Ben GÖLGE'yim ve Ptolemais'in katakomblarının yakınından, iğrenç Charon kanalının sınırındaki o loş Helusion vadilerinden geldim." Ve o zaman yedimiz de ayağa fırladık ve titreyerek, dehşet içinde donakaldık: Çünkü gölgenin sesinin tonları tek değil, birçok varlığa aitti ve her hecede perde değiştirirken kulaklarımıza binlerce ölü arkadaşımızın çok iyi anımsadığımız, tanıdık şiveleriyle ulaşıyordu.

1835

Nefesini Yitirmek
"Blackwood"a Ne Uygun Olan, Ne de Olmayan Bir Öykü

Ah nefes alma, vs. – MOORE'UN MELODİLERİ.

Adı en çok kötüye çıkmış talihsizlik bile eninde sonunda felsefenin yorulmak nedir bilmez cesaretine boyun eğer – tıpkı en inatçı şehrin bir düşmanın ardı arkası kesilmez saldırılarına boyun eğmesi gibi. Kutsal kitapta yazdığına göre, Salmanezer, Samaria'nın önünde üç sene beklemiştir; ama sonunda şehir düşmüştür. Sardanapalus ise –bkz. Diodorus– Ninova'nın önünde yedi sene beklemiştir; ama boşuna. Truva'nın fethi yaklaşık on sene almıştır; ve Azoth, Aristaeus'un şerefi üstüne yemin ederek söylediğine göre, kapılarını Psammitticus'a ancak yirmi sene sonra açmıştır.

"Seni serseri seni! – Seni şirret seni! – Seni cadaloz seni!" dedim karıma, düğünümüzün ertesi sabahında, "Seni cadı seni! – Seni kocakarı seni! – Kendini bir halt zannediyorsun! – Seni edepsiz seni! – Sen iğrenç olan her şeyin alev yüzlü özüsün! – Seni – seni –" ve bu noktada ayak parmaklarının ucunda yükselip boğazını kavradım ve ağzımı kulağına yaklaştırarak onu

önemsizliği konusunda ikna edecek daha sert hakaretlerde bulunmaya hazırlanıyordum ki büyük bir dehşet ve hayretle *nefesimi yitirdiğimi* fark ettim.

"Nefesim kesildi" ya da "nefesimi yitirdim" sözleri vb. gündelik konuşmalarda sık sık kullanılır* ama başıma gelen o korkunç kazanın *sahiden* gerçekleşebileceğini hiç düşünmemiştim! Şaşkınlığımı – korkumu – umutsuzluğumu hayal edin – hayal gücü kuvvetli biriyseniz tabii!

Ama neyse ki beni asla terk etmeyen bir iyi huyum var. En zaptedilmez ruh hallerimdeyken bile görgü kurallarına en azından biraz uymayı sürdürürüm, *et le chemin des passions me conduit* –Lord Edouard'ın "Julie"de söylediği gibi– *á la philosophie véritable.*

İlk başta bu durumun beni hangi ölçüde etkilediğini anlayamasam da, bu benzersiz felaketin boyutlarını deneyimle öğrenene dek onu her halükârda karımdan gizlemeye karar verdim. Bu yüzden çarpık yüz ifademi bir anda çapkınca, cilveli, yumuşak huylu bir ifadeye dönüştür p zevcemin bir yanağına hafifçe, muhabbetle vurup diğerini öptüm ve tek kelime etmeden (zaten edemezdim) topuğumun üstünde döndüm ve onu bu tuhaf davranışlarımla hayretler içinde bırakarak bir *Pas de Zéphyre*'le** odadan çıkıp gittim.

Beni sinirliliğin kötü sonuçlarının bir örneğiyle özel *buduvarıma* kapanmış halde hayal edin – yaşıyordum, ama bir ölünün nitelikleriyle – ölüydüm, bir canlının eğilimleriyle – yeryüzündeki anormal bir yaratıktım – son derece sakin, ama nefessizdim.

Evet! Nefessizdim. Nefesimi tamamen yitirmiş olduğumu söylerken ciddiyim. Yaşamım söz konusu olsa bile onunla bir tü-

* "Nefesini yitirmek" ifadesi Türkçe'de kullanılmaz elbette; ama buradaki sözcük oyununu düz bir çeviriden başka şekilde vermenin yolu yok gibi göründü. "Nefesi kesilmek" ifadesi sözcük oyununu karşılamayacaktı. – Ç.N.

** Bir dans adımı. Dansçı bir ayağı üstünde durup diğerini öne arkaya sallar.

yü kıpırdatamazdım, bir aynayı bile buğulandıramazdım. Kahpe felek! – yine de kederimin ilk ani ve şiddetli nöbetini hafifleten bir etken vardı. Karımla konuşamaz olunca tamamen yitirdiğimi sandığım konuşma yetimi aslında yalnızca kısmen yitirmiş olduğumu ve o kriz anında sesimi tuhaf, derin bir şekilde gırtlaktan çıkarsam, ona duygularımı ifade etmeyi sürdürebileceğimi fark ettim. Bu ses tonunun (gırtlaksı) nefes akımına değil, boğaz kaslarının kasılımsal bir hareketine bağlı olduğunu keşfettim.

Kendimi bir koltuğa atarak bir süre derin düşüncelere daldım. Düşüncelerim kesinlikle rahatlatıcı değildi. Ruhumu bin bir türlü belirsiz ve ağlatıcı hayal ele geçirmişti – ve intihar etmek bile geçti aklımdan; ama apaçık ve hazır olanı reddedip uzaktaki ve belirsiz olanı yeğlemek insan doğasının sapkınlığının bir özelliğidir. Böylece, siyah çizgili tekir kedi halının üstünde şevkle mırlarken ve köpek masanın altında şiddetle hırıldarken, ciğerlerinin gücünden gurur duyar ve akciğer yetersizliğimle açıkça alay ederlerken, intihar bana cinayetlerin en korkuncu gibi göründü.

Bir belirsiz umutlar ve korkular karmaşasıyla bunalmış haldeyken merdiveni inen karımın ayak seslerini işittim. Şimdi onun gittiğinden emin olduğum için, küt küt atan bir yürekle felaketimin yaşandığı yere koştum.

Kapıyı dikkatle içeriden kilitledikten sonra gayretle her tarafı aramaya giriştim. Belki de bir köşede ya da bir çekmecenin veya dolabın içinde aradığım şeyi bulabileceğimi düşünüyordum. Buhar halinde olabilirdi – elle tutulur halde bile olabilirdi. Filozofların çoğu, felsefeye ilişkin pek çok noktada, hâlâ felsefi yaklaşımlardan oldukça uzaklar. William Godwin ise, "Mandeville"inde "görünmeyen şeylerin tek gerçeklikler olduğundan" bahseder ve bunun yaşadığım durum için geçerli olduğu açıktı. Sağduyulu

okurlar haksız ve absürd suçlamalarda bulunmadan önce durup bir düşünsünler lütfen. Anaxagoras'ın karın siyah olduğunu söylediğ ni anımsayın, ki ben de bunun doğru olduğunu gördüm.

Araştırmamı uzun süre gayretle sürdürdüm: Ama çabalarımın ve sebatımın acınası ödülü yalnızca bir takma diş seti, dört adet gültohumu, bir göz ve Bay Windenough'ın karıma gönderdiği bir tomar *aşk mektubu* oldu. Burada eşimin Bay Windenough'a karşı beslediği muhabbetin bu kanıtının beni pek rahatsız etmediğ ni belirtmeliyim. Bayan Lacko'breath'in* benden bu kadar farklı bir şeyi beğenmesi doğal ve gerekli bir kötülüktü. Gürbüz ve şişman, aynı zamanda da biraz ufak tefek görünüşlü biri olarak tanınırım. Bu yüzden arkadaşının tığ gibi inceliğinin ve dillere destan boyunun. Bayan Lacko'breath'in beklentilerini karşılamasına şaşmamalı. Ama konumuza dönelim.

Söylediğim gibi, çabalarım boşa çıkmıştı. Dolapları – çekmeceleri – köşeleri bir bir amaçsızca taramıştım. Ancak bir ara, bir makyaj kutusunun altını üstüne getirirken kazayla bir Grandjean's Archangels parfümü şişesini kırdığımda ödülümü bulduğumu düşündüm – bu arada bu parfümü tavsiye ederim.

Kasvetle *buduvarıma* döndüm – orada ülkeyi terk etmeden önce karımın sırrını öğrenmesine engel olmanın yolu üstüne düşündüm, çünkü bunu yapmaya çoktan karar vermiştim. Tanınmadığım, yabancı bir ülkede başıma gelen felaketi gizlemeyi deneyebilirdim – dilencilikten bile daha çok çoğunluğun sevgisini uzaklaştıracak, biçareye erdemli ve mutlulukların hak edilmiş öfkesini çekecek bir felaketi. Fazla duraksamadım. Tezcanlı bir yapım olduğundan, hemen "Metamora" tragedyasının tamamını aklıma getirmeye koyuldum. Talihim, bu dramın vurgulamalarında, ya da en azından kahramana ait olan kısmında, çıkaramadığımı

* Lacko'breath = Soluksuzluk. – Ç.N.

fark ettiğim ses tonlarının tamamen gereksiz olduğunu ve gırtlaktan gelen, boğuk bir sesin drama başından sonuna dek monoton bir şekilde hakim olduğunu anımsayacak kadar yaver gitmişti.

İşlek bir bataklığın sınırlarında bir süre pratik yaptım – ancak Demosthenes'inkine benzemeyen, titizce ve dikkatle, bizzat tasarladığım bir yöntemi uyguluyordum. Böylece her açıdan silahlandıktan sonra, eşimin birden içimde bir tiyatro aşkının uyandığını sanmasını sağlamaya karar verdim. Bunda mucizevi bir şekilde başarılı oldum; ve her soruya ya da öneriye kurbağalarınki gibi, mezardan geliyormuşcasına bir sesle trajediden bir pasaj okuyarak karşılık vermekte hiç zorlanmadım – metnin herhangi bir kısmının herhangi bir konuya eşit ölçüde uyacağını görmek beni fazlasıyla sevindirmişti. Ancak böyle pasajları okurken şaşı bakmayı – dişlerimi göstermeyi – dizlerimi oynatmayı – ayaklarımı sürtmeyi – ya da günümüzde haklı olarak popüler bir oyuncunun mutlaka sahip olması gerektiği düşünülen o daha başka, ağıza alınmaz incelikleri sergilemeyi ihmal ettiğimi sanmayın. Bunda öyle başarılı oldum ki, bana deli gömleği giydirmekten bahsetmeye başladılar – ama, ulu Tanrım! Nefesimi kaybettiğimden kesinlikle şüphelenmediler.

Nihayet işlerimi düzene soktuktan sonra, bir sabah erkenden ——'ye giden posta arabasına bindim – arkadaşlarıma son derece önemli bir iş meselesi yüzünden hemen o şehre gitmek zorunda olduğumu söylemiştim.

Arabanın içi tamamen doluydu, ancak loşlukta yol arkadaşlarımın yüzlerini seçemiyordum. Etkili bir direniş göstermeden, iki devasa centilmenin arasında oturmak zorunda kaldım; daha iri yapılı bir üçüncüsüyse yapacağı şey için özür diledikten sonra, boylu boyunca üstüme uzandı ve bir anda uykuya dalıp Phalaris boğasının gürlemelerini bile aratacak horultularıyla, rahat-

sızlığımı ifade eden tüm gırtlaksı seslerimi bastırdı. Neyse ki, solunum organlarının durumu, boğulma tehlikesini tamamen ortadan kaldırıyordu.

Ancak, şehrin eteklerine vardığımızda, güneş iyice yükselmeye başlarken, işkencecim kalkıp gömleğinin yakasını düzelttikten sonra, bana son derece sıcak bir tavırla nezaketim için teşekkür etti. Hareketsiz kalmayı sürdürdüğümü görünce (bütün uzuvlarım yerinden çıkmıştı ve başım yana çevriliydi) kaygılanmaya başladı; ve geri kalan yolcuları da uyandırdıktan sonra kendinden emin bir sesle yanlarına canlı ve sorumluluk sahibi bir yol arkadaşı yerine bir ölünün verilmiş olduğuna ilişkin kesin kanısını dile getirdi. Bunu söylerken iddiasının doğruluğunu kanıtlamak için baş parmağını sağ gözüme soktu.

Bunun üzerine hepsi teker teker (dokuz kişiydiler) kulağımı çekmeyi görev bildi. Genç bir pratisyen doktor da, cebinden bir ayna çıkarıp ağzıma tuttuktan ve nefes almadığımı anladıktan sonra, işkencecimin iddiasının doğruluğuna kanaat getirdi; ve hep birden, gelecekte böyle hilelere kuzu kuzu katlanmamaya ve yola devam etmeden önce cesetten kurtulmaya karar verdiler.

Böylece beni "Crow"* tabelasının önüne attılar (o sırada arabanın önünden geçmekte olduğu meyhanenin adıydı bu) ve bu iki kolumun arabanın arka tekerleğinin altında kırılmasından başka kötü bir sonuç doğurmadı. Sürücüye de arkamdan en büyük valizlerimden birini attığı için teşekkür etmeliyim; bu valiz ne yazık ki kafamın üstüne düşüp hem ilginç, hem de sıra dışı bir şekilde çatlamasına yol açtı.

Misafirperver bir adam olan "Crow"un sahibi valizimin içindekilerin benim için biraz zahmete girilmesini haklı çıkardığını gördükten sonra tanıdığı bir cerrahı çağırttı ve beni on dolarlık

* Karga. – Ç.N.

bir fatura ve makbuzla onun eline teslim etti.

Cerrah beni dairesine götürür götürmez ameliyatlara başladı. Ancak kulaklarımı kestikten sonra hayat belirtileri keşfetti. Bunun üzerine çan çalıp, bu acil durum hususunda danışmak üzere komşusu bir eczacıyı çağırttı. Varoluşuma ilişkin şüphelerinin doğrulanması ihtimalini hesaba katarak, eczacıyı beklerken karnımı yardı ve iç organlarımdan birçoğunu kişisel incelemelerinde kullanmak üzere çıkardı.

Eczacı ölü olduğuma karar verdi. Var gücümle tekmeler atarak ve çırpınarak, kıvranarak bu fikrin yanlışlığını elimden geldiğince kanıtlamaya çalıştım – ne de olsa cerrahın ameliyatları beni bir nebze kendime getirmişti. Ama bütün bunları yeni bir galvanik pilin etkisi olarak yorumladılar ve bunun üzerine, gerçekten bilgili bir adam olan eczacı bir sürü tuhaf deneye girişti ki, ben şahsen çok etkilendim. Ancak defalarca konuşmaya çalışmama karşın, başka koşullarda Hippocrates patolojisi konusundaki derin bilgimle rahatça çürütebileceğim boş teorilere yanıt vermeyi bırakın, ağzımı bile açamamam beni çileden çıkardı.

Pratisyenler bir sonuca varamayınca beni, daha sonra ayrıntılı bir şekilde incelemek üzere saklamaya karar verdi. Bir tavanarasına çıkarıldım; cerrahın karısı bana don ve çorap giydirdi, cerrah ise ellerimi bağladıktan sonra çenemi de bir cep mendiliyle bağladı – sonra kapıyı üstüme kilitleyip akşam yemeğine doğru koşturarak beni sessizlikte, derin düşüncelerle baş başa bıraktı.

Şimdi ağzım mendille bağlı olmasa konuşabileceğimi görerek büyük bir sevinç yaşadım. Kendimi bu düşünceyle rahatlattıktan sonra uyumadan önce hep yaptığım gibi zihnimden "Tanrı'nın Gücü Her Şeye Yeter"den bazı pasajlar geçiriyordum ki, açgözlü ve saldırgan görünüşlü iki kedi gösterişli hareketlerle duvardaki bir delikten içeri atladıktan sonra yüzüme çıktılar ve burnum gibi basit

bir sebepten dolayı birbirleriyle saygısızca kavga etmeye başladılar.

Ama nasıl İran Mecusî'si ya da Mige–Gush'u kulaklarını kaybetmesi sayesinde Cyrus tahtına çıktıysa ve nasıl Zopyrus burnunu kaybederek Babil'i ele geçirdiyse, böylece yüzümden birkaç gram kaybetmiş olmam da kurtulmamı sağladı. Acıyla uyarılmış ve öfkeden çılgına dönmüş halde tek bir hareketle iplerden ve sargıdan kurtuldum. – Odayı kavgacılara hor görüyle bakarak geçtim ve pencereyi açarak büyük bir korku ve hayal kırıklığına kapılmalarına sebep olduktan sonra, kendimi büyük bir çeviklikle pencereden dışarı fırlattım.

Posta arabası soyguncusu W——, ki ona tuhaf bir şekilde benzemekteydim, tam o anda şehir cezaevinden çıkmış, kenar mahallelerde kendisi için hazırlanmış olan darağacına doğru ilerlemekteydi. Uzun süren bir hastalık sayesinde kelepçesiz yürüme ayrıcalığını elde etmişti; ve üstünde darağacı giysisiyle –ki tuhaf bir şekilde benimkine benziyordu– celladın at arabasının arkasında boylu boyunca uzanmış yatmaktaydı (ki bu araba tam kendimi dışarı attığım sırada cerrahın pencerelerinin altından geçiyordu). Arabanın muhafızları uyumuş olan sürücüyle altıncı piyade alayından iki sarhoş acemi erdi.

Talihsizlik eseri, arabanın içine, ayaklarımın üstüne düştüm. Kurnaz bir herif olan W—— eline geçen fırsatı gördü. Hemen ayağa fırlayıp arabadan atladı ve göz açıp kapayıncaya kadar dar bir sokağa dalarak gözden kayboldu. Gürültüden uyanan erler durumu tam olarak kavrayamadı. Ancak suçlunun aynısı olan bir adamın arabada gözlerinin önünde ayakta dimdik durduğunu görünce o serserinin (yani W——'nin) kaçmaya çalıştığını sandılar (bu şekildeki görüşlerini bildirdiler) ve bu konuda karşılıklı fikir alışverişinde bulunduktan sonra içkilerinden birer yudum alıp dipçikleriyle beni yere serdiler.

Gittiğimiz yere varmamız uzun sürmedi. Lehime hiçbir şey söylenemezdi elbette. Asılmak kaçınılmaz yazgımdı. Bu yüzden bunu yarı aptallık, yarı hırçınlıkla kabullendim. Biraz kinik bir yapım olduğundan bir köpeğin tüm duygularına sahiptim. Cellat ise ipi boynuma geçirdi. Üstünde durduğum platform aşağı doğru açıldı.

Darağacında yaşadığım hisleri anlatmak istemiyorum; istesem bunu çok ayrıntılı bir şekilde yapabilecek olmama ve bu konuda doğru dürüst hiçbir şeyin söylenmemiş olmasına karşın. Aslında böyle bir konuda yazmak için asılmak şarttır. Her yazar kendisini deneyimlerle sınırlamalıdır. Mark Anthony bu şekilde sarhoşluk üzerine bir bilimsel inceleme yazmıştı.

Ama ölmediğimi söyleyebilirim. Bedenimin kesilecek nefesi yoktu; ve sol kulağımın altındaki düğümü saymazsak (bir asker düğümü olduğu belliydi) pek bir rahatsızlık hissetmiyordum. Düşmenin boynumdaki etkisine gelince, arabadaki şişman bayın yüzünden tutulmuş boynumun düzelmesini sağlamaktan başka bir etkisi olmadı.

Ancak oldukça geçerli sebeplerden dolayı, kalabalığa girdikleri zahmetin karşılığını vermek için elimden geleni yaptım. Kıvranmalarımın sıra dışı olduğu söylendi. Spazmlarımı geçmek zor olurdu. Halk "Bir daha!" diye *tempo tuttu*. Birçok beyefendi bayıldı; ve isteri krizine kapılan pek çok hanım evlerine götürüldü. Pinxit fırsattan istifade edip oracıkta çiziktirdiği taslağa dayanarak o takdire şayan "Diri Diri Derisi Yüzülen Marsyas" tablosunu çizdi.

Halkı yeterince eğlendirdikten sonra, darağacından indirilmemin vaktinin geldiğine karar verildi; – bunun sebeplerinden biri de gerçek suçlunun bu arada tekrar yakalanmış ve tanınmış olmasıydı; ama benim ne yazık ki bundan haberim yoktu.

Bu bana epey sempati duyulmasını sağladı elbette ve, kimse

cesedime sahip çıkmadığından, bir kamu mezarına gömülmem emredildi.

Bir süre sonra buraya gömüldüm. Zangoç gitti ve yalnız kaldım. Marston'un "Tatminsiz"inden bir dize –

Ölüm iyi biridir ve evinin kapısı hep açıktır

bana o anda bariz bir yalan gibi göründü.

Tabutumun kapağını darbelerle açıp dışarı çıktım. Ortalık korkunç bir şekilde kasvetli ve rutubetliydi. Can sıkıntısına kapıldım. Kendimi eğlendirmek için sırayla dizilmiş çok sayıdaki tabutun arasında el yordamıyla ilerledim. Kapaklarını teker teker, kırarak açtıktan sonra içlerindeki fanilik üstüne düşüncelere dalarak oyalandım.

"Bu" dedim kendi kendime, şişkin, yuvarlak ve yumuşak bir cesede takılıp üstüne düşerken – "bu hiç şüphesiz kelimenin tam anlamıyla mutsuz – talihsiz biriydi. Korkunç yazgısı titreşerek yürümekti – hayatı bir insan gibi değil, bir fil gibi yaşamaktı – bir gergedan gibi.

"Kilo verme yönündeki çabaları boşa çıkmıştı, dolaşım sistemi de felaket haldeydi. İleri doğru bir adım atarken ne yazık ki iki adım sağa, üç adım sola gidiyordu. Çalışmaları Crabbe'ın şiirleriyle sınırlıydı. Topuk üstünde dönmenin harikaları hakkında bir fikri yoktu, olamazdı. Onun için iki kişilik dans soyut bir kavramdı. Asla bir tepenin üstüne çıkmadı. Sivri uçlu bir kilise kulesinden asla bir metropolün görkemlerini seyretmedi. Sıcaklık can düşmanıydı. Yazın en sıcak günlerinde bir köpek gibi yaşadı. Bu yüzden alevlerin ve boğulmanın düşlerini gördü – yükselen dağların – Ossa'nın üstündeki Pelion'un. Solumakta zorlanıyordu – kısacası solumakta zorlanıyordu. Nefesli çalgılar çal-

mayı gereksiz buluyordu. Kendi kendine hareket eden yelpazelerin ve vantilatörlerin mucidiydi. Körükçü Du Pont'u azarlayıp dururdu ve puro içme girişiminde bulunurken, berbat bir şekilde öldü. Onunki çok ilgimi çeken bir durumdu – içtenlikle anladığım pek çok şey vardı.

"Ama işte," – dedim – "işte" – ve sıska, uzun, tuhaf görünüşlü, nahoş bir şekilde tanıdık gelen birini nefretle tabutundan çekip çıkardım – "işte merhameti kesinlikle hak etmeyen rezil bir herif." Bunu söyledikten sonra, onu daha iyi görebilmek için baş ve işaret parmağımla burnundan tutup çekerek, doğrultup oturma pozisyonuna getirdim ve monoloğumu sürdürürken ona kolumla destek verdim.

– "Merhameti," diye tekrar ettim, "hak etmeyen biri. Bir gölgeye kim merhamet duyabilir ki? Hem ölümlülüğün nimetlerinden sonuna dek faydalanmadı mı? O büyük anıtların – kısa kulelerin – paratonerlerin – karakavakların mucidi. 'Tonlar ve Gölgeler' üstüne yazdığı incelemeyle ölümsüzleşti. 'Güneyde, Kemiklerin Üstünde'nin son baskısını büyük bir beceriyle yayına hazırladı. Genç yaşta üniversiteye gidip pnömatik üstüne çalıştı. Sonra evine döndü, durmadan çalıştı ve Fransız kornosu çaldı. Gaydada ustalaştı. Zamana meydan okuyan Kaptan Barclay ona meydan okuyamazdı. Windham ve Allbreath en sevdiği yazarlardı, – en sevdiği ressam Phiz'di. İçine gaz çekerken görkemli bir şekilde öldü – *levique flatu corrumpitur,* tıpkı Hieronymus'taki *fama pudicitioe** gibi. O kesinlikle bir" –

* *Tenera res in feminis fama pudicitioe, et quasi flos pulcherrimus, cito ad leven marcessit auram, levique flatu corrumpitur, maxime,* &c. – HIERONYMUS AD SALVINAM [Epist. LXXXV.]

Poe'nun yanlış alıntıladığı bu cümlenin orijinalinin çevirisi şöyledir: "Kadınların iffetli olarak tanınması son derece hassas bir durumdur; hafif bir esintide kuruyan, rüzgârın tamamen mahvettiği bir çiçeğe benzer."

"Nasıl yapabilirsiniz? – Nasıl – yapabilirsiniz?" – diye sözümü kesti eleştirilerimin hedefi, soluk almaya çalışıp gözü dönmüşçesine çenesindeki sargıyı çekip çıkarırken – "Bay Lacko'breath, nasıl burnumu öyle sıkacak kadar zalim olabilirsiniz? Ağzımı nasıl kapadıklarını görmediniz mi – ve biraz bilginiz varsa – içimde kurtulmam gereken ne kadar çok miktarda nefes olduğunu bilmeniz *gerekirdi!* Bilmiyorsanız da oturun ve görün. – Benim durumumda ağzını açabilmek büyük bir rahatlık – etraflıca konuşabilmek – sizin gibi, bir centilmenin sözünü kesmeyecek biriyle iletişime geçebilmek. – Araya girmeler rahatsız edici oluyor ve kesinlikle yasaklanmalılar – siz de öyle düşünmüyor musunuz? – Yalvarırım cevap vermeyin, – teker teker konuşalım. – Biraz sonra benim sözlerim bitecek, o zaman siz başlayabilirsiniz. – Bayım, buraya nasıl geldiniz? – N'olur tek kelime etmeyin – ben de bir süredir buradayım – korkunç bir kaza! – Duymuşsunuzdur herhalde – büyük bir felaket! – Pencerenizin altından geçerken – bir süre önce – sizin aktörlük hevesine kapıldığınız sıralarda – korkunç bir şey oldu! – İnsanın "nefesini toplaması" deyimini duymuşsunuzdur herhalde – dilinizi tutun diyorum size! – Ben bir başkasının nefesini topladım! – Kendiminki hep aşırı miktardaydı zaten – Blab'la sokağın köşesinde karşılaştım – tek kelime ettirmedi – araya bir hece bile sokuşturamadım – bu yüzden sara nöbetine tutuldum – Blab kaçıp gitti – o budalalara lanet olsun! – Beni ölü sanıp buraya getirdiler – iyi iş becerdiler! – Hakkımda söylediğiniz her şeyi duydum – hepsi yalandı – korkunç! – Şaşırtıcı! – Rezilce! – İğrenç! – Anlaşılmaz! – vesaire – vesaire – vesaire – vesaire –" ——

Böylesine beklenmedik bir konuşmanın bende uyandırdığı hayret tahayyül edilemez. Bu bayın (kısa sürede tanıdım; komşum Windenough'tı) büyük bir talih eseri yakaladığı nefesin be-

nim karımla konuşurken kaybettiğim nefesin aynısı olduğuna giderek ikna olunca hissetiğim sevinç de. Zaman, mekân ve koşullar bunu tartışmasız doğruluyordu. Ancak Bay W.'nin uzun burnunu hemen bırakmadım – en azından karakavakların mucidinin beni açıklamalara boğmayı sürdürdüğü o uzun zaman zarfında.

Bunu yapmamın sebebi başlıca özelliğim olan ihtiyatlılığımdı. Önümde hâlâ, sağ kalmak istiyorsam aşınam gereken ve ancak aşırı gayretle üstesinden gelebileceğim pek çok güçlüğün bulunabileceğini düşünüyordum. Pek çok insanın sahip olduklarının değerini – kendileri için ne kadar değersiz olursa olsun – ne kadar sıkıntı ya da huzursuzluk verici olursa olsun – başkalarının onu elde etmekle ya da kendilerinin onu bırakmakla kazanacaklarıyla ölçtüğünü biliyordum. Bu durum Bay Windenough için de geçerli olamaz mıydı? Şu anda kurtulmak ister göründüğü o nefesi istediğimi belli edersem, onun para hırsının kurbanı olmaz mıydım? Bu dünyada komşularını bile kazıklamakta tereddüt etmeyecek hergeleler olduğunu ve (bu Epictetus'un sözüdür) insanların kendi dertlerinden kurtulmayı en çok istediği zamanların başkalarını kurtarmaya en az gönüllü oldukları zamanlar olduğunu bir iç çekişiyle anımsadım.

Bunlara benzer düşüncelerden sonra, ki bu arada Bay W.nin burnunu tutmayı sürdürüyordum, bir yanıt vermemin vakti geldiğine karar verdim.

"Canavar!" dedim haksızlığa uğramış birinin derin öfkesiyle, "canavar; çift nefesli budala! – Günahların yüzünden Tanrı tarafından iki nefese sahip olmakla cezalandırılmış *sen* – *sen,* benimle eski bir dost gibi sohbet etmeye mi kalkıyorsun? 'Yatıyorum,' sahiden! Ve 'dilimi tutuyorum,' kesinlikle! – Tek nefesli bir centilmen için aslında hoş olan bir sohbet – seni hak etmiş olduğun

bu felaketten kurtarabilecekken – senden sıkıntı veren solunumunun fazlalıklarını alabilecekken."

Brutus gibi durup cevap bekledim – Bay Winenough da bir kasırga gibi bu cevabı vermeye girişti. İtirazlar ve özürler peş peşe geldi. Razı olmayacağı ve benim sonuna dek istifade etmeyeceğim hiçbir koşul yoktu.

Ön hazırlıkları tamamladıktan sonra tanışım bana nefesimi verdi; ben de (iyice inceledikten sonra) ona bir makbuz verdim.

Böylesine soyut bir işleme bu kadar üstünkörü değinmem yüzünden pek çok kişi tarafından suçlanacağımı biliyorum. Fiziksel felsefenin son derece ilginç bir dalına yeni bilgiler katabilecek bir olayı –ki bu gerçekten de doğru– daha ayrıntılarıyla anlatmam gerektiği düşünülebilir.

Ne yazık ki, bütün bunlara yanıt veremeyeceğim. Sadece bir ipucu vermeme iznim var. Bazı *son derece nazik* –ama bu meseleden olabildiğince az bahsetmem daha iyi– tekrar ediyorum, *son derece nazik koşullar* şeytanca öfkesini üstüme çekmeyi şu anda hiç mi hiç istemediğim üçüncü bir şahsın çıkarlarıyla yakından ilgiliydi.

Bu gerekli işlemi tamamladıktan sonra o mezarlığın zindanından kurtulduk. Canlanmış seslerimizin birleşik gücü kısa sürede yeterince duyulur olmuştu. Scissor, Whig'in editörü, "yeraltından gelen seslerin doğası ve kökeni" üstüne bir incelemeyi tekrar yayımladı. Bir demokrat gazetenin sütunlarından bir yanıt – cevap – yalanlama – ve gerekçelendirme geldi. Bay Windenough'la benim ortaya çıkışımız iki tarafın da açıkça haksız olduğunu ancak mezar odası açıldıktan sonra kanıtladı.

Her zaman olaylı geçen bir hayatın bazı çok tuhaf kesitlerine ilişkin bu ayrıntıları aktarmayı, okurun dikkatini görülemeyen, hissedilemeyen ve tamamen anlaşılamayan o felaketlere karşı ki-

şiyi her zaman, mutlak bir şekilde koruyan o karışık felsefenin meziyetlerine tekrar çekmeden sona erdiremem. Eski İbraniler bu bilgeliğin ışığında, cennetin kapılarının "*Amin!*" sözcüğünü, sağlam ciğerler ve mutlak bir kendine güvenle haykıran günahkâr veya ermişe mutlaka açılacağına inanırdı. Atin'a'yı büyük bir veba salgını kasıp kavurduğunda ve hiçbir şekilde önüne geçilemediğinde Epimenides, Laertius'un bu filozofa ilişkin ikinci kitabında anlattığı gibi, "uygun Tanrı'ya" bir tapınak ve mabet inşa edilmesini bu bilgeliğin ışığında tavsiye etmişti.

LYTTLETON BARRY

1835

Veba Kralı

Tanrılar serserilerde nefret ettikleri şeyleri
Kralların yapmasına izin verir, aldırmazlar.
BUCKHURST'IN FERREX VE PORREX
TRAGEDYASI (II.I.).

Bir Kasım gecesi, on iki civarında, Üçüncü Edward'ın yiğit krallığı döneminde, Sluys ile Thames arasında işleyen ve sonra o nehirde demirleyen bir ticaret ıskunası olan "Free and Easy"nin tayfasından iki gemici kendilerini Londra'da, St. Andrews'de bir birahanenin içki odasında oturur halde bulunca epey şaşırdılar – bu birahanenin tabelasında bir "Jolly Tar" portresi vardı.

Oda, kötü döşenmiş, sigara dumanıyla kararmış, basık tavanlı ve diğer her açıdan o dönemdeki böyle bir yerin genel özelliklerine sahip olmasına karşın – yine de, içinde bulunan tuhaf gruplara göre, varoluş sebebine yeterince uygundu.

Bu gruplar içinde iki denizcimizinki, sanırım, en dikkat çekici olmasa bile – en ilginç olanıydı.

Daha yaşlı olan ve arkadaşının o tipik "Legs"* takma adıyla hitap ettiği kişi, diğerinden çok daha uzundu. Boyu belki bir doksan beş vardı ve böylesi bir uzunluğun gerekli sonucu sürek-

* Bacaklar. – Ç.N.

li kambur durmakmış gibi görünüyordu. – Ancak boy fazlalığı diğer pek çok açıdaki eksiklikleriyle dengeleniyordu. Son derece zayıftı; ve, arkadaşlarının da doğrulayacağı gibi sarhoşken, gemi direğinde flama, ayıkken de flok yelkeni direği vazifesini görebilirdi. Ancak bu ve buna benzer şakaların denizcinin gülme kasları üzerinde bir etki yapmadığı söylenebilirdi. Çıkık elmacık kemikli, iri kanca burunlu, geriye çekik çeneli, sarkık gerdanlı ve iri, pörtlek gözlü suratının ifadesi, her ne kadar her şeye karşı genel bir kayıtsızlık içerse de, ne taklit, ne de tasvir edilebilecek ölçüde ağırbaşlı ve ciddiydi.

Daha genç olan diğer denizci ise dış görünüş itibarıyla arkadaşının tam tersiydi. Boyu bir yirmiden fazla olamazdı. Bodur, hantal gövdesini bir çift kısa ve çarpık bacak taşıyordu. Yine sıra dışı bir kısalık ve kalınlıkta olan, uçlarında oldukça tuhaf eller taşıyan kolları iki yanında bir deniz kaplumbağasının yüzgeçleri gibi sallanıyordu. Belirgin bir rengi olmayan parlak küçük gözleri başının içine gömülüydü. Burnu da yuvarlak, dolgun ve mor yüzünü kaplayan et yığınının arasında gömülü kalmıştı; ve kalın üst dudağı daha da kalın olan alt dudağının üstünde büyük bir kendinden hoşnutluk havasıyla duruyordu, ki bu izlenim sahiplerinin onları ara ara yalamasıyla daha da güçlenmekteydi. Uzun boylu gemicinin arkadaşına yarı hayret, yarı alayla baktığı belliydi; ve arada sırada başını kaldırıp yüzüne, Ben Nevis'in* sarp kayalıklarına bakan akşamın kızıl güneşi gibi bakıyordu.

Bu değerli ikili gecenin erken saatleri boyunca semtteki pek çok birahaneye gitmiş ve epey olaylı, maceralı saatler geçirmişti. İnsanın parası ne kadar çok olursa olsun sonunda tükenir: Dostlarımız da bu hana boş ceplerle gelmişlerdi.

Bu öykünün tam olarak başladığı sırada, tam o anda Legs ve

* İskoçya'da yüksek bir dağ.

arkadaşı Hugh Tarpaulin dirseklerini ortadaki geniş meşe masaya, birer ellerini de yanaklarına dayamış oturmaktaydılar. Parası ödenmemiş büyük bir içki şişesinin arkasından, kapının üstünde asılı duran uğursuz "Tebeşir Yok"* yazısına bakmaktaydılar; bu kelimelerin varlığını inkâr ettikleri mineralle yazılmış olmaları onları hem öfkelendirmiş, hem de hayrete düşürmüştü. O deniz çömezleri yazılı harfleri okuyabildiklerinden de değil –o zamanın sıradan insanları arasında bu neredeyse yazı yazma sanatı kadar zor ve gizemli bir yetenekti–; ama doğruyu söylemek gerekirse harflerin kıvrımlarındaki bir şeyler –tanımlanamaz, genel bir akıcılık havası– iki denizciye göre de hava koşullarının uzun süre iyi olacağını gösteriyordu; bu yüzden birden, Legs'in alegorik deyişiyle, "gemiyi pompalayıp, yelkenleri hisa edip, rüzgârın önünde ayak sürüme"ye karar verdiler.

Bu yüzden, biranın geri kalanını da bitirdikten sonra, kısa ve dar ceketlerini ilikleyip sokağa doğru hamle ettiler. Tarpaulin ocağı kapı sanıp iki kez içine yuvarlandıysa da, kaçma girişimleri mutlu sonla noktalandı – ve saat yarımda kahramanlarımız haylazlığa hazır halde ve canlarını kurtarmak için, "Jolly Tar"ın sahibesinin yakın takibinde St. Andrew's Stair yönünde, karanlık bir ara sokakta koşmaktaydılar.

Bu maceralı öykünün geçtiği çağda ve ondan önceki ve sonraki çağlarda bütün İngiltere'de, ama özellikle de metropolde periyodik olarak korkulu "Veba!" çığlıkları yankılanıyordu. Şehir nüfusu büyük ölçüde azalmıştı – ve Thames civarındaki, karanlık, dar ve pis ara sokaklarında Hastalık Şeytanı'nın doğduğu söylenen o korkunç mahallelerde, yalnızca Korku, Dehşet ve Batıl İnanç kol geziyordu.

Kralın emriyle böyle mahallelere giriş çıkış *yasaklanmıştı* ve

* "Veresiye yok" anlamında.

onların kasvetli ıssızlığını bozanlar ölüm cezasına çarptırılıyordu. Ama eşyasız ve insansız evleri gece vakti hırsızlar tarafından soyulmaktan, satılabilecek demir, pirinç, kurşun gibi materyallerden yapılma ne var ne yok her şeylerinin çalınmasından ne hükümdarın fermanı, ne sokakların girişlerine konan dev bariyerler, ne de hiçbir tehlikenin maceradan alıkoyamayacağı zavallıyı mutlak bir kesinlikle bekleyen o korkunç ölümün olasılığı alıkoyuyordu.

Her şeyden öte de, her kış bir kereliğine bariyerler açıldığında, genellikle bu mahallelerde dükkânları olan tacirlerin çoğunun sürgün dönemi sırasında, riskleri ve taşıma güçlüğünü göz önüne alarak, zengin şarap ve likör stoklarını korumak için güvendikleri kilitlerin, sürgülerin ve gizli mahzenlerin pek bir koruma sağlamadığı ortaya çıkıyordu.

Ama bu hırsızlıkları insanların yaptığını düşünen dehşete kapılmışların sayısı pek azdı. Taun ruhları, veba cinleri ve humma iblisleri popüler küçük şeytanlardı. Durmadan öyle tüyler ürpertici öyküler anlatılıyordu ki, sonunda bütün yasaklanmış binaların üstüne korku bir kefen gibi çökmüştü ve hırsızın kendisi kendi yağmalarının yarattığı dehşetlerden korkup kaçıyor, bütün o yasaklanmış bölgeyi kasvete, sessizliğe, vebaya ve ölüme terk ediyordu.

Legs ve saygıdeğer Hugh Tarpaulin dar bir sokaktan kaçarlarken karşılarına ilerideki bölgenin veba yasağı altında bulunduğunu belirten o bariyerlerden biri çıkıverdi. Geri dönmek söz konusu olamazdı ve takipçileri de hemen arkalarında olduğundan kaybedecek zamanları yoktu. Safkan denizciler için üstünkörü yerleştirilmiş kalaslara tırmanmak çocuk oyuncağıydı; ve idmanla içkinin verdiği heyecan ile hiç duraksamadan diğer tarafa atlayıp, sarhoş halde, bağıra çağıra yürümeye başladılar ve

bölgenin gürültülü ve karmaşık iç tarafları karşısında kısa sürede şaşkına döndüler.

Gerçekten kendilerinden geçecek ölçüde içmemiş olsalar durumlarının korkunçluğu karşısında, sendeleyerek yürümeyi keser ve dururlardı. Hava soğuk ve sisliydi. Yerlerinden çıkmış olan kaldırım taşları, ayak bileklerine kadar çıkan yabani otların arasında tam anlamıyla rastgele duruyordu. Yıkılan evler sokağı tıkamıştı. Her yerde son derece pis ve zehirli kokular vardı; ve gece yarısı bile buharlı ve hastalıklı bir atmosferden eksik olmayan o soluk ışık, soygun eylemleri vebanın eli tarafından durdurulmuş pek çok gece yağmacısının ara sokaklarda yatan ya da penceresiz evlerde çürüyen cesetlerini serg liyordu.

– Ama böyle görüntüler, duyumlar ya da engeller, doğuştan cesur olan ve o sırada özellikle de midelerini epey cesaretle ve "şarkı söyleten sıvılarla!" doldurmuş olan adamları, durumlarının el verdiğince düz adımlarla Ölüm'e doğru gitmekten alıkoyamazdı. sık suratlı Legs ilerliyor – ilerliyordu, ıssızlığın ağırbaşlılığında Kızılderililerin savaş çığlıklarını andıran haykırışları defalarca yankılandırarak: Ve tıknaz Tarpaulin de daha aktif olan arkadaşının dar ceketine tutunarak onun vokal müziği konusundaki en yoğun çabalarını bastıracak bir şekilde, güçlü ciğerleriyle *bas bir tonda,* bir boğa g bi kükrüyordu.

Şimdi vebanın kalesine varmış oldukları anlaşılıyordu. Bulundukları yer her adımlarında ya da öne atılışlarında daha yankılı ve korkunç bir hal alıyordu – sokaklar daralıyor ve karmaşıklaşıyordu. Tepelerindeki çürüyen çatılardan ansızın düşüveren iri taşlar ve kirişler, ağır ve sert inişleriyle etraftaki evlerin ne kadar yüksek olduğunu kanıtlıyordu; ve sık sık karşılarına çıkan çöp yığınlarının arasından geçmek için ellerini kullandıklarında bir iskelete ya da daha etli bir cesede dokundukları ender değildi.

Birden, denizciler yüksek ve korkunç görünüşlü bir binanın önünden geçerken, heyecana kapılmış Legs'in attığı her zamankinden tiz bir çığlığa karşılık olarak içeriden bir dizi vahşi, kahkahayı andıran ve şeytansı haykırış geldi. Böyle bir yerde ve zamanda duyulan, yüreklerinin alevi daha zayıf ruhların kanını dondurabilecek bu seslerden hiç mi hiç gözleri korkmayan sarhoş çift, kapıya saldırıp kırdı ve sendeleyerek, küfürler ederek içeri daldı.

Girdikleri yerin bir cenaze levazımatçısının dükkânı olduğunu gördüler. Ama giriş kapısının yakınında, yerdeki açık bir kapaktan uzun bir şarap mahzeni görülüyor ve buradan arada sırada gelen patlayan şişe sesleri de gerekli maddeyle bihakkın doldurulmuş olduklarını gösteriyordu. Odanın ortasında bir masa duruyordu – masanın tam ortasında da koca bir fıçı, anlaşılan o ki, punç. Çeşitli şekil ve kalitede sürahiler, maşrapalar ve içki şişeleriyle birlikte, türlü şaraplar ve likörler bolca saçılmıştı masanın üzerine. Etrafında, tabut oturakları üzerine altı kişi oturmuştu. Bu altı kişiyi tek tek tasvir edeceğim.

Yüzü kapıya dönük halde arkadaşlarından biraz yüksekte oturan kişi masadakilerin başkanı gibi görünüyordu. Sıska ve uzun boyluydu ve Legs kendisinden daha zayıf birini görünce epey şaşırdı. Yüzü safran gibi sarıydı – ama sadece tek bir kısmı özellikle bahsetmeye değerdi. Alnı öyle iğrenç bir şekilde genişti ki, sanki doğal kafanın üstüne oturtulmuş etten bir bere ya da taçtı. Büzülmüş ve gamzeli ağzı tiksinç bir dostluk ifadesi taşıyordu ve gözlerine bakılınca, tıpkı masadaki diğer herkesin gözlerinden anlaşıldığı gibi, sarhoş olduğu görülüyordu. Bu bayın üstünde bir İspanyol pelerini tarzı, tepeden tırnağa rastgele sarındığı, zengin işlemeli siyah bir ipek–kadife tabut örtüsü vardı. – Neşeli ve çok bilmiş bir havayla öne arkaya sallayıp durduğu

başına çok sayıda cenaze çiçeği iliştirilmişti; ve sağ elinde tuttuğu, bir insana ait iri bir uyluk kemiğiyle masadakilerden birine, anlaşıldığı kadarıyla şarkı söylemesi için, vurup durmaktaydı.

Karşısında, sırtı kapıya dönük halde, ilginçlikte kesinlikle ondan aşağı kalmayan bir bayan oturuyordu. Az önce bahsedilen kişi kadar uzun boylu olmasa da, anormal zayıflığından şikâyet etmeye hakkı yoktu. Ödemin son safhasında olduğu açıktı; ve görüntüsü kafası içeri çekilirse, neredeyse yakınında, odanın bir köşesinde duran büyük Kasım birası fıçısını andırıyordu. Suratı son derece yuvarlak, kırmızı ve dolgundu; ve yüzünde tıpkı başkanınki gibi bir tuhaflık, daha doğrusu bir tuhaflık eksikliği hissediliyordu – yani yüzünün sadece bir kısmı belirgin bir özelliğe sahipti: Gözünden bir şey kaçmayan Tarpaulin hemen aynı şeyin masadaki herkes için söylenebileceğini fark etti; her biri fizyonominin belli bir parçasını tekeline almış gibiydi. Söz konusu bayanın tuhaflığı ağzındaydı. Sağ kulaktan başlayarak sol kulağa doğru korkunç ve derin bir yarık şeklinde gidiyordu – kulaklarından sarkan küpelerin kısa süsleri o açıklığa çarpıp duruyordu. ncak ağzını kapalı tutmak ve ağırbaşlı görünmek için, çenesinin altına gelen, patiskadan muslinleri buruşmuş, yeni kolalanmış ve ütülenmiş bir kefenden ibaret elbisesinin içinde elinden gelen çabayı sarf ediyordu.

Sağında himayesi altında gibi görünen ufak tefek bir bayan oturmaktaydı. Bu zarif minik yaratığın, erimiş parmaklarının titreyişinden, dudaklarının morluğundan ve kurşuni renkli tenindeki hafif kızarık noktadan, veremin ilerlemiş bir safhasında bulunduğu anlaşılıyordu. Ancak genel görünüşüne mutlak bir *haut ton** havası hakimdi. Üstündeki büyük ve güzel kefen en iyi Hint patiskasından yapılmıştı. Saçlarının bukleleri boynuna dü-

* Azamet.

şüyordu. Dudaklarında hafif bir gülümseme oynaşıyordu. Ama son derece uzun, ince, kıvrımlı, esnek ve sivilceli olan burnu alt dudağının çok aşağısına dek sarkıyor ve her ne kadar bayan onu arada sırada diliyle zarifçe sağa sola itse de görünüşüne biraz çift anlamlı bir ifade veriyordu.

Karşısında ve ödemli bayanın solunda, yanakları Orpoto şarabıyla dolu iki torbaymışçasına sarkmış, omuzlarının üstünde duran şişman, hırıltılı sesli, gutlu bir ihtiyar adam oturmaktaydı. Kollarını kavuşturmuş ve sargılı bir bacağını masanın üstüne atmıştı. Dikkate değer biri olduğunu düşünüyor gibi bir havası vardı. Kişisel görüntüsünün her zerresinden gurur duyduğu belliydi, ama özellikle de çiğ renkli paltosuna dikkat çekmekten haz alıyordu. Bu palto ona gerçekten de epey pahalıya mal olmuş olmalıydı ve üstüne tam oturacak şekilde dikilmişti – İngiltere'de ve başka yerlerde genellikle ölen aristokratların mezarlarında göze çarpacak bir yere asılan o muhteşem arınalı kalkanların bir parçası olan işlemeli ipek kumaştan yapılmıştı.

Yanında ve başkanın sağında uzun beyaz çoraplar ve pamuklu don giymiş bir bay oturmaktaydı. Tarpaulin'in "korkunç" olarak nitelendirdiği gülünç bir tavırla titreyip duruyordu. Yeni tıraş edilmiş çenesi bir muslin sargısıyla bağlıydı. Kolları da benzer şekilde bileklerinden bağlı olduğundan, masadaki içkileri tüketmekte aşınya kaçamıyordu; Legs adamın bir ayyaşı ya da şarapçıyı andıran görünüşünden bu önlemin gerekli olduğuna karar verdi. Ama hiç şüphesiz zaptedilmesi olanaksız bulunmuş olan bir çift devasa kulak dairenin tavanına doğru iki kule gibi yükseliyor ve bazen, bir şişe mantarının çıkarılma sesiyle beraber bir kasılmayla dikeliyordu.

Önünde, altıncı ve sonuncu olarak, kaskatı duran biri oturmaktaydı. Felçli olan bu kişinin, ciddi konuşmak gerekirse, kı-

yafeti içinde son derece rahatsız olduğu belliydi. Emsalsiz bir şekilde, yeni ve göz alıcı bir maun tabutun içinde uzanmaktaydı. Üst ya da baş kısmı içindekinin kafasına baskı yapmakta ve üstünde bir kukuleta gibi uzanıp y ze tarifsiz bir ilginçlik katmaktaydı. İki yanında, zarafetten çok rahatlık kaygılarıyla kol delikleri açılmıştı; ama kıyafet y ne de sahibinin arkadaşları gibi dik oturmasına engel oluyordu. Kırk beş derecelik bir açıyla yatarken bir çift iri, patlak göz korkunç aklarını sergileyecek biçimde tavana dönmüş, kendi devasalıklarına afallamış halde bakıyordu.

Her birinin önünde kadeh olarak kullandıkları birer kafatası vardı. Tepede bacaklarının birinden bir iple tavandaki bir halkaya bağlanmış bir iskelet sarkmaktaydı. Diğer bacak gevşek ve takırdayan gövdeyle dik bir açı yaparak sarkıyor, onun içeri giren en küçük bir esintiyle sallanmasına ve dönmesine yol açıyordu. Bu tiksindirici şeyin kafatasının içinde bir miktar yanan kömür vardı ve tüm sahneyi titrek, ama güçlü bir ışıkla aydınlatıyordu. Tabutlar ve bir cenaze levazımatçısının dükkânına ait diğer eşyalar da odanın içinde ve pencerelerin önünde üst üste yığılmış, dışarı ışık gitmesini engelliyordu.

Bu sıra dışı topluluğu ve daha da sıra dışı eşyaları gören iki denizcimiz hiç de beklenilebileceği kadar terbiyeli davranmadı. Legs, yanında durduğu bir duvara yaslandıktan sonra alt çenesini her zamankinden de aşağı sarkıttı ve gözlerini dört açtı: Hugh Tarpaulin ise, eğilip burnunu masayla aynı seviyeye getirdikten ve ellerini dizlerine dayadıktan sonra uzun, y ksek sesli, yaygaracı, zamanlaması son derece kötü ve ölçüsüz bir kahkaha attı.

Ancak, uzun boylu başkan böylesine kaba bir davranıştan alınmadan, davetsiz misafirlere büyük bir kibarlıkla gülümsedi – samur kürklü başıyla onlara, ağırbaşlı bir havayla hafifçe selam verdi – ve ayağa kalkıp her birinin koluna girerek onları toplu-

luktan başka birilerinin bu arada getirmiş olduğu sandalyelere oturttu. Legs buna kesinlikle karşı koymadı, gösterildiği üzere oturdu; yiğit Hugh ise, masanın başına yakın yerdeki sandalyesini küçük, veremli, kefenli bayanın yanına büyük bir neşeyle çektikten sonra, bir kafatasına kırmızı şarap doldurdu ve birbirlerini daha yakından tanımaları dileğiyle içti. Ama bu cüretkârlık tabutun içindeki kaskatı beyefendiyi epey sinirlendirmiş gibiydi; ve başkan masanın üstüne kısa, kalın sopasıyla vurup, herkesin dikkatini aşağıdaki konuşmaya çekmese, ciddi sonuçlar doğabilirdi:

"Bu mutluluk verici durumda görevimiz" –

"Dur bakalım!" diye söze karıştı Legs, son derece ciddi bir ifadeyle. "Orada dur biraz. Hepiniz bize kim olduğunuzu, burada ne yaptığınızı, niye böyle zebaniler gibi giyindiğinizi ve gemiden arkadaşım olan dürüst cenaze levazımatçısı Will Wimble'ın kış için stokladığı içkileri neden mideye indirdiğinizi anlatın bakalım!"

Bu bağışlanamaz görgüsüzlük üzerine masadaki herkes yarı ayağa fırladı ve daha önce denizcilerin dikkatini çekmiş olan o vahşice, şeytani çığlıkları atmaya başladı. Ancak ilk kendini toparlayan başkan oldu ve en sonunda büyük bir vakarla Legs'e dönerek konuşmayı sürdürdü:

"Böylesine ünlü kişiler olan konuklarımızın so ularını, davetsiz gelmiş de olsalar seve seve yanıtlarız. Şunu bilin ki, bu bölgenin hükümdarı benim ve imparatorluğu 'Birinci Veba Kralı' ünvanıyla yönetiyorum.

"Cenaze levazımatçısı Will Wimble'a ait olduğunu sanmakla kutsallığına saygısızlık ettiğiniz bu yer –o adamın ismini hiç duymadık ve avam tabakasından olduğunu belli eden ismi de soylu kulaklarımızı bu geceye dek hiç rahatsız etmemişti– bu yer, de-

diğim gibi, Saray'ımızın Taht Odası'dır ve krallığımıza ilişkin toplantılar ve diğer kutsal, yüce amaçlar için kullanılmaktadır.

"Karşıda oturan soylu bayan Yüce Zevcemiz Veba Kraliçesi'dir. Gördüğünüz diğer saygıdeğer kişilerin tamamı da ailemizdendir ve soylu kanın nişanlarını sırayla şu ünvanlarla taşımaktadırlar: 'Arşidük Vebalı' – 'Dük Vebacı' – 'Dük Veba Fırtınası' – ve 'Yüce Arşidüşes Tekrar Veba.'

"Burada toplanıp," diye devam etti, "ne yaptığımız konusundaki sorunuza gelince, bunun yalnızca ve yalnızca bizi ilgilendiren kişisel ve krallığa ilişkin bir mesele olduğunu ve bizim dışımızda kimse için kesinlikle önem taşımadığını söyleyebiliriz. Ama konuklar ve yabancılar olarak sahip olduğunuzu düşünebileceğiniz hakları göz önüne alarak bu gece bu güzel metropolün şaraplardan, içkilerden ve likörlerden oluşan o paha biçilmez damak hazinelerini –akıl almaz niteliklerini ve kokularını– derinlemesine ve dikkatle incelemeye hazırlandığımızı söyleyebilirim: Böylece kendi hedeflerimizden çok, hepimizi yöneten, ülkesi uçsuz bucaksız olan ve 'Ölüm' ismini taşıyan o doğaüstü hükümdarınkilerin gerçekleşmesini kolaylaştırmayı umuyoruz."

"Onun adı Davy Jones'tur!" diye haykırdı Tarpaulin, yanındaki bayana bir kafatası dolusu likör uzattıktan sonra kendisine de koyarken.

"Adi kâfir!" dedi başkan, şimdi tüm dikkatini saygıdeğer Hugh'a çevirerek. "Pis, alçak kâfir! – Kaba ve mantıksız sorularına senin gibi aşağılık birinin bile sahip olduğu haklara saygı duyarak yanıt vermeye tenezzül ettiğimizi söylemiştik. Yine de meclisimize böylesine saygısızca dalınanın bedeli olarak sana ve arkadaşına birer galon Black Strap içirmeyi – bir yudumda – krallığımızın refahı şerefine – dizlerinizin üstünde – uygun buluyoruz. Ondan sonra isterseniz yolunuza gitmekte, isterseniz

kalıp masamızın ayrıcalıklarını paylaşmaya kabul edilmekte serbest olacaksınız."

"Bu kesinlikle imkânsız," diye yanıtladı, Birinci Veba Kralı'nın sözleri ve vakarı karşısında içinde biraz saygı uyanmış olduğu belli olan ve ayağa kalkıp konuşurken masaya tutunan Legs – "majesteleri, bahsetmiş olduğunuz miktarın dörtte birini bile içmeme imkân yok. Gövdeme daha önce safra niyetine yüklenmiş olan yemekleri ve bu akşam değişik limanlarda yüklenmiş çeşitli içkileri ve likörleri bir kenara bırakalım, 'Jolly Tar'da ambarımı kuruşu kuruşuna parasını ödediğim bir 'şarkı söyleten sıvı' kargosuyla tamamen doldurmuş durumdayım. Bu yüzden majesteleri, lütfen eylemin kendisi yerine iyi niyetimi kabul edin – çünkü istesem de daha fazla bir damla bile içemem – hele 'Black Strap' adı verilen o ambar suyundan hiç içemem."

"Kapa çeneni!" diye araya girdi, arkadaşının konuşmasının uzunluğu kadar reddedişine de şaşırmış olan Tarpaulin – "Kapa çeneni, beceriksiz herif! – Legs, palavra sıkma! *Benim* teknem hâlâ hafif, ama seninkinin biraz ağır göründüğünü kabul ediyorum; ve kargonun senin payına düşen kısmına gelince, bir yaygara çıkmasındansa, seninkine de kendi ambarımda bir yer bulabilirim" –

"Bu, cezanın ya da hükmün," diye araya girdi Başkan, "değiştirilemez ya da geri alınamaz doğasına kesinlikle uymuyor. Buyurduğumuz koşullar hemen, harfiyen yerine getirilmeli – bunda başarısız olursanız ayaklarınız boyunlarınıza bağlanıp asilere uygun şekilde, şu Kasım birası fıçısının içinde boğulacaksınız!"

"Bir hüküm! – Bir hüküm! – Adil ve doğru bir hüküm! Muhteşem bir karar! – Son derece değerli, dürüstçe ve kutsal!" diye haykırdı Veba ailesi hep bir ağızdan. Kral alnını kırıştırınca sayısız kırışıklık belirdi; gutlu ufak tefek ihtiyar körük gibi nefes

alıp vermeye başladı; kefenli bayan burnunu bir aşağı bir yukarı salladı; pamuklu donlu beyefendi kulaklarını dikti; kefenli diğer bayan ölen bir balık gibi soludu; ve tabutun içindeki bay kaskatı durup gözlerini yukarı kaldırdı.

"Öf! Öf! Öf!" diye kıkırdadı Tarpaulin, genel heyecana aldırmadan, "Öf! Öf! Öf! – Öf! Öf! Öf! Öf! – Öf! Öf! Öf! – Bay Veba Kralı," dedi, "Bay Veba Kralı kavilyasıyla masaya vurduğunda benim gibi ambarı tam dolmamış sağlam bir gemi için iki üç galon Black Strap azmış fazlaymış fark etmez diyordum – ama iş Şeytan'ın sağlığına içmeye (Tanrı günahlarını bağışlasın) ve şu huysuz majestelerinin keyfi için, ki bir günahkâr olduğumdan nasıl eminsem onun da aktör Tim Hurlygurly'den başkası olmadığına eminim, iliklerime kadar ıslanmaya gelince – vallahi! Bu epey farklı bir mesele ve kavrayışımın tamamen ötesinde."

Bu konuşmayı sakinlik içinde bitirmesine izin verilmedi. Tim Hurlygurly'nin adı duyulur duyulmaz bütün topluluk ayaklandı.

"İhanet!" diye bağırdı Majesteleri Birinci Veba Kralı.

"İhanet!" dedi gutlu ufak tefek adam.

"İhanet!" diye haykırdı Arşidüşes Tekrar Veba.

"İhanet!" diye mırıldandı çenesi bağlı beyefendi.

"İhanet!" diye hırladı tabuttaki bay.

"İhanet! İhanet!" diye çığlık attı büyük ağızlı majesteleri; ve tam o sırada kendisine bir kafatası dolusu içki koymakta olan talihsiz Tarpaulin'i pantolonunun arkasından kavradıktan sonra, havaya kaldırdı ve çok sevdiği birayla dolu açık dev fıçının içine bir çırpıda atıverdi. Tarpaulin bir kâse dolusu viski-konyağın içindeki bir elma gibi birkaç kez batıp çıktıktan sonra en sonunda, çırpınmalarıyla zaten köpüklü olan içkide yaratmış olduğu köpük girdabının içinde gözden kayboldu.

Ama uzun boylu denizci arkadaşının çektiği sıkıntıları, kuzu

gibi seyretmedi. Yiğit Legs Veba Kralı'nı yerdeki açık mahzen girişinden aşağı ittikten ve kapağı bir küfürle üstüne kapadıktan sonra, uzun adımlarla odanın ortasına doğru ilerledi. Buraya varınca, masanın üstünden sarkan iskeleti çekip indirdikten sonra, onu öyle büyük bir enerji ve şevkle savurdu ki, içerideki son ışıklar sönerken gutlu ufak tefek beyefendinin kafasını patlatmayı başardı. Sonra Kasım birasıyla ve Hugh Tarpaulin'le dolu o ölümcül fıçıya doğru bütün gücüyle koşup onu bir anda devirdi. Dışarı öyle şiddetli – öyle hızlı – öyle ezici bir içki tufanı boşaldı ki, odanın içini duvardan duvara sel götürdü – üstü dolu masa devrildi – oturaklar geriye – punç teknesi ocağın içine düştü – bayanlar isteriye kapıldı. Ortalıkta levazımcı gereçleri, bata çıka salınmaya başladı. Testiler, sürahiler ve damacanalar *meydan kavgasına* gelişigüzel katıldı ve hasır şarap testileri içki şişeleriyle umutsuzca kavgaya girişti. Korkunç kulaklı adam hemen oracıkta boğuldu – küçük kaskatı beyefendi tabutun içinde ortalıkta yüzmeye başladı – ve muzaffer Legs, kefenli şişko bayanı belinden kaptığı gibi onunla birlikte sokağa fırlayıp "Free and Easy"ye doğru koşarken peşinden de yaman Hugh Tarpaulin, üç dört kez hapşırdıktan sonra, güç bela Arşidüşes Tekrar Veba'yı sürükleyerek, ağır ağır yelken açmış geliyordu.

1835

Metzengerstein

Pestis eram vivus – moriens tua mors ero.*
MARTİN LUTHER.

Dehşet ve ölüm asırlardır ortalıkta kol geziyor. Öyleyse anlatmam gereken öyküye niye bir tarih vereyim ki? Bahsettiğim dönemde, Macaristan'ın iç kısımlarında ruh göçü doktrinlerine ilişkin bir inancın gizli, ama yerleşik bir şekilde var olduğunu söylemem yeterli olacaktır. Doktrinlerin kendisi hakkında –yani yanlışlıkları ya da doğrulukları hakkında– hiçbir şey söylemiyorum. Ama kuşkularımızın çoğunun "vient de ne pouvoir être seuls"dan** Mercier, "L'an deux mille quatre cent quarante"sinde ruh göçünün doktrinlerini ciddiyetle savunur ve 1. D'Israeli "mantığa bu kadar basit ve az tiksinç gelen başka bir sistem yoktur," der. Albay Ethan Allen'ın, "Yeşil Dağ Çocuğu"nun da ciddi bir tenasühçü olduğu söylenir. – Poe.) (ki La Bruyère bunun bütün mutsuzluklarımızın sebebi olduğunu söyler) kaynaklandığına eminim.

Ama Macar batıl itikatlarında absürdlüğün eşiğinde gezinen bazı noktalar vardı. Onlar –Macarlar– temelde Doğulu otorite-

* Yaşarken senin belandım – ölürken ölümün olacağım.
** "Tek başına kalamamaktan"

lerden epey farklıydılar. Örneğin Macarlara göre "Ruh," –zeki ve kavrayışı keskin bir Parislinin sözlerini aktarıyorum– "ne demeure qu'un seule fois dans un corps sensible: Au reste – un cheval, un chien, un homme même, n'est que la ressemblance peu tangible de ces animaux."*

Berlifitzing ve Metzengertstein aileleri yüzyıllardır ihtilaf içindeydi. İki ailenin birbirlerine karşı böylesine meşhur ve karşılıklı nefretle perçinlenmiş bir düşmanlık beslemesi duyulmuş şey değildi. Bu düşmanlığın kaynağı eski bir kehanette yatıyordu galiba – "Yüce bir isim korkulu bir düşüş yaşayacak, Metzengerstein'in ölümlülüğü Berlifitzing'in ölümsüzlüğünü yendiğinde."

Aslında bu sözün kendi içinde pek bir anlamı yoktu. Ama daha önemsiz sebeplerin –çok eskiden de değil– aynı derecede ölümcül sonuçlara yol açtığı görülmüştür. Ayrıca yayılmacı bir politika izleyen iki hanedan uzun süredir çalkantılı bir hükümette rakip konumdaydılar. Dahası, yakın komşuların dost olduğu pek enderdir. Berlifitzing Şatosu sakinleri yüksek payandalarından, Metzengerstein Sarayı'nın pencerelerinin içine bakabiliyorlardı. Böylesine feodal bir görkem, kökleri daha yakın zamanlara dayanan ve daha az varlıklı, sinirli mizaçlı Berlifitzingleri tahrik etmişti. Öyleyse o kehanetin, ne kadar saçma da olsa, zaten kalıtsal kıskançlık tarafından kışkırtılan, bozuşmaya hazır iki aileyi birbirine düşürmesinde şaşılacak bir şey var mı? Kehanet daha güçlü olan ailenin kazanacağını ima ediyordu –eğer bir şey ima ediyorduysa–; ve bu elbette daha zayıf ve nüfuzsuz olan tarafın kinini arttırıyordu.

Berlifitzing Kontu Wilhelm, gençliğinde azametli biri olmasına karşın bu anlatıdaki olayların geçtiği döneminde tek özelliği

* "[Ruh] duyumsal bir bedende sadece bir kez barınır: Hem bir at, bir köpek, hatta bir insan bile böyle hayvanları hafifçe andıran kopyalardan başka bir şey değildir.

rakibinin ailesine karşı duyduğu aşırı ve kökleşmiş bir kin ve atlara ve avcılığa karşı duyduğu büyük bir tutku olan (her gün ava çıkmasını ne fiziksel ve zihinsel yetersizlikleri, ne de ilerlemiş yaşı engelleyebiliyordu) zayıf ve bunak bir ihtiyardı.

Metzengerstein Baronu Frederick ise henüz reşit değildi. Babası Bakan G—— genç yaşta ölmüştü. Annesi Leydi Mary de kısa süre sonra onun peşinden gitmişti. Frederick o sırada on sekizindeydi. Bir şehirde geçirilen on sekiz sene uzun bir dönem değildir: Ama kırlarda – o prensliğin bulunduğu görkemli kırlar gibi yerlerde sarkaç daha derin bir anlamla sallanır.

Genç Baron, babasının idaresine ilişkin bazı tuhaf koşullar sonucunda onun ölümünden hemen sonra o büyük servetini ele geçirdi. Bir Macar soylusunun bu kadar çok mülke sahip olması pek rastlanır şey değildi. Şatoları sayılamayacak kadar çoktu. En görkemli ve büyük olanıysa "Metzengerstein Sarayı"ydı. Arazilerinin sınırı asla kesin olarak belirlenmemişti; ama ana parkı seksen kilometre boyunca uzanıyordu.

Böylesine genç, karakteri bilindik bir mal sahibinin böylesine benzersiz bir serveti ele geçirmesi şimdiden sonra ne yapacağı konusunda pek spekülasyona yol açmadı. Gerçekten de vâris üç gün içinde zulümde babasına taş çıkarttı. Utanç verici ahlaksızlıklar –pervasızca hainlikler– duyulmamış canavarlıklar – titreyen kölelerinin uysalca boyun eğmenin – fazla titiz bir vicdanın – artık kendilerini adi bir Caligula'ya karşı koruyamayacağını çabucak anlamalarına yol açtı. Dördüncü günün gecesinde Berlifitzing ahırları yanmaya başladı; ve civardaki herkes Baron'un kabahatlerinin ve kötülüklerinin zaten tiksinç olan listesine kundakçılığa da ekledi.

Ama bu olayın yol açtığı kargaşa esnasında, genç soylu Metzengerstein aile sarayının geniş ve boş bir üst kat dairesinde otu-

rup derin düşüncelere dalmıştı. Duvarlarda kasvetle asılı duran zengin, ama solmuş goblenler bin bir ünlü atanın gölgeli ve görkemli formlarını temsil ediyordu. Burada otokratlarla ve hükümdarlarla yan yana, arkadaşça oturan, zengin kakımlı rahipler ve kodaman din adamları geçici bir kralın isteklerini veto ediyor ya da papanın emriyle şeytanın asi kralını dizginliyordu. Şurada Metzengerstein prenslerinin esmer, uzun figürleri –düşmüş düşmanların cesetlerini çiğneyen kaslı atları– enerjik ifadeleriyle en sağlam sinirleri bile sarsıyordu: Ve yine burada, eski günlerin kadınlarının cinsellik yayan, kuğu gibi figürleri hayali melodiler eşliğinde gerçekdışı bir dansın labirentlerinde süzülüyordu.

Ama Baron Berlifitzing'in ahırlarından gelen, giderek yükselen sesleri dinlerken ya da dinler gibi yaparken –veya belki de daha yeni ya da etkili bir cüretkârlık gösterisi üstüne düşünürken– gözleri rakip ailenin Müslüman bir atasına ait bir goblendeki devasa ve rengi doğal olmayan bir ata çevrildi. At ön planda heykel gibi, hareketsiz duruyordu. Arka planda yenilmiş binicisi bir Metzengerstein'ın hançeriyle can vermekteydi.

Bakışlarının farkında olmadan nereye çevrildiğini görünce Frederick'in dudaklarında şeytani bir gülümseme belirdi. Ama bakmayı sürdürdü. Duyularının üstüne bir tabut örtüsü gibi çöken aşırı huzursuzluğa anlam veremiyordu. Düşsü ve tutarsız duygularını uyanıklıkla bağdaştırmakta zorlanıyordu. Baktıkça daha fazla büyüleniyordu sanki – bakışlarını o goblenin ilginçliğinden ayırmak giderek daha zor geliyordu. Ama içindeki kargaşa iyice büyümeden dikkatini zorla dairenin camlarına vuran kızıl ışıklara çevirdi.

Ancak bu eylem anlıktı. Bakışları mekanik bir şekilde tekrar duvara döndü. Bu arada dev atın başının pozisyon değiştirmiş olduğunu görünce büyük bir dehşete ve hayrete kapıldı. Hayva-

nın daha önce sanki sevgiyle, yüzükoyun yatan lorduna eğilmiş olan başı şimdi dimdik Baron'a doğru çevrilmişti. Daha önce seçilemeyen gözlerinde şimdi enerjik ve insanca bir ifade vardı ve sıra dışı bir kızıllıkla parlıyordu. Öfkeye kapıldığı belli olan atın gerilmiş dudakları mezarsı ve iğrenç dişlerini sergiliyordu.

Dehşete kapılan genç soylu sendeleyerek kapıya doğru gitti. Onu açarken içeri dolan ve odayı aydınlatan kızıl, parlak bir ışık bir gölgeyi titreşen goblenin üstüne büyük bir netlikle düşürdü; ve o gölgenin Müslüman Berlifitzing'in amansız ve muzaffer katilinin hatlarını tamamen doldurduğunu ve tam onun pozisyonuna büründüğünü görünce –eşikte bir süre hayretler içinde dururken– tepeden tırnağa ürperdi.

Baron biraz neşelenmek için hemen açık havaya çıktı. Sarayın ana kapısında üç seyisle karşılaştı. Dev ve alev rengi bir atı büyük güçlüklerle, canları pahasına dizginlemeye çalışıyorlardı.

"Kimin atı bu? Nereden buldunuz?" diye sordu delikanlı, huysuz ve boğuk bir sesle, o goblenli odadaki o gizemli atın, önündeki bu öfkeli hayvanın tıpatıp aynısı olduğunu fark edince.

"Bu at size ait efendim," diye yanıtladı seyislerden biri, "en azından sahibi olduğunu iddia eden başka kimse yok. Onu Berlifitzinglerin yanan ahırından dumanlar içinde ve öfkeden köpürerek kaçarken yakaladık. Eski Kont'un yabancı aygırlarından biri olduğunu düşünerek geri götürdük. Ama oradaki kimse ata sahip çıkmadı. Bu çok tuhaf, çünkü taşıdığı izlerden alevlerden kılpayı kurtulduğu belli oluyor."

"Alnına dağlanmış W. V. B. harfleri de açık seçik görülüyor," diye araya girdi ikinci bir seyis. "Tabii ki bunların Wilhelm Von Berlifitzing'in baş harfleri olduğunu düşündüm – ama şatodaki herkes at hakkında herhangi bir şey bildiğini inkâr ediyor."

"Çok garip!" dedi genç Baron düşünceli bir havayla ve sözle-

rinin anlamından açıkça habersiz olarak. "Söylediğin gibi, bu oldukça güzel bir at – müthiş bir at! Gerçi senin de çok haklı olarak söylediğin gibi, nereden geldiği şüpheli; ama benim olsun." diye ekledi, bir duraksamadan sonra. "Belki Frederick Metzengerstein gibi bir binici Berlifitzing'in ahırlarından gelen bir şeytanı bile ehlileştirebilir."

"Yanılıyorsunuz lordum. Söylediğimiz gibi, at Kont'un ahırlarından gelmedi. Durum böyle olsaydı, onu ailenizden bir soylunun karşısına asla çıkarmazdık."

"Doğru!" dedi Baron kuru bir sesle; ve o anda yatak odası uşaklarından biri kıpkırmızı bir yüzle ve hızlı adımlarla çıkageldi. Efendisinin kulağına tasarımını kendisinin yapmış olduğu bir dairedeki goblenin küçük bir parçasının ansızın ortadan kaybolduğunu fısıldadı. Aynı zamanda ayrıntılara da girdi; ama bunlar çok alçak sesle söylendiğinden seyisler meraklarını gideremediler.

Genç Frederick bu esnada oldukça huzursuzlanmış göründü. Ancak kısa sürede kendini toparladı ve yüzünde kararlı bir fesatlık ifadesiyle söz konusu dairenin kapısının hemen kilitlenmesini ve anahtarının kendisine verilmesini emretti.

Uşağın gitmesinden sonra, Baron'un artık kendisine ait olarak kabul ettiği at iki misli öfkeyle ileri atılıp şaha kalkarak sarayla Metzengerstein ahırları arasındaki uzun yoldan götürülürken kölelerinden biri Baron'a "Yaşlı avcı Berlifitzing'in talihsiz ölümünü işittiniz mi?" diye sordu.

"Hayır!" dedi Baron, birden konuşan kişiye dönerek. "Öldü mü dedin?"

"Evet lordum; ve bu haberin sizi üzmeyeceğinden eminim."

Dinleyicinin yüzünde bir gülümseme belirip kayboldu. "Nasıl ölmüş peki?" diye sordu.

"Av aygırlarından en sevdiklerini kurtarmaya çalışırken alevlerin ortasında kalmış ve korkunç bir şekilde ölmüş."

"D-e-m-e-k ö-y-l-e-!" dedi Baron, sanki heyecan verici bir düşüncenin gerçekliğinin yavaşça ve kararlılıkla bilincine varıyormuşçasına.

"Evet," dedi köle.

"Şok edici!" dedi delikanlı istifini bozmadan ve sessizce saraya girdi.

Bu tarihten sonra sefih genç Baron Frederick Von Metzengerstein'ın dışsal tavırlarında belirgin bir değişiklik gözlenmeye başlandı. Davranışları her beklentiyi hayal kırıklığına uğratıyor ve pek çok hileci annenin görüşleriyle pek az ortak yön sergiliyordu. Alışkanlıkları ve tavırları komşu aristokratlara karşı eskisinden de soğuktu. Kendi bölgesinin dışına asla çıkmıyor ve bu engin ve sosyal dünyada tamamen tek başına yaşıyordu – sahiplendikten sonra sürekli bindiği o sıra dışı, atılgan ve alev rengi atla gizemli bir şekilde arkadaşlık etmiyor idiyse tabii.

Ancak komşuları uzun süre periyoduk olarak davetlerde bulunmayı sürdürdü. "Baron varlığıyla festivallerimizi onurlandırır mı acaba?" "Baron yabandomuzu avımıza katılır mı?" – "Metzengerstein avlanmaz;" "Metzengerstein gelmeyecek," kibirli, kısa ve öz yanıtlardı.

Buyurgan soylular bu sürekli yinelenen hakaretlere katlanamazlardı. Davetler resmileşti – seyrekleşti – zamanla tamamen kesildi. Talihsiz Kont Berlifitzing'in dul eşinin "Umarım Baron evde olmak istemediği zaman evde olur, çünkü eşitlerinin varlığını horgörüyor; ve ata binmek istemedeği zaman ata biner, çünkü bir atın arkadaşlığını tercih ediyor," dediği bile işitildi. Bu kalıtsal güvenikliğin son derece aptalca bir şekilde ifadesiydi elbette; ve sadece her zamankinden fazla enerjik olmaya karar ver-

diğimizde sözlerimizin ne kadar tuhaf bir şekilde anlamsızlaştığını göstermeye yaradı.

Ancak iyi niyetliler genç soylunun davranışlarındaki değişimi ebeveynlerini vakitsizce kaybetmiş olmasına bağladılar. Arna onları kaybettikten hemen sonraki, canavarca ve pervasızca yaşadığı kısa dönemi unutuyorlardı. Bazıları onun kendisini fazla önemsediğini ve aşırı kibirli olduğunu söyledi. Yine bazıları (mesela aile doktoru bunlardan biriydi) tuhaf bir melankoliden ve kalıtımsal bir sağlıksızlıktan bahsetmekte duraksamadı. Bu arada halk arasında daha karanlık ve üstü kapalı imalar ediliyordu.

Sonunda Baron'un yeni cenk atına karşı gösterdiği sapkınca bağlılık –hayvanın vahşi ve şeytani niteliklerini her sergileyişiyle güçleniyor gibi görünen bir bağlılık– aklı başında herkes tarafından iğrenç ve anormal bir tutku olarak görülmeye başlandı. Genç Metzengerstein öğle güneşinin altında – gecenin karanlığında – hastalıkta ya da sağlıkta – iyi ya da kötü havada – inatçı küstahlığıyla kendi doğasına son derece benzerlik gösteren o devasa atın sırtında görülüyordu sürekli.

Son olaylarla birleşince binicinin aşırı tutkusuna ve atın yeteneklerine doğaüstü ve mucizevi bir nitelik katan başka olaylar da vardı. Atın bir sıçrayışta kat ettiği mesafe özenle ölçülmüş ve sonuç hayal gücü en kuvvetlilerin bile beklentilerinden çok daha fazla çıkmıştı. Ayrıca Baron hayvana belirli bir isim vermemişti, oysa koleksiyonundaki geri kalan tüm atların ismi vardı. Bu atın ahırı da diğerlerinkinden uzaktaydı; ve tımar etme işini ve diğer gerekli işleri sadece atın sahibi görüyor, hatta o atın ahırına ondan başka kimse giremiyordu. Aynca, atı Berlifitzing'teki büyük yangından kaçarken yakalayan üç seyis her ne kadar atı bir başlık ve ip halkasıyla durdurmayı başarmış olsa da – üçünden hiçbiri o tehlikeli mücadele sırasında elini atın gövdesinin

üzerine koyduğundan emin değildi. Soylu ve atılgan bir atın davranışlarında sergilenen tuhaf zekâ genellikle fazla heyecan uyandırmaz, ama öyle durumlar vardı ki en kuşkucu ve soğukkanlı kişileri bile etkiliyordu; ve bazen atın ayaklarını korkunç ve derin anlamlar gizler şekilde, hızla yere vurarak, toplanmış kendisini izleyen kalabalığın korkuyla geri çekilmesine yol açtığı oluyordu. Böyle zamanlarda genç Metzengerstein'ın beti benzi atıyor, atın bir insan gibi ciddiyetle bakan, hızlı ve arayıcı gözlerinden kaçıyordu.

Ancak Baron'un tüm maiyeti içinde kimse o genç soylunun vahşi atına karşı duyduğu o sıra dışı tutkuyu paylaşmıyordu; en azından çirkinliğiyle herkesin sinirini bozan ve görüşlerine kesinlikle kimsenin aldırmadığı önemsiz ve biçimsiz, ufak tefek bir uşak dışında kimse. O (eğer fikirleri bahsedilmeye değerse) efendisinin ata binerken hep açıklanamaz ve neredeyse fark edilmeyecek bir şekilde titrediğini öne sürme küstahlığında bulunuyordu; ve her gün uzun gezintisinden geri döndüğünde muzaffer bir kötülük ifadesinin yüzünün tüm hatlarını çarpıttığını.

Fırtınalı bir gecede derin bir uykudan uyanan Metzengerstein odasından çıkıp deli gibi aşağı indi ve atın sırtına atladığı gibi ormana dalıp gözden kayboldu. Böylesine sık yaşanan bir olay ilgi çekmedi, ama birkaç saat sonra, Metzengerstein Sarayı'nın muazzam ve görkemli kale burçları güçlü ve dizginsiz bir yangının etkisiyle temellerinden çatırdayıp sarsılmaya başlayınca saraydakiler geri dönüşünü büyük bir endişeyle beklemeye başladı.

Alevler ilk fark edildiğinde öyle ilerlemişti ki binanın herhangi bir kısmını kurtarma çabalarının boşuna olduğu açıktı. Şaşkınlık içindeki komşular kayıtsız olmasa bile sessiz bir hayretle durup yangını izlemeye başladı. Ama kalabalığın dikkati yeni ve

korkutucu bir objeye yöneldi ve bu insan acısının bir kalabalığın hislerindeki heyecanı nasıl cansız maddenin en afallatıcı görüntülerinden bile çok uyandırdığını kanıtladı.

Ormanla Metzengerstein Sarayı arasındaki, yaşlı meşelerin oluşturduğu uzun yolda bonesiz ve panik içindeki bir biniciyi taşıyan bir atın Fırtına Şeytanı'nınkini bile aşan bir süratle sıçrayarak ilerlediği görüldü.

Binicinin atın kontrolünü tamamen yitirdiği açıktı. Yüzündeki ıstırap, bedeninin kasılmaları insanüstü bir çaba harcardığını gösteriyordu; ama duyduğu dehşetin yoğunluğuyla defalarca ısırdığı, kanayan dudaklarının arasından tek bir çığlık dışında hiç ses çıkmadı. Toynakların takırtısı alevlerin gürlemesini ve rüzgârın çığlıklarını tiz ve keskin bir şekilde bastırdı. Bir an sonraysa at bir sıçrayışta kapıyı ve kale hendeğini aştıktan sonra sarayın sarsılan merdivenlerini çıkıp binicisiyle birlikte o kaotik alev girdabının içinde gözden kaybolmuştu.

Fırtına bir anda dindi ve ortalığa ölü, sessiz bir dinginlik çöktü. Beyaz bir alev hâlâ binayı bir kefen gibi sarmalıyor ve sessiz göğe doğru yükselirken doğaüstü parıltılar saçıyordu. Bir duman bulutu mazgallı siperlerin üstüne belirgin ve devasa bir şekil oluşturarak çöküyordu – bir atın şeklini.

1836

Dük De L'Omelette

Ve hemen daha serin bir diyara adım attı – COWPER.

Keats bir eleştiri yüzünden can verdi. "The Andromache"* yüzünden ölen kimdi? Aşağılık ruhlar! – De L'Omelette bir *ortolan*** yüzünden öldü. *L'historie en est brève**** Yardım et bana, Apicius'un ruhu!

Küçük kanatlı gezgin Peru'daki evinden *Chausée D'Antin'e* âşık, gevşemiş, üşengeç bir halde, altın bir kafesle taşındı. Sahibi Kraliçe La Bellissima tarafından gönderilen o talihli kuşu Dük De L'Omelette'e imparatorluğun altı baronu götürdü.

Dük o gece yemeğini tek başına yiyecekti. Dairesinin mahremiyeti içinde, uğrunda açık arttırmada kralından fazla para vererek sadakatini feda ettiği o kanepenin –o kötü şöhretli Cadêt kanepenin– üstüne yavaşça uzandı.

Yüzünü yastığına gömüyor. Saat çalıyor! Duygularına hakim olmayan Dük bir zeytin tanesi yutuyor. Tam bu anda hafif bir müzik sesiyle birlikte kapı usulca açılıyor ve birden! Kuşların en

* Montfleury. *Parnasse Réformé*'nin yazarı onu Hades'te şöyle konuşturur. *"L'homme donc qui voudrait savoir ce dont je suis mort, qu'il ne demande pas s'il fut de fièvre ou de pondagre ou d'autre chose, mais qu'il entende que ce fut de 'L'Andromaque.'"* – Poe.

** Tadı leziz bir tür Avrupa kiraz kuşu.

*** Bunun öyküsü kısadır.

güzeli erkeklerin en âşığının önünde duruyor! Ama Dük'ün yüzü şimdi hangi tarifsiz dehşetle allak bullak oldu? – "*Horreur! – Chien! – Baptiste! – L'oiseau! Ah, bon Dieu! Cet oiseau modeste que tu as déshabillé de ses plumes. et que tu as servi sans papier!*"* Daha fazlasını söylemek gereksiz: – Dük ani ve şiddetli bir tiksinti kriziyle son nefesini verdi.

"Ha! Ha! Ha!" dedi Dük, ölümünden sonraki üçüncü günde.

"He! He! He!" diye yanıtladı Şeytan hafifçe, bir *hauteur*** havasıyla doğrularak.

"Ama ciddi olamazsınız," diye karşılık verdi De L'Omelette. "Günah işledim – *c'est vrai**** – ama, saygıdeğer bayım, lütfen bir düşünün! – Böylesine – böylesine – barbarca tehditleri eyleme geçirmek gibi bir niyetiniz yok herhalde."

"Böylesine *neyi*?" dedi Majesteleri – "Haydi bayım, soyunun!"

"Soyunun ha! – Aman ne güzel! – hayır efendim, soyunmayacağım. Söyler misiniz, siz kim oluyorsunuz da ben, Dük De L'Omelette, Foie-Gras'ın**** yeni reşit olmuş prensi, 'Mazurkiad'ın yazarı ve Akademi Üyesi, Bourdon tarafından yapılmış en güzel pantolonu, Rombêrt'in diktiği en zarif *robe–de–chambre*'ı emriniz üzerine çıkaracağım – saçlarımı bozacağım – eldivenlerimi çıkarmak için gireceğim zahmet de cabası?"

"Ben kim mi oluyorum? – Ah, evet! Ben Baal-Zebub'um,***** Sineklerin Prensi. Seni şimdi içi fildişi kaplı, gülağacından bir tabuttan çıkardım. Tuhaf bir kokun vardı ve irsaliye üstüne iliştirilmişti. Seni Belial gönderdi – Mezarlıklar Mü-

* "Korkunç Köpek! Baptist! Kuş! ah, ulu Tanrım! u basit kuşun kanatlarını yolup kâğıt süslemeler olmadan servis yapılmışsın!"

** Magrurluk.

*** Bu doğru.

**** Kaz ciğerinden yapılan ünlü bir Fransız yemeği.

***** Şeytan.

fettişim. Bourdon tarafından yapıldığını söylediğin pantolonun mükemmel bir keten don, *robe–de– chambre*'ın ise geniş bir kefen."

"Bayım!" diye yanıtladı Dük. "Hakaretinizi karşılıksız bırakamam! – Bayım! bu hakaretin intikamını sizden ilk fırsatta alacağım! – Bayım! Yine görüşeceğiz! Şimdilik au revoir!" – ve Dük eğilerek Şeytan'ın huzurundan çekiliyordu ki, beklemekte olan bir beyefendi tarafından durdurulup geri getirildi. Bunun üzerine Dük Hazretleri gözlerini ovuşturdu, esnedi, omuz silkti, düşündü. Kimliği konusunda tatmin olduktan sonra etrafını kuşbakışı bir incelemeye tabi tuttu.

Daire muhteşemdi. De L'Omelette bile oranın *bien comme il faut** ilan etti. Şaşırtıcı olan uzunluğu ya da genişliği değil – ah, yüksekliğiydi! – Tavan yoktu – onun yerinde – yoğun bir ateş renkli bulutlar girdabı vardı. Yukarı bakınca Dük'ün başı döndü. Tepeden kan renginde, bilinmeyen bir metalden yapılma bir zincir sarkıyordu – üst ucu görünmüyordu, tıpkı Boston şehri gibi, *parmi les nues*** idi. It ucunda büyük bir fener sallanmaktaydı. Dük bunun yakuttan yapılma olduğunu biliyordu; ama öyle yoğun, öyle dingin, öyle korkunç bir ışık yayıyordu ki, İran böylesine asla tapmamıştı – Gheber böylesini asla hayal etmemişti – Mussulman afyonun etkisi altındayken, sırtı çiçeklere, yüzü Tanrı Apollo'ya dönük halde bir haşhaş tarlasında sendeleyerek yürürken böylesini asla düşlememişti. Dük hafif, kesin olarak tasvipkâr bir küfür mırıldandı.

Odanın köşelerinde yuvarlak oyuklar vardı. – Bunların üçünde dev heykeller duruyordu. Güzellikleri Yunan, biçimsizlikleri Mısır, *tout ensembleleri**** Fransız tarzındaydı. Dördüncü oyuk-

* Olması gerektiği gibi. – Ç.N.
** Bulutların arasında. – Ç.N.
*** Yarattıkları tüm etki. – Ç.N.

taki heykelin üstü örtülüydü; devasa da değildi. Ama ince bir ayak bileği, sandaletli bir ayak görünüyordu. De L'Omelette elini kalbine bastırdı, gözlerini kapadı, yukarı kaldırdı ve Majesteleri Şeytanı görerek – kızardı.

Ama tablolar! – Kupris! Astarte! Astoreth! – Bin bir tane! Ve Rafaelle onları görmüş! Evet, Rafaelle buraya gelmiş; ne de olsa o ———'yi çizmedi mi? Ve bu yüzden de lanetlenmedi mi? Tablolar! – Tablolar! Ah lüks! Ah aşk! – Bu yasak güzellikleri gören kim, sümbül rengi ve somaki duvarlarda yıldızlar gibi parıldayan altın çerçevelerin zarafetine bakar ki?

Ama Dük kendini kaybediyor. Ancak sandığınız gibi görkemden başı dönmüş ya da o sayısız tütsünün muhteşem kokulanyla sarhoş olmuş değil. *C'est vrai que de toutes ces choses il a pensé beaucoup – mais!** Dük De L'Omelette dehşete kapılmış durumda; çünkü tek bir perdesiz pencerenin sergilediği kurşuni manzarada ateşlerin en korkuncu parıldıyor!

*Le pauvre Duc!*** O salonu dolduran yüce, haz verici, bitimsiz melodilerin büyülü pencere camlarının simyasından geçerken süzülen ve dönüşüme uğratılan, umutsuzların ve lanetlilerin inlemeleri ve ulumaları olduğunu düşünmeden edemiyor! Ve oradaki! – Oradaki! – O kanepenin üstündeki! – Kim olabilir? *Petit-mâitre**** – hayır, Tanrı – olabilir mi, soluk çehresiyle, *si amèrement, et qui sourit,***** mermerden yapılmışçasına oturan?

*Mais il faut agir,****** – yani, bir Fransız asla ulu orta bayılmaz. Hem Dük Hazretleri olay çıkarmaktan nefret ederdi. De L'Omelette kendine geldi. Masada kartlar vardı – puan fişleri de. Dük

Böyle şeyler üstüne epey kafa yorduğu doğru - ama! – Ç.N.
Zavallı Dük! – Ç.N.
Züppe. – Ç.N.
Öylesine haşince, gülümseyerek. – Ç.N.
Ama harekete geçmeli. – Ç.N.

B———'nin öğrencisiydi; *il avait tué ses six hommes.** Öyleyse *il peut s'échapper.*** İki fişi eline alıyor ve taklit edilemez bir zarafetle Majestelerine seçimi sunuyor. *Horreur!* Majesteleri hamle yapmıyor!

*Mais il joue!**** – ne mutluluk verici bir düşünce! Ama Dük'ün hep kusursuz bir hafızası olmuştu. Abbé Gualtier'in "Diable"ını gözden geçirmişti. Orada "*que le Diable n'ose pas refuser un jeu d'écarté*****" deniyordu.

Ama ihtimaller – ihtimaller! Evet – umutsuzdu; ama Dük'ün kendisinden daha umutsuz olamazlardı. Hem o işin sırrını bilmiyor muydu? Père Le Brun'ü üstünkörü okumamış mıydı? – Vingtun Kulübü'nün bir üyesi değil miydi? "*Si je perds,*" dedi, "*je serai deux fois perdu*****" – iki kez lanetleneceğim – *voilà tout!******" (Burada Dük Hazretleri omuz silkti.) "*Si je gagne, je reviendrai à mes ortolans – que les cartes soient préparées!*******"

Dük dikkat kesilmişti – Majesteleri özgüvenle doluydu. Bir izleyicinin aklma Francis ve Charles gelirdi. Dük Hazretleri oyununu düşündü. Majesteleri düşünmedi; kartları karıştırdı. Dük kesti.

Kartlar dağıtıldı. Koz belli oldu – koz – koz – papaz! Hayır – kızdı. Majesteleri kızın üstündeki erkeksi giysilere küfretti. De L'Omelette elini kalbinin üstüne koydu.

Oynuyorlar. Dük sayıyor. El dağıtılıyor. Majesteleri de ağır ağır sayıyor, gülümsüyor, şarap içiyor. Dük bir kart veriyor.

"*C'est à vous à faire,********" dedi Majesteleri keserken. Dük

* Altı kişi öldürmüştü. – Ç.N.
** Öyleyse kurtulabilir. – Ç.N.
*** Ama kumar oynuyor! – Ç.N.
**** Şeytanın bir el kağıt oynamaya hayır diyemeyeceği. – Ç.N.
***** Eğer kaybedersem iki kez lanetleyeceğim. – Ç.N.
****** Hepsi bu. – Ç.N.
******* Kazanırsam ortolanlarıma geri döneceğim -kağıtlar hazırlansın. – Ç.N.
******** Sıra sende. – Ç.N.

Hazretleri başını eğerek selam verdi, dağıttı ve masadan kalktı, *en présentant le Roi.**

Majesteleri hayal kırıklığına uğramış gibi görünüyordu.

İskender İskender olmasa Diyojen olurdu; ve Dük çıkıp giderken hasmını şu konuda temin etti, "*que s'il n'eût pas été De L'Omelette il n'aurait point d'objection d'être le Diable.*"**

1836

* Papazı gösterirken. – Ç.N.

** Eğer De L'Omelette olmasa şeytan olmaya itiraz etmezdi.– Ç.N.

Dört Hayvan Bir Arada; İnsan-Zürafa

Chacun a ses vertus.*
CRÉBILLON'UN XERXES'İ.

Antiochus Epiphanes genellikle Peygamber Ezekiel'in Tanrı'sı olarak görülür. Ancak bu onur Cyrus'ın oğlu Cambyses'e daha uygundur. Hem Suriye hükümdarının karakteri ek süslemelere de gerek duymaz. Tahta çıkışı, daha doğrusu hükümdarlığı zorla ele geçirişi İsa'nın gelişinden yüz yetmiş bir sene önce gerçekleşmiştir; Efes'teki Diana tapınağını yağmalama girişimi; Yahudilere karşı beslediği amansız düşmanlık; Kudsülakdas'ı kirletmesi; ve on bir senelik çalkantılı bir hükümranlıktan sonra Taba'da feci bir şekilde ölmesi göze çarpan olaylardır ve bu yüzden çağının tarihçileri tarafından, kişisel yaşamının ve ününün toplamını teşkil eden kâfirce, alçakça, zalimce, aptalca ve tuhaf başarılarından daha çok kaydedilmişlerdir.

Sevgili okur, şimdi üç bin sekiz yüz otuz senesinde olduğumuzu düşünelim ve birkaç dakikalığına, insanların yaşadığı en tuhaf şehir olan Antakya'da bulunduğumuzu hayal edelim. Aslında Suriye'de ve başka ülkelerde bu ismi taşıyan, benim bahsettiğimin dışında on altı şehir daha vardı. Ama *bizimki* Antakya

* Herkesin erdemleri vardır.

Epidefne ismiyle tanınıyordu, çünkü Defne adlı tanrıyla aynı ismi taşıyan ve ona adanmış bir tapınağın bulunduğu o küçük köyün yakınındaydı. Ülkenin Büyük İskender'den sonraki ilk kralı olan Seleucus Nicanor tarafından (gerçi bu konu üzerinde tartışılmaktadır) babası Antiochus'un anısına inşa edilmiş ve hemen Suriye hükümdarlarının oturduğu yer olmuştu. Roma İmparatorluğu'nun gelişme döneminde doğu eyaletlerinin valisinin genelde yaşadığı yer de burasıydı; ve pek çok imparator (aralarında özellikle Verus ve Valens'ten bahsedilebilir) vakitlerinin çoğunu burada geçirirlerdi. Ama gördüğüm kadarıyla artık şehre vardık. Kalesine inelim ve şehirle civarına bir bakalım.

"Dağlık yabanın içinden ve sonunda da binalar yabanının arasında sayısız çağlayanla yolunu açan bu geniş ve hızlı ırmağın adı ne?"

Bu Orontes, g ney yönünde geniş bir ayna gibi on iki mil kadar uzanıyor ve Akdeniz'in dışında görünürdeki tek su kütlesi. Akdeniz'i herkes görmüştür; ama Antakya'yı görenlerin pek az olduğunu izninizle söyleyeyim. Pek azdır derken, sizin ve benim gibi, modern bir eğitimin avantajlarına sahip olanları kastediyorum. Bu yüzden o denize bakmayı bırakın ve tüm dikkatinizi altımızda uzanan evlere verin. Şimdi üç bin sekiz yüz otuz senesinde olduğumuzu unutmayın. Daha sonrasında – mesela Efendimizin doğumundan sonraki bin sekiz yüz kırk beş yılında olsaydık bu sıra dışı görüntüyle karşılaşmayacaktık. Antakya on dokuzuncu yüzyılda acınası, sefil bir hale geldi – yani *gelecek*. Üç deprem tarafından üç farklı dönemde tamamen yıkılmış olacak. Aslında ilk halinden geriye kalanlar öyle harap ve yıkık bir halde olacak ki patrik Şam'a taşınacak. Bu çok iyi. Tavsiyemden faydalandığınızı ve binaları incelediğinizi görüyorum –

——— gözlerinizi tatmin ettiğinizi
Bu şehre en çok şöhret kazandıran
O anıtlar ve ünlü yapılarla.

Affedersiniz; Shakespeare'in bin yedi yüz elli sene sonra yaşayacağını unutmuşum. Ama Epidefne'nin görüntüsü ona *tuhaf* dememi haklı kılmıyor mu?

"Yapıca sağlam; ve bu açıdan sanata olduğu kadar doğaya da çok şey borçlu."

Çok doğru.

"Pek çok görkemli sarayı var."

Evet.

"Ve o sayısız muazzam, muhteşem tapınak antik çağın en çok övülen tapınaklarla boy ölçüşebilir."

Bütün bunları kabul etmeliyim. Yine de çamurdan yapılma, iğrenç ve harap kulübeler göz alabildiğine uzanıyor. Köpek kulübelerindeki pisliklerin bolluğunu fark etmemek elde değil ve putperestlerin tütsülerinin güçlü kokuları olmasa dayanılmaz, tiksinç bir kokuyu algılayacağımızdan eminim. Hiç bu kadar boğucu bir şekilde dar sokaklar ve bu kadar mucizevi bir şekilde yüksek binalar görmüş müydünüz? Gölgeleri nasıl da kasvetli! O sonsuz revaklardaki sallanan lambaların gün boyunca yanması çok iyi; yoksa Mısır'ın terk edildiği zamandaki karanlığı çökerdi üstümüze.

"Burası gerçekten acayip bir yer! Şuradaki tuhaf binanın anlamı ne! Bak! Diğerlerinden çok daha yüksek ve hükümdarlık sarayı olduğunu tahmin ettiğim yapının doğusunda kalıyor."

Orası Suriye'de Elah Gabalah adı verilen Güneş Tanrısı'nın yeni tapınağı. Daha sonra son derece kötü şöhretli bir Roma İmparatoru bu inancı Roma'ya taşıyacak ve orada ismi Heliogaba-

lus olacak. Tapınağın tanrısını bir görmek hoşunuza gider sanırım. Göğe bakmanıza gerek yok; Güneş Tanrısı orada değil; en azından Suriyelilerin taptığı Güneş Tanrısı. *Bu* tanrı o binanın içinde bulunuyor. Ona üstünde Ateş yazan koni ya da *piramit* şeklindeki büyük bir taş sütunun figürü aracılığıyla tapılıyor.

"Dinle! – Bak! – Karşılarındaki güruha bağıran, el kol hareketleri yapan, yarı çıplak, yüzleri boyalı şu gülünç yaratıklar kim olabilir?"

Bazıları şarlatan. Diğerleri filozoflar soyuna dahil. Ancak çoğu –özellikle de sopalarla halka saldıranlar– sarayın temel mensupları ve kralın övgüye değer, komik emirlerinden birini uyguluyorlar.

"Ama o da nesi? Tanrım! Şehir vahşi hayvanlarla dolup taşıyor! Ne korkunç bir görüntü – ne tehlikeli bir tuhaflık!"

Evet, korkunç; ama kesinlikle tehlikeli değil. Bir zahmet dikkat ederseniz, her hayvan usulca sahibinin peşinden gidiyor. Evet, bazıları boyunlarından iplerle bağlı, ama bunlar genelde daha küçük ve ürkek türler. – Aslanlar, kaplanlar ve leoparlar serbestçe geziniyor. Şu andaki işlerini yapmak üzere kolayca eğitilmişler ve sahiplerine *valets–de– chambre*lık* yapıyorlar. Doğa'nın hükümdarlığının sınırlarının ihmal edildiğini belli ettiği zamanlar da oluyor; – ama silahlı bir adamın yenmesi ya da kutsal bir boğanın boğularak öldürülmesi Epidefne'de pek fazla bahsedilmeyecek kadar önemsiz bir olay.

"Ama bu duyduğum acayip gürültü de neyin nesi? Bu Antakya için bile fazla yüksek sesli olsa gerek! Çok acayip bir kargaşaya işaret ediyor."

Evet – şüphesiz. Kral yeni bir gösteri emretti – Hipodrom'da bir gladyatör gösterisini – veya belki de İstik tutsakların katledil-

* Oda hizmetçiliği.

mesini – veya yeni sarayının yakılmasını – veya güzel bir tapınağın yıkılmasını – ya da birkaç Yahudi'nin bir şenlik ateşinde kızartılmasını. Gürültü artıyor. Kahkaha sesleri göğe yükseliyor. Havada rüzgâr çalgılarının sesleri ve bir milyon boğazdan çıkan haykırışların korkunç g rültüsü yankılanıyor. Eğlence aşkına inelim ve neler oluyormuş bir bakalım! Buradan – dikkat edin! İşte şimdi Timarchus caddesi denen ana caddedeyiz. İnsan denizi buraya doğru geliyor ve akışını durdurmakta zorlanacağız. Doğrudan saraydan gelen Heraclides sokağından akıyorlar: – Bu yüzden kral da büyük olasılıkla eğlenenlerin arasında. Evet; – habercinin hükümdarın gelişini Doğu'nun süslü söyleyişiyle haber veren bağırmalarını işitiyorum. Ashimah tapınağının yanından geçerken onu görebileceğiz. Tapınağın girişine yerleşelim; birazdan burada olur. Bu arada bu görüntüyü inceleyelim. Bu nedir? Ah, bizzat tanrı Ashimah. Ama gördüğünüz gibi ne kuzu, ne keçi, ne de satir; Arcadialıların Pan'ıyla da pek benzerliği yok. Yine de bütün bu görünüşler gelecek çağların bilgilileri tarafından Suriyeli Ashimah'a verildi –Pardon *verilecek*. Gözlüğünüzü takıp bana ne olduğunu söyleyin. Nedir o?

"Üstüme iyilik sağlık! Bu bir maymun!"

Doğru – bir Habeş maymunu; ama yine de bir tanrı. – İsmi Yunancadaki *Simia*'dan geliyor – antikacılar ne aptal! Ama bakın! – Bakın! Şurada küçük, paçavralar içindeki bir afacan koşturuyor. Nereye gidiyor? Niye avazı çıktığı kadar bağırıyor? Ne diyor? Ah! Kralın zaferle geldiğini söylüyor; muhteşem giysiler giydiğini; zincire vurulmuş bin İsrailli tutsağı kendi elleriyle öldürme işini yeni bitirdiğini! Üstü başı perişan çocuk bu kahramanlığı için onu göklere çıkarıyor! – Dinleyin! İşte benzer kıyafetler giymiş askerler geliyor. Kralın cesaretini anlatan Latince bir marş bestelemişler ve yürürken onu söylüyorlar.

Mille, mille, mille,
Mille, mille, mille,
Decollavimus, unus homo!
Mille, mille, mille, mille, decollavimus!
Mille, mille, mille!
Vivat qui mille mille occidit!
Tantum vini haber nemo
Quantum sanguinis effudit!*

Şu şekilde çevrilebilir:

Bin, bin, bin,
Bin, bin, bin,
Kişi öldürdük, tek bir savaşçıyla!
Bin, bin, bin, bin,
Tekrar söyleyelim bin diye!
Haydi! – şarkı söyleyelim
Yaşasın bin kişiyi,
Böyle güzelce haklayan kralımız!
Haydi! – Kükreyelim,
O bize Suriye'deki
Tüm şaraplardan
Daha kırmızı kanlar verdi!

"Borazanların ötüşünü duyuyor musun?"

Evet; kral geliyor! Bakın! İnsanlar gözlerini hayranlık ve huşuyla göğe kaldırıyor. Geliyor; – yaklaşıyor; – işte orada!

"Kim? – Nerede? Kral mı? Onu göremiyorum; – göremiyorum."

O halde kör olmalısınız.

"Pekâlâ mümkün. Yine de dev bir zürafanın önünde yere ka-

paklanmış, toynaklarını öpmeye çalışan coşkun bir budalalar ve deliler güruhundan başka bir şey görmüyorum. Bak! Hayvan haklı olarak güruhtan birini tekmeledi bile – birini daha – birini daha – birini daha – ve birini daha. Aslında hayvanın ayaklarını kullanma tarzına hayran kalmamak elde değil."

Güruhmuş! – Bunlar Epidefne'nin soylu ve özgür vatandaşları! Hayvan mı dediniz? – Aman sizi kimse duymasın. Bir insan yüzüne sahip olduğunu görmüyor musunuz? Bayım, o zürafa Suriye Kralı Meşhur Antiochus'tan, Doğu'nun en güçlü despotu Antiochus Epiphanes'ten başkası değil! Evet, ona bazen Antiochus Epimanes dendiği de oluyor – Yani deli Antiochus– ama bunun sebebi insanların onun yeteneklerini takdir edecek yetkinlikte olmayışı. Şu anda bir hayvan derisinin içine girmiş olduğu ve bir zürafa taklidi yapmak için elinden geleni yaptığı da kesin; ama bir kral olarak itibarını korumak için yapıyor bunu. Hem hükümdar dev yapılı olduğundan üstündeki elbise ona bol ya da büyük gelmiyor. Ama önemli bir durum olmasa bunu giymeyeceğini söyleyebiliriz. Bin Yahudiyi böyle katlettiklerini siz de takdir edersiniz. Hükümdar ne üstün bir vakarla dört ayak üstünde geziniyor. Gördüğünüz gibi kuyruğunu iki en gözde cariyesi, Elline ve Argelais taşıyor; ve yerinden uğramış olan gözlerinin şişliğiyle yüzünün şaraptan dolayı büründüğü tuhaf renk olmasa, görüntüsü son derece çekici olacaktı. Hipodroma gidiyor. Biz de onu takip edelim ve söylemeye başladığı zafer şarkısını dinleyelim:

Epiphanes'ten başka kral var mı
Biliyor musunuz?
Epiphanes'ten başka kral var mı
Bravo! – Bravo!

Epiphanes'ten başkası yok,
Hayır – Yok:
Yıkın tapınakları öyleyse,
Ve güneşi söndürün!

Ne güzel ve içten söylüyor! Halk ona "Doğu'nun Medarı İftiharı", "Evrenin Gözbebeği" ve "Zürafaların En Güzeli"nin yanı sıra "Şairlerin Prensi" de diyor. Coşkusuna *katılıyorlar* ve –duyuyor musunuz– tekrar söylüyor. Hipodroma vardığında başına şairlerin tacı takılacak, yaklaşan Olimpiyatlardaki zaferinin beklentisiyle.

"Ama, Jüpiter aşkına! Arkamızdaki kalabalığa ne oluyor?"

Arkamızdaki mi dediniz? – Oh! Ah! – Görüyorum. Dostum, vaktinde konuştuğunuz iyi oldu. Hemen güvenli bir yere gidelim. İşte! – Bu su kemerinin altına saklanalım da size karışıklığın sebebini açıklayayım. Tam beklediğim gibi oldu. İnsan kafalı bir zürafanın tuhaf görüntüsü şehirdeki ehlileştirilmiş vahşi hayvanların adap kurallarına ters düştü anlaşılan. Sonuçta isyan çıktı; ve böyle durumlarda genellikle olduğu gibi, insan çabaları isyancıları bastıramayacak. Birçok Suriyeli şimdiden hayvanlara yem oldu bile; ama dört ayaklı yurtseverle in asıl isteği zürafayı yemek gibi görünüyor. Bu yüzden "Şairle in Prensi" arka ayaklarının üzerinde canını kurta mak için kaçıyor. Hizmetçileri ve cariyeleri onu terk etti. "Evrenin Gözbebeği", başın belada! "Doğu'nun Medarı İftiharı", yenilip yutulma tehlikesiyle karşı karşıyasın! Bu y zden kuyruğuna öyle üzgün gözlerle bakma; hiç şüphesiz çamurda sürünerek kirlenecek ve bundan sakınmanın yolu yok. Arkana bakıp da onun kaçınılmaz kirlenişini görme; cesaretini topla ve hipodroma doğru tabanları yağla! Unutma, sen Antiochus Epiphanes'sin, Meşhur Antiochus'sun! – Ayrıca " 'Şairler Prensi' ", " 'Doğu'nun Medarı İftiharı' ", " 'Evrenin Gözbebeği' " ve " 'Zürafaların En Olağanüstüsüsün!'

" Vay canına! nasıl da hızlı koşuyorsun! Kaçma kapasiteni nasıl da arttırıyorsun! Koş, Prens! – Bravo, Epiphanes! – Çok iyi, Zürafa! – Yüce Antiochus! Koşuyor! – Sıçrıyor! – Uçuyor! Bir mancınıktan fırlamış bir ok gibi hipodroma yaklaşıyor! Sıçrıyor! – Çığlık atıyor! – Oraya vardı! Bu çok iyi; çünkü Amfiteatr'ın kapılarına varmakta bir saniye gecikseydin, sen "Doğu'nun Medarı İftiharı", Epidefne'de leşini kemirmeyen ayı yavrusu kalmayacaktı. Gidelim – uzaklaşalım buradan! – Çünkü hassas modern kulaklarımız kralın kurtuluşu şerefine yapılmaya başlanmak üzere olan kutlamanın gürültülerini kaldıramaz! Dinleyin! Başladı bile. Bakın! – Bütün şehir karmaşa içinde!

"Burası Doğu'nun en kalabalık şehri olsa gerek! Nasıl bir insan yığını bu böyle! Her mevkiden ve yaştan insanların karmaşası! Farklı birçok mezhep ve ulusların bir aradalığı! Giysilerin çeşitliliği! Bir dil Babil'i! Hayvan çığlıkları! Çınlayan müzik aletleri! Filozoflar kalabalığı!"

Haydi gidelim!

"Bir saniye! Hipodromdan gürültüler geliyor; bunun anlamı ne, yalvarırım söyle bana!"

O mu? – Ah, hiçbir şey. Epidefne'nin, söyledikleri gibi kralların inancı, cesareti, bilgeliği ve kutsallığı konusunda tatmin olmuş ve az önceki insanüstü çeviklig ne tanıklık etmiş soylu ve özgür vatandaşları, kralın alnını koşu yarışının galibine (şairlere verilecek olanın yanı sıra) verilecek çelenkle şimdiden süslemeyi görev biliyorlar – gelecek Olimpiyatların kutlamasında alması *gerektiği* açık olan ve bu yüzden şimdi, önceden verdikleri bir çelenkle.

1836

Bir Kudüs Öyküsü

Intonsos rigidam in frontem* ascendere canos
Passus erat——
LUCAN.

——kıllı bir ***yük***.
ÇEVİRİ.

"Hemen surlara gidelim," dedi Abel–Phittim, Buzi–Ben–Levi'yle Ferisi Simeon'a, Temmuz ayının onuncu gününde, dünyanın üç bin dokuz yüz kırk bir senesinde. – "Hemen Benyamin kapısının yanındaki, Davud şehrindeki, sünnetsizlerin kampının karşısındaki surlara gidelim. Çünkü şimdi gün doğduğundan, bu dördüncü nöbetçinin son saati; ve putperestler Pompey'in vaadini yerine getirmek üzere bizi kurbanlık kuzularla bekliyorlardır."

Simeon, Abel–Phittim ve Buzi–Ben–Levi kutsal Kudüs şehrindeki, ayinler sırasında cemaatten bağış toplayan adamlar, Gizbarimlerdi.

"Evet," diye yanıtladı Ferisi, "çabuk olalım; kâfirlerin bu cömertliği alışıldık bir şey değil; ve Baal'a tapanlar hep dönek olmuştur."

* Poe burada *descendere*'yi *ascendere* yapmış. *Pharsalia*'dan, II. 375-6.

"Dönek ve hain oldukları Tevrat'ın ilk beş kitabı kadar doğru," dedi Buzi–Ben–Levi, "ama yalnız Adonaililere karşı böyleler. Ammonitlerin kendi çıkarlarını gözetmediği nerede görülmüş? Bence bize Tanrı'nın sunağı için kuzu vermeleri büyük bir cömertlik değil. Ne de olsa kuzu başına otuz gümüş şekel alıyorlar!"

"Ama Ben–Levi, unutuyorsun," diye karşılık verdi Abel–Phittim, "şimdi En Yüce'nin şehrini kâfirce kuşatmakta olan Roma Pompeyi sunak için satın aldığımız kuzuları ruhu değil bedeni beslemekte kullanmayacağımızdan emin olamaz."

"Şimdi, sakalımın beş köşesi adına," diye haykırdı, Vuranlar mezhebinden olan (ayaklarını kaldırıma vurmak suretiyle yaralayarak yürümeleri daha az ateşli zahitler için bir rahatsızlık kaynağı, bir kınama nedeni –yeteneksiz yürüyücüler için tökezleten bir engel– olan küçük bir mezhep) Ferisi – "bir rahip olarak tıraş etmemin yasaklandığı sakalımın beş köşesi adına! – demek Romalı kâfir ve putperest zıpçıktının birinin bizi en kutsal, adanmış şeyleri bedenin arzularına tahsis etmekle suçlayacağı günleri de görecektik! O günler" –

"O barbarın güdülerini sorgulamayalım," diye araya girdi Abel–Phittim, "çünkü bugün onun para hırsından ya da cömertliğinden ilk kez faydalanıyoruz. En iyisi bir an önce surlara gidelim ki, ateşini cennetin yağmurlarının söndüremeyeceği ve dumandan sütunlarını hiçbir tapınağın geri çeviremeyeceği o sunak adaksız kalmasın."

Şehrin, saygıdeğer Gizbarimlerin aceleyle gittiği ve mimarı Kral Davut'un adını taşıyan kesimi, Kudüs'ün en sağlam surlarla çevrili kısmı olarak kabul ediliyordu. Dik ve yüksek Siyon tepesi üstüne inşa edilmişti. Burada, kayalardan yontulmuş geniş, derin bir hendek, iç kenarına dikilmiş son derece sağlam bir sur

tarafından korunuyordu. Bu sur düzenli aralıklara yayılmış beyaz mermerden dörtgen kalelerle bezenmişti. En alçağının boyu altmış, en yükseğininki yüz yirmi kol boyuydu. Ama Benyamin kapısının etrafında sur kesinlikle hendeğin kenarından yükselmiyordu. Tam tersine, hendekle kale duvarının dibi arasında iki yüz elli kol boyunda dik bir uçurum vardı. Bu, sarp Moriah Dağı'nın bir parçasıydı. Böylece Simeon ve arkadaşları Adoni–Bezek adlı kuleye çıktıklarında –Kudüs'teki en yüksek kule ve kuşatan orduyla konuşmaların genelde yapıldığı yer– düşman kampına Cheops Piramidi'ninkinden ve Belus tapınağınınkinden pek çok ayak daha fazla bir yükseklikten baktılar.

"Doğrusu," diye iç geçirdi Ferisi, uçurumun ötesine başı dönerek bakarken, "sünnetsizlerin sayısı kumsaldaki kumlar kadar çok – kırlardaki çekirgeler kadar! Kral'ın vadisi Adommin'in vadisi olmuş."

"Ama yine de," diye ekledi Ben–Levi, "Alef'ten Tau'ya dek – kırdan surlara dek – bana Yod harfinden daha büyük görünen tek bir cahil – bir tane bile – gösteremezsin!"

"Gümüş şekelleri bir sepete koyup sarkıtın!" diye seslendi Romalı bir asker boğuk, sert, Pluto'nun diyarından geliyormuş gibi çıkan bir sesle. "Soylu bir Romalının çenesinin kırılmasına sebep olan o lanet olası paraların bulunduğu sepeti indirin! Sizin o putperestçe ısrarlarınızı dinlemeye tenezzül eden efendimiz Pompeius'a olan minnettarlığınızı böyle mi gösteriyorsunuz? Tanrı Phoesus, ki gerçek bir tanrıdır, bir saattir arabasının üstünde – ve siz güneş doğarken surlarda olmayacak mıydınız? Aedepol! Dünya fatihi olan bizlerin her köpek kulübesinin duvarları önünde durup köpeklerle konuşmaktan başka işi yok mu sanıyorsunuz? İndirin şunu! – Yalnız değersiz paranız renkçe parlak ve ağırlıkça tam olsun!"

"El Elohim!" dedi Ferisi, Romalı yüzbaşının ahenksiz sesi uçurumun sarp kayalıklarında yankılanıp tapınak yönünde yok olurken – "El Elohim! – Tanrı Phoebus da *kim*? – Bu kâfir *kimi* çağırıyor? Sen, Buzi–Ben–Levi! Sen Musevi olmayanların kanunlarını bilirsin ve Teraphim'le ilgilenenlerin arasında yaşadın! – Bu kâfir Nergal'den mi bahsediyor? – Yoksa Ashimah'tan mı? – Nibhaz'dan mı? – Tartak'tan mı? – Adramalech'ten mi? – Anamalech'ten mi? – Succoth–Benith'ten mi? – Dagon'dan mı? – Belial'dan mı? – Baal–Perith'den mi? – Baal–Peor'dan mı? – Baal–Zebub'dan mı?"

"Doğrusu hiçbirinden bahsetmiyor – ama dikkat et de ip ellerinin arasından fazla hızlı kaymasın – çünkü sepet şuradaki kaya çıkıntısına takılırsa tapınağın kutsal eşyaları feci bir şekilde dökülür."

Ağır, yüklü sepet kabaca yapılmış bir mekanizmanın yardımıyla dikkatle kalabalığın arasına indirildi. Baş döndürücü yükseklikten, Romalıların etrafına doluştuğu görülebiliyordu. Ama büyük yükseklikten ve havanın sisli olmasından dolayı ne yaptıkları net olarak seçilemiyordu.

Yarım saat geçmişti bile.

"Geç kalacağız," diye iç geçirdi Ferisi, bu sürenin bitiminde uçuruma bakarken – "geç kalacağız! Katholin bizi görevden alacak."

"Artık," diye karşılık verdi Abel–Phittim, "artık bir elimiz yağda, bir elimiz balda yaşayamayacağız – artık sakallarımız buhur kokmayacak – belimize Tapınağın keten kumaşlarını saramayacağız."

"Raca!" diye küfretti Ben–Levi. "Raca! Bizi dolandırıp paramızın üstüne mi yatmak istiyorlar? Yoksa, Musa adına! Şekellerini mi tartıyorlar?"

"Sonunda işaret verdiler!" diye haykırdı Ferisi. "Sonunda işaret verdiler! – Çek, Abel–Phittim! Ve sen, Buzi–Ben–Levi, çek! Çünkü ya barbarlar hâlâ sepeti tutuyor, ya da Tanrı içine semiz bir hayvan koymaları için kalplerini yumuşattı!" Ve Gizbarimler çektiler, yükleri hâlâ koyulaşan sisin içinde sallanarak olanca ağırlığıyla yukarı çıkarken.

"Booshoh he!" – Bir saat kadar sonra, ipin ucunda bir şey belli belirsiz görününce Ben–Levi'nin dudaklarının arasından çıkan nida buydu – "Booshoh he!"

"Booshoh he! – Ne ayıp! – Engedi'nin sık çalılıklarından gelme, Jehosaphat vadisi kadar dayanıklı bir koç bu!"

"Sürünün ilk doğan hayvanı bu," dedi Abel–Phittim, "onu melemesinden ve bacaklarını masumca kıvırmasından tanıdım. Gözleri Pectoral'ın mücevherlerinden daha güzel ve eti Hebron'un balı gibi."

"Bashan meralarından semiz bir buzağı bu," dedi Ferisi, "putperestler bize çok iyi davrandı! Haydi bir mezmur okuyalım! Teşekkürlemizi kaval, santur ve arpla iletelim!"

Hafif bir homurtu iri bir *domuzun* varlığını ancak sepet Gizbarimlerin birkaç kadem kadar yakınına geldiğinde ele verdi.

"Şimdi El Emanu!" dedi üçlü yavaşça ve yukarı çevrilmiş gözlerle, ipi bırakırlarken ve domuz barbarların arasına düşerken, "El Emanu! – Tanrı bizimle olsun! – *Adı ağza alınmaz et bu!*"

1836

Aldatma

Slid, eğer "passado"ların ve "montante"lerin*
bunlarsa, istemiyorum, eksik olsunlar.
NED KNOWLES.

Baron Ritzner Von Jung soylu bir Macar ailesinden gelmeydi ve bu ailenin her üyesinin (en azından belirli kayıtların uzandığı kadar eski bir çağa dek) az çok yetenekli olduğu bir saha vardı. Ailenin çocuklarından biri olan Tieck çoğu tuhaf olan bu yeteneklerin en parlak olmasa bile çarpıcı örneklerinden birine sahipti. Ritzner'le olan tanışıklığım kamuya anlatamayacağım bir dizi tuhaf maceranın beni 18– yazında o muhteşem Château Jung'a sürüklemesiyle başladı. Burada bana saygı duymaya başladı ve yine burada biraz daha güç de olsa onun kafa yapısını kısmen tanıdım. Günler geçtikçe ve birbirbimize yakınlaştıkça hakkındaki bilgim derinleşti; ve üç yıllık bir ayrılıktan sonra G——n'de buluştuğumuzda artık Baron Ritzner Von Jung'un karakterine ilişkin bilinmesi gereken her şeyi biliyordum.

Yirmi beş Haziran gecesi gelişinin üniversite çevrelerinde uyandırdığı merakın heyecanını anımsıyorum. Herkesin daha

* Eskrimde "passade" öne doğru tüm vücutla yapılan bir hamle, "montante" ise yukarı yapılan hamledir. Slid "Tanrı'nın kanı adına" anlamına gelir.

ilk görüşte onun hakkında "dünyanın en kayda değer insanı" olduğunu söylemesine karşın kimsenin bu konuda ayrıntılara girmediğini daha da iyi anımsıyorum. *Eşsiz* olduğu öyle bariz bir gerçek gibi görünüyordu ki, bu eşsizliğin nereden kaynaklandığını sorgulamak saygısızlık gibi geliyordu. Ama şimdilik bu konuyu kapatıyor ve üniversite sınırlarından içeri adımını atmasından itibaren çevresini saran topluluktakilerin alışkanlıkları, tavırları, kişilikleri, cüzdanları ve eğilimleri üstünde son derece yoğun ve despotça, ama bir yandan da son derece belirsiz ve tamamen açıklanamaz bir etki uyandırdığını söylemekle yetiniyorum. Böylece üniversitede kaldığı kısa süre, üniversitenin tarihine, o dönemi ya da bağlılıklarını yaşayan insanların tanımıyla "Baron Ritzner Von Jung'un egemenliğindeki o tuhaf dönem" olarak geçmiştir.

G——n'e geldikten sonra beni dairemde buldu. O zamanlar belirgin bir yaşı yoktu; – yani demek istediğim, verdiği kişisel bilgilerden yaşı konusunda bir tahminde bulunmak olanaksızdı. On altı ya da altmış yaşında olabilirdi. Aslında yirmi ikinci yaşından yedi ay *almıştı*. Kesinlikle yakışıklı bir erkek değildi – belki tam tersiydi. Yüzü köşeli ve sertti. Alnı geniş ve çok açık tenliydi. Burnu kısaydı, ucu kalkıktı. Gözleri iri, hüzünlü, berrak ve anlamsızdı. Ağzında gözlemlenecek daha çok şey vardı. Dudakları hafifçe öne çıkıktı ve biri öyle bir tarzda diğerinin üstünde duruyordu ki, en karmaşık insan yüz hatları kombinasyonuyla bile böylesine yoğun bir ağırbaşlılık, vakar ve sükûn duygusunu hayal etmek olanaksızdı.

Şimdiye kadar anlattıklarımdan Baron'un *aldatma* bilimini hayatlarının amacı haline getirmiş o eşine ender rastlanır anormal insanlardan biri olduğu anlaşılmıştır şüphesiz. Tuhaf zihni ona bu bilim için gerekli olan ipuçlarını içgüdüsel olarak verir-

ken, fiziksel görüntüsü ona projelerini hayata geçirmek için gerekli sıra dışı nitelikleri sağlıyordu. Son derece tuhaf bir şekilde Baron Ritzner Von Jung'ın egemenliği olarak adlandırılan o ünlü dönem içinde G——n'deki hiçbir öğrencinin onun kişiliğini gölgeleyen gizemin içine girebildiğini sanmıyorum. Üniversitede, benim dışımda kimsenin onun sözlü ya da pratik bir şaka yapabileceğine inandığını sanmıyorum: – Bahçe kapısındaki yaşlı buldoğu, – Heraclitus'un hayaletini, – ya da Emekli Teoloji Profesörü'nün peruğunu suçlamayı yeğlerlerdi. Düşünülebilecek en korkunç ve bağışlanmaz oyunların, tuhaflıkların ve soytarılıkların hep, doğrudan kendisi tarafından değilse bile, en azından açıkça onun aracılığıyla ya da suç ortaklığıyla yapıldığının apaçık olmasına karşın durum böyleydi. *Aldatma sanatının*, eğer ona bu ismi verebilirsem, güzelliği gerçekleştirmekle meşgul olduğu tuhaflıkları kısmen garazdan, kısmen de onları engellemek ve Alma Mater'in* düzenini ve itibarını korumak için sarf ettiği övgüye değer çabalarla yapıyormuş gibi görünmesini her zaman sağlayan mükemmel bir yetenekten kaynaklanıyordu (ki bu da insan doğasını neredeyse sezgisel olarak tanımasının ve kendi üstündeki olağanüstü bir hakimiyetin sonucuydu). Takdire değer çabalarının sonucunda y zünün her hattına yayılan o derin, keskin, sarsıcı mahcubiyet ifadesi en kuşkucu arkadaşlarının bile onun samimiyetine ilişkin tüm şüphelerini ortadan kaldırıyordu. Tuhaflık hissini yaratıcıdan yaratana –kendi şahsından yol açtığı absürdlüklere– geçirmekteki ustalığı da aynı ölçüde görülmeye değerdi. Daha önce hiçbir hilecinin çevirdiği dolapların doğal sonuçlarından kurtulduğunu görmemiştim – yani kendi karakterinin ve şahsının komik bir havaya bürünmesinden. Sürekli kaprisli bir havada olan dostum sanki yalnızca toplumun katılıkları

* Bir kimsenin okuduğu okul.

için yaşıyordu; ve kendi evindekiler bile Baron Ritzner Von Jung'ı sadece katı, yüce ve saygın biri olarak anımsarlar.

G——n'de kaldığı süre içinde *dolce far niente** şeytanının üniversitenin üstüne bir karabasan gibi çöktüğü belli olmuştu. En azından yiyip içmek ve eğlenmek dışında hiçbir şey yapılmıyordu. Öğrencilerin daireleri meyhanelere dönüşmüştü ve bunların en meşhur ve işlek olanı Baron'unkiydi. Buradaki içki âlemlerimiz çok sayıda, gürültülü, uzun ve mutlaka olaylıydı.

Bir keresinde neredeyse tan vaktine dek oturmuştuk ve her zamankinden fazla şarap içilmişti. Dairede Baron'la benden başka yedi sekiz kişi daha vardı. Bunların çoğu zengin, yüksek mevkilerdekilerle bağlantıları olan, soylu ailelerden gelme ve aşırı gururlu gençlerdi. *Düello* konusunda en aşırı Alman fikirlerini benimsemişlerdi. Bu Don Kişot–vari fikirler o vakitler Paris'de yayımlanan birtakım kitaplar ve G——n'de yapılan üç dört çılgınca ve ölümcül düelloyla yeni bir canlılık kazanmıştı. Ve böylece gecenin çoğunda o zamanların en çok bahsedilen konusu konuşulmuştu. Akşamın erken saatlerinde alışılmadık biçimde sessiz ve dalgın olan Baron en sonunda kayıtsızlığından sıyrılır gibi göründü ve konuşmanın dizginlerini eline alıp sert sözler teatisindeki yerleşik adap kurallarının faydalarından, özellikle de güzelliklerinden, dinleyicilerinde son derece sıcak bir yakınlık duygusu uyandıran ve onun ileri sürdüğü savlarla aslında dalga geçen ve özellikle de düellodaki adap kurallarının tamamına karşı, hak ettikleri mutlak küçümsemeyi sergileyen biri olduğunu bilmeme karşın beni bile sarsan bir coşku, zarafet ve etkileyicilikle bahsetti.

Baron'un konuşmasındaki bir duraksama esnasında etrafıma bakınırken (Coleridge'in ateşli, melodili, monoton, ama müzik-

* Hoş avarelik.

sel, vaiz tarzını andırdığını söylersem okurlarım bu konuşma hakkında bir fikir sahibi olabilir) odadakilerden birinin yüzünde genelinkinden daha yoğun bir ilginin belirtilerini fark ettim. Hermann olarak adlandıracağım bu bay her açıdan orijinal biriydi – belki çok büy k bir aptal olması dışında. Ancak üniversitenin belli bir çevresinde derin bir metafizik düşünür ve sanırım, mantıksal yeteneğe sahip biri olarak tanınıyordu. Bir düellocu olarak büyük ün yapmıştı, G——n'de bile. Öldürdüğü kurbanların sayısını unuttum; ama epey fazlaydı. Yürekli bir adamdı şüphesiz. Ama özellikle *düello* adabını ayrıntılarıyla bilmekle ve *şeref* konusundaki hassasiyetiyle övünürdü. Bunlar, uğrunda ölümü göze aldığı birer hobiydi. Tuhaflıkları, hep acayipliklerin peşinde olan Ritzner'in aldatmacaları için uzun süredir materyal teşkil etmekteydi. Ancak ben bunun farkında değildim. Yine de bu olayda, arkadaşının davranışlarındaki tuhaflığı ve bunun hedefinin Hermann olduğunu açıkça görüyordum.

Ritzner konuşmasına, daha doğrusu monoloğuna devam ederken diğerinin heyecanının giderek arttığını fark ettim. En sonunda konuştu. R.'nin ısrar ettiği bir konuya karşı çıktı ve sebeplerini ayrıntılarıyla belirtti. Baron buna (hâlâ o abartılı duygusallığını koruyarak) uzun bir karşılık verdi ve yanıtını oldukça zevksizce olduğunu düşündüğüm bir alay ve küçümseyici dudak büküşüyle bitirdi. Hermann hemen zokayı yuttu. Bunu verdiği hesaplı, karmakarışık, saçma cevaptan anlayabiliyordum. Son sözlerini net olarak anımsıyorum, "Baron Von Jung, fikirlerinizin, temelde doğru olsalar da, pek çok ince noktada kendiniz ve üyesi olduğunuz üniversite için utanç verici olduğunu söylememe izin verin. Hatta bazı açılardan ciddiye alınmaya bile değmezler. Daha fazlasını da söylerdim, bayım, size hakaret etmiş olmaktan korkmasam (burada konuşmacı hafifçe gülüm-

sedi), fikirlerinizin bir centilmenden beklenecek fikirler olmadığını söylerdim."

Hermann bu çift anlamlı cümleyi bitirirken bütün gözler Baron'a çevrildi. Önce beti benzi attı, sonra kıpkırmızı oldu, sonra mendilini düşürdü ve almak için eğilirken yüzünde masadaki diğer hiç kimsenin görmediği bir ifade yakaladım. Yüzü doğal karakteri olan alaycı ve keyifli ifadeyle ışıl ışıldı, ama bu ifadeyi ancak baş başa olduğumuz ve kendini rahat bıraktığı zamanlarda görmüştüm. Ardından dimdik durup Hermann'la yüz yüze geldi. Daha önce hiç bir yüz ifadesinin bu kadar çabuk değiştiğine tanık olmamıştım. Bir an onu yanlış anladığımı, aslında çok ciddi olduğunu bile düşündüm. İçi alev alev yanıyor gibiydi ve suratı bir cesedinki gibi bembeyazdı. Kısa bir süre konuşmadan, güya duygularını kontrol altına almaya çalışarak sustu. En sonunda başarılı olmuş gibi görününce, yanında duran bir sürahiye uzandı ve onu sımsıkı elinde tutarken konuştu – "Benimle konuşurken kullanmayı uygun gördüğünüz dil, Mynheer Hermann, öyle çok açıdan münasebetsiz ki, ayrıntılara girecek ne sabrım, ne de zamanım var. Ancak fikirlerimin bir centilmenden beklenecek fikirler olmadığı konusundaki gözleminiz, siz de kabul edersiniz ki, bana tek bir davranış yolu bırakacak kadar düpedüz aşağılayıcı türden. Yine de bu topluluğun huzurunda bulunmamız ve konuğum olmanız biraz nezaketi gerektiriyor. Bu yüzden centilmenler arasındaki benzer kişisel hakaretlerde genelde izlenen yoldan biraz saparsam beni bağışlayın. Hayal gücünüzü biraz zorlamanızı ve şuradaki aynada görülen yansımanızı bir an için canlı Mynheer Hermann olarak hayal etmenizi istememi bağışlayın. Siz bunu yaptıktan sonra bütün güçlükler ortadan kalkacak. Elimdeki şarap dolu sürahiyi aynadaki görüntünüze fırlatacağım ve böylece hakaretinize karşı duyduğum

içerlemenin gereğini harfiyen olmasa da sembolik olarak yerine getireceğim ve gerçek şahsınıza karşı fiziksel şiddet uygulama gerekliliği de ortadan kalkacak."

Bu sözlerden sonra şarap dolu sürahiyi Hermann'ın tam karşısında asılı duran aynaya fırlattı. Sürahi Hermann'ın yansımasına çarptı ve elbette aynayı tuzla buz etti. Herkes ayağa fırladı ve, benimle Ritzner'ın dışındakiler, çıkıp gitti. Hermann giderken Baron kulağıma onu takip etmemi ve hizmetlerimi sunmayı teklif etmemi fısıldadı. Bunu kabul ettim. Böylesine gülünç bir meseleyi nasıl değerlendireceğimi tam olarak bilemiyorum.

Düellocu yardımımı soğuk ve *ultra recherché** bir havayla kabul etti ve koluma girip beni dairesine götürdü. O, kendisine yapılan hakaretin "tuhaf ve hassas doğasından" büy k bir ciddiyetle bahsederken, ben yüzüne karşı gülmemek için kendimi zor tutuyordum. Alışıldık tarzıyla uzun ve tumturaklı bir konuşma yaptıktan sonra, kütüphanesinin raflarından düello üstüne yazılmış küf kokulu kitaplar indirdi ve beni içerikleri hakkında uzun uzun bilgilendirdi. Yüksek sesle okuyor ve bir yandan da samimi fikirlerini belirtiyordu. Eserlerden sadece bazılarının isimlerini anımsayabiliyorum. Philip le Bel'in "Teke Tek Savaş Kuralları" vardı: Favyn'in "Onur Tiyatrosu" ve D'Audiguier'in risalesi "Düello Izni Üstüne" Büyük bir kurumla. Cologne'de, 1666'da, Elzevir tarafından basılmış olan Brantôme'nin "Düello Anıları"nı da gösterdi – Derôme tarafından ciltlenmiş, tirşe kâğıtlı, değerli ve eşsiz bir kitaptı bu. Ama Hédelin adlı bir Fransız tarafından barbar Latincesiyle yazılmış olan ve "*Duelli Lex scripta, et non; aliterque*" gibi tuhaf bir başlık taşıyan kalın bir cilde özellikle ilgi gôstermemi, gizemli bir bilgelik havasıyla rica etti. Bana dünyadaki en tuhaf bölümlerden birini, "*Injuriae per appli-*

* Son derece etkilenmiş.

cationem, per constructionem, et per se"ye ilişkin bir kısmı okudu ve her ne kadar bunun yarısının kesinlikle kendi "çok özel" durumuna uyduğunu iddia ettiyse de, ben okuduklarından tek kelime bile anlamamıştım. Bölümü bitirdikten sonra kitabı kapadı ve bana ne yapılması gerektiğini düşündüğümü sordu. Ben onun üstün hassasiyetine güvenimin tam olduğu ve önerdiği her şeyi yapacağım karşılığını verdim. Bu yanıttan koltukları kabarmış gibiydi. Oturup Baron'a bir not yazmaya başladı. Not şöyleydi:

Bayım, – Arkadaşım M. P—, size bu notu iletecektir. Bana bu gece dairenizde olanların açıklamasını mümkün olan en kısa zamanda yapmanızı talep etmeyi görev biliyorum. Bu talebimi geri çevirmeniz halinde, Bay P., sizin seçeceğiniz bir arkadaşınızla beraber, bir buluşmanın ön hazırlıklarını yapmaktan memnunluk duyacaktır.

En derin saygılarımla,
En âciz kulunuz,
JOHAN HERMANN.

Baron Ritzner Von Jung'a,
18 Ağustos, 18—.

Aklıma yapacak daha iyi bir şey gelmediğinden Ritzner'e gidip bu mektubu gösterdim. Mektubu alırken eğilip selam verdi; sonra da, ağırbaşlı bir ifadeyle oturmamı işaret etti. Teklifi dikkatli okuduktan sonra, bana aşağıdaki yanıtı verdi ve ben de onu Hermann'a götürdüm.

Bayım,

Ortak arkadaşımız Bay P. aracılığıyla bu akşamki notunuzu aldım. Biraz düşününce gerçekten de yapılmasını önerdiğiniz açıklamanın gerekli olduğunu gördüm. Bunu kabul etmeme karşın, yine de özürleri-

mi nasıl durumun gerektirdiği şekilde, ayrıntılı olarak dile getireceğimi bulmakta büyük zorluk çekiyorum (anlaşmazlığımızın *çok özel* doğasından ve yapmış olduğum hakaretten dolayı). ncak yerleşik adap kuralları konusunda uzun süredir seçkin bir uzman olduğunuz bilindiğinden, bu konuya ilişkin tüm meselelerde sizin üstün hassasiyetinize güveniyorum. Bu yüzden, anlaşıldığımdan kesinlikle emin olarak sizden duygularımı ifade etmek yerine Sieur Hédelin'in *"Duelli Lex scripta, et non; aliterque"** adlı eserinin *"Injuriae per applicationem, per constructionem, et per se"*** adını taşıyan bölümünün dokuzuncu paragrafındaki fikirlere bir bakmanızı rica itmek için izninizi istiyorum. Orada bahsedilen tüm konulara hakim oluşunuz sebebiyle, *sizden yalnızca o takdire değer paragrafı okumanızı istemiş olmamın bile*, onurlu bir adam olarak benden talep ettiğiniz açıklamayı almış olduğunuz konusunda sizi tatmin edeceğinden eminim.

En derin saygılarımla,
Sadık hizmetçiniz,
VON JUNG.

Herr Johan Hermann'a.

18 Ağustos 18—

Hermann bu mektubu dikkatle okurken kaşlarını çattı, ama sonra *Injuriae per applicationem, per constructionem, et per se*'den bahsedilen saçma sapan kısma gelince yüzünde en gülünç cinsten, kendini beğenmişçe bir gülümseme yayıldı. Okumayı bitirdikten sonra, benden olabilecek en uysal gülümsemeyle, kendisi bahsedilen kitabı getirirken oturmamı istedi. Bahsedilen kısmı açtıktan sonra kendi kendine dikkatle okudu. Sonra kitabı kapatıp benden güvenilir bir arkadaşı olarak Baron Von Jung'a üstün nezaketi için teşekkür etmemi ve açıklamasının son dere-

* Sadece Düello üzerine yazılmış kurallar.
** Uygulama, yapı olarak ve öznel açıdan gizlice yapılmış hareketler.

ce tatminkâr, onurlu ve kesinlikle net olduğu konusunda onu temin etmemi istedi.

Bütün bu olanlara biraz şaşırmış halde Baron'un yanına gittim. Hermann'ın dostça mektubunu bekler gibiydi ve biraz havadan sudan konuştuktan sonra, içteki odalardan birine geçip bana "*Duelli Lex scripta, et non; aliterque*" adlı ölümsüz eseri getirdi. Kitabı bana verdi ve biraz karıştırmamı istedi. Bunu yaptım, ama okuduklarımdan hiçbir şey anlamadım. Sonra kitabı elimden alıp bir bölümünü yüksek sesle okudu. Büyük bir şaşkınlıkla, okuduğunun iki habeş maymunu arasındaki bir düelloyu anlatan son derece absürd bir yazı olduğunu anladım. Sonra bana durumu açıkladı. Kitabın, *prima facie*'de* göründüğü üzere, Du Bartas'ın saçma dizelerinin tarzında yazılmış olduğunu söyledi; yani dil öyle bir şekilde yapılandırılmıştı ki, kulağa son derece mantıklı, hatta derin gelirken aslında hiçbir anlam taşımıyordu. İşin sırrı sırayla her ikinci, üçüncü sözcüğü atmaktaydı ve o zaman ortaya modern zamanlarda yapılmış bir düello üstüne komik sorular çıkıyordu.

Baron daha sonra bana kitabı maceradan iki üç hafta önce bilerek Hermann'ın önüne çıkarmış ve konuşmalarının genel havasından onu son derece derin bir ilgiyle okuyup çok değerli bir eser olduğuna karar vermiş olduğunu anladığını söyledi. Bu ipucu üstünde hareket etmişti. Hermann *düello* üzerine yazılmış evrendeki herhangi bir şeyi ve hiçbir şeyi anlayamadığını itiraf etmektense bin kez ölmeyi yeğlerdi.

1837

Ligea

Ve o irade ki ölmez, içte kalır. İradenin, güçlü iradenin gizlerini kim bilebilir ki? Çünkü Tanrı da yönelimliliğinin doğası sayesinde her şeyin içinde bulunan büyük bir iradedir. İnsan kendisini meleklere ya da ölüme tam anlamıyla ancak güçsüz iradesinin zayıflığından teslim eder.

JOSEPH GLANVILL.

Leydi Ligeia ile nasıl, hatta tam olarak nerede tanıştığımı kesinlikle hatırlayamıyorum. Aradan çok yıllar geçti ve çektiğim acılar hafızamı köreltti. Veya belki de *şimdi* bunları anımsayamamamın sebebi sevgilimin kişiliğinin, engin bilgisinin, eşsiz ama sakin güzelliğinin, kısık sesli, ahenkli konuşmasındaki heyecan verici ve büyüleyici fesahatin kalbime son derece düzenli ve gizli adımlarla, fark edilmeyecek ve bilinmeyecek şekilde girmiş olması. Yine de onunla ilk tanıştığım ve en sık görüştüğüm yerin Ren Nehri yakınındaki büyük, eski, çürüyen bir şehir olduğunu sanıyorum. Ailesinden – bahsettiğini kesinlikle işittim. Son derece köklü bir aileden geldiği şüphesiz. Ligeia! Ligeia! Her şeyden çok dış dünyanın izlenimlerini zayıflatmayı gerektiren çalışmalara gömülmüşken, sadece o tatlı sözcük –Ligeia– gözlerimin önüne onun artık yaşamayan görüntüsünü getirmeye yetiyor. Ve şimdi yazarken, birden dostum ve nişanlım, çalışmalarımın ortağı, en sonunda da koynumda karım olmuş kişinin soyadını *hiç*

öğrenmemiş olduğumu anımsıyorum. Bu Ligeia'mın bana yönelttiği şaka yollu bir suçlama mıydı? Yoksa bu konuda hiç soru sormamakla sevgimin gücünü mü kanıtlamış olacaktım? Veya bu benim bir kuruntum muydu – en tutkulu bağlılığın mabedinde çılgınca romantik bir adak mıydı? Gerçeğin kendisini hayal meyal hatırlıyorum zaten – ona yol açan ya da ondan kaynaklanan koşulları unutmam şaşırtıcı mı? Ve gerçekten de, eğer Aşk denilen o ruh –putperest Mısır'ın soluk ve sis kanatlı Ashtophet'i– söylendiği gibi, sonu kötü bitecek evlilikleri yönetiyorsa, benimkini yönettiği kesindi.

Ancak hafızamın beni yüz üstü bırakmadığı tek bir aziz konu var. Ligeia'nın *kendisi*. Uzun boylu, biraz zayıf, hatta son günlerinde bir deri bir kemik kalmış biriydi. Tavırlarındaki görkemi, sessiz rahatlığı, ya da adımlarının anlaşılmaz hafifliğini ve esnekliğini tasvire kalkışmam boşuna olur. Bir gölge gibi gelip giderdi. Kapısı kapalı çalışma odama girdiğini mermersi elini omzuma koyduğunda tatlı, kısık sesinin sevgili müziği olmasa hiç fark etmezdim. Yüz güzelliği konusunda hiçbir kadın onunla yarışamazdı. Bir afyon rüyasında görülecek bir aydınlıktı – Delos'un* kızlarının uyuklayan ruhlarının üstünde dolanıp duran fantezilerden daha çılgınca tanrısal, şen ve canlandırıcı bir görüntüydü. Ama yüz hatları putperestlerin eserlerine bakarak tapmayı sehven öğrendiğimiz o klasik tarzdan değildi. "Orantısında bir tuhaflık taşımayan," der Bacon, Lord Verulam, güzelliğin tüm genel biçimlerinden ve *türlerinden* bahsederken haklı olarak, "mükemmel bir güzellik yoktur." Yine de, Ligeia'nın yüz hatlarının klasik bir biçimliliğe sahip olmadığını görsem de – güzelliğinin gerçekten "mükemmel" olduğunu, ona egemen olan bir "tuhaflık"ın bulunduğunu algılasam da, yine de bu sıra dışı-

* Apollo ile Artemis'in doğduğu söylenen Yunan adası.

lığın, kendi algılayışıma göre "tuhaf" olan yönlerin kaynağını bulmaya boşuna çabaladım. O uzun ve soluk alnını – kusursuzdu – öylesine tanrısal bir görkemi tasvirde kullanılınca bu sözcük ne kadar soğuk geliyor! – en saf fildişiyle yarışan tenini, otoriter genişliği ve dinginliği, şakakların üzerindeki bölgelerin hafif çıkıntısını inceledim; Ve sonra Homeros'un deyimiyle "sümbülsü" olan, kuzgun karası, parlak, gür ve kendiliğinden kıvırcık o bukleleri. Burnunun zarif hatlarına bakıyordum – ve benzer bir kusursuzluğu sadece İbranilerin latif madalyonlarında görmüştüm. Aynı şekilde teni aynı göz kamaştırıcı düzgünlükteydi, aynı şekilde hafifçe kıvrıktı, burun delikleri aynı şekilde uyumla kıvrılarak özgür bir ruha işaret ediyordu. O tatlı ağza bakıyordum. O, gerçekten de tanrısal olan her şeyin bir zaferiydi – kısa üst dudağın muhteşem kıvrılışı – alttakinin hafif, şehvetli uykusu – oyun oynayan o gamzeler ve çok şey anlatan renk – onun sakin ve durgun, ama en yoğun coşkuyu uyandıran gülümsemesi sırasında üzerlerine düşen kutsal ışığın her huzmesini neredeyse irkiltici bir parlaklıkla yansıtan o dişler. Çenenin yapısını inceliyordum – ve burada da Yunanlıların zarif genişliğ ni, yumuşaklığını ve görkemini, dolgunluğunu ve ruhaniliğini buluyordum – tanrı Apollo'nun Cleomenes'e, Atinalının oğluna bir rüyada gösterdiği yüz hattıydı bu. Ve sonra Ligeia'nın iri gözlerine bakıyordum.

O gözlerin eski çağlardan günümüze kalan bir benzeri yok. Sevgilimin gözlerinde Lord Verulam'ın gönderme yaptığı sırrın barındığı da söylenebilir. Bizim ırkımızınkilerden çok daha büyük olduklarını düşünüyorum. Hatta Nourjahad vadisinde yaşayan kabilenin ceylan gözlü mensuplarınınkinden bile iriydiler. Ama Ligeia'nın bu özelliği yalnızca arada sırada –yoğun heyecan anlarında– belirginleşiyordu. Ve böyle anlarda güzelliği –belki

de kızışmış hayal gücüm onu böyle görmeme yol açıyordu– ya cennette, ya da bu dünyanın dışında yaşayan varlıkların güzelliğiydi – Türklerin efsanevi Hurilerinin güzelliği. Kürelerinin rengi ışıl ışıl bir siyahtı ve epey üstlerinde uzun, kapkara kirpikler uzanıyordu. Hatları hafifçe çarpık olan kaşları da aynı renkteydi. Ancak gözlerinde fark ettiğim "tuhaflık" şekillerden, renklerden ya da parlaklıktan tamamen bağımsızdı ve sonuçta *ifadede* aranmalıydı. Ah, ne anlamsız söz! Bu sözün basit sesinin engin rahatlığının ardında biz ruhani şeylere dair cehaletimizi koruruz. Ligeia'nın gözlerindeki ifade! Nasıl da saatlerce bunu düşündüm! Nasıl da, bir yaz ortası gecesinin tamamı boyunca, derinliklerine inmeye çabaladım! Neydi – Democritus'un kuyusundan daha derin olan neydi – sevgilimin gözbebeklerinin içlerinde yatan? *Neydi?* Bunu keşfetme tutkusuyla yanıp tutuşuyordum. O gözler! O iri, o parlak, o ilahi küreler! Benim için Leda'nın ikiz yıldızları oldular ve ben de onlar için müneccimlerin en sadığı oldum.

Zihin biliminin pek çok anlaşılmaz tuhaflığı arasında en heyecan verici olanı şudur ki – sanırım okullarda hiç fark edilmemiştir–, uzun süre önce unuttuğumuz bir şeyi hatırlamaya çalışırken, çoğunlukla hatırlamanın *eşiğine* gelir, ama bir türlü hatırlayamayız. Ben de aynı şekilde, Ligeia'nın gözlerini büyük bir dikkatle incelerken, ifadelerinin anlamına yaklaştığımı – yaklaştığımı sezdim – ama bir türlü tamamen ele geçiremediğimi – ve sonra tamamen ettiğimi! Ve (ah, tuhaf gizemlerin en tuhafı!) evrendeki en sıradan nesnede bu ifadenin bir dizi benzerini buldum. Demek istediğim, Ligeia'nın güzelliğinin ruhuma geçtiği ve orada bir mabetteymişçesine yaşadığı dönemden önce, özdeksel dünyada yaşadığım pek çok anda onun iri ve parlak gözlerinin bende uyandırdığı hissin aynısını yaşadım. Ancak bu his-

si ne tanımlayabiliyor, ne analiz edebiliyor, hatta ne de doğru dürüst inceleyebiliyordum. Tekrarlayayım, onu bazen hızlı büyüyen bir asmayı incelerken – bir pervaneyi, bir kelebeği, bir krizaliti, bir dereyi seyrederken buluyordum. Onu okyanusta hissettim; bir meteorun düşüşünde hissettim. Çok yaşlı insanların bakışlarında hissettim. Ve gökyüzünde bir iki yıldız var ki – (biri özellikle Lyra'daki büyük yıldızın yakınında bulunan, altıncı boyuttan çift ve değişken bir yıldız) teleskopla baktığımda içimde o duyguyu uyandırdılar. Telli çalgılardan gelen bazı sesler ve kitaplardan okuduğum pasajlar da sık sık aynı etkiyi uyandırdı. Sayısız örnek arasında bir tanesini iyi anımsıyorum. Joseph Glanvill'in bir kitabındaki bir pasaj (belki de sırf tuhaflığı yüzünden – kim bilir?) içimi her seferinde o hisle doldururdu; – "Ve o irade ki ölmez, içte kalır. İradenin, güçlü iradenin gizlerini kim bilmektedir ki? Çünkü Tanrı da istençliliğinin doğası sayesinde her şeyin içinde bulunan büyük bir iradedir. İnsan kendisini meleklere ya da ölüme tam anlamıyla ancak güçsüz iradesinin zayıflığından teslim eder."

Uzun yıllar düşündükten sonra İngiliz ahlâkçısının bu pasajıyla Ligeia'nın karakterinin bir yönü arasında bağlantı kurmayı başardım. Bir düşünce, eylem ya da konuşma *yoğunluğu,* ondaki o müthiş iradenin muhtemelen sonucu ya da en azından göstergesiydi, ki uzun tanışıklığımız süresince buna ilişkin daha açık başka bir belirtiye rastlayamadım. Tanıdığım kadınlar içinde o, dıştan sakin ve uysal görünen Ligeia, şiddetli tutkuların coşkun akbabalarına yem olmaya en uygun olanıydı. Ve bu tutkuların şiddeti hakkında sadece beni aynı anda hem büyüleyip hem korkutan o gözlerin mucizevi bir şekilde irileşmesi sayesinde – kısık sesinin neredeyse büyülü melodisi, tonlu geçişleri, açık seçikliği ve sakinliği sayesinde ve – sık sık söylediği çılgınca sözle-

rin vahşi enerjisi (ki söyleyiş tarzıyla aralarındaki tezat iyice etkili olmalarını sağlıyordu) sayesinde bir tahminde bulunabiliyordum.

Ligeia'nın bilgisinden bahsettim: Engindi – hiç bu kadar bilgili bir kadın tanımamıştım. Klasik diller konusunda büyük bir uzmandı ve Avrupa'nın modern diyalektleri üstündeki bilgime dayanarak onun bu konuda hiç hata yaptığını görmediğimi söyleyebilirim. Aslında, en çok hayranlık duyulan, çünkü akademinin böbürlendikleri içinde kavranması en güç olan konular hakkında Ligeia'nın yanıldığını *hiç* gördüm mü? Karımın doğasındaki bu noktanın ancak böyle geç dikkatimi çekmesi ne tuhaf – ne heyecan verici! Onun kadar bilgili başka bir kadın tanımadığımı söylemiştim – ama etik, fizik ve matematik bilimlerinin *tüm* sahalarını başarıyla kat etmiş bir erkek tanıdım mı ki şimdiye kadar? Ligeia'nın başarılarının devasa, şaşırtıcı olduğunu ancak şimdi açıkça görebiliyorum. Yine de bana karşı olan üstünlüğünün, evliliğimizin ilk yıllarında ilgilendiğim metafizik araştırmaların kaotik dünyasında kendimi çocuksu bir güvenle onun rehberliğine teslim edecek kadar bilincindeydim. Beni az ilgilenilen – az bilinen – konularda eğitirken nasıl büyük bir zafer hissi – nasıl yoğun bir haz – nasıl cennetsi bir umut *hissederdim* – o nefis manzara yavaşça önüme serilirken ve ben onun uzun, muhteşem, kimsenin geçmediği yollarında, yasaklanamayacak kadar değerli olan tanrısal bir bilgeliğin hedefine doğru ilerlerken!

O halde birkaç sene sonra, böylesine sağlam temelli beklentilerimin kanatlanarak uçup gidiverdiğini görünce nasıl yakıcı bir keder hissine kapıldığımı bir düşünün! Ligeia'sız karanlıkta el yordamıyla ilerleyen bir çocuktan farksızdım. Aşkıncılığın kendimizi kaptırdığımız pek çok gizemini aydınlatan yalnızca onun varlığı, okumalarıydı. Onun gözlerinin ışıltısı olmayınca

alev gibi parlayan, altın renkli harfler Satürn kurşunundan daha donuk bir hal aldı. Ve şimdi o gözler üstünde düşünüp taşındığım sayfalar üzerinde giderek daha ender parıldıyordu. Ligeia hastalandı. Vahşi gözleri fazla – fazla görkemli bir ışıkla parıldamaya başladı. Soluk parmakları mezarın saydam, balmumsu rengini aldı ve azametli alnındaki mavi damarlar en ince duygularla hızla şişip sönmeye başladı. Öleceğini anladım – ve amansız *Azrail*'le ruhsal bir mücadeleye giriştim. Ve tutkulu karımın mücadelesinin benimkinden bile daha enerjik olduğunu görünce hayrete kapıldım. Katı doğası yüzünden ölümün ona dehşetlerini bir kenara bırakıp geleceğine inanmıştım; – ama böyle olmadı. Gölge'ye karşı sergilediği direnişin ateşliliğini anlatmakta kelimeler aciz kalır. Bu acıklı görüntü karşısında inim inim inliyordum. Onu teselli edebilirdim – onunla mantıklı bir şekilde konuşabilirdim; ama onun yaşama – yaşama – *sadece* yaşama – karşı duyduğu tutkunun yoğunluğu karşısında – hem teselliler, hem de mantık budalalığın son noktası gibi görünürdü. Yine de son ana dek, vahşi ruhunun en şiddetli kıvranışları arasında bile, dıştaki sakinliğini korudu. Sesi iyice inceldi – alçaldı – kısıklaştı – yine de o usulca söylenen sözlerin çılgınca anlamı hakkında düşünmek istemiyordum. Büyülenmiş bir şekilde ölümlülükten daha fazlasını içeren bir melodinin anlattıklarını –ölümlülerin hiç bilmediği kabullenişleri ve hevesleri– dinlerken beynim dönüyordu.

Beni sevdiğinden şüphem yoktu; ve onunki gibi bir yürekte aşkın sıradan bir tutkudan çok daha fazlası olacağını tahmin etmem zor değildi. Ama sevgisinin gücünü ancak ölürken anladım. Uzun saatler boyunca elimi tutarak tutkulu bağlılığı putperestliğe varan, dolup taşan yüreğini döküyordu bana. Böyle itirafları dinlemek gibi kutsal bir ayrıcalığı nasıl edinmiştim? –

Sevgilimin bu itirafları ettiği saat içinde ölmesi gibi bir durumla lanetlenmeyi nasıl hak etmiştim? Ama bu konuda uzun uzadıya konuşamayacağım. Şu kadarını söyleyeyim ki, Ligeia'nın bir kadının gücünü aşan ve ne yazık ki hak etmeyen, değersiz birine ihsan edilmiş sevgisinde, en sonunda, artık hızla uçup gitmekte olan yaşama karşı öylesine çılgın bir içtenlikle duyduğu tutkulu özlemin ilkesini tanıdım. Yaşama – *sadece* yaşama – karşı duyduğu bu vahşice özlemi – bu ateşli arzuyu betimleyecek gücüm, anlatabilecek sözlerim yok.

Vefat ettiği gecenin yarısında beni otoriter bir el işaretiyle yanına çağırdı ve birkaç gün önce yazmış olduğu dizeleri tekrarlamamı istedi. Ona uydum. – Dizeler şunlardı:

İşte! Bu bir gala gecesi
Yalnız geçen bu son yıllardaki!
Peçelerle donanmış, gözyaşlarına boğulmuş
Bir kanatlı melekler topluluğu
Bir tiyatroda oturmuş, izlemek için
Umutlar ve korkular üstüne kurulu bir oyunu,
Ve ara ara çalıyor orkestra
Müziğini gezegenlerin

Yüce Tanrı'nın kılığındaki mimler,
Mırıldanıp fısıldıyor alçak sesle,
Ve sağa sola uçuşuyor–
Kukladan başka bir şey değiller, gelip giden,
Sahneyi değiştirip duran
Engin şekilsiz şeylerin emriyle,
Kondor kanatlarını çırparken
Görünmez kederler yayan!

O rengârenk drama! – Ah, kesinlikle

Unutulmayacak!
Hayaleti kovalanacak
Onu tutamayan bir kalabalık tarafından,
Hep aynı noktaya dönen
Bir çember boyu,
Konunun özüyse
Çılgınlık, Günah ve Korku.

Ama bakın, taklitçiler güruhunun arasına,
Sürünen bir şekil giriyor davetsizce!
Sahnedeki tenhalıktan
Kıvranarak çıkan kan kırmızısı bir yaratık!
Kıvanıyor! – Kıvranıyor! – Ölümcül sancıları
Mimler ona yem oluyor,
Ve melekler sivri haşarat dişlerinin
İnsan kanına bulandığını görünce, hıçkırıyor.

Sönüyor – sönüyor ışıklar – hepsi sönüyor!
Ve her titreşen formun üstüne
Perde denen tabut örtüsü,
Bir fırtınanın hızıyla iniyor,
Ve beti benzi atmış melekler,
Ayağa kalkıp peçelerini atıyor ve doğruluyor
Bu tragedyanın adı "insan",
Kahramanıysa Fatih solucan.

"Ey Tanrım!" diye haykırırcasına konuştu Ligeia, ben son dizeleri okurken ayağa kalkıp kollarım kasılımlı bir hareketle yukarı kaldırarak – "Ey Tanrım! Ey Yüce Baba! – Bu durum değiştirilemez mi? – Bu Fatih bir kez olsun yenilemez mi? Biz Senin parçan ve Sana dahil değil miyiz? İradenin, güçlü iradenin gizlerini kim – kim bilebilir ki? İnsan kendisini meleklere *ya da ölüme tam anlamıyla* güçsüz iradesinin zayıflığından teslim eder."

Ve sonra, sanki bu duygu patlamasıyla tükenmişçesine, beyaz kollarını iki yana bıraktı ve ciddiyet içinde ölüm yatağına döndü. Ve son nefeslerini verirken dudaklarından alçak bir mırıltı çıktı. Eğilip ona kulağımı verdim ve tekrar Glanvill'in kitabındaki pasajın son sözlerini işittim – *"İnsan kendisini meleklere ya da ölüme tam anlamıyla ancak güçsüz iradesinin zayıflığından teslim eder."*

Ligeia öldü; – ve ben, kederden yıkılmış bir halde artık Ren Nehri'nin yanındaki kasvetli ve çürüyen şehirdeki meskenimin yapayalnız terk edilmişliğine katlanamaz oldum. Dünyanın servet dediği şeyden yana sıkıntım yoktu. Ligeia bana genelde ölümlülerin payına düşenden çok, çok daha fazlasını vermişti. Bu yüzden birkaç ay bezgin ve hedefsizce gezindikten sonra güzel İngiltere'nin en yaban ve ıssız bölgelerinden birinde adını vermemem gereken bir manastırı satın alıp onarımını yaptırdım. Binanın kasvetli ve iç karartıcı görkemi, bölgenin neredeyse vahşi doğası, her ikisiyle bağlantılı, melankolik ve eski anılar beni ülkenin o ücra, ıssız köşesine yönelten mutlak bir kendini salıverme hissiyle epey örtüşüyordu. Buna karşın, yeşillikler arasında çürüyen manastır dıştan pek değişikliğe uğramasa da, iç kısmını çocuksu bir sapkınlıkla ve belki de acılarımı biraz hafifletmeyi umarak, muhteşem bir şekilde döşedim. – Böyle çılgınlıklardan çocukken bile hoşlanırdım ve sanki şimdi, kederimin bunaklığıyla birlikte geri geliyorlardı. Heyhat, Mısır'ın debdebeli ve olağanüstü drapelerinde, görkemli oymalarında, harika kornişlerinde ve eşyalarında, altın püsküllü halılarının çılgınca desenlerinde nasıl da yeni bir deliliğin keşfedilebileceğini öyle iyi hissediyorum ki! Afyonun kölesi olmuştum ve yaptıklarımda, emirlerimde düşlerimden esinleniyordum. Ama bu absürdlüklerden bahsetmekle vakit kaybetmemeliyim. Yalnızca zihinsel bir yabancılaşma anında –

sarışın ve mavi gözlü, Tremaine'li Leydi Rowena Trevonion'u eşim olarak – unutulmaz Ligeia'nın halefi olarak – kabul edip sunaktan alarak götürdüğüm odadan bahsedeyim.

O düğün odasının mimarisinin ve dekorasyonunun her ayrıntısını şu anda anımsıyorum. Gelinin mağrur ailesinin ruhları, o çok sevdikleri sevdikleri kızlarının *öylesine* süslü bir dairenin eşiğinden adımını atmasına altın hırsı yüzünden izin verirlerken neredeydi? O odanın bütün ayrıntılarını anımsadığımı söyledim – yine de büyük önem taşıyan konuları ne yazık ki unuturum – ve oradaki fantastik görüntüde hafızada yer edecek bir sistem, bir düzen yoktu. Mazgallı manastırın yüksek kulelerinden birinde yer alan oda beşgen ve oldukça genişti. Beşgenin güney yüzü tamamen pencereydi – Venedik'ten gelmiş devasa bir camdı – kurşuni bir rengi olan tek bir pencere camıydı, bu yüzden güneş ya da ay ışınları içerideki nesnelere korkutucu bir loşluk veriyordu. Bu dev pencerenin üst kısmında kulenin duvarına tırmanan yaşlı bir asma uzanıyordu. Kasvet verici bir meşeden yapılmış olan tavan son derece yüksek ve tonozluydu; üstü yarı–Gotik, yarı–Druidik, en çılgınca ve tuhaf, karmaşık desenlerin örnekleriyle kaplıydı. Bu melankolik tavanın tam ortasından iri halkalı tek bir altın zincirin ucunda, yine aynı metalden yapılma bir tütsülük sarkmaktaydı. Desenleri Arap tarzındaydı ve deliklerinin bazıları öyle bir şekilde açılmıştı ki, içlerinden rengârenk alevler adeta yılanlara özgü bir canlılıkla donanmışlarcasına sürekli girip çıkıyordu.

Doğu tarzı birkaç kanepe ve altın şamdan odanın çeşitli yerlerinde durmaktaydı – yatak da vardı – zifaf yatağı – Hint modeliydi, alçaktı ve abanozdan oyulmuştu, üstünde tabut örtüsünü andıran bir gölgelik vardı. Odanın her köşesinde Luxor'daki kralların mezarlarından alınmış, siyah granitten yapılma dev bi-

rer lahit durmaktaydı ve asırlık kapaklarında çok eski bir heykeltıraşlık stilinin izleri vardı. Ama asıl fantezi (heyhat!) dairenin perdelerindeydi. Devasa – hatta orantısızca – bir yükseklikteki duvarlara – boydan boya ağır ve dev bir goblen asılıydı – kumaşının aynısı yerdeki halıda, kanepelerin ve abanoz yatağın örtüsünde, yatağın sayvanında ve pencereyi kısmen örten, göz alıcı kıvrımlı perdelerde de bulunan bir goblen. Bu kumaş altın bakımından en zengin olan türdü. Üstü düzensiz aralıklarla, yaklaşık otuz santim çapındaki ve simsiyah arabesk figürlerle kaplıydı. Ama bu figürler ancak tek bir açıdan bakıldığında gerçekten arabesk bir nitelik kazanıyordu. Şimdi yaygın bir şekilde bilinen ve aslında kökleri çok eskiye dayanan bir yöntemle, farklı şekillerde görünecek bir biçimde yapılmışlardı. Odaya giren birine basit canavarlıklar gibi görünüyorlardı; ama biraz daha ilerledikleri bu izlenim giderek değişiyordu; ve ziyaretçi odada durduğu yeri değiştirdikçe kendini Norman batıl inançlarına ait ya da keşişin suçlu uykularında gördüğü türden korkunç şekillerle bitmemecesine sarılmış halde buluyordu. Bunların uyandırdığı fantazmagorik etki perdelerin arkasındaki kesintisiz, güçlü bir hava akımı tarafından daha da pekiştiriliyor – hepsine iğrenç ve rahatsız edici bir canlılık katıyordu.

Tremaine Leydisiyle evliliğimizin ilk uğursuz ayını böyle salonlarda – böyle bir gerdek odasında – pek huzursuzlanmadan geçirdik. Karımın ruh halimdeki şiddetli dalgalanmalardan ödünün patladığını – benden uzak durduğunu ve beni pek sevmediğini – fark etmemek elde değildi; ama bundan rahatsızlık değil, tersine haz duyuyordum. Ondan, insandan çok şeytana yakışır bir tiksintiyle nefret ediyordum. Hafızam geriye, (ah, nasıl da yoğun bir pişmanlıkla!) Ligeia'ya, yüce, güzel, mezardaki sevgilime uçuyordu. Onun saflığını, bilgeliğini azametli ve ruhani

yapısını, tutkulu, putperestçe aşkını anımsamaktan zevk alıyordum. Bazen ruhumda onunkinden de güçlü ateşlerin serbestçe yandığı oluyordu. Afyon düşlerimin heyecanı içinde (çünkü bu uyuşturucunun zincirlerini boynuma geçirmiştim) gecenin sessizliğinde, ya da gündüz vakti küçük vadilerin gözlerden uzak köşelerinde ismini sesleniyordum, sanki vahşice arzum, kutsal tutkum, ona karşı duyduğum özlemin şevkiyle onu ayrıldığı yola –ah, sonsuza dek *olabilir* mi?– dünyaya geri döndürebilirmişim gibi.

Evliliğin ikinci ayının neredeyse başında Leydi Rowena ani bir hastalığa yakalandı ve iyileşmesi uzun sürdü. Yüksek ateşi gecelerini rahatsız geçirmesine yol açıyordu; ve yarı uykulu, aklı karma karışık bir haldeyken kulenin içindeki ve etrafındaki sesler, hareketlerden bahsediyordu ki, bunların sadece vehminden ya da odanın fantazmagorik etkisinden kaynaklandığına karar vermiştim. Sonunda kendini toparlamaya başladı – ve nihayet tamamen iyileşti. Ama kısa bir aradan sonra tekrar, bu kez daha hasta bir halde yatağa düştü; ve zaten zayıf olan bedeni bu saldırıdan sonra toparlanamadı. Hastalığı bu noktadan sonra endişe verici bir nitelik kazandı ve sık sık tekrarlanmaya, doktorlarının hem bilgisine, hem de büyük çabalarına meydan okumaya başladı. Görünüşe bakılırsa onu insani yollarla terk etmeyecek biçimde kronikleşen hastalık ağırlaştıkça, sinirlerinin de giderek bozulduğunu ve önemsiz şeylerden korktuğunu fark etmemem mümkün değildi. Şimdi daha önce sadece değindiği seslerden –hafif seslerden– ve goblenlerdeki tuhaf hareketlerden git gide artan bir azim ve sıklıkla bahsediyordu.

Eylül'ün sonlarına doğru bir gece bu rahatsız edici konuya her zamankinden yoğun bir ısrarla dikkatimi çekti. Huzursuz bir uykudan yeni uyanmıştı ve ben yarı endişeli, yarı belirsiz

korkulu, iyice zayıflamış yüzünü izlemiştim. Abanoz yatağının yanına, Hint kanepelerinden birine oturdum. Biraz doğruldu ve ciddi, kısık bir fısıltıyla bana duymakta olduğu, ama benim duyamadığım seslerden bahsetti – *o anda* görmekte olduğu, ama benim algılayamadığım hareketlerden. Rüzgâr goblenlerin arkasında hızla esiyordu. Ona o kesik kesik soluk sesleriyle duvardaki figürlerin hareketlerinin rüzgârın doğal sonucu olduğunu göstermek istedim (ama, itiraf edeyim ki, buna ben de *tamamen* inanmıyordum). Ama benzi ölü gibi sararınca, şüphelerini giderme çabalarımın boşuna olacağını anladım. Bayılıyor gibiydi ve ortalıkta yardım edecek hizmetçi yoktu. Doktorlarının tavsiyesi olan bir sürahi dolusu beyaz şarabın nerede olduğunu anımsadım ve onu almak üzere koşarak odayı geçtim. Ama tütsülüğün ışığının altından geçerken iki tuhaf şey dikkatimi çekti. Görünmez, ama dokunulabilir bir cismin hafifçe içimden geçtiğini hissettim; ve altın halının üstünde, tütsülüğün yaydığı parlak ışığın tam ortasında bir gölgenin –hafif, belirsiz, meleksi bir gölgenin– sanki bir gölgenin gölgesinin durmakta olduğunu gördüm. Ama aşırı miktarda afyon almış olduğumdan bunlara pek dikkat etmedim. Rowena'ya da bahsetmedim. Şarabı bulduktan sonra geri dönüp bir kadehi doldurdum ve kendinden geçen leydinin dudaklarına uzattım. Ancak şimdi biraz kendine gelmişti ve kadehi kendisi aldı, ben de gözlerimi ondan ayırmadan yanımdaki bir kanepeye çöktüm. İşte o zaman halının üzerindeki, yatağın yanındaki hafif ayak sesini açık seçik işittim; ve bir saniye sonra, Rowena şarabı dudaklarına götürürken, kadehin içine sanki odanın atmosferindeki görünmez bir pınardan, parıltılı ve yakut rengi bir sıvının üç dört iri damlasının düştüğünü gördüm ya da gördüğümü hayal ettim. Bunu ben gördüysem bile – Rowena görmedi. Şarabı duraksamadan içti ve ben

ona sonuçta korkusunun, afyonun ve saatin geçliğinin harekete geçirdiği bir hayal gücünün ürünü olarak ele alınması gereken bu olaydan bahsetmedim.

Yine de o yakut rengi damlaların düşmesinden hemen sonra karımın durumunun birden kötüleştiğini göz ardı edemiyorum; öyle ki, bundan sonraki üçüncü gecede hizmetçileri onu mezara hazırlamaya başladı ve dördüncü gece kefene sarılmış bedeniyle birlikte, onu karım olarak kabul ettiğim olağandışı odada tek başıma oturuyordum. – Afyonun yol açtığı çılgınca görüntüler önümde gölgeler gibi hızla uçuşuyordu. Odanın köşelerindeki lahitlere, goblenin üstündeki değişken figürlere ve tepedeki tütsülüğün renk renk alevlerine huzursuz gözlerle bakıyordum. Derken, başka bir gece olanları hatırlayınca, gözlerim o gölgenin belli belirsiz izini görmüş olduğum noktaya takıldı. Ama artık orada yoktu; ve rahatlamış bir halde yataktaki solgun ve kaskatı bedene döndüm. O zaman Ligeia'ya ilişkin binlerce anı üstüme akın etti – ve yüreğimi, *onu* böyle kefenli gördüğümde hissettiğim o tarif edilmez keder bir sel gibi, tüm şiddetiyle doldurdu. Gece yerini sabaha bıraktı; ve ben hâlâ tek aşkıma ilişkin acı düşüncelerle dolu halde, Rowena'nın bedenine bakmayı sürdürüyordum.

Hafif, yumuşak, ama oldukça belirgin bir hıçkırık beni uykumdan uyandırdığında vakit gece yarısı, biraz daha erken ya da daha geç olabilirdi, çünkü saate bakmamıştım. – Abanoz yataktan geldiğini *hissettim* – ölüm döşeğinden. Batıl bir dehşetin ıstırabıyla dinledim – ama tekrarlanmadı. Cesette bir hareket görmek için gözlerimi zorladım – ama en küçük bir hareket bile fark edilmiyordu. Yine de yanılmış olamazdım. Sesi, ne kadar hafif olursa olsun, duymuştum ve içimde ruhum uyanmıştı. Dikkatimi kararlılıkla ve sebatla cesedin üstünde yoğunlaştırma-

yı sürdürdüm. Sonunda yanaklarına ve göz kapaklarının küçük damarlarına hafif, zayıf ve neredeyse fark edilmez bir kızarıklığın yayılmış olduğunu fark ettim. Ölümlülerin dilinin yeterince ifade edemeyeceği, anlatılmaz bir dehşet ve hayretle kalbimin durduğunu, oturduğum yerde uzuvlarımın kaskatı kesildiğini hissettim. Yine de bir görev duygusu kendimi toparlamamı sağladı. Artık hazırlıklarımızda aceleci davranmış olduğumuzdan şüphem yoktu – Rowena hâlâ yaşıyordu. Hemen bir şeyler yapılmalıydı: Ama kule manastırın hizmetçilerin kaldığı bölümünden epey uzaktaydı – seslenebileceğim kadar yakında değillerdi – ve onları ancak odadan beş on dakikalığına çıkarak yardıma çağırabilirdim – ve bunu yapamazdım. Bu yüzden hâlâ ortalarda gezinen ruhu geri çağırmaya tek başıma çabaladım. Ancak kısa süre sonra durumu tekrar kötüleşti; renk hem yanaklarından, hem de gözkapaklarından gitti ve geride mermerden daha solgun bir beyazlık bıraktı. Dudaklar ölümün o korkunç ifadesiyle iki kat buruşup büzüldü. Bedenin yüzeyine iğrenç, yapışkan bir ıslaklıkla soğukluk hızla yayıldı; ve o her zamanki katılık hemen geri geldi. Ansızın uyanınca yerimden fırlamıştım ve sonra tekrar, ürpererek kendimi kanepeye attım ve yine Ligeia'ya ilişkin tutkulu düşler kurmaya başladım.

Bir saat kadar sonra (mümkün müydü bu?) yatağın bulunduğu taraftan gelen belirsiz bir sesin ikinci kez farkına vardım. Dinledim – yoğun bir dehşetle. Ses tekrar geldi – bir iç çekişti bu. Cesedin yanına koşunca dudakların titrediğini gördüm – açıkça gördüm. Bir dakika sonra gevşeyip bir dizi parlak, inci gibi dişin üzerine kapandılar. Şimdi yüreğimde şaşkınlık daha önce orada tek başına hüküm sürmüş olan derin dehşetle mücadele ediyordu. Görüşümün bulanıklaştığını, mantığımın dizginlerinden boşandığını hissettim; ve yapmam gereken şey

için gerekli gücü ancak büyük bir çabayla toplayabildim. Şimdi alında, yanakta ve boğazda kısmi kızarıklıklar vardı. Bütün gövdeye hissedilir bir sıcaklık yayılmıştı. Kalp atışları bile hafifçe hissediliyordu. Leydi *yaşıyordu*; ve onu hayata döndürme çabalarıma iki misli şevkle devam ettim. Şakakları ve elleri ovarak ısıttım ve ıslattım, epey derin tıbbi bilgimle tecrübelerimin aklıma getirdiği her şeyi yaptım. Ama hepsi boşunaydı. Birden renk kayboldu, nabız durdu, dudaklar tekrar ölü bir ifadeye büründü ve anında bütün gövdeye o buz gibi soğukluk, o kurşuni renk, o kaskatılık, o çökmüşlük ve günlerdir ölü birinde görülen bütün o iğrenç tuhaflıklar yayıldı.

Ve ben tekrar Ligeia'yı düşlemeye başladım – ve tekrar, (bunu yazarken titremem şaşırtıcı mı?) *tekrar* abanoz yatağın bulunduğu taraftan gelen hafif bir hıçkırık işittim. Ama o gecenin ağza alınmaz dehşetlerini niye ayrıntılarıyla anlatayım ki? Niye bu iğrenç yeniden canlanma dramının şafak sökene dek ara ara tekrarlandığını; her birinin giderek daha geri dönüşsüz gibi görünen ölümlerle son bulduğunu; her ıstırabının sanki görünmez bir düşmanla boğuşuyormuş izlenimini verdiğini; ve her mücadelenin sonunda cesedin görünüşünde anlayamadığım vahşice bir değişikliğin olduğunu anlatmak için duraksayayım ki? Hemen sonuca geleyim.

O korku dolu gecenin büyük kısmı bitmişti ve bir ara ölmüş olan o tekrar kımıldıyordu – şimdi daha öncekinden de şiddetli bir şekilde, her ne kadar mutlak umutsuzluğuyla her şeyden daha tiksinti verici olan bir ölüm uykusundan uyanıyor olsa da. Uzun süredir çabalamayı ya da hareket etmeyi kesmiş, bir vahşi duygular girdabının pençesinde, ki yoğun bir dehşet bunların belki en az korkuncu ya da tüketicisiydi, çaresizce kanepede kaskatı oturmaya devam ediyordum. Ceset, söylediğim gibi,

şimdi her zamankinden şiddetli kıpırtılarla hareket ediyordu. Yaşamın renkleri çehresine alışılmadık bir enerjiyle doluyor – uzuvlar gevşiyordu – ve göz kapakları hâlâ sımsıkı kapalı olmasa ve o kefen bedene hâlâ mezarsı bir hava vermese, Rowena'nın Ölüm'ün zincirlerinden tamamen kurtulmuş olduğuna inanabilirdim. Ama bu fikri o zaman tam olarak benimsememiş-sem bile, kefenli yaratık yataktan kalkıp zayıf adımlar ve kapalı gözlerle, bir rüyanın içinde şaşkınlıkla ilerlercesine, cesaretle ve kararlılıkla odanın ortasına doğru yürürken artık şüphe etmeyi sürdüremezdim.

Titremedim – kımıldamadım – çünkü karşımdaki figürün genel havasına, görünüşüne, davranışlarına ilişkin bir ağza alınamaz hayaller ordusu beynimin içinde hızla hareket ederek beni felç etmiş – dondurup taşa çevirmişti. Kımıldamadım – o hayalete bakmayı sürdürdüm. Düşüncelerimde delice bir karmaşa vardı – yatıştırılamaz bir kargaşa. Karşımdaki gerçekten *yaşayan* Rowena mıydı? O gerçekten Rowena olabilir miydi – sarışın, mavi gözlü, Tremaine'li Leydi Rowena Trevanion? Ama bundan niye, *niye* şüphe duyuyordum ki? Ağzı sargılıydı – ama bu soluk alıp veren Tremaine'li Leydi'nin ağzı olamaz mıydı? Ve yanaklar – tıpkı en sağlıklı zamanlarındaki gibi gül pembesiydiler – evet, bunlar gerçekten de yaşayan Tremaine'li Leydi'nin güzel yanakları olabilirdi. Ve tıpkı sağlıklı zamanlarındaki gibi gamzeli olan bu çene ona ait olamaz mıydı? – *Ama o halde hastalığı süresince boy mu atmıştı?* Hangi anlatılmaz delilik bu düşünceyi sokmuştu kafama? Bir hamleyle ayaklarına doğru atıldım! Dokunuşumdan kaçarken başını örten o korkunç kefeni düşürdü ve odanın atmosferine uzun ve dağınık saç yığınları yayıldı; *gece yarısının kuzgun kanatlarından daha karaydılar!* Ve şimdi önümde duran figürün *gözleri* yavaşça açılıyordu. "İşte, en

sonunda," diye haykırdım yüksek sesle, "asla – asla yanılmış olamam – bu iri, kara ve vahşi gözler – kaybettiğim aşkının – Leydi – LEYDİ LİGEİA'nın gözleri."

1838

Bir Blackwood Makalesi Nasıl Yazılır?

"Peygamber aşkına – incir!"
TÜRK SEYYAR SATICININ BAĞIRIŞI.

Sanırım herkes ismimi duymuştur. Adım Senyora Psyche Zenobia. Bunun doğru olduğunu biliyorum. Bana sadece düşmanlarım Suky Snobbs der.* Bana Suky'nin saygın Yunanca'da "ruh" (ben buyum işte, *tepeden tırnağa* ruhum), bazen de "kelebek"** anlamına gelen, ki kelebek derken gök mavisi Arap *harmaniyeli*, yeşil *agraffas**** süslemeli ve portakal rengi yedi *auriculanlı***** fırfırlı yeni kızıl saten elbiseme göndermede bulunuyorlar şüphesiz, Psyche'nin bozulmuş, kaba bir şekli olduğu söylendi. Snobbs'a gelince – bana bakan herkes ismimin Snobbs olmadığını hemen anlar. Bayan Tabitha Turnip****** bu söylentiyi sırf kıskançlığından yaydı. Tabitha Turnip'miş, pöh! Ah zavallıcık! Bir şalgamdan ne beklenir ki zaten! "Şalgamı sıkıp suyunu

Poe burada muhtemelen "Sulky Snob"u (Somurtkan Züppe) alaycı bir havayla biraz değiştirerek veriyor. – Ç.N.

** İngilizcede "Butterfly" sözcüğü kelebek anlamına geldiği gibi hoppa ve kibirli kadın anlamını da taşır. – Ç.N

*** Süs tokaları. – Ç.N.

Bir tür yaban çuhaçiçeği.

***** Turnip:Şalgam.

çıkarmak, vs." ile ilgili o atasözünü anımsıyor mu acaba? [Not: Bunu ona ilk fırsatta hatırlat.] [Yine not – burnundan tutup çek.] Nerede kalmıştım? Ah! Bana Snobbs'un Zenobia'dan bozma olduğu söylendi, ki Zenobia bir kraliçeydi –(Ben de öyleyim. Dr. Moneypenny beni hep iskambil kâğıtlarındaki kupa kızına benzetir–* ve Zenobiada, Psyche gibi saygın Yunanca'dır, babam da "bir Yunanlı"** olduğuna göre benim Snobbs'u değil, soyadımız olan Zenobia'yı kullanmaya kesinlikle hakkım var. Tabitha Turnip'den başkası Suky Snobbs demez bana. Ben Senyora Psyche Zenobia'yım.

Dediğim gibi, herkes ismimi duymuştur. İnsanlığı Medenileştirecek *Philadelphialı Genç Edebiyatçı Dilberlerin Çay Partileri Düzenlediği Evrensel Deneysel Bibliyografya Derneği*'nde*** muhabir–aza sekreter olarak haklı bir üne kavuştum. Derneğimizin ismini Dr. Moneypenny buldu ve kulağa boş bir rom fıçısı kadar büyük geldiği için bu ismi seçtiğini söyledi. (Bazen kaba bir adam olabiliyor – ama derin biri.) Hepimiz imza atarken isimlerimizden sonra derneğimizin baş harflerini yazıyoruz, tıpkı K.S.D., Kraliyet Sanat Derneği – F.B.Y.D., Faydalı Bilgileri Yayma Derneği, vs. vs. gibi. Dr. Moneypenny derneğin isminin Bayat Ördek'in**** kısaltılması olduğunu ve aslında Lord Broughman'ın derneğini tanımlamadığını söylüyor – ama Dr. Moneypenny öyle tuhaf bir adam ki, bana ne zaman doğruyu söylediğinden emin olamıyorum. Her neyse, isimlerimizin başına hep

Bir başka söz oyunu... Queen of Hearts=Kupa Kızı'nın Türkçedeki doğrudan açılımı Kalpler Kraliçesi'dir. – Ç.N.

** "Greek" sözcüğü Yunanlı anlamına geldiği halde, argoda "İrlandalı" anlamını da taşır. – Ç.N.

*** Derneğin isminin İngilizce orijinalinin baş harfleri bir araya getirilince HOŞ ÜZGÜN GRUP olarak çevrilebilecek P.R.E.T.T.Y.B.L.U.E.B.A.T.C.H. tanımlaması ortaya çıkıyor. – Ç.N.

**** S.D.U.K.'tan ses benzeşmesiyle Stale Duck'a (Bayat Ördek) geçiş yapılıyor. – Ç.N.

H.O.Ş.Ü.Z.G.Ü.N.G.R.U.P baş harflerini koyuyoruz – ve bu İnsanlığı Medenileştirecek Philadelphialı Genç Edebiyatçı Dilberlerin Çay Partileri Düzenlediği Evrensel Deneysel Bibliyografya Derneği anlamına geliyor – her sözcüğe bir harf düşüyor, ki bu konuda Lord Brougham'ın derneğinden üstün olduğumuz bir gerçek. Dr. Moneypenny baş harflerimizin bizim gerçek karakterimizi sergilediğini söylüyor, ama ne demek istediğini anlıyorsam Arap olayım.

Dernek fark edilme yolundaki tüm çabalarına ve Doktor'un elinden geleni yapmasına karşın, ben katılana dek pek başarılı olamadı. Aslında üyeler tartışırken fazla küstahça bir dil kullanıyordu. Her cumartesi akşamı okunan yazılar derinlikten çok maskaralık içeriyordu. Hepsi de tırışkadan nağmelerdi. İlk nedenleri, ilk ilkeleri araştırmıyorlardı. Aslında hiçbir şeyi araştırmıyorlardı. O yüce "uygunluk" hususuna hiç dikkat edilmiyordu. Kısacası hiçbiri bu yazı gibi iyi değildi. Hepsi değersizdi – tamamen! Derinlik yoktu, birikim yoktu, metafizik yoktu – kültürlülerin maneviyat dediği, kültürsüzlerinse riyakârlık* [Dr M. "riyakârlık"ın baş harfinin büyük K olması gerektiğini söylüyor – ama böyle olmaması gerektiğine eminim.] olarak adlandırdığı şeyden eser yoktu.

Derneğe katıldığımda daha iyi bir düşünme ve yazma tarzını benimsetmeye çabaladım ve bütün dünya bunda ne kadar başarılı olduğumu biliyor. Şimdi H.O.Ş.Ü.Z.G.Ü.N.G.R.U.P.ta Blackwood'da yayımlananlar kadar iyi yazılar yazılıyor. Blackwood diyorum çünkü bana her konudaki en iyi yazıların o haklı üne sahip derginin sayfalarında bulunabildiği söylendi. Şimdi her konuda onu örnek alıyor ve bu yüzden hızla tanınıyoruz. Hem sonuçta hakiki Blackwood damgasını taşıyan bir makale

* Cant = riyakârlık... Poe bir kelime oyunuyla Kant'a gönderme yapıyor. – Ç.N.

yazmak o kadar da zor değil, eğer insan bu işe doğru şekilde yaklaşırsa. Siyasi yazılardan bahsetmiyorum elbette. *Onların* nasıl kotarıldığını herkes biliyor, ne de olsa Dr. Moneypenny bunu açıkladı. Bay Blackwood'un bir terzi makası ve yanında durup emirlerini bekleyen üç çömezi var. Biri ona "Times"ı, diğeri "Examiner"ı, üçüncüsü de "Gulley'nin Yeni Argo–Küfür Derlemesi"ni uzatıyor. Bay. B. sadece kesip bir araya getiriyor, o kadar. Yazısı kısa sürede bitmiş oluyor – sadece Examiner, Argo–Küfür ve Times – sonra Times, Argo–Küfür ve Examiner – ve sonra Times, Examiner ve Argo–Küfür.

Ama derginin en iyi tarafı çok yönlü makaleleri; ve bunların en iyileri Dr. Moneypenny'nin *tuhaflıklar* (ne demek istiyorsa), başka herkesin ise *yoğunluklar* olarak adlandırdığı yazılar. Bu yazı türünün nasıl okunacağını uzun süredir biliyorum, her ne kadar onları yazma yöntemini ancak Bay Blackwood'u son ziyaretimde (derneği temsilen) öğrendiysem de. Siyasi makalaleri yazma yöntemi kadar basit olmasa da bu yöntem çok basit. Bay B.'yi ziyaret edip kendisine derneğin dileklerini iletmek istediğimi söylediğimde son derece kibar davranıp beni çalışma odasına aldı ve bana bütün süreci açıkça anlattı.

"Sevgili bayan," dedi, görkemli görünüşümden açıkça etkilenmiş bir şekilde, çünkü üstümde gök mavisi Arap harmaniyeli, yeşil *agraffas* süslemeli ve portakal rengi *auriculas* fırfırlı kızıl saten elbisem vardı, "*Sevgili* bayan," dedi, "oturun. Olay şu. Her şeyden önce, yoğunluklar yazarı olarak simsiyah mürekkebe ve ucu epey körelmiş kocaman bir kaleme sahip olmanız gerekiyor. Ve beni dinleyin, Bayan Psyche Zenobia!" diye devam etti, bir duraklamadan sonra, son derece etkileyici bir enerji ve vakarla. "Beni dinleyin! – *O kalem – asla – onarılmamalı*! Bayan, yoğunluğun sırrı, ruhu burada yatar. İnanın bana, hiç kimse, ne kadar

büyük bir dahi olursa olsun, güzel bir kalemle –anlıyor musunuz beni– iyi bir makale yazmamıştır. Elyazısı bir taslak okunabiliyorsa kesinlikle okunmaya değmez. Bu bizim inandığımız önde gelen ilkelerden biridir ve eğer bunu hemen benimsemiyorsanız görüşmemiz sona ermiştir."

Durdu. Ama görüşmemizin sona ermesini elbette ki istemediğimden böylesine aşikâr ve zaten başından beri yeterince farkında olduğum gerçeği onayladım. Memnun olmuş göründü ve talimatlarına devam etti.

"Bayan Psyche Zenobia, örnek almanız ya da incelemeniz için bir ya da bir dizi makale önermem size kırıcı gelebilir; yine de dikkatinizi birkaçına çekebilirim. Bir bakalım. '*Yaşayan Ölü*' mükemmeldi! – Canı bedeninden çıkmadan mezara gömülen bir adamın hislerinin anlatımıydı – zevk, dehşet, duygu, metafizik ve bilgi doluydu. Yazarın bir mezarda doğup büyüdüğüne inanası geliyordu insanın. Sonra '*Bir Afyonkeşin İtirafları*' vardı, *güzeldi*, çok güzeldi! – Görkemli bir hayal gücü – derin felsefe – zekice spekülasyonlar – ateşli ve öfkeliydi, üstüne tadımlık bir anlaşılmazlık da serpiştirilmişti. Palavralarla dolu iyi bir çalışmaydı ve millet zevkle yalayıp yuttu. Coleridge'in yazdığını sanıyorlar – ama aslında bu doğru değil. Onu evcil Habeş maymunum Juniper, koca bir bardak dolusu Hollanda ciniyle 'sıcak, şekersiz suyu' mideye indirdikten sonra yazdı." [Bunu söyleyen, beni temin eden Bay Blackwood'dan başkası olsa inanmazdım.] "Sonra 'Gönülsüz Deneyci' vardı, bir fırında pişirildikten sonra dışarı sapasağlam, gerçi biraz yanmış bir halde, çıkan bir adamın öyküsüydü. Ve sonra '*Ölmüş Bir Doktorun Günlüğü*' vardı, ki bunun değeri yazarın uygun şekilde yüksekten atıp tutmasından ve önemsiz, anlaşılmaz laflar etmesinden geliyordu – halk bu ikisine de bayılır. Ve sonra 'Çanın İçindeki Adam' vardı, ki bunu, Ba-

yan Zenobia, size ne kadar tavsiye etsem azdır. Bir kilise çanının tokmağının altında uykuya dalan ve sonra çanın bir cenaze için çalmasıyla uyanan bir gencin öyküsü. Ses onu delirtir ve böylece hislerini kaydeder. Sonuçta hisler yüce şeylerdir. Günün birinde boğulacak ya da asılacak olursanız hislerinizi kaydetmeyi unutmayın – sayfasına on İngiliz altını alırsınız. Eğer kaleminizin kuvvetli olmasını istiyorsanız Bayan Zenobia, hisleri büyük bir dikkatle gözlemleyin."

"Bunu kesinlikle yapacağım, Bay Blackwood," dedim.

"Güzel!" diye yanıtladı. "Sizin tam aradığım öğrenci olduğunuzu görüyorum. Ama *au fait** hakiki Blackwood duygu damgası taşıyan bir makale yazmak için gerekli ayrıntılara geçmeliyim – her açıdan en iyi olduğunu düşündüğüm türden bir makale. Ne demek istediğimi anlıyorsunuzdur.

"İlk yapmanız gereken eşine benzerine rastlanmamış bir belaya çatmak. Mesela fırın – iyi bir fikirdi. Ama hazırda bir fırınınız yoksa ya da bir balondan düşmekte, ya da bir deprem yarığının içine yuvarlanmakta, ya da bir bacada sıkışıp kalmakta zorlanıyorsanız, benzer bir talihsizliği hayal etmekle yetinmek zorunda kalacaksınız. Gerçi yazınızın yaşanmış olaylara dayanmasını tercih ederim. Hiçbir şey hayal gücünü konuyla ilgili deneysel bilgi kadar destekleyemez. 'Gerçek tuhaftır,' bilirsiniz, 'kurgudan daha tuhaftır' – hem amacımıza da daha uygundur."

Burada onu mükemmel bir jartiyerimin olduğ ve gidip onunla kendimi asacağım konusunda temin ettim.

"Güzel," diye karşılık verdi. "Bunu yapın; – gerçi asılmak da biraz bayatladı. Belki daha iyisini yapabilirsiniz. Brandreth'in haplarından birkaçını yutun, sonra da bize hislerinizi anlatın. Ama verdiğim talimatlar herhangi bir türden talihsizliğe uygula-

* Hemen.

nabildiğinden, evinize giderken rahatça kafanıza bir darbe yiyebilir, bir omnibüsün altında kalabilir, kuduz bir köpek tarafından ısırılabilir ya da su dolu bir çukurda boğulabilirsiniz. Ama devam edelim.

"Konunuzu belirledikten sonra anlatınızın tonuna ya da tarzına karar vermelisiniz. Didaktik ton var, hararetli ton var, doğal ton var – hepsi de oldukça yaygın. Ama veciz veya kısa ton da son zamanlarda epey gözde oldu. Kısa cümlelerden oluşuyor. Yani böyle. Kısalıkta aşırıya kaçamazsınız. Terslemekte aşırıya kaçamazsınız. Ve hep bir nokta. Asla bir paragraf değil.

"Sonra konu dışına çıkılarak meselenin uzun uzadıya anlatıldığı coşkulu ton var. En iyi romancılarımızdan bazıları bu tonu benimsemiştir. Sözcükler vınlayan topaç gibi dönmeli ve anlamın yerine oldukça iyi biçimde yanıt veren, benzer bir ses çıkarmalıdır. Bu yazarın durup düşünecek vaktinin olmadığı zamanlarda benimsenebilecek en iyi tondur.

"Metafizik ton da iyidir. Eğer şatafatlı sözler biliyorsanız burada kullanabilirsiniz. Ionik ve Eleatik ekollerden bahsedin – Archytas'tan, Gorgias'tan ve Alcmaeon'dan. Öznellik ve nesnellik üzerine bir şeyler söyleyin. Kendinize güvenin ve Locke diye birine saldırmayı unutmayın. Genelde her şeye burun kıvırın ve *fazla* absürd bir şey söyleyecek olursanız hiç kafanızı yormayın, bir dipnot ekleyip yukarıdaki derin gözlemi *'Kritik der reinen Vernunft*'a* ya da *'Metaphysische Anfangsgründe der Naturwissenschaft*'a** borçlu olduğunuzu söyleyin. Bu sizi çok bilgili ve – ve – açık sözlü gösterecektir.

"Aynı ölçüde tanınmış daha pek çok ton var, ama ben sadece iki tanesinden daha bahsedeceğim – aşkın ve heterojen ton-

* Alman filozof Immanuel Kant'ın (1724-1804) yazdığı "Saf Aklın Eleştirisi" (1781).
** Yine Kant'ın yazdığı "Doğabilimin Metafiziksel Başlangıç Temelleri (1786).

dan. İlkinde bütün mesele olguların doğasını herkesten çok daha derin bir şekilde görmektir. Bu ikinci bakış doğru şekilde kulllanılırsa çok etkili olur. 'Kadran'ı biraz okumak size çok şey kazandıracaktır. Bunda şatafatlı sözlerden kaçının; olabildiğince basit olsunlar ve onları ters yazın. Channing'in şiirlerine bakıp 'hela taşıyla aldatıcı bir gösteri yapan küçük şişman bir adam' hakkında yazdıklarından alıntı yapın. Yüce Birliğe Dair bir şeyler ekleyin. Kesinlikle Cehennemsi İkilik'ten bahsetmeyin. En önemlisi de, kinayeler üstüne çalışın. Her şeyi ima edin – hiçbir şey öne sürmeyin. Eğer içinizden 'yağlı ekmek' demek geliyorsa sakın bunu doğrudan söylemeyin. 'Yağlı ekmeği' *çağrıştıran* her şeyden bahsedebilirsiniz. 'Karabuğdaylı kek'i ima edebilirsiniz mesela, hatta üstü kapalı şekilde yulaf ezmesi lapasından bahsedecek kadar ileri gidebilirsiniz, ama gerçekten söylemek istediğiniz şey yağlı ekmekse, dikkatli *sevgili* Bayan Psyche, kesinlikle 'yağlı ekmek!' demeyin."

Ona bunu bir daha ömrüm boyunca asla söylemeyeceğim konusunda teminat verdim. Beni öpüp devam etti:

"Heterojen tona gelince, dünyadaki diğer tüm tonların eşit ölçülerde, zekice yapılmış bir karışımıdır o kadar; bu yüzden de içinde her şey vardır: Derinlik, şatafat, tuhaflık, heyecanlandırıcılık, yerindelik ve sevimlilik.

"Diyelim ki olaylarınızda ve tonunuzda karar kıldınız. En önemli kısma – aslında meselenin ruhuna daha gelmedik – dolgu kısmından bahsediyorum. Bir kadının ya da erkeğin yaşamını bir kitap kurdu gibi geçirmesi beklenemez. Ama yine de makalenizde çok okumuş, en azından genel bir okuma yapmış olduğunuzun kanıtlarının bulunması her şeyden önemlidir. Şimdi sizi bunu başarma konusunda eğiteceğim. Buraya bakın!" (raflardan üç dört sıradan görünüşlü kitap indirip rastgele açtı).

"Dünyadaki herhangi bir kitabın herhangi bir sayfasına bakmakla bir anda ya küçük bilgi parçacıkları ya da *bel–esprit–ism*ler* görebileceksiniz, ki bunlar bir Blackwood makalesinin tuzu biberidir. Ben size okurken birkaçını not da edebilirsiniz. İki bölüme ayıracağım: Bir, *Teşbihlerin Üretimi için İlginç Gerçekler*, ve iki, *Gereken Durumlarda Kullanılacak İlginç İfadeler*. Şimdi yazın! – " ve o okudukça ben yazdım.

"TEŞBİHLERDE KULLANILACAK İLGİNÇ GERÇEKLER. 'Üç ilham perisi vardı – Melete, Mneme, Aoede – düşünce, hafıza ve şarkı.' Bu küçük gerçeği uygun şekilde kullanırsanız büyük şeyler elde edebilirsiniz. Anlıyorsunuz ya, genelde bilinmez ve *recherché*** görünüyor. Dikkatli olmalı ve buna doğaçlama havası vermelisiniz.

"Bir tane daha. 'Alpheus Nehri denizin altından geçip sularının saflığına halel gelmeden yüzeye çıkardı.' Bunun oldukça bayat bir bilgi olduğu bir gerçek, ama allayıp pullarsanız taptaze görünecektir.

"İşte daha iyisi. 'Iran Süseni kimilerine göre çok hoş ve güçlü bir koku yayarken, kimilerine göreyse kesinlikle kokusuzdur.' Çok hoş, çok zarif! Biraz evirip çevirin, harikalar yaratacaktır. Botanik konusunda bir örneğimiz daha var. Hiçbir şey botanik kadar iyi duramaz, özellikle de biraz Latincenin yardımıyla. Yazın!

"'Cava'daki *Epidendrum Flos Aeris*'in*** çok güzel bir çiçeği vardır ve kökleriyle sökülürse yaşamayı sürdürür. Yerliler onu tavandan bir iple asıp hoş kokusundan senelerce faydalanır.' İşte bu harika! Teşbihler için bu kadarı yeter. Şimdi İlginç İfadeler'e geçelim.

* Poe Fransızca olan "bel esprit"e (zekâ ya da deha anlamında) İngilizce "ism" ekini ekleyerek türettiği bu sözcüğü "zekâ ve nüktedanlık" anlamında kullanıyor. – Ç.N.

** Klas, çalışılmış..

*** Hava bitkisi.

"İLGİNÇ İFADELER. 'Büyük Çin romanı Ji–Kiao–Li.' Güzel! Bu birkaç sözcüğü hünerle ortaya atıvererek Çin dilini ve edebiyatını iyi bildiğinizi göstermiş olacaksınız. Bunun yardımıyla Arapça, Sanskritçe ya da Chickasawca* bilmeden durumu idare edebilirsiniz. Ama İspanyolca, İtalyanca, Almanca, Latince ve Yunanca olmazsa olmaz. Size her birinden küçük birer örnek vermeliyim. Küçük herhangi bir parça yeterli olur, çünkü onu makalenizde uygun bir yere yerleştirmek için kendi yaratıcılığınıza güvenmelisiniz. Şimdi yazın!

'*Aussi tendre que Zaïre*' – Zaire kadar şefkatli – Fransızca. Aynı ismi taşıyan Fransız tragedyasındaki *la tendre Zaïre* ibaresinin sık sık tekrarlanmasına gönderme yapıyor. Uygun şekilde kullanırsanız sadece o dili ne kadar iyi bildiğinizi değil, genel kültürünüzü ve nüktedanlığınızı da sergiler. Mesela yediğiniz tavuğun (bir tavuk kemiği tarafından boğulup ölmek üzerine bir makale yazın) tamamen *aussi tendre que Zaire* olmadığını söyleyebilirsiniz. Yazın!

'Ven muerte tan escondida,
Que no te sienta venir,
Porque el plazer del morir
No me torne á dar la vida.'

"Bu İspanyolca – Miguel Cervantes'ten. 'Çabuk gel, ey ölüm! Ama gelişini görmeyeyim ki, seni görmekten alacağım haz beni tekrar hayata döndürmesin.' Bunu tavuk kemiğiyle boğuşurken, son nefeslerinizi verirken araya sıkıştırabilirsiniz. Yazın!

* Kuzey Amerika'da yaşayan bir kızılderili kabilesi.

'Il pover' huomo che non sen'era accorto,
Andava combattendo, ed era morto.'

"Bu İtalyanca, anlayacağınız gibi, – Ariosto'dan. Büyük bir kahramanın kendini savaşa kaptırmışken öldürüldüğünün farkına varmadan ölü bir halde yiğitçe çarpışmaya devam ettiğini anlatıyor. Bunun sizin durumunuza nasıl uygulanacağı açık – çünkü Bayan Psyche, o tavuk kemiği boğazınızda kaldıktan sonra en az bir buçuk saat tekmeler savurmayı ihmal etmeyeceğinize güveniyorum. Lütfen yazalım!

'Und sterb'ich doch, so sterb'ich denn
Durch sie – durch sie!'

"Bu Almanca – Schiller'den. 'Ve ölürsem, en azından ölürüm – senin için –senin için!' Burada yaşadığınız felaketin *sebebine* seslendiğiniz açık. Ne de olsa hangi erkek (ya da kadın) gebreotu ve mantarla doldurulmuş ve bir salata tabağı içinde portakal jölesiyle birlikte *en mosaique** servis edilmiş semiz, hadım bir Molucca horozu için ölmez ki? Yazın! (Bunları Tortoni'nin dükkânından temin edebilirsiniz) – Yazın lütfen!

"İşte hoş bir Latince tabir, nadir de (Latince'de insan artık çok *rednerché* veya özlü olamıyor, öyle yaygınlaşıyor ki,) – *ignoratio elenchi*. O bir *ignoratio elenchi*** yaptı – yani, önermenizdeki fikirleri değil, sözcükleri anladı. Adam *salaktı* yani. O tavuk kemiği yüzünden boğazınız tıkandığında konuştuğunuz ve bu yüzden neden bahsettiğinizi tam olarak anlamayan zavallının tekiydi. Üstüne *ignoratio elenchi'yi* atıverin ve onu bir anda yok

* "Fransız Mutfağı'nda Ude'nin "Mozaik Jölesi" üstüne bir yazısı vardır.
** Bahsedilen konu hakkında cahil olmak.

edin. Eğer karşılık vermeye cüret ederse ona Lucan'dan bir alıntıyla, konuşmaların sadece *anemonae verborum*, numan çiçeği sözcükler olduğunu söyleyebilirsiniz. Numan çiçeği çok gösterişlidir, ama kokusu yoktur. Veya, böbürlenmeye başlarsa *insomnia Jovis*'i, Jüpiter'in hayallerini, beynine indirebilirsiniz – Silius Italicus'un (bakın, işte burada!) kurumlu ve şişirme cümleler için kullandığı bir tabirdir bu. Bu kesinlikle işini bitirir. Tek yapabileceği düşüp ölmektir. Lütfen yazar mısınız?

"Yunancadan hoş birşeylerimiz de olmalı – Demosthenes'den mesela. (Ανηρ ο φευγων και παλιν μαχησεται) [Aner o pheugon kai palin makesetai.] Hudibras'ın oldukça iyi bir çevirisi vardır –

> Çünkü kaçan tekrar dövüşebilir,
> Öldürülense bunu asla yapamaz.

"Bir Blackwood makalesinde hiçbir şey Yunanca'nızla hava atmanız kadar iyi duramaz. Harflerin kendilerinin bile derinlik katan bir havası vardır. Şu Epsilon'un akıllıca görünüşüne bir bakın bayan! Şu Phi kesinlikle bir piskopos olmalıydı! Şu Omicron'dan daha zekisi olabilir mi? Şu Tau'ya bir bakın hele! Kısacası, gerçek bir duygu yazısı için Yunanca gibisi yoktur. Yapacağınız şey dünyanın en açık gerçeği. Tavuk kemiğine ilişkin, sade İngilizce'yle yaptığınız göndermeyi anlayamayan o işe yaramaz, kalın kafalı, hain herife o cümleyi okkalı bir küfür eşliğinde bir ültimatom gibi söyleyin. İmayı anlayıp ortadan kaybolacaktır, bundan emin olabilirsiniz."

Bay B.nin bu konuda bana verdiği tüm talimatlar bu kadardı, ama yeterli olduklarını sezdim. Sonunda gerçek bir Blackwood makalesi yazabilecek durumdaydım ve bunu hemen yap-

makta kararlıydım. Ben ayrılırken Bay B. yazdığım zaman makalemi satın alma teklifinde bulundu: Ama sayfasına sadece elli İngiliz altını ödeyebileceğinden, onu bu kadar cüzi bir meblağa feda etmektense derneğimize vermeyi tercih ettim. Ama bu cimriliğini bir kenara bırakırsak, bana her açıdan çok iyi, gerçekten büyük bir nezaketle davrandı. Ayrılırken söylediği sözler bana çok dokundu ve onları hep minnettarlıkla anımsayacağım.

"Sevgili Bayan Zenobia," dedi yaşlı gözlerle, "övülesi girişiminizin başarıya ulaşması için yapabileceğim başka bir şey var mı? Bir düşüneyim! Belki – belki boğulmak – sizin için o kadar uygun olmayabilir – ya da boğazınıza bir tavuk kemiği takılmasını sağlamak – ya da – ya da asılmak – ya da ısırılmak – ama bekleyin! Şimdi düşünüyorum da, bahçede bir çift mükemmel buldog var – çok iyi çocuklardır, sizi temin ederim – acayip vahşiler – aslında tam size göre – sizi *auricula*larınızla birlikte beş dakikada mideye indiriverirler (işte saatim!) – ve yaşayacağınız hisleri bir düşünün! İşte! Çağırıyorum – Tom! – Peter! – Dick, seni hain şey! – Salıverin şu" – ama gerçekten çok acelem olduğundan ve kaybedecek bir saniyem bile bulunmadığından ayrılışımı gönülsüzce hızlandırmak zorunda kaldım ve *hemen* çıkıp gittim – bunun biraz nezaketsizlik olduğunu itiraf ediyorum.

Bay Blackwood'dan ayrıldıktan sonra temel hedefim tavsiyesine uyarak hemen başımı belaya sokmaktı ve bu amaçla günün çoğunu Edinburgh'ta gezinip çılgınca maceralar arayarak geçirdim – hislerimin yoğunluğuna ve yazmaya niyetlendiğim makalenin derinliğine uygun maceralar. Bu gezintide zenci uşağım Pompey ve Philadelphia'dan yanımda getirmiş olduğum – hep kucağımda taşıdığım minik köpeğim Diana bana eşlik etti. Ama üstesinden gelmeye kalkıştığım bu güç girişimi ancak akşama doğru başarabildim. Başıma önemli bir olay geldi ve

aşağıdaki heterojen tonla yazılmış Blackwood makalesi bu olayı anlatmaktadır ve onun ürünüdür.

1838

Kötü Bir Durum: Zamanın Tırpanı

Sevgili bayan, sizi hallere düşüren hangi talihtir? – COMUS.

Sessiz ve dingin bir öğle sonrasında güzel Edina şehrinde geziniyordum. Sokaktaki kargaşa ve telaş korkunçtu. Erkekler konuşuyordu. Kadınlar ciyaklıyordu. Çocuklar boğazlarına bir şey tıkanmış, boğuluyordu. Domuzlar ıslık çalıyordu. At arabaları takırdıyordu. Boğalarla inekler böğürüyordu. Atlar kişniyordu. Kediler miyavlıyordu. Köpekler dans ediyordu. *Dans ediyordu!* Bu mümkün olabilir miydi? *Dans ediyordu!* Heyhat, diye düşündüm, *benim* dans ettiğim günler geride kaldı! Hep böyledir zaten. Ne kadar çok kasvetli anılar uyanır sık sık dâhi ve imgelemsel düşünceli zihinde, özellikle de haklı olarak en kıskanılası, *gerçekten* en kıskanılası – hayır! En iyi kalpli güzellikteki, en nefis ruhanilikteki ve adeta dünyadaki en *güzel* (bu cüretkâr ifade için beni bağışlayın) *şeyin* (bağışla beni, seçkin okur!) yüce ve tanrısal ve ilahi ve yüceltici ve ululanmış ve arındırıcı etkisinin bitimsiz ve sonsuz ve süregelen ve, birilerinin diyebileceği üzere, *süregelmiş*, evet, *süregelmiş* ve *süregelen*, acı, hırpalayıcı, rahatsız edici ve, eğer bu ifadeyi kullanmama izin verilirse, *son derece* rahatsız edici tesirine mahkûm olan bir dâhinin zihninde – ama kendimi hislerime kaptırıyorum. *Böyle* bir zihinde, tekrarlıyorum, önem-

siz bir olay ne çok anı uyandırır! Köpekler dans ediyordu! Ben – ben *edemiyordum!* Onlar mutlulukla sıçrayıp oynadı – ben ağladım. Onlar hoplayıp zıpladı – ben hıçkıra hıçkıra ağladım. Ne dokunaklı bir sahne! Tabii ki klâsik okurun aklına hemen o takdire şayan, büy k Çin romanı *Jo–Go–Slow*'un üçüncü cildindeki, olguların uygunluğuna ilişkin o nefis pasaj gelecektir.

Şehirdeki yalnız yürüyüşlerim sırasında yanımda iki mütevazi, ama sadık refakatçim vardı. Kanişim Diana! Yaratıkların en sevimlisi! Tek gözünün üstüne tüyleri düşüyordu ve boynunda oldukça şık bir mavi kurdele vardı. Diana'nın boyu on beş santimden fazla değildi, ama kafası gövdesinden büyüktü ve kuyruğu, gereğinden fazla kesilmiş olduğundan, o ilginç hayvana yaralı bir masumiyet havası katıp herkesin gözdesi olmasını sağlıyordu.

Ve Pompey, benim zencim! – Tatlı Pompey! Seni nasıl unuturum? Pompey'in koluna girmiştim. Bir metre boyunda (ayrıntıcı olmayı severim) ve yetmiş–seksen yaşlarındaydı. Çarpık bacaklı ve şişmandı. Ağzı küçük değildi, kulakları da kısa sayılmazdı. Ama dişleri inci gibiydi ve iri dolgun gözleri nefis bir şekilde beyazdı. Doğa ona boyun vermemiş ve ayak bileklerini (bu ırkta sık görüldüğü gibi) ayaklarının üst kısmının ortasına yerleştirmişti. Çarpıcı bir sadelikle giyinmişti. Üstünde yalnızca yirmi santimlik bir boyunbağı ve eskiden uzun boylu, haşmetli ve meşhur Dr. Moneypenny'ye hizmet vermiş olan neredeyse yeni, çamur sarısı bir pardösü vardı. Güzel bir pardösüydü. Kesimi iyiydi. İyi yapılmıştı. Neredeyse yeniydi. Pompey onu çamurların arasından iki eliyle çıkarıp almıştı.

Grubumuzda üç kişi vardı ve ikisinden bahsettim. Üçüncü biri daha vardı ki – bu kişi bendim. Ben Senyora Psyche Zenobia'yım. Ben Suky Snobbs *değilim*. Etkileyici bir görünüşüm var.

Bahsettiğim o anılmaya değer olayın olduğu gün gök mavisi Arap harmaniyeli, kızıl, saten bir elbise giymiştim. Elbisenin yeşil *agraffas* süslemeleri ve portakal rengi yedi zarif *auricula* fırfırı vardı. Böylece gruptaki üçüncü kişi bendim. Kaniş vardı. Pombey vardı. Ben vardım. Üçtük. Eskiden üç ceza tanrıçası ruh varmış ya – Melty, Nimmy ve Hetty – Düşünce, Hafıza ve Aylaklık.

Yiğit Pompey'in kolunda ve peşimde saygılı bir mesafeden izleyen Diana'yla artık tenhalaşmış olan Edina'nın en kalabalık ve hoş sokaklarından birinde yürümeye başladım. Birden karşıma bir kilise çıktı – Gotik bir katedral – devasa ve etkileyiciydi, göğe uzanan sivri uçlu bir kulesi vardı. Nasıl bir çılgınlıktı, beni şimdi ele geçiren? Niye kaderime doğru koştum? O baş döndürücü kuleye çıkıp oradan şehrin muazzam büyüklüğüne bakmak için karşı konulmaz bir arzu duymaya başlamıştım. Katedralin kapısı davetkâr bir şekilde açıktı. Yazgım galip geldi. O uğursuz kemerli yola girdim. Koruyucu meleğim o zaman neredeydi? – Gerçekten böyle melekler varsa tabii. *Varsa!* Ne acıklı bir sözcük! İki hecende ne büyük bir sırlar ve anlamlar ve kararsızlıklar ve belirsizlikler dünyası gizli! O uğursuz kemerli yola girdim. Girdim; ve portakal rengi *auricula*larıma bir zarar gelmeden geçitten geçip girişe adım attım! O engin nehir Alfred'in de sağ salim ve ıslanmadan denizin altından geçtiği söylenir.

Merdivenler hiç bitmeyecek sandım. *Dönüyorlardı!* Evet, döne, döne, döne, döne yukarı çıkıyorlardı, öyle ki akıllı Pompey'in koluna eski sevgilerin verdiği tüm güvenle yaslanırken düşünmeden edemedim – o bitmek tükenmek bilmeyen sarmal merdivenin üst ucunun kazayla ya da tasarımsal olarak kaldırılmış olduğunu düşünmeden *edemedim*. Soluklanmak için durdum; ve bu arada ahlâki ve metafiziksel açıdan göz ardı edilemeyecek kadar önemli bir olay gerçekleşti. Diana'nın – ki bu konu-

da yanılmış *olamazdım* – kesinlikle emindim – hayır! Çünkü bir süredir Diana'mın hareketlerini dikkatle ve endişeyle izlemekteydim – yani kesinlikle yanılmış *olamazdım – Diana fare kokusu almıştı!* Hemen Pompey'in dikkatini buna çektim ve o – o da bana katıldı. Artık bundan şüphe etmenin olanağı kalmamıştı. Farenin kokusu alınmıştı – ve de Diana tarafından. Tanrım! O dakikanın yoğun heyecanını unutmam mümkün mü? Heyhat! İnsanoğlunun o göklere çıkarılan aklı nedir ki? Fare! – Oradaydı – yani, bir yerlerdeydi. Diana farenin kokusunu almıştı. Ben – ben *alamamıştım!* Prusya süseninin de kimilerine göre çok hoş ve güçlü bir koku yayarken kimilerine göre kesinlikle kokusuz olduğu söylenir.

Merdiven çıkılmış ve zirveyle aramızda sadece birkaç basamak kalmıştı. Hâlâ çıkıyorduk ve şimdi sadece bir basamak kalmıştı. Bir basamak! Küçük, küçücük bir basamak! İnsan yaşamının merdivenindeki böyle küçük bir basamak ne kadar da büyük bir mutluluğun ya da acının belirleyicisi olur sık sık! Kendimi, sonra Pompey'i, sonra da etrafımızı saran o gizemli ve anlaşılmaz yazgıyı düşündüm. Pompey'i düşündüm! – Heyhat, aşkı düşündüm! Çıkılmış olan ve tekrar çıkılabilecek pek çok yanlış *basamağı* düşündüm. Daha tedbirli, daha ağzı sıkı olmaya karar verdim. Pompey'in kolunu bıraktım ve onun yardımı olmaksızın kalan tek basamağı çıkıp çan kulesine girdim. Hemen arkamdan kanişim geliyordu. Pompey tek başına arkada kalmıştı. Merdivenin başında durup onu çıkması için teşvik ettim. Bana elini uzattı ve bunu yaparken maalesef pardösüsünü tutmayı bırakmak zorunda kaldı. Tanrılar eziyetlerinden hiç vazgeçmeyecek mi? Pardösü düştü ve Pompey yerlerde sürünen uzun eteğine bastı. Sendeleyerek yere yıkıldı – bu kaçınılmazdı. Öne doğru yıkıldı ve kahrolası kafasıyla bana – göğsüme şiddetli bir darbe indirdi

ve ikimizin de çan kulesinin sert, kirli ve iğrenç zeminine boylu boyunca uzanmamıza yol açtı. Ama intikamım kesin, çabuk ve tamdı. İki elimle o siyah ve gevrek ve kıvırcık saçına yapışıp epey bir kısmını kopardım ve onu aşağıladığımı her halimle belli ederek fırlatıp attım. Saçlar çan kulesindeki halatların arasına düşüp öylece kaldı. Pompey ayağa kalktı ve tek kelime etmedi. Ama bana iri gözleriyle içler acısı bir bakış fırlattı – ve iç çekti. Ah tanrılar – o iç çekiş yok mu! Yüreğime çöktü. Ve saç – o yumak! Ulaşabilsem pişmanlığımın kanıtı olarak gözyaşlarımla yıkardım. Fakat heyhat! Artık ulaşamayacağım bir yerdeydi. Çanın ipleri arasında sallanırken hâlâ canlı olduğunu düşündüm. Öfkeyle dimdik durduğunu düşündüm. Cava'daki *happy–dandy Flos Aeris*'in de güzel bir çiçeğinin olduğu ve bu çiçeğin kökleriyle sökülürse yaşamayı sürdürdüğü söylenir. Yerliler onu tavandan bir iple asıp hoş kokusundan senelerce faydalanır.

Tartışmamız artık sona ermişti ve odada Edina şehrini seyretmemize olanak tanıyacak bir açıklık bulmak için etrafımıza bakınıyorduk. Pencere yoktu. Tek ışık loş odaya yalnızca zeminden yaklaşık iki metre yükseklikteki, otuz santim çapındaki dörtgen bir açıklıktan giriyordu. Ama gerçek bir dehanın enerjisinin yapamayacağı ne vardır ki? Bu deliğe tırmanmaya karar verdim. Deliğin karşısında ve yakınında bir sürü çark, telek ve gizemli görünüşlü diğer düzenek vardı; ve deliğin içinden düzenekten çıkan demir bir çubuk geçiyordu. Çarklarla deliğin bulunduğu duvar arasında benim sığabileceğim kadar bir açıklık ancak vardı – yine de gözüm dönmüştü ve sebat etmekte kararlıydım. Pompey'i yanıma çağırdım.

"Şu deliği görüyorsun, Pompey. Onun içinden bakmak istiyorum. Burada, tam deliğin altında dur – işte böyle. Şimdi bir elini uzat, Pompey, ki üstüne basayım – işte böyle. Şimdi diğer

elini de uzat, Pompey, onun yardımıyla omuzlarına çıkacağım."

İstediğim her şeyi yaptı ve yukarı çıkınca başımı ve boynumu delikten rahatça geçirebildiğimi fark ettim. Manzara muhteşemdi. Hiçbir şey daha görkemli olamazdı. Sadece bir an, Diana'ya uslu durmasını söylemek ve Pompey'i omuzlarına elimden geldiğince hafif basacağım konusunda temin etmek üzere durdum. Onun duygularını incitmeyeceğimi söyledim – *ossi tender que beefsteak*. Sadık dostuma böylece hakkını teslim ettikten sonra gözlerimin önünde öylesine yardımseverce uzanan o manzarayı büyük bir haz ve ilgiyle seyretmeye başladım.

Ama bu konudan uzun uzadıya bahsedecek değilim. Edinburgh şehrini tasvir etmeyeceğim. Edinburgh'u herkes görmüştür – klasik Edina'yı. Bu yüzden kendi üzücü maceramın önemli ayrıntılarını anlatmakla yetineceğim. Şehrin boyutlarına, durumuna ve genel görünümüne ilişkin merakımı bir ölçüde giderdikten sonra içinde bulunduğum kiliseyi ve kulenin zarif mimarisini inceleyerek vaktim oldu. Başımı içinden geçirdiğim deliğin dev bir saatin kadranında bulunduğunu ve sokaktan bakılınca muhtemelen Fransız saatlerindeki gibi büyük bir anahtar deliği olarak göründüğünü fark ettim. Bir görevlinin gerektiğinde saatin akrebiyle yelkovanını içeriden ayarlamasına yaradığı belliydi. Akreple yelkovanın büyüklükleri beni şaşırttı; yelkovan en az üç metre uzunluğunda ve en geniş kısmında yirmi yirmi beş santim enindeydi. Görünüşe bakılırsa çelikten yapılmışlardı ve kenarları keskin görünüyordu. Bu ayrıntıları ve başkalarını fark ettikten sonra gözlerimi tekrar aşağıdaki muhteşem manzaraya çevirdim ve kısa sürede düşüncelere daldım.

Birkaç dakika sonra Pompey'in sesi beni kendime getirdi; buna daha fazla dayanamayacağını ve lütfen aşağı inmemi söylüyordu. Bu mantıksızdı ve ona bunu uzun uzadıya anlattım. Bana bu

konudaki fikirlerimi kesinlikle anlamadığını ortaya koyan bir karşılık verdi. Ben de kızdım tabii ve ona açık açık bir aptal olduğunu, bir *ignoramus e–clench–eye* yaptığını, fikirlerinin sadece *insommary Bovis* olduğunu ve sözlerinin bir *ennemywerry-bor'em*'den çok da iyi olmadığını söyledim. Bunun üzerine tatmin olmuş göründü ve ben de tekrar düşüncelerine devam ettim.

Bu atışmadan belki yarım saat sonra, altımdaki ilahi manzaraya dalıp gitmişken, enseme hafifçe bastıran soğuk bir şeyi hissederek irkildim. Büyük bir korkuya kapıldığımı söylememe gerek yok elbette. Pompey'in ayaklarımın altında olduğunu ve Diana'nın kesin talimatıma uyarak odanın en uzak köşesinde arka ayakları üstünde oturduğunu biliyordum. Bu ne olabilirdi öyleyse? Heyhat! Anlamam uzun sürmedi. Başımı yavaşça yana çevirince saatin dev, ışıldayan, palaya benzeyen yelkovanının attığı tur sırasında *enseme gelip dayanmış* olduğunu görerek büyük bir dehşete kapıldım. Kaybedecek bir saniyem bile olmadığını biliyordum. Hemen kendimi geri çektim – ama çok geçti. Tam anlamıyla kısılmış olan başımı hayal edilemeyecek kadar dehşet verici bir hızla daralan o korkunç kapanın ağzından kurtarmanın bir yolu yoktu. O anın ıstırabı tahayyül edilemez. Ellerimle o ağır demir çubuğu var gücümle kaldırmaya çalıştım. Katedralin kendisini kaldırmaya çalışsam aynı sonucu alırdım. İniyor, iniyor, iniyordu; yaklaşıyor, gitgide yaklaşıyordu. Haykırarak Pompey'den yardım istedim; ama onu "cahil, şaşı bir moruk" olarak adlandırmakla duygularını incitmiş olduğumu söyledi. Diana'ya seslendim; ama sadece "hav–hav–hav," dedi ve "ona ne olursa olsun oradan ayrılmamasını tembih etmiş olduğumu" söyledi. Böylece arkadaşlarımdan yardım alamıyordum.

Bu arada o hantal ve korkunç *Zaman Tırpanı* (şimdi bu klasik terimin gerçek anlamını kavrıyordum) ilerleyişini durdurma-

mıştı ve durduracağa da benzemiyordu. Hâlâ inmeyi sürdürüyordu. Şimdiden enseme bir iki santim batınıştı bile ve duyumlarım belirsizleşmeye, bulanmaya başlıyordu. Bir ara kendimi haşmetli Dr. Moneypenny ile birlikte Philadelphia'da sandım, bir ara da Bay Blackwood'la birlikte arka odasında oturup onun paha biçilmez derslerini alıyormuşum gibi geldi. Ve sonra eski ve güzel zamanların tatlı anıları tekrar hatırıma geldi ve dünyanın bir çöl olmadığı ve Pompey'in bu kadar zalimce davranmadığı o mutlu dönemi düşündüm.

Düzeneğin tıklamaları beni eğlendiriyordu. *Eğlendiriyordu*, diyorum, çünkü duyumlarım artık kusursuz mutluluğa yaklaşmıştı ve en önemsiz olaylar bile bana haz veriyordu. Saatin o bitimsiz tik–tak, tik–tak, tik–takları bana en melodik müzik gibi geliyor ve bazen Dr. Ollapod'un o uzun, hoş, vaazsı tiradlarını anımsatıyordu. Sonra kadrandaki o büyük şekiller vardı – hepsi de ne kadar zekice ve entelektüelce görünüyordu! Ve bir mazurka yapmaya başladılar ve sanırım en çok V'in dansı hoşuma gitti. İyi yetiştirilmiş bir hanımefendi olduğu belliydi. Kesinlikle kasıntılı değildi ve hareketlerinde kaba hiçbir şey yoktu. Tek ayak üzerinde mükemmel dönüşler yaptı – tepesi üzerinde dönüp durdu. Ona bir sandalye uzatmaya çalıştım, çünkü yorulduğunu görmüştüm – ve acınası durumumu ancak o zaman gerçekten fark ettim. Acınasıydı gerçekten! Çubuk enseme beş santim kadar gömülmüştü. Nefis bir acı duyuyordum. Ölmek için dua ediyor ve anın ıstırabı içinde şair Miguel De Cervantes'in o mükemmel dizelerini yinelemekten kendimi alamıyordum:

Vanny Buren, tan escondida
Query no te senty venny
Pork and pleasure, delly morry
Nommy, tomy, darry widdy!

Ama şimdi gerçekten sinirleri en sağlam kişileri bile irkiltecek yeni bir dehşetle karşı karşıyaydım. Makinenin zalim baskısı gözlerimi yerlerinden uğratmıştı. Onlarsız nasıl idare edeceğimi düşünürken biri dışarı fırlayıverdi ve dik kuleden aşağı, ana binanın saçakları boyunca uzanan su oluğunun içine düştü. Asıl üzücü olan gözümü kaybetmem değil, onun dışarı çıktıktan sonra küstahça bir bağımsızlık ve horgörü havasıyla beni süzmesiydi. Su oluğunda, hemen burnumun dibinde duruyordu ve takındığı hava şayet tiksinç olmasa komik denilebilirdi. Böylesine göz kırpmalar daha önce hiç görülmemiştir. Su oluğundaki gözümün bu tavrı sadece apaçık küstahlığı ve utanç verici nankörlüğü yüzünden sinir bozucu değildi, aynı baştaki iki göz arasında, birbirlerinden ne kadar uzak olsalar da var olan o duygudaşlık yüzünden son derece rahatsızlık vericiydi. Yani burnumun dibindeki o serseriyle aynı anda göz kırpmaya zorlanıyordum. Ama diğer gözün de çıkmasıyla rahatladım. Düşerken hempasıyla aynı yönde gitti (herhalde bunu planlamışlardı). İkisi birlikte oluktan dışarı yuvarlandılar ve doğruyu söylemek gerekirse onlardan kurtulduğuma çok memnundum.

Şimdi çubuk boynuma on iki santim kadar gömülmüştü ve geride keseceği sadece bir parça deri kalmıştı. Büyük bir mutluluk hissi içindeydim, çünkü en fazla birkaç dakika içinde bu rahatsızlık verici durumdan kurtulacaktım. Ve bu beklentim kesinlikle boşa çıkmadı. Akşamüstü saat tam beşi yirmi beş geçe dev yelkovan korkunç turu esnasında başımla gövdemi birbirine bağlayan o deriyi de kesti. Beni o kadar utandırmış olan o başın sonunda bedenimden ayrılmasından üzüntü duymadım. Kuleden su oluğuna düşüp birkaç saniye orada kaldıktan sonra sokağın ortasına indi.

İçtenlikle itiraf edeyim ki, şimdi çok tuhaf –hayır, çok gizem-

li, kafa karıştırıcı ve anlaşılmaz– duygular hissetmeye başlamıştım. Hislerim almış başını gidiyordu. Bir ara başımın gerçek Senyora Psyche Zenobia olduğundan emin oldum – bir ara da bedenimin gerçek ben olduğuna karar verdim. Bu meseleyi açıklığa kavuşturmak için cebimde enfiye kutumu arandım, ama onu bulup da içindekinden her zamanki şekilde bir çekmeye kalkınca tuhaf noksanlığımın hemen farkına vardım ve kutuyu başıma doğru fırlattım. Başım enfiyeyi büy k bir hazla içine çektikten sonra bana gülümsedi. Sonra bir konuşma yaptı, ama kulaklarım olmadığından bunu çok net işitemedim. Ancak bu koşullar altında yaşamayı sürdürmek isteyişime şaşırmış olduğunu anlayacak kadarını duydum. Sözlerini Ariosto'nun o soylu sözleriyle noktaladı–

Il pover hommy che non sera corty
And have a combat tenty erry morty,

ve böylece beni kendini savaşa kaptırmışken öldürüldüğünün farkına varmadan ölü bir halde bitmek tükenmek bilmez bir yiğitlikle çarpışmaya devam eden o kahramana benzetti. Artık aşağı inmeme bir engel kalmadığından bunu yaptım. Pompey'in görünüşümü niye *o kadar* şaşırtıcı bulduğunu kesinlikle anlayabilmiş değilim. Adam ağzını kulaklarına kadar açıp sanki ceviz kırıyormuşçasına gözlerini kapadı. Sonunda pardösüsünü üstünden atıp bir sıçrayışta merdivene ulaştı ve gözden kayboldu. Serserinin ardından Demosthenes'in o öfkeli sözlerini savurdum–

Andrew O'Phlegethon, kaçmakta hiç duraksamıyorsun,

ve sonra tek gözlü, kaba tüylü biricik Diana'ma döndüm. Bir de ne göreyim! Deliğine sıvışan bir fare mi vardı baktığım yerde?

Şunlar o canavar tarafından zalimce yenmiş minik meleğin kemikleri *miydi*? Ey tanrılar! Ne görüyorum? – Köşede melankolik bir zarafetle oturan sevgili yavru köpeğimin bedeninden ayrılmış ruhu, gölgesi, hayaleti *mi*? Dinleyin! Çünkü konuşuyor ve, ulu Tanrım! Hem de Schiller'in Almancasıyla–

"Unt stubby duk, so stubby dun
Duk she! Duk she!"

Heyhat! Söyledikleri doğru değil mi?

Ve öldüysem, en azından öldüm
Senin için – senin için.

Tatlı yaratık! O *da* kendini benim için feda etmişti. Köpeksiz, zencisiz, başsız! Talihsiz Senyora Psyche Zenobia'dan geriye artık ne kaldı? Heyhat – *hiçbir şey!* Bitirdim.

1838

Sessizlik Bir Masal: (Siope)

Ευδουσιν δ'ορεων κορφαι τε και φαραγγες
Πρωονες τε και χαραδραι
ALCMAN. [60 (10), 646.]

Dağın zirveleri uyuyor; vadiler, sarp kayalıklar ve mağaralar sessiz.

"Dinle beni," dedi İblis, elini başımın üstüne koyarak. "Bahsettiğim bölge Libya'daki, Zaire nehrinin kıyısındaki kasvetli bir bölgedir. Ve artık orada ne sessizlik var, ne de sükûnet.

"Nehrin suları hastalıklı bir safran renginde; denize doğru akmıyor, güneşin kızıl gözünün altında çalkantılı ve çırpıntılı hareketlerle nabız gibi atıp duruyorlar. Çünkü nehrin balçıklı yatağının her iki yanında miller boyunca solgun bir dev nilüferler çölü uzanıyor. O ıssızlıkta birbirlerine iç geçirip, uzun ve solgun boyunlarını göğe uzatıyor ve başlarını hiç durmadan öne arkaya sallıyorlar. Ve aralarından yeraltı sularının akışını andıran bir mırıltı yükseliyor. Ve birbirlerine iç geçiriyorlar.

"Ama dünyalarının bir sınırı var – bu sınırı karanlık, korkunç, ulu bir orman teşkil ediyor. Orada, tıpkı Hebrides'in etrafındaki dalgalar gibi, çalılar sürekli huzursuz ediliyor. Ama gökyüzünde hiç rüzgâr yok. Ve tarih öncesinden kalma dev ağaçlar

güçlü çatırtılarla durmadan sağa sola sallanıp duruyor. Ve yüksek tepelerinden birer birer ölümsüz çiyler düşüyor. Ve diplerinde garip, zehirli çiçekler huzursuz uykularında kıvranarak uzanıyor. Ve yukarda gri bulutlar büyük bir hışırtıyla sonsuza dek batıya gidiyor, ta ki birikip ufkun ateşli duvarı üzerinden bir şelale halinde dökülene dek. Ama gökyüzünde hiç rüzgâr yok. Ve Zäire nehrinin kıyılarında ne sessizlik var, ne de sükûnet.

"Geceydi ve yağmur yağıyordu; ve düşerken yağmurdu, ama düştükten sonra kandı. Ve bataklıkta, iri nilüferlerin arasında duruyordum ve yağmur üstüme yağıyordu – ve nilüferler yalnızlıklarının ağırbaşlılığı içinde birbirlerine iç geçiriyordu.

"Ve birden ay ince, soluk sisin arasından yükseldi. Rengi kızıldı. Ve gözlerim nehrin kıyısında duran, ay ışığı tarafından aydınlatılan iri, gri bir kaya parçasını seçti. Ve kaya gri, soluk ve iriydi. – Ve kaya griydi. Ön tarafına birtakım harfler kazınmıştı; nilüferlerin bataklığının içinde yürüdüm, ta ki nehir kıyısına o yazıyı okuyacak kadar yaklaşana dek. Ama bilmediğim bir dilde yazılmıştı. Ve tam bataklığa geri dönüyordum ki, ay kıpkırmızı kesildi ve dönüp kayaya, yazıya tekrar baktım; – ve orada ISSIZLIK yazıyordu.

"Ve yukarı baktım ve kayanın tepesinde bir adam duruyordu; ve adamın hareketlerini izlemek için nilüferlerin arasına gizlendim. Ve adam uzun boylu ve heybetliydi, üstünde omuzlarından ayaklarına dek eski Roma tarzı bir yün harmani vardı. Ve vücut şeklini pek uzanan seçemiyordum – ama yüz hatları bir tanrınınkiydi; çünkü gecenin ve sisin ve ayın, çiyin örtüsü yüzünü açıkta bırakmıştı. Alnı geniş ve düşünceliydi ve çılgın gözleri endişeliydi; ve yanağındaki birkaç kırışıkta kederin ve bezginliğin ve insanlığa karşı duyulan tiksintinin ve yalnızlığa duyulan özlemin söylevlerini okudum.

"Ve adam kayanın üstüne oturdu, başını eline dayadı ve ıs-

sızlığa baktı. Aşağıdaki huzursuz çalılara ve yukarıdaki uzun, çağlar öncesinden kalma ağaçlara ve daha yukarı, hışırdayan göğe ve kızıl aya baktı. Ve ben nilüferlerin arasında gizlenip adamın hareketlerini izledim. Ve adam yapayalnız halde titredi; – ama gecenin sonu yaklaştı ve adam kayanın üstünde oturdu.

"Ve adam dikkatini gökyüzünden o kasvetli Zäire nehrine ve o sarı, korkunç sulara ve soluk nilüferler sürüsüne çevirdi. Ve adam nilüferlerin iç geçirmelerini ve aralarından yükselen mırıltıyı dinledi. Ve ben saklandığım yerde kalıp adamın hareketlerini izledim. Ve adam yapayalnız halde titredi; – ama gecenin sonu yaklaştı ve adam kayanın üstünde oturdu.

"Sonra bataklığın iç taraflarına çekildim ve nilüferler kırında yürüdüm ve bataklığın iç kısımlarında yaşayan hipopotamlara seslendim. Ve hipopotamlar beni duydular ve suaygırlarıyla birlikte kayanın dibine geldiler ve ayın altında korku verici, yüksek seslerle gürlediler. Ve ben saklandığım yerde kalıp adamın hareketlerini izledim. Ve adam yalnızlıkta titredi; – ama gecenin sonu yaklaştı ve adam kayanın üstünde oturdu.

"Sonra öğeleri kargaşanın lanetiyle lanetledim; ve daha önce rüzgârsız olan gökyüzünde korkunç bir fırtına oluştu. Ve gökyüzü fırtınanın şiddetiyle kurşunileşti – ve yağmur adamın kafasına yağdı – ve nehir taştı – ve nehir çektiği işkenceyle köpük köpük oldu – ve nilüferler yataklarında çığlık attı – ve orman rüzgârın önünde un ufak oldu – ve gök gürledi – ve yıldırım düştü – ve kaya temeline kadar sarsıldı. Ve ben saklandığım yerde kalıp adamın hareketlerini izledim. Ve adam yapayalnız halde titredi; – ama gecenin sonu yaklaştı ve adam kayanın üstünde oturdu.

"Sonra öfkelendim ve nehri ve nilüferleri ve rüzgârı ve ormanı ve gökyüzünü ve gök gürültüsünü ve nilüferlerin iç geçirme-

lerini *sessizliğin* lanetiyle lanetledim. Ve lanetlendiler, ve hareketsiz kaldılar. Ve ay gökte titreyerek yükselmeyi kesti – ve gök gürültüsü kesildi – ve şimşek çakmaz oldu – ve bulutlar havada hareketsiz asılı kaldı – ve sular eski seviyelerine inip öylece kaldı – ve ağaçlar sallanmayı kesti – ve nilüferler iç geçirmez oldu – ve aralarından mırıltı yükselmez oldu, ve o engin sınırsız çölde hiçbir ses duyulmaz oldu. Ve kayanın üstündeki harflere baktım, değişmişlerdi; – şimdi orada SESSİZLİK yazıyordu.

"Ve adamın yüzüne baktım. Adamın yüzü korku doluydu. Ve hemen başını kaldırdı ve kayanın üstünde durup dinledi. Ama o engin, sınırsız çölde hiç ses yoktu ve kayanın üstünde SESSİZLİK yazıyordu. Ve adam titredi ve başını çevirdi ve kaçıp uzaklara gitti, ve onu bir daha görmedim."

Büyücülerin kitaplarında ilginç öyküler vardır – Büyücülerin o demir kaplı, melankolik kitaplarında. Orada Cennet'e ve Dünya'ya ve ulu denize dair muhteşem öyküler vardır – ve denizleri ve yeryüzünü ve yüce göğü yöneten Cinlere dair. Sibellerin deyişlerinde de epey bilgi vardır; ve Dodona'nın çevresinde titreşen sönük renkli yapraklar eskiden kutsal, kutsal şeyler duymuştur – ama Tanrı şahidimdir ki, mezarın gölgesinde yanı başımda otururken İblis'in anlattığı masal bence hepsinin en güzeliydi! Ve İblis öyküsünü bitirince mezar çukurunun içine düşüp güldü. Ve ben İblis'le birlikte gülemiyordum, ve beni gülemediğim için lanetledi. Ve ezelden beri mezarda yaşayan vaşak oradan çıktı ve İblis'in ayaklarının dibine uzandı ve yüzüne dik dik baktı.

1839

BÜTÜN HİKAYELERİ

"Özdeksel şeylere tutkun, açgözlü bir dünyanın ortasında Poe kurtuluşu düşlerde buldu. Amerika'nın havasının kendisini boğmasına karşın Eureka'nın başlangıcına şunu yazdı: "Bu kitabı, düşlerin tek gerçeklik olduğuna inananlara adıyorum!" O kendi varlığıyla, başlı başına bir protestoydu ve protestosunu kendine özgü yollarla ilan etti."

Charles Baudelaire

ISBN 975-6902-69-8

ithaki